

L. 1/2 Ld.

OPERE COMPLETE.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARA
BUCUREȘTI

Cota 2036

Inventar 788943

Vobte Alexandru
25001
V. A. URECHIA

OPERE
COMPLETE.

CONFERINTE SI DISCURSURI

SERIA B
TOMUL I.

BUCURESCI
TIPOGRAFIA CURȚEI, PROPRIETAR F. GÖBL
12, PASAGIU ROMAN, 12
1878.

51159

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
nr. 2036
Inventar 788943

PC 202/02

OPERE
COMPLETE

B.C.U. Bucuresti

C788943

D-lui C. Esarcu, Președintele « Ateneului român ».

Stimate Coleg,

Doi bărbați sunt pricina publicațiunei de față ;
lor o s'o dedic.

Nu ca să înceteze de asupra scrierilor mele lătra-
tul cânilor, a potaelor de căni de tóte neamurile ,
când mai ales vor vedea otărirea mea de a nu'mi îm-
pucină speranța în ómenii de bine pe măsura spor-
nică a urletului lor la lună, —nu cu acest scop vin
pune, ca talisman , la gâtul copilului meu de față,
numele D-lui V. Alecsandri și al D-téle D. Esarcu.

Pentru ce fac acésta ?

Pentru că, sunt 14 anī, D-ta, D-le Esarcu, próspet
debarcat de la frumósele studii ce ai făcut în Paris,
cu inima plină de speranțe și de ilusiuni , care în
sínul meu se cam bolnăviseră de recéla atmosferei
în care petrecém de vr'o 6 anī , mi-ai comunicat și
mie — bóla era contagiósă în tinerimea nóstră de
acum 20 de anī ! — juneța speranțelor D-téle și in-
tusiasmul iluziunilor juneței. D-ta ai ȃis : 'nainte
amice ! Eú te-am urmat . . . te-am urmat pâně unde
m'aú ajutat puterile. Nu e vina D-téle de voi fi rě-
mas une ori în drum.

Și  ta cum D-ta  ști de vină dec  de la tribuna Ateneului din București am improvizat-nepregătit și fără de alt merit de cât dorința d'a face bine, — conferințele care le adun în acest volum. (1)

Dar dec  ai vina improviz rei lor, nu te îngrozi amice : nu 'ți las și pe aceea a demeritului lor, pe care 'l rezerv deplin spre a'mi procură cu *dob nd  c m t ricesc * dr gostosele gentileți ale oneștilor și  nv țașilor mei critici trecuți și venitori.

Vei recunósce, D-le Esarcu, din adunarea de faci  a acelor conferinți care nu  u avut norocirea se se r t cesc , se se p rđ , că multe alte încercări literare ale mele, — vei recunósce că în lipsă de alt merit, ele  u pre acela d'a nu fi pre mblat pre auditorul numeros și simpatice al tribunei n stre ateniene, prin China, prin Japon, pe la Hotentoși și Cafri, ci l' u întreținut de-a-pururea, de questionii care 'l interes d  direct, de questionii din propria istoriă și literatură rom n .

Și dec , D-ta D-le Esarcu, poți ponosul greu că de asemenea questionii am întreținut vr'o 14 ani, pre publicul *Ateneului Bucureșean*, poți se te m ngai afl nd că pacostea cea mai mare n'ai pășit-o D-ta ci D-nul V. Alecsandri.

Verba volant scripta manent !

Câte din *ilustrațiunile* n stre didactice, literari și ale baroului ar r m nea  re în picioare dec , în loc de a se mulțami cu succesul unei *cuv nt ri*, ajutată de dicțiune, de gest, de mijlocul simpatice în sinul

(1) Afară de c te-va perdue, între care voiți aminti :

1. Satira rom n , 2. Cum e femeea  șa e țera. Cum e orașul  șa e națiunea.
3. De unde 'și culeg  poezii populari rom ni coloritul  paletelor ? 4. T t  paserea pe limba ei piere ! etc.

căreia este rostită, ar *publică* acea cuvântare și, schelet rece al unei cugetări care nu măi trăește,— ar presentă-o scalpelului neîndurător al criticului și criticului pasionat ?

Și étă ce fac *din pricina D-lui V. Alecsandri*. Décă înconjurat de atâția scriitori noi, cari și-aă făcut un titlu de *admisibilitate* în salónele cutăruia cap de direcțiune, din a mă șterge dintre cei capabili a ținea în mână o pénă românescă, însoțind ștergerea mea din *isvodul* lucrătorilor la cultura naționale, cu acompaniament de fel de fel de înjurătură; décă D. Alecsandri, înconjurat ađi numai de cei cari mă urăsc, se va fi convins că s'a înșelat când pe la 1854 mă îndemnă se scriu și 'mă găsiă unele dispozițiuni proprii la acésta, — D. V. Alecsandri sē-mă ierte cutezarea că *publicarea* acestuă volum de conferințe o declar făcută tot din vina Domniei Séle.

Eată, ca să termin, scrisórea prin care D. V. Alecsandri a provocat de măi mult timp se se publice tóte conferințele Ateneului și deci și ale mele :

„*Iubite Domnule Alecsandrescu,*

Am citit în *Trompeta Carpaților*, programa lecturelor publice ce au se fiă făcute în earna acésta de către onorabili membri ai Ateneului român. E de prisos se mai adaog că m'am bucurat din suflet, vedënd desvoltarea mișcării intelectuale crescënd pe fiă-care an la noi. Conferințele ce faceți în Bucuresci ar trebui introduse, prin tóte orașele, căci pe lêngă o plăcută petrecere ce aduc ascultătorilor, au frumósa menire de a răspândi idei și cunoscințe folositoare în public.

Eu însumi, décă în loc de a plecà la Paris, ași merge sē'mi petrec earna la Bucuresci, eu însumi, de și nu am darul eloquentei, m'aș riscà a face o conferință *asupra poesiei populare a Românilor*, însē fiind obligat a mă duce în străinătate, amăn acest proiect pe altă dată.

Ori cum va fi, dorința mea și a multor persóne care trăesc de-

parte de cercul intelectual al Bucurescilor, este se putem măcar ceti improvisările D-văstră, așa dar am fi prea fericiți deca *Ate-neul Român* va decide a publica conferințele séle.

Tóte acele lecturi interesante ar formà, unite la un loc, un volum mult mai plăcut și folositor decât acel nămol de foi dise politice, care se combat între ele dinaintea unui public indiferent. Espunându-vé acéstă idee, iubite D-le Alecsandrescule, am încredere că o veți realiza-o în interesul literaturii Române și în mulțămirea persónelor care viețuesc pe la țără. Eu unul ce urmăresc cu multă luare aminte progresul mișcării naționale, v'aș fi prea recunoscător.

Primiți dar, de pe acum, acéstă asigurare împreună cu simțirile mele de stimă și amiciă»

V. Alecsandri.

Și acum, dragă carte, care-mă amintesci de succese, ce mi-a umplut adese ănimă de îndemnuri la nooi lucrări, pașesce... Celor cari vor primi rău culegerea ta de conferințe, di-le din parte-mă cu poetul latin :

At mala sunt, fateor : quis te mala sumere cogit ?

Aut quis deceptum ponere sumpta vetat ?

Iipse nec emendo : sed ut hic deducta legantur,

Non sunt illa suo barbariora loco.

Nec me Roma suis debet conferre poetis.

V. Ales. Urechă

Domnul Vasile Al. Urechiă.

Stimate coleg,

« Omul nu sémănă numai grău, ci și altă speciă de sémântă :
« ideea » (1).

Iată epigrafa ce ași fi dorit se vëd în locul rëndurilor prin care
îți place ami dedica importantele D-téle conferințe, căci ea conține
un adevër ce la puțini se póte aplica cu mai multă justețã de cât
D-téle.

Intru cât mă privesce nu am alt titlu pentru a primi dedicațiu-
nea ce-mi faci de cât acela de a mă fi asociat cu D-ta și cu cei-lalți
membri fondatori ai Ateneului pentru a ridica în țérã o nobilã
tribună, dupe care s'aũ aruncat în solul Patriei atâtea séminte
bine-fãcătoare și de unde au eșit atâtea utile și nobile instituțiuni.

Recetind volumul în care ai avut buna idee se reunesci și se
publici tóte conferințele D-téle am regăsit cu fericire cele douë séu
trei idei fundamentale de care s'aũ inspirat mai toți conferențiarri
Ateneului și care strébat întréga D-téle operã întocmai ca acele
motive musicale de predilecțiuni pe cari maestrri le introduc în
tot lungul operei lor și pe care diletantul le regăsesce și le ascultã
cu o particularã afecțiune. Aceste idei sunt : Istoria, Arta și Femeea.

A înãlțã și innobili femeea fãcând dintr'ênsa obiectul unui no-
bil amor, este a îmbunãțã facultãțile morale dirigindu-le spre
bine, este a înãlțã nivelul social al unei națiuni, este a introduce
în sinul ei unul din cele mai feconde elemente de civilizațiune.

Ai mai vorbit de femeie ca poet dupe ce ai vorbit de dênsa ca om
politic. Intr'adevër a vorbi ca poet de femeie este a vorbi ca de «o
«religiune a omului și ca tóte religiunile femeea este un complex
«de mistere, ca tóte religiunile, femeea este o dogmã, care cere
«mai multã credințã de cât investigațiune, mai multã dragoste de
«de cât analizã.»

De la *Femeie* la *Artã* nu este de cât un pas și omul de stat vede
în cultura, amorul și respândirea artelor unul din elementele cele

(1) V. A. Urechiã. Semênãtorii de idei, Conferințã publicã din 16 Martie
1868.

mai indispensabile de cultură ce trebuie se între în educațiunea unei națiuni, căci el scie că nimic ca Arta nu înfrumusețează ă-nima, înobilește sufletul, înalță sentimentele. El scie că secolele pe care istoria le a numit secolele cele mari sunt acelea în care artele au avut un loc preponderent și că fără arte, gloriile cele mai splendide se șterg din memoria popórelor.

Si fiind-că cei care se ocupă de cele publice și cugetă la cauzele măririi și decăderii Statelor nu trebuie să pérđă nici odată din vedere acea sorginte de grație și mari învățăminte ce se numește *Istoria*, istoria a avut un loc însemnat în conferințele oratorilor Ateneului.

A deșteptă conștiința națiunii prin studiul rațional al trecutului său, a învăța pre contemporani cu *acele trecute vremi*, cum dice Miron Costin, a *pricepe pe cele viitoare*, a câtă neîncetat a pune lampa trecutului în mijlocul întunericului prezentului pentru a lumina viitorul, acesta este ideea ce 'ți a inspirat mai multe din conferințele D-téle, acesta a fost ideea ce a preocupat cugetarea mai multora din conferențieri.

Să menținem și acum și să alimentăm cu toții cultul acestor ideii, se ni le transmitem mărindu-le unii altora și să aprindem cu afecțiune lampa, care putând trece din mână în mână, se se transmite cu înlesnire de aceia care dispar acelor care vin în urmă, *Et quasi cursores vitai lampada tradunt.*

C. Esarco.

București, 2 Aprilie 1878.

COPRINSUL TOMULUI I

DIN SERIA B

A

OPERELOR COMPLETE

ALE

D-lui V. A. URECHIA

	Pag.
Epistola către D-nul Esarcu	I
» D-lui Esarcu	V
Femeea română	2
De Clasicisim	23
Cronicile noastre	48
Despre fabule în genere. — Cichindel	85
Despre elocința română	125
Poesia în facia politicei	159
Déca faptele națiunei înainte de 1630 fură numai instinctive	195
Semănătorii de idei	215
Despre Shakespeare	233
Cum iubiau Români	261
Escursiune în Mauro-Vlachia	271
Serban-Vodă și cestiunea Orientului	295
Convorbiri diverse	315
Vorbesce, vorbesce numai de cât. — <i>A ședé.</i>	317
Reclamațiuni Moldovenesci	325
Poesia a murit	329
Cavalerul Stamati	333
Pacea de Carlovitza	339
Alocațiunea din 1867 Noembre	369
Note	379

FEMEEA ROMANA

DUPRE

ISTORIA SI POESIA

LECTURA PUBLICA

TINUTA IN 7 (19) FEBRUARIU 1865.

Dómnelor, Domnilor,

J. J. Rousseau a ȃis că mama d nu numai copilul, dar deja fătului din sin, faculttile, gusturile, propensiunile de care ea inssi este dominată. Diferintile mari de rase, diferentile mai mici de familie, diferentile apoi de la individe la individe, proced, după ast teorie a filosofului francesă, nu numai de la influintile externe, de climatu, de tr, de trai, pn i de nutriment, ci a o primă sorginte in inssi nima femeii !

Nu este scopul nostru să discutăm asupra acestei teze. Noi o primim de bine intemeet, i dec ea este adevrat, apoi D-tre intelegei ca nu este studi mai important pentru un popor ce aspiră a se regenera, ai adopta midlcele de civilizare, dect studiul, analiza sorgintilor qualittilor i a defectelor sele, dect, dec, studiul nimei femeii din sinul acelu popor, fia acel studi cu scop de a corige ceea ce s'ar afla de amendabil in acea anim, fia numai cu scop de investigațiune, spre a afla, o repet, secretul gloriilor i esplicarea vicisitudinelor i a decăderilor naționali ! — Insist asupra acestu punct i t de ce : alait-sr, fascinată, vedese, de laudele alese ce dădea muzicei Germane, bine inspiratul nostru coleg, D. Racovia, o damă romn dicea cuiva : — « Nu voi veni la cursul lu Alecsandresco, căci tratéză o materie frte puin importantă... aud ! se vorbéscă de *femeea romn* !... »

— Dómna aceea s'a judecat singură ! . . . Prezența Domniilor vóstre, Dómnelor mele, resbună pre *femeea* română în contra acelei Dómnine *române* . . . Ea 'mî renapoesce și curagiul alaltă-séră abătut !

Ve voiú vorbi dară de femeea română.

Maî denainte însă o declarú, reușita întreprinderii, mele nu o pot spera decât de la indulgența D-tre. Totul ce dorescu este, că nereușita mea se nu fie dată pe séma obiectului acestei lecturî, ca se aibă dreptate Dómna..... dómna de maî sus... D-tre, Domnilorú, veî conveni însă lesne de a recunósce și dificultatea materiei. A vorbi de femeie este a vorbi de « o religiune a omului, și ca tóte religiunile, femeea este un complex de mistere, ca tóte religiunile, femeea este o dogmă, care cere maî multă credință decât investigațiune, maî multă dragoste decât analisă... Dî mamă, dî mirésă, dî cetî soțiă... Și veî avea percepțiunea internă a femeiei. »

— Întrebă-te ce este ea ?

— Ea este mamă, misésă, soțiă omului ! — Tu te veî proclama superiorulei, tu veî face-o, prin legile téle sclava ghinenseilorú, a haremurilor séu a colibeî téle . . . Dar ea va fi *mamă*, *mirésă*, *soțiă* ta.... și atunci, tu veî îngenunchia la altarul sclavei tele, ca preotú al Veneriei, ca preotú al Astarteei, alu feciórei Maria.... Frunza de Lotus al deesei Egiptene, crucea de lemn al santei Vergure, devinú sceptre de domnire a femeiei, în Egipt unde lege dicea ca bărbatul se jure supunere femeiei, ca și la creștini, la noi, unde preotul dice, din contră, că femeea e *datóre a se teme de bărbat* !

Dómnelor și Domnilor !

În două modurî putem trata întrebarea ce ne propunem aci : séu că deschidem foile istoriei, acesta matoră a timpilor și analisăm tipurile de femeî, ale căroră etópei ni le a păstrat, séu că cerem respuns pentru întrebarea nóstră de la literatura nationale. În adevér, în

operele literarii se păstrează cu sinceritate istoria popoarelor, coci s'a dis de cei competenți și s'a dovedit acesta, ca «*Literatura este expresiunea Societateii.*»

Din această Literatură, poesia cu deosebire, veri-cât de originale ar pute se pare, — este genul care se prestă mai mult la expresiunea simțimintelor generalii ale Societateii. «Poetul solitar și independinte, care nu cântă decât propriile sele simțiminte și nu acele ale lumei, care 'l inconjoră, dice D. St. M. Girardin, este o fictiune a poetilor.» — Se cercetăm dară rapide în operele nostre literarii poetice, multe — puține, atâte cât aș putut birui de a scrie, strebunii noștri, cum dice cu duosia Mitrop. Dositeiu, — se cercetăm în ele, unele din inspirațiunile, din mobilele, din impulsunile ce aș președut la conviciunile, la faptele strebunilor noștri. Acesta lucrare equivale cu a cerceta, intru cât și cum *femeea* a fost primul resorte al acelu fapte, prima sorginte a acelu mobile și inspirațiuni.

Care sunt dară pasiunile și simțimintele ce se desco-per în operele nostre literarii? În ce măsură asemenea simțiminte ne esplică, ne caracterizează pre însăși *femeea română* și ce spune istoria naționale în privirea acestei femei?

A atinge, în mărgenitul timp de o oră, întregul clavier al inimei, al simțimintelor și afectelor ei, nu este o lucrare de puterile nostre. Din această scară vasta, abia vom face se resune câte-va clape; acele vor forma înse variatul și sublimul acord al *Amorului*. . . . al amorului, sub cele mai pure, mai cristaline, și mai sante din tonurile sele. Vom cerceta, în poemele nostre vechi, expresiunea *amorului*, a *amorului conjugale*, a *amorului de copii*, acele fântane nesecate de renoire, și de viață, așiu dice de nemurare a societateii, a omenirei. Nu vom omite a aminti, a atrage atențiunea d-tre asupra unor alte specii de amor, care la noi Români aș fost nedeslipite de cele mai de sus: amorul de patriă, amorul de gloriă.

Dómnelor și Domnilor,

Amilcar, unul din personagele Cleliei, a d-nei de Scudery, dice : când ești în societatea femeilor, ești silit se vorbești seú de amorul ce ne daú, seú de acela ce daú altora, seú de acela ce aú dat, seú de acela ce pot se dea...»

Sé vorbim decí D-lor de *amor*.

— Cum iubit-a romána vechiá pre soțiul ei ?

— Ascultați istoria ficei Vornicului Bucioc, soția lui Vasile Lupu. — Era pe atunci Domn reú peste țera Moldovei, era reú căci era strein : era streinul *Gaspar* și mai reú nu este decât când Domniú nu sciú rëndul și limba țerei unde domnesc, dice M. Costin. Gaspar e gelos de Bucioc, ministrul seú, Gaspar nutrește în ánima sa o pasiune condemnabile pentru soția lui Lupu. Despotul înșelat în dorul patemei séle, lovește pre Lupu... Acesta é aruncat în temnițele curței (pe atunci curțile se întemeú pe temnițe, d' aceea n'aú rēmas din ele nici pétrá pe pétrá !

— Vedí, Dómna, dice Gaspar ; dílele bărbatului teú sunt în mánile mele... Díci că-l iubești ; scapá-l dará!... Tu o poți acésta, cu un suris, cu o desmerdare.

— Nu Dómne; al scăpa astfel, este aí da o mórte mai cumplitá decât aceea ce iar puté pregáti crudimea nedreptătei teúe !

— Privesce Dómná... Eaca Lupu în miđlocul apro-dilor, muncind pe ulițele Sucevei, cu férele la picióre... Nu'l veí mântui óre ?

— Este bărbatul meú, Dómne... El póte munci, póte muri în miđlocul torturei... Férele ce'l incatenéză sunt férele nedreptătei... Ci este și o dí de dreptate!..... Nu nu'l voiú deslega de férele séle cu prețul ce puí... Fé-

rele tele sunt măi puçin grele și strivitoare decât pata desonorei!...

Lupu a fost, nu târziu apoi, Domnul cel măi glorios al Moldovei!

— Cum a iubit pre soțul ei romăna vechiă? —

— Vedeți pre astălaltă Maria, fiica acestuiași Lupu.... Maritată cu Radzivil, dupe cât-va timp interesele parintelui seü (de multe ori interese nepricepute ale parinților ruinéză casele fiilor!) interesele parintelui cer despartirea Mariei de soțul ei.

Dar nu! — «Se fi socotit ânteiü lucrul, ðice ea, ér nu pe urmă!» —

Si Rucsandra, altă fiica a lui Lupu... Eaca gădele a radicat toporul asupra capului ei, pe pragul casei, la Niamtu. Un cuvânt póte a-ï lăsa ðilele. Dice-l va?—Nu, nu! Hănul, soțul ei nu va fi rușinat : el a luat o femeie romăna. . . Toporul cade. . . Sângele golgaie. . . Oróre! Capul e desprins! —

— Ești învins o! Duco! învins de o femeie! —

— Cüm a iubit femeea romăna pre soțul ei? Vedeți!...

Dar deca femeea romăna vechiă ne póte da nouă modernilor lecțiune de devotament și de iubire, este locul se vedem care erau afectele și influințele iubirei lor?

Dar Vasile Lupu nu-l datoresce istoria influinților soției séle? Au nu la altarul aceleia a învățat el cultul binelui, al dreptăței și al patriotismului?

Dar victoriile lui Ștefan nu sunt ele datorite animei mamei séle? Dar Dómna Stanca nu are partea sa din gloria nemuritoare a lui Mihaï? Petru Rareș nu avé el în Dómna sa Elena pre Egeria sa inspiratrice?

Și în tempii nefastăi ai fanarotismului, ai apăsărei, ai decaderei nationale, nu găsim noi în poesia noastră, dovedi despre un adevărat cavalerism romăn inspirat de femeie?

Cea d'ânteiü din doinele ce cetim în colecțiunile de cântece nationale ale poetului nostru Alexandri, va confirma pe deplin această aserțiune, că și noi Romăni avu-

răm, mulțămita femeii, evul nostru de cavalerism. Si, lucru de remarcat de îndată, există o forțe mare asemănare între simțimintele ce inspiră Românului femeia, și între acele sub care se agită, viețuiaă cavalerii cantati de Trubaduri și Truveri, acei cavaleri cari, cum dice Cantu, fecuseră din femeie obiectul unui amor nobil, carele imbunătăța facultățile morale dirigendule la bine.»

Dar éca însăși Doina de care vorbim; s'o analisăm.

DOINA DOINITA

De-aș avea o pușculiță,
dice cavalerul român;

Și trei glonți în punguliță
Ș'o sorioră de bărdiță;

De-aș avé, pe gândul meu,
Un cal aprig cá un leu,
Negru cá păcatul greu....

Ecă aci cavalerul median inarmat; écă amórea lui pentru calul, companionul victoriilor și a vicisitudinilor séle. Acum, cu *șapte frați*, tot ca dânsul inarmați și pe smei încălicați, se va destina cavalesce la vitejii. El le va dice :

Șapte frați,
Faceți cruce și jurați :
Vii în veci se nu vă dați!

Haï copii, cu voinică,
Sé scăpăm biata moșiă
De păgâni și de robiă!“

Dar acest țipet al apésatului contra apésătorului, acéstă sbucnire a patriotismului oprimat, sciți cui le datorim? — Femeii! tot femeii! al căreia amor conducea și pre Român, ca pre Cavalerul median, la fapte

marî și nobile, ei înflăcăra geniul, îi făcea elocințe, poet, music; îl făcea să caute pericolele și să-și espună viața. În adevăr, Doina ne spune, că pe lângă arme și frați de cruce, spre a fi cu desevârșire cavalier, eroului român îi mai trebué amorul acei femeii, în onórea căreia să facă și el biruinți, se apere pre văduva și pre orfanii, să resbune pe cel nedreptătit. . . El dice dară :

De-ași avea o puiculiță,
Cu florî galbene-n cosițe,
Cu florî rose pe guriță!
De-ași avea o mândruliță
Cu-ochișori de porumbică
Și cu suflet de *voinică!*

Audiți! cu suflet de *voinică!* Când femeea, mama, amanta, soția avură așa suflet, putea să nu nască *voiniciă*, cari se lupte vitejesce

Spre-a scăpa biata moșiă
De păgâni și de robiă ?

Femeea română a inspirat pururea *voinicia*. În *Pau-nasul Codrilor* femeea chiar asistă la lupta iubitelui ei; și ce curagiū, ce eroism, ce simțiminte nu-î inspiră ea ?

Dar deca femeea română învățase de la mama sea secretul d'a crea eroi, de la aceeași învățase și acela de a iubi... Nu, femeea română nu se presinta minței nóstre, sub rudul și bărbătescul aspect al unei amazóne, al acelei *forte femme*, cu care Aug. Barbier compară pre Libertatea sa. Femeea română inspira eroismul, era *voinică* — dar când *voinicul* dobândia ánima ei, ea nu mai trăia decât pentru dânsul; ea nu mai cugeta decât prin cugetarea lui; ea nu mai avea voință decât voința lui. Ca *Sora de la monastire*, ea uita totul, până și altarul lui D-đeū, pentru a veni în lumea fericită,

Cu *voinicul* ce o chiamă;

ca Marióra Florióra, dina munților și a florilor, care lasă munți și flori, care desprețuește domniă, putere, nemurirea sa de deasă, ca să iubescă . . .

— Cea mândră Dinisióra,
Marióra Florióra,
Nici la munți se mai uita,
Nici la flori nu mai căta !
Căci de-avea ochi de iubit,
De-avea suflet de privit,
Sufletul și ochii săi
Eraū pentru dragul ei . .

Vedeți, femeea română, *voinica*, nu incetéză de a fi gingașă, duiosă. . și mai presus de toate infrumusețată de acé încântătoare pudóre, cărea este fiica creștinismului și care este așa de delicată ca bruma argintată de pe fructele de tómnă... Este adevărat că *sora* din Doină a urmat cam cu ușurința vre *Voinic*, dar *sora* era de la monastire și la monastire. . .

Dar vedeți pre Marióra Florióra :

Eaca frate, frățióre,
Că-'ntr'o ți, voios, la sóre,
Marióra se 'ntâlnia
Cu 'n strěin, care venia
Pe-un fugar sirep de munte,
Cu steluța albă în frunte,
Și pe loc cât el zăria
Făr de voiă se opria,
Ochii la pământ țintea.
Inimióra ei bătea. .

Ecă de sigur acele naturală și spontanate simptome ale amorului, în sânta și marea lui simplitate, întocmai cum el aflam în tragedia antică, atunci când alătura

cu *fatum*, a avut joc în dramă și amorul, această fântână de viață a omenirei.

Nu mă pot opri, Dómnelor mele, de a vă ceti încă câte-va versuri din acest frumos poem, versuri în care este așa de bine descrisă lupta deliciosă internă a datoriei, a pudorei creștine, contra intrenemintelor amorului : *Voinicul* vorbește Mariorei limbajul de foc al animei. . .

„Marióra 'l asculta,
Sta puțin și iar nu sta,
Și plângea și-apoi ridea . . .
Și-'n cosițe s'ascundea!
Ș'-apoi iar le depărta,
Chipu-î vesel arătă,
Și cu glas duios cânta,
Sufletul de încânta!..

Écă femeea română, iubitore și creștină ; écă femeea, care ánger de iubire, va fi ánger de inspirațiune generósă pentru iubitul și pentru soțul ei !

Unei asemenea amante, unei asemenea soțiá datoresce istoria nóstră tipurile de Dómnor mari ce ni-a păstrat. Cu asemenea femeie, ne putem esplica gloria antică, cum póte de la D-tré, Dómnelor, se va cere o dată esplicarea regenerarei nóstre actuale și chiar și a vicisitudinelor prin care ne strecurarăm.

Amorul de copii. Amantă pudică, soțiá devotată și innobilitore, femeea română a fost *mamă duiósa*. . . a fost cu deosebire mamă română. Sciú, cosmopolitismul va dice : destul s' fi fost *mama bună*. . . Dar, Dómnelor, și férele selbatice îngrijesc de țincii lor. . . și omul în acesta nu se va deosebi de ele, cá s' dea copilașilor s'ei și altă ceva decât iubirea instinctivă a animalului ? Nu ! nu iubeșce copilașul s'eu, acea mamă care instréi-

néză ănimă lui de cerul și florile patriei sële... Nu, nu iubește copilașul sėu acea mamă care-ı dă sinul fără de a-ı dă simțimintele, atașamintele sële, fără de al crește pentru un popor, pentru o țeră, pentru un D-deu! Omul nu este creat pentru sėlbătăciă; el trăește, are nevoie de a trăi în societate; pentru o societate trebuie mama sė și pregătescă copilul ei. Ferice de ea, decă apoi acel copil, ajuns membru societăței, aduce acestia virtuți și simțiminte, care se constituie adevărata lui individualitate în masa societăței!

Ei bine, reeșit-a mama română a face acéstă educațiune națională a copilului ei?

Vedeți pe Vitezul cel mare al Românilor, pe Huniad și spuneți decă de la modesta soțiă a lui *Butti*, decă din ănimă maicei sële n'a învățat vitejia?

Amintiti-ve de Clara, vėduva lui Alesandru Vodă de la Munteni, 1370? Amintitive de influința putinte ce eser-cita în lumea orientului prin *ficele ei*?

Cugetați la cele doue soții ale lui Alesandru-cel-Bun luptând și espunėnduși vieța pentru ceea ce ele credėu fericirea copilului lor. Cugetați la Mirciőea, la însăși Mirciőea, mama lui Petru al III de la Munteni, acea Dómna *Kiajna* a căreia istoriă aũ datũ literilor nóstre moderne una din nuvelele cele mai bine scrise.

Vedeți pre Rucsandra, vėduva lui Lăpușnėnul, acea «femea creștină, deșteptă, destoinică, Dumnezeescă, și la tőte bunătățile plecată și milostivă, cum o descrie M. Costin... Vedeți, fără s'o justificați, ce a făcut pentru a salva țera sa... Amintiti-ve însă cu plăcere cum a iubit până la orbire pe neînțeleptul ei fiu!

Sė nu uităm inșeși nebuniile, ripirile, făcute în interesul cređut al fiiului ei Bogdan, de Dómna lui Iere-mia Vodă... Cu ea, cu Rocsandra vom înțelege apos-trofa energică a lui Șincai: «Vedı ce plătește muerea rea la casă!» (Pag. 220 T. II.) Cu celelalte, când în mintea nóstă vom fi rechiămat asemenea suvenirı ale trecutului nostru, vom putea repeti ceea ce am đis, că

mama română fu mamă duiosă, iubitore, gata a sacrifica totul pentru fericirea copilăşului, dar tot o dată a sacrifica şi pe însuşi copilăşul său pentru marea şi sânta amoré a Patriei !

Că Româna era un tesaur de iubire pentru copil, vedeţi, cetiţi dorul ce cântă ănima ei. Ce blăstem mai terriblu sciut-a să rost scă Rom nul contra neamicului dec t să'i mor  copilăşul — s u să n' aibă copil şi de sărutat !

De-ar vrea bunul D- e ,
S 'mă asculte dorul me ,
De-a i avea un copil ş,
Dragul mamei angera  !

C t e  iua, cât e n pte,
I-a i  opti cu bl nde  opte,
C t e n pte, cât e  i,
Tot la sinu-m  l'a i p z .

L'a i pazi, l'a i dismerd ,
Mi  de sărutări i-a i d ,
 i i-a i  ice 'nceti or :
Nani, nani, pușor !

De ar fi cerul cu priin ,
Se'mplin sc  — a mea dorin ,
De mi-ar da un b e el, —
Dragul mamei voinicel! —

N'ar fi pruncu m i fericit
Si pe lume m i iubit!
Alt copil n'ar fi că el,
Mititel  i frumu el!

Obrejelu-  că de spume
N'ar avea s m n pe lume!
N'ar fi ochi  nim n i
Dulc  că ochi orii lui !

Iar eü mândră măiculiță,
Pe ai sēi ochi, pe a sa guriță
Ne 'ncetat l'ași sărută,
Sărută și i-ași cântă.

Și i-ași face-o descântare
Se ajungă-un vitéz mare,
Un vitéz ce-ar străluci,
Cum n'a fost, nici n'ar mai fi!

Si l'ași pune sē se culce
P'al meü sin, legănat dulce,
Si 'i-ași dice 'ncetișor :
Nani, nani, pușor !

Póte fi accente măi dulci și măi duióse? Care din noi, DD. și Dómnelor, la citirea acestor simple dar scumpe rënduri, nu'și simte ănima invoioșată de suvenirea légă-nului, de desmerdările și mângăerile senine ale copilă-riei sēle! — Ce veți dice dar, când dupe aceste rënduri, dupe aceste vii esplosiuni de tineretă a ănimei materne, in miđlocul acordelor dulcelui Nani-nani, se va amesteca, va predomni imnul sacru al Patriei?

In doina ce cetirăm, sunt in adevăr intrunite simți-mintele cele măi frumóse și, pare-se, măi in opoșiune, la care dramaticii mari făcură apel sēu pe care le puseră in joc, in luptă, in sufletul eroilor dramei lor Este in ac-cestă doină ce-va asemenea cu ceea ce este celebrul «Qu'il Mourut!» respunsul sublim al bătrânului Roman din teatrul frances.

Dar se analisăm puçin acéstă doină.

Maș ăntēiü, ce copilașiü doresce se aibă mama din doină, ea care arde de dorul de al stringe la sin și al acoperi de desmerdări?

Ea dice :

De 'mī-ar da un bătēl
Dragul mamei *Voinicel!*

Admirăm pe mama Grecă, care duse fiului său mergând la resboi: vei reveni cu scutul său pe scut! Sublimă e mama lui Ștefan-cel-Mare, închidând porțile cetății Némțului înaintea fiului său invins, dar aceste sublime simțiminte de și auză sorginea în o inimă *sureccitată* de excepționale împrejurări, ele sunt efecte ale unei tensiuni de sentiment, ale unei stări anormale, am pute dice. Nu este însă așa statul în carele mama din doina romană se rógă cerului se'i acorde un copilaș, spre

— a'i face-o descântare
Se ajung'-un *vitéz mare*,
Un *vitéz* ce ar străluci,
Cum n'a fost nici n'a mai fi!

Audiți! și aflați aci secretul victoriilor noastre din trecut! Audiți și vă explicați ceea ce istoria nu lămuresce, — cum o mână de ostași Români ținéu frunte urdiilor teribile ale Turcilor, înaintea cărora se retrăgeau cu gróză popórele cele mai tari ale Europei! — Aci, Domnilor, străinul care ne vorbi depurarea de rău despre toate, tăcu, amuți: «Les valaques soubz qui aussi là sont compris ceux de Moldavie, *sont à la vérité de vaillans hommes au fait de la guerre*», dicesa 1584 Vigenaire, traducătorul lui Calcondila. Și în adevăr, cu mame care făcéu descântare ca copilașul lor se ajungă *vitéz mare*, înțelegem pre Huniad, Mihaï, Ștefan, Ivonia etc. . . . , cum înțelegem în secolul 18 decăderea noastră prin mame, care la nascerea copilului lor, la Stambul, eî doriau *Postelnicia* său Capichihaia țerilor române. . . .

Simțimintele mamei române din Doina «*Dorul Romancei*» nu se găsesc numai acolo espremate; este mai mult decât o doină, mai mult decât un cântec murmurat, șoptit la légănul «*voinicelului*» lor, în care se repetește dorul romancei. El se află espres chiar și în multe din povestile poporane, acele poesiî în prosă, în care strălucește în libertate deplină, fantasia, imagina-

țiunea naționale. Ce promit cele trei fete Impăratului carele voește a'și alege mirésă ?

— Antea dice : «Ia-me de soțiă o ! împărate , că-ți voi ține casa numai cu mētasă.

— A doua dice : «Ia-me de soțiă, împărate, că-ți voi ține casa c'un *corn de prescură*.

— Dice a treia : «Ia-me de soțiă, o ! împărate, că-ți voi da

„Duoî feți logofeți
Cu pērul d'aur, creți,
Duoî feți de 'mpărați,
In viteji minunați!“

Impăratul n'a ales metasa, luxul, averea ce'î promite ăntea; el a prețuit sânta și inavuțitorea economiă a femeii în casă, ce'î promitea a doua fētă, dar și-a dat ă-nima lui acelia care'î vorbi de copilași, de copilași . . .

In viteji minunați!

Citirăm unde-va că mamele Spaniole, refugiate odinioră ca și ale străbunilor noștri, prin munți, alungate de ordele barbare, arētau copilașilor lor, de pe înălțimea *sierelor*, unde se adăpostiseră, câmpiile Grenadei cădută sub domnirea Maurilor, dicēdu-le : Allà ! allà ! es donde tienes que morir ! — Acolo, acolo se cade ție se mori ! Mama română, vedorăți, e demnă urmașă a strebuneii séle ibere !

Ce studiū nu s'ar putea face din acēstă materiă ! — Comitesa D'Ora D'Istria, vorbind de femeea română, a găsit în ea pre femeea orientului, dar a scăpat penei séle delicate partea puraminte romănescă a ei. Aimé Martin n'a cunoscut istoria noastră, poesia noastră : el găsia acolo, cele mai tari argumente în sprijinul teoriilor séle așa de drepte și frumoșe asupra educațiunei și civilisărei omenirei prin femeie !

Amorul de patriă. Acum că vedurăm ce era femeea română, vreți se știți încă o dată, în puține vorbe, ce făcu ea din Român? Ascultați-l ce spune amantei séle:

— Am două smei de bună cale,

Duoi, nici vântul nu-î întrece,

Am tovarăși doi-spre-zece

Si la brâu patru pistole.

Am la pept o cruciuliță,

Cu lemn sânt, cu mōște sante,

Si'n pept ănimă ferbinte

Că ferbintea ta guriță!

Écă Românul! écă încă o dată și fidelissima icónă a cavalerului median, măi puțin donchisonadele aceluia! Amorul de gloriă respiră măi în tōte doinele române, acele espresiuni vii ale sufletului românesc, cum dice d. V. Alecsandri, care coprind tōte simțirile de durere, de iubire și de dor!

Se semnalăm aci o deosebire între amorul de gloriă al Românului și al celor alte popóre apusene. Voiniciile, vitejiile, Românul nu le face din interesul gloriei numai: el nu este eroū că-cî aspiră se-î fie cântate faptele ca ale lui Alecsandru-cel-Mare, Ercule, Tezeū. . . . Astfel de gloriă naște și Erostrati. . . . Românul când dorește arme și soți de arme, dorește acēsta pentru ca să pōtă

. . . scapă biata Moșiă

De păgâni și de robiă!

Este ce-va măi mult decât ambițiune și orgoliū patriotismul, și nu patriotismul nostru modern, care se revoltă când s'a scos din slujbă *nenea Tache*, și ne face diariști, ca se injurăm pre cine nu iubim, — ci, patriotismul cel măi pur și desinteresat inarméza brațul Românului vechiū; déca acestuia revine gloria, ea este

nu un *scop* ci un adaos neașteptat ! Amorul de gloriă la români nu avea, repet, temeiū pe patemi egoiste, ci era în strînsă legătură cu onórea, cu generositatea, cu iubirea de ecuitate și mai pre sus de tóte nu cutriera lumea, ci făcē zid de pepturī la otare, contra lancei inemiculū, ci învērtea ghioga contra aceluī ce apēsa *Mosia*, patria iubită !

Din acest patriotism aū ereditat până și haiduciī români. . . Când la Strunga (lingă Iași) Haiducul suspina după călător cu punga plină, ēl mai adese ēl aștepta pre acel călător, nu ca sē-ī ia punga, ci căci acela este un neamic al patriei, un ture. . . .

„Dragă corbe, corbișor,
Nu-ī zări vr'un călător,
Călător cu punga plină,
Și cu șal la cap legat !

Ecă ce călător voia el ; acestuia voiē sē-ī cēră punga, pentru că baniī lui eraū prăđi de la țēră de la frațiī sēi, de la vėduvă și sarac. . . .

De aceea Codrėnul đicea :

„Unde vedēm sārăcul
Emī ascundēm baltagul
Și-'n chimir māna băgam
Și de cheltuēlă-ī dam.
Er unde zărēm *Turcul*. . . .“

Și când el întreba la judecată, unde-ī sunt averile, ce respundea ?

„Le-am ascuns pe subt copaci
Sē-ī gāsēsca cei sārăci !“

Sëu ca Grue Grozăvénul, care :

Creștinéza
Și botéza
Dă de fin
Câte — un tretin,
Și de fina
Ô tretina
Și cunună fete mari
Fără grijă de Tătari
Și ridică monastiri
Fără griji de volintiri

Dar se revenim mai de aprópe la materiă.

Vêdurăm femeea română făcënd educațiunea naționale, românescă a copilașului ; o vèdurăm dând anima-ı duiósă, ca copila din Doină « Césul rëu » aceluı tinerel care

... Mult, mult îi place

Vitejiı a face...

Vêdurăm, dupre istoriă și poesiă, pre soția romanului, soția devotată și gata a muri pentru fericirea dar mai ales pentru onórea soțului ei...

Se vedem óre Dómnelor ce este astađi Românul ? Ar fi un mijloc indirect, de minune, ca să aflăm ce datorim, ce datoreșce ănimei vóstre Romanismul....

Sunteți Dómnelor aci la confesionale (aplaude). Vê prea grăbiți, domnilor d'a aplaude !

Aci, cum se dice în Marióra Florióra,

Aci se judec florile

Ce ău făcut mirósele ?

Tu, femeea Română de preste munți, spune, spune, ce ău făcut mirósele ? — Ascultați !

«Secoli întregi streinul a apăsat grumazii soțului și fiilor mei, ne dice ea dómnelor; Moșia noastră, altarul Dumneșului nostru, totul, totul ne a fost pustiât.... soțul și copilașii mei aũ ajuns cerșetori și streini în țera lor..... fiarele sëlbatice avëu vizunia lor, fiarele sëlbatice putëtü păstra numele lor.... *Románul*, de voia pace și adăpost la sóre trebuia sã înceteze a fi Român, se uite pre D-șeul părinților sã... Ce am făcut mirósele? am dat pre Radu, pre Bogdan, pre Hora, Cloșca și Crișan... Am dat astăđi pre acei bărbați cari aũ sdrobit lanțurile maghiare... Ce am făcut mirósele? Pe când, ca se aducã copilașilor sãi o bucată de pâne amară din iobagia strëinului, soțul meu, uita a vorbi limba dulce a moșilor sãi, — eũ ștergém lacrimi și cântam *româneșce* la légãnul copilașilor mei... Le dădém cu sinul meu sânge român, le dădém sub săruturile mele sărutarea patriei, amorul de țerã...»

Se trăescã sânta martirã a Romanismului! sã trăescã romãna Transilvénã!

— Dar tu, bruna fiică a Pindului! Tu femee a păstorului din România Macedonã, ce respuns dai judecãtei?... Ce ai făcut mirósele?

«— E de mult! strãinul domnia... a lui era coliba și ogorul colibeii mele... Sã fiũ voit a fi a lui, — avém pace și bilșugare... Am preferit lipsele, prigonirile împãrțite cu cel de némul meu! Si când D-șeũ mi l'a răpit și-atunci i-am rëmas fidelã pënë la mormënt!... E de mult, de mult!... strëinul domnia! Copilașul meu, fiica mé, din légãnele lor, erau amenințați, acela de mórte, acesta de desonóre... Sã fiũ voit a fi grécã, se fi devenit turcã... și copilașii mei erau scăpați... Dar nu! am invëtat în mizlocul grecilor ce ne apasã, în mizlocul turcilor ce neucid, pre copilașul meu sã strige:

Io hiu rmãn!»

— Onóre femeei macedono-romãne, care a păstrat în

ânuma eî, purure măi lumineşe de la mamă la fiică, suvenirea patriei române; onóre femeiei române, care astăđi dá Romanismului sute de miî de fiî pre cariî Dacia trajană de mult, de mult eî uitase !

— Si tu, Moldavo şi tu, Munténo, la judecata florilor, spuneţi, spuneţi ce aţi făcut *mirósele* ?

— Aúđiţi ! spun unî că aţi jucat pe mormintele ţerei vóstre, cu năvălitoriî şi ucigaşî eî ?

Aúđiţi ! spun alţiî că aţi deprins pre fi voştri a despreţui ţera lor, a uita până şi limba eî . . .

Aúđiţi ! aúđiţi !! Voi î-aţi deprins intrigantî, nestatornici, fanfaronî . . . Voi aţi fi cauza micşorătătei nóstre de ânimă ! . . . voi ! . . .

Spuneţi, o ! spuneţi la judecata florilor ce aţi făcut *mirósele* ?

— Dar tăceţi, dómnelor ! voiú traduce eú nobila şi modesta vóstră tăcere . . .

— S'a putut, domnilor, ca vârtejul, ca fortunele se smulgă vre-o flóre din grădina română, dar vezdóga modestă de lingă prispa sâtenului s'a veştejit şi n'a dat mirosul seú, când sâtenul biét se injuga in locul boilor seî morţi la carele cu proviziuni ale năvălitoriilor ! S'a putut, Domnilor, ca flórea română se se ofilésca, la suflarea crivêţului, dar când troienele s'aú ridicat, când ventul de primăveră a suflat asupra lor, viorelele nu smalteză ele éráşî câmpia ?

— S'aú putut domnilor, ca femeia Munténă şi Moldovénă se uite un moment că din sinul lor s'a născut un Mihaî, un Stefan . . . Dar câţi din noi îşi aminteau, câţi din noi îşi amintesc astă-đi chiar, ceea ce va se đică a fi Român ?

Nu, femeia română n'a decăđut ! Esceptiunile triste nu sunt aşia de numeróse ca se devină regulă ? Nu, femeia română n'a decăđut ! Fiica femeiei ce ni-a dat pre eroiî istoriei nóstre, femeia română ni-a dat prin mizlocul celor măi adâncî decăderi, pre Tudor Vladimirescu,

pre pompierii de la 48, pre acei bărbați cari și-au versat țărina corpului lor în mormentul comun al săracilor Franței, Italiei . . . pentru că se simțiseră fii de Romane ! . . .

O ! puteți, puteți dómnelor, se aridicați fruntea ! . . . Țineți-o sus dómnelor ! Aă nu culturei vóstre datorim și pučina noastră cultură națională ? Aă nu sinului și ă-nimei vóstre datorim pre acei bărbați cari realisară într'o di. la 24 Ianuariu, visul și luptele a cător-va secolî ?

Tăcere dar calomniă !

Femeea română a triumfat asupra ta ! Ea nă-a dat o țără, ea nă-a dat un *nume* ! . . .

Ea astădi, inconjurând cu atâte simpatii acéstă catedră, ne arătă de ce nobile aspirațiuni de cultură este capabile. . Scopul nostru este, asigurat Dómnelor, prin concursul vostru putinte !

«In intrunirile mari de ómenî, dice Michelet, presința femeii adaoage o emoțiune sântă... Patria chiar lipsesce acolo, pe cât timp mamele, soçiile nóstre nu sunt acolo cu copii lor... Dar eată-le... și simțim pre D-deu!...»

Acéstă conferință a fost publicată în jurnalul D-lui Marsillac, chiar în anul cund a fost făcută.

(Nota Editorului)

DE CLASICISM,
ROMANTISM SI REALISM,

LECTURA PUBLICA

TINUTA LA 28 FEBRUARIU 1865.

IN SALONUL MINISTERULUI DE CULTE SI INSTRUCIUNE PUBLICA

Dómnelor mele, Domniî mei!

A vorbi la Români despre *clasicism*, *romantism* și *realism*, se va părea multora superfluû și chiar un adevărat anacronism literar. Juna noastră literatură, spre onórea ei, încă n'a împărțit în așa clase și categorii pe acei cari mánuiră o pênă, îndemnați la acéstă, fiă de sacrul amor al patriei, ca vechiî noștri cronicari, căroro li era ănimei durere a lăsa necunoscute gloriile vechi ale *Moșiei*, fiă de focul sânt al geniului, al poesiei, al artei.

— Pentru ce totuși vă cer permisiunea d'a vă vorbi, Dómnelor mele, asupra unor asemenea întrebări streine literaturii nóstre?

Simț nevoiă a justifica alegerea materiei mele; voiesc să vedeti în astă alegere, nu o predilecțiune a studiilor mele literarii, nici chiar căutarea unei ocaziuni d'a vă solicita aplausele bine-voitóre, ci, și de astă-dată, dorința de a realiza, d'a mă încerca se concurg la realizarea programului, ce ni l'am tras noi toți, cariî am abordat ast loc; voi, dic, în măsura puterilor mele, nu atâta se vă spun lucruri utile și frumoșe, ci cât se va putea măi mult lucruri care se desmierde și se întretină în sufletul vostru, Dómnelor, simțirile nobile și române, lucruri cari se redea, când nu se întretine în ănima vóstră, Domnilor, generóșele și santele impulsioni to-cite, văi! prin luptele și piedicile ce 'ntempină cine-va

în viață, și mai ales în o țară în lucrare de renaștere, cum este a noastră.

*

— De ce voiți vorbi de clasicism, romantism, realism?

— Décă admiratoriî inviolabilităței de domiciliu ni ar permite o mică călcare a acesteia, v'as ruga. Dómnelor mele, se întreprindem o mică perquisitiune domiciliariă... Se intrăm, Dómnelor mele, în acea casă mare, de aparinți lucsose, cu ecuison aurit pe frontispiciu... Aruncați ochii unde vedeți vre o *carte*... Notați că mă serv de *singurit*, ca să nă fac confusiune, căci *cărți*, — treceți-mi jocul de cuvânt căci e al lui Alecsandri — o! d'acele sunt cât mai la immulțit! — Aruncați însă ochi, dic, unde vedeți vre o *carte*. — Este óre colecțiunea cronicilor române? sunt póte poesiile D-lor Alesandrescu, Bolintineanu, Alesandri? ..

— Nu! sunt romanuri francese... e Dumas, Soulier, Sand, și D-deu să mă ierte, — vedeți colo, în mánile Dómei, nu cum-va este însuși Paul de Kock?...

Să intrăm însă, Dómnelor, și în astă-l-altă casă, de aparinți mai modeste, din mahalaoa *cutare*... Dóma de gazdă este o vechiă elevă a șcólelor noastre publice; D-ra de gazdă frecuentă póte încă acele școli. Ambele știu să și dea savantă socotélă de ce Curierul d'ambe sexe scrie *constituțio* și Albina română din Iași *Constitutione*; de ce în Ardél s'a dis *Constituciune*, ér la noi *Constituțiune*, seú *Constituția*... D-deul meu, decă amicii mei Atenianî n'ar găsi vre o rea interpretare lucrului, mai că ași putea să fac un moment și politică cu Dóma de gazdă, și am afla adevératul adevér asupra lucrurilor, asupra ómenilor și legilor noué.

— Dar ce cărți o fi citind aceste Dóme, care știu atâtea lucruri?

— A, écă un dulap cu biblioteca Dómei...

Lelia de G. Sand — Muschetariî, de Dumas, etc. romanuri multe și variî.

Diferință de astă-dată tot este, să fim drepți...

În otelul cel aristocratic, asemenea opere literarii erau în l. franceză ; — aci suntem înaintea unor traduceri, înaintea umbrelor nefericite ale lui Dumas, G. Sand etc...

Dar în fine *romanurile* franceze, ecă cărțile de educațiune națională ce avem.

*

Și în fața acestei stări de lucruri să nu fie ore o datorie pentru cei cari țin în mână o pênă sevă se apropiă de o catedră, a vorbi, a vorbi mereu și la tôte ocaziunile în contra acestei rele direcțiuni ce au apucat, inteligența și gustul nostru național ?

Acésta ași dori să pot face astădăi.

Spre a realiza acest dor mi se presintă două metode : Sevă că însgheb înaintea D-tră, aci, o crâncenă luptă între școlile literarii, care pörtă numele de clasică, romantică și realistă, și fac din niște *pitici* ca Homer, Virgil, din Mahabarata și Biblia, abia pedestale pentru idoli moderni, mari prin *scuipatul* ce asveřl societăței, înghenunchiată în estas în jurul lor, (1) sevă că, — om pacific, — mă mulțamesc a face espunerea didactică a doctrinelor literarii ce le cred sănătöse și definitive, ca apoi, o dată cu ele înarmați, să scim, Domnelor mele, nu atâta ce este clasicismul, romantismul., ci care cărți sunt bune și care nu ; să scim aprețui în fine cu măi multă amore încercările și tesasurele nostre proprii literarii.

Adopt metoda din urmă, ca cea măi propriă pentru o lectură, care are scopul nu atât de a discuta, a face controversa, ci de a respândi unele noțiuni utile în forma cea măi accesibile pentru veră-cine.

Dar ecă o prefață disproporționată pentru ceea ce am

(1) Ast-fel judecă realismul modernă pré marele Genii ale anticității.

de a dice. Ce vreți? E de lipsă să precizeze cine-va ceea ce voește a dice, în țera noastră, căci adese te pomenesci că amicii devotați dau fraselor tele celor mai chiare, traducțiuni și interpretări la care nici visa!

*

A întreba care cărți sunt bune de citit, este tot aceea ca și a întreba care este scopul la carele trebuie se tindă cărțile și prin urmare o literatură?

Se spune că literatura este espresiunea societăței, dupe cum stilul este a omului.

După această definițiune a literaturēi, de vom lua-o în litera ei, ar urma, că scopul cărților, al literaturēi, este de a *oglin-di* societatea. Prin urmare așa vor fi *cărțile* din o limbă, cum va fi însăși *societatea*.

Dar nu este acesta înțelesul deplin al definițiunei. Déca nu este pentru literatură alt scop mai nobilu decât de a ridica *monuminte mai tari decât arama*, pentru viciile și mizeriile noastre socialē, atunci... atunci se aruncăm péna din mână, atunci se sdrobim lira, care ne ar cănta numai cobitura cucuveice și a buhnei; atunci se spargem în fărîmî pinza, care ne ar represinta noroiul și clocele infecte ale societăților noastre!

Ci nu! literatura, — și în literatură cu deosebire poesia — nu'și face din societate *moldele* unic în carele ea dă formă creațiunilor séle, ci ea « împrumută de la această societate numai materialul, carele se transformă în *Joe Olimpicul*, sub dalta sculptorelui Grec, se metamorfoséză din Fornarina în madonele lui Rafaele, se înălță în temple, sub bagheta magică a architectului, se esală în imne la bine, la adevăr, la frumos, pe lira sonoră și etern vibratoria a poesiei!»

*

— Care e scopul literaturēi?

«Filosoful invétă, arétând *adevérul*, oratorele persua-

ade arătând *binele*, poetul încântă manifestând *frumosul*. Anteiul se adresază la *înțelegere*, al duoilea la *animă*, cel dupe urmă la *imaginațiune*.

Imaginațiunea, fontână nobilă literară, nu este însă canalul, șanțul pentru scursurile și noroiurile societății!

Filosoful ca să afe *adevărul* observă fenomenile lumii, fiă materială, fiă intelectuală, fiă morală, fiă politică; el culege unele fapte, apoi le compară și le combină spre a scôte din ele deduceri și doctrine.

Oratorele care cunósce *ceea ce place* și mișcă pre ómenii, esamină pasiunile lui, afectele, moravurile lui, totul ce esercită influință asupra ánimeii lui, și deducând de asemenea certe principii, medită asupra miđlócelor de a le apleca oportunaminte.

Poetul, carele cunósce *frumosul*, observă tóte obiectele natureii, senzațiunea plăcută séu neplăcută ce produc și din esamenul acestor frumuseți particularii, se ridică prin raționare, le *tipul* altei frumuseți, care le covârșesce pre tóte.

Așia dar, ca și filosoful și oratorele și poetul, și în genere artistul, spre a dobândi elementele opurilor lor fac doué operațiuni indispensabile și diferite: *observă* și *medită*. Observațiunea și meditațiunea, écă acele doué mari sorginți ale cunoscinților nóstre. Prima se adresază la simțuri, a doua corespunde cugetărei⁽¹⁾.

Acum, decă literatura n'ar face decât a observa, atunci în adevér ea ar ajunge adese o infimă și desprețuibile imagine a infirmităților socială.

Déca, din contra, literatorele nu numai *copiéză* ci și *medită*, atunci elementele ce-î presintă societatea se emondă, se purifică, se innobiléză și o creațiune nouă nasce sub pincelul colorat al fantasieii, creațiune, care ține de societate prin material, care este superióra societății prin apropierea mai mult de tipul eternă al frumosului.

(1) Veđi pre Gill de Zarate, și pre Victor Cousin: *Du vrai, du beau et du bien*.

Literatura este dar espresiunea societății, în acel înțeles, că societatea 'i ofera unul din elementele ce o constituă, *materialul*. Ci mai trebuie încă un al doilea element, pentru ca acea literatură se merite a trăi și a exercita, la rëndul ei, o salutariă influență asupra societății. Acel al doilea element este pentru literatură, în genere : *frumosul, binele, adevărul* ; este în deosebire pentru filosofie, *adevărul* ; pentru oratorie *binele* ; *frumosul* pentru literatura propriu disă și pentru arte în genere.

Combinată aceste două elemente și dupre modul cum ele vor fi combinate, va resulta :

a) Diferința dintr'o literatură la alta ; b) Originalitatea, *naționalitatea* literaturii și superioritatea relative a două seș mai multe literaturi.

*

Dar decă în mijlocul neadevărurilor și a relelor, de cari am fost înconjurat fiă-care, din lęgăn, am putut totuși, de nu a deprinde, cel puțin a cunoște *binele* și ce este *adevărul*, nu e tot așia și cu *frumosul*, acest mare element al artelor.

— Ce este dar *frumosul* ?

— *Frumos e* ? întrebă juna fêtă pre baba care-î vorbesce de peșitor.

— *Frumos e* ? ... Ba nu ! noi întrebăm alt-feliu : *bogat e* ?

— *Frumos e* ! dice lipscanul, când își vinde marfă multă și cu prețiu.

— *Frumos e* se trăesci mult ! dice medicul.

— *Frumos e* se mori pentru patriă ! esclamă ostașul.

— *Frumos e* ca mama se și iubescă pre fiul ei.

— *Frumos e* ca mama se-î inchiđă porțile cetății, când turcul l'a învins.

— *Frumos e* ? strigă paraponisitul D-lui Alesandri. Pentru D-deu ! ce este *frumosul* ?

*

— Frumosul este, dice sofistul grec — tot lucrul care este *utile*.

Écă, Dómnelor mele, un cojoc mare de blană... écă și un paletó de catefea... E gerú afară . . . *Utilitatea* cojocului este necontestibile și totuși, ce vęd? D-tră alegeți paltonul.

Am aci două vase, unul antic, acăruia întrebuintare neci o mai scim, și a ltul de lut. . . eccelinte pentru fert bucate . . . — Care-í vasul cel frumos?

Intre o florărie și o grădină de zarzavaturí, între rozele de la pălăriile D-tră și un manunchiú de morcoví séú cépă, nu vom dice ca Voltaire în Henriada :

„Intre Geneva și Roma eú nici cum nu decidez !“

D-tră ați decis ca și marele filosof Grecú, Platone, ați decis că *utilul* nu constituie *frumosul*.

*

Frumosul este însă *ceea ce place*, dice alt sofist.

Mórtea nu e plăcută, dovadă... davada numărul pururea crescënd al medicilor și farmacistilor....

Și déca e așa, cum de e *frumos* de a muri pentru patriă, séú și numai pentru fericirea unuí bătrân părinte, a unuí amic (în vremea cea fabulósă!) séú și mai chiar numai pentru sciință, ca Pliniú naturalistul, verí pentru omenire, ca Christ!

Nu, *frumosul* nu este *ceea ce place*. — Nu desgust pre nime dela ceea ce-í place, — dar plăcerea este arbitrară, ea atárnă de simțurí; și ceea ce place simțurilor este *relativ* și *variabile*, ér notiunele *morale* și *intelctuale* sunt etern și nemutabil frumóse, căci ele sunt *reflecte* de la D-deú!

*

Dar e frumos póte, ceea ce este în *proporțiune* și *simetriă*?

— Atunci ascultați următoarele versuri :

„Elele góle,
Mâncău din óle,
Găluscă pré gróse
Pré nodoróse
Hururum brum! — “ (*Vacarescu*).

N'aplaudați? — Rideți? De ce? — Aú nu este aci proporțiune, simetria? —

Este, ci D-tră, vedeți , că proporțiunea e un *midloc* putinte estern pentru realizarea frumosului, dar nu este însuși frumosul. Ba, adese, unde lipsește proporțiunea și simetria, acolo e frumosul, acolo e sublimul.

Proporțiune este ca un părinte să-și iubească pre fiul seú. Dar e sublim părintele roman carele díse despre fiul seú, ce combaté pentru țéră : *qu'il mourut!*

Proporțiune este ca un june să mérgă a muri pentru a scăpa biata *moșie de păgări și de robiă*, dar e sublimă lipsa de proporțiune, când pentru a face zid contra năvălitorilor, se înarméză femeea, betrânul și copilul, ca dăunădi în Polonia!

Ce simetrie mai este în marea răscolită de furtună, în valurile ce se ardic ca munții și deschid prăpăstii în care se sting fulgerile, ce scapără pe deasupra catargului vasului în luptă cu uraganul?

Se nu dorim, domnilor, proporțiune între noi și o societate *coruptă și respugnătoare*.

*

Dar déca frumosul nu este nimica din aceste, nici utilul, nici agradabilul, nici proporțiunea, nici simetria, ce este frumosul?

— Este tot ce innobiléză, tot ce inspiră, tot ce e generos, tot ce e desinteresat, tot ce e sacrificiú, tot ce îmbunătățesce, nu pavelele și șoselele nóstre, de și ne-

voia ducă de îmbunătățire, ci sufletul, ănimă și consciința.

*

— Ce e frumosul, după filosofi, după esteticii moderni ?

— Este *unitatea* rezultând *din varietate*.

Écă o definițiune, veți dice, Dómnelor, care nu se póte da decât cu cravata de D-r la gút, din înălțimea unei catedre academice. Ce este dar, pentru noi profanii, acea *Unitate rezultând din varietate* ?

Écă înainteă noastră un peisagiú. Colo, la orizonte, munți scăldând fruntea lor cărunță în sinul nuorilor albi... La pólele lor codri desbrăcați de frunțele lor. — Crivéțul suflă. — Troenele se rostogolesc prin prăpăstiú... Buha și paserile de prédă singure își unesc vocea lor stridentă la plânsetele vântului prin crăcile pârлите ale arborilor...

Anima se stringe... de avem o ănimă.... melancolia și infiorarea coprind sufletul nostru... Simțim, suntem emoționați...

Ce se petrece în acéstă împrejurare ? Luați în deosebú unul câte unul din variile obiecte și ființe care imporeză tabloul nostru.

Luați una, două, trei.... din stăncile ce compun muntele; luați o cracă, un arbore isolat din codrul de mai sus. Luați o buhă, un vulture în o coliviă. Ași dice, luați, transportați aci o parte din nevele ce acoperă vârfulurile munților noștri deca pêne mai dăunădi stradele noastre nu ar fi fost transformate în munți și prăpăstiú de asemenea neve. Aceste obiecte séú ființe considerate izolat, pot a deștepta, de suntem inclinați spre studiul naturei, multe întrebări de sciință..... dar atăta !....

Aú munții de zăpadă din peisagiú transportați mai dăunădi pe podul orașului, eraú ei cât de puțin poetici ?

Nu mai simți la privirea lor stringere de ănimă, infiorare, séú menancolia !

Este că lipsește *emoțiunea*, această simțire care constituie *unitatea* în peisagiū. De ce lipsește ea?

Pentru că lipsește *varietatea materiale*, acel al doilea element, carele împreună cu *unitatea morală* constituiesc *frumosul*.

*

Să schimbăm decorul !

În locul peisagiului ce deștepta în sufletul nostru tristețea și melancolia, se avem pajistea înverdită, floricelele smăltând'o, zefirii jucându-se prin frunzișul verde al dumbrăvei, riușorul care șerpue misterios, păsărica care ciripesce lângă puișorii săi. Ecă, peptul meu respiră ; sângele circulă liber și răpede, fruntea mi se înseninăda, surisul se dilată și apropie ănima de buțele mele... sum voios !

Bine-cuvântată fie *emoțiunea* unei dile de primăveră, când sormanul nu mă are a se lupta și cu alți neamici, decât cu miseria, decât cu sărăcia !

În acest al doi-lea tabel sunt ărăși, vedeți bine, aceleași elemente : d'o parte *varietate* în materie, — d'altă parte *unitatea morală*.

*

Dar nu este *frumos* numai în natura ne'nsufletită ; frumosul este și în ordinea *morală*, în o simplă faptă omenescă ; frumosul este și în o simplă teoremă geometrică. — Sunt dar, măi multe specii de frumos ? — Nu ! Ci numai că frumosul *morală*, această scântee sburată din focarul cel etern al frumosului, de la divinitate, este respândită în *lucruri ca și în cele din domeniul etice*.

*

Aci e locul să spunem că de la modul cum *frumo-*

sul este mai mult s^{eu} mai pu^{tin} resp^{andit} în operele artistice, nasc^u dou^e specii de diferin^{ti} între ele : (1)

a) Difer artele între ele din punctul de vedere al *libertății*.

b) Difer *erăși* din punctul de vedere al combinării *frumosului* cu *materialul*.

Prima categorie de diferin^{ti} rezultă din următoarea împrejurare : Cu cât *materialul* unei arte este mai maleabilu, mai lesne primitor de intipărire, cu atât o mai mare și mai profundă reflectare a idealului este posibile asupra lui. Cu cât, apoi, materialul se pre^{stă} mai mult a se modela după *ideal*, cu atât artea se chiamă mai *liberă*, și ea este cu atât mai liberă cu cât e mai *desinteresată*, ca să ne arate, pare să, cum cere a fi *libertatea* și cât de pu^{tin} sunt demni de ea, acei cari o caută și o căutară nu *pentru ea* numai, dar din un scop interesat.

A doua categorie de diferin^{ti}, a dat loc la o sumă de teorii artistice și la despăr^{țirea} artiștilor și a litera^{ților} în clasici, romantici, realiști etc. Să cercetăm, D^{omne}lor mele, pe scurt, câte-va din acele teorii.

Teoria imitațiunei. Unii artiști s^{eu} mai bine filosofi și a^u dis : de ore ce frumosul este resp^{andit} în obiectele și fiin^{țele} din natură, nu remâne alta de făcut artistului, când are de creat o operă, decât să adune un număr de obiecte s^{eu} de fiin^{țe} de felul celei ce are de creat, și se ia de la fiă-care din ele partea ce i se ar^{etă} frum^{osă}. Pe această opiniune se funde^{dă} *teoria imitațiunei*.

Acastă teoriă nu voiesce a mai recun^{osce} un tip, un ideal al frumosului superioare la tot ce este în natură, și

(1) Ve^{đi} «Du vrai, du beau et du bien par Victor Cousin». 1865.

Nota din 1873.—Multe ași voi să schimb astă^{dă} din aceste teorii!...

crede că scopul artei este de a copia pre acésta, alegând'o mai mult sėu mai puțin bine.

Dar ętă contra-dicerea : ca sė pótă artistul *alege* din natură obiectele și ființele frumoșe, aũ nu trebuie se aibă mai din'ainte în mintea lui un model cu carele comparând obiectele și ființele, se pótă dice : acesta e *frumos*, acela e *urit* ? Și când Rafael, Phidias, aveau înaintea lor femeı sėu bėtrini de la cari se imiteze părțile ce li se vedeau a fi frumoșe, óre era destul ca Rafael și Phidias se imiteze de la unele modele, ochii, de la altele fruntea orı nasul, ca se'sı creeze, unul madónele sėle și cel-l-alt pre Jupiter al sėu ? Cu asemenea procedere a imitațiunei servile, acei artiști ar fi făcut monstri.

Eı dar aũ luat de la modelele vii, elemintele materiale ale creațiunei lor, și acele eleminte le-aũ combinat apoi, ajutați de *tipul frumosului*, sădit în ănuma lor, ajutați de acea *certa idea*, carea, dicea Rafael, că se areta minței lui, de câte orı lua pincelul a mână.

Sunt două temeuri de respingere a imitațiunei servile a naturei.

«De la ce modele aũ împrumutat Zeuxis, Fidiias, apoi Rafael, Murillo, aerul de majestate sėu de divinitate a Venereı, a lui Joe, a madonelor creștine ? Aceste nu le aũ găsit ei în natură ci în sufletul lor, născut artist și poet. Asemenea fisionomiı divine, acele ființe de o natură necunoscută și inaccesibile la privirile omului nu pot existe decât în mintea artistului ; realizarea, lor, în arte, este cea mai putinte dovədə de falsitatea teoriei imitațiunei. În contra acestei teorii staũ față creațiunile sublime ale arților. Vedeți, de nu, pre Apolone de Belvedere, pre Venerea de Medicis, Venerea de la Millo. Unde află Raffael, sublima espresiune a figurei lui Christ din tabelul Pasmu de Sicilia ? (1) De la ce femeie împrumutat-a Murillo Spaniolul frumuseța cerescă a madonelor sėle ? Unde este modelul lui Achil de

(1) În galeria de la Madrid.

la Omer ? Unde găsit-a Tasso pre Armida lui ? Cine oferă lui Milton tipul Evei din Paradisul pierdut ? De pe care femeie copiă Lope de Vega pre *sclava galantului său* ? ⁽¹⁾. Pe ce ómení modelă Calderone pre galanții săi amorezi *puncthonorosi* și viteji ? Unde este *dina muntilor și a florilor*, ce depinge cu atâta fresceță poetul național, în Marióra Florióra ?

*

Cel al douăle argument că singură *imitațiunea* naturii nu dă realizarea frumosului, este că asemenea imitațiune neci este în totul posibilă. Arta cea măi perfectă nu a reeșit și nu va reeși a imita cu deplinitate lumina, căldura . . . și ce se dicem de mirosul florilor, de mișcarea schimbătoare peste tot momentul a unui frunziș, de murmure, viață ? Aci omul nu pòte ! . . . Dăca omul nu pòte însă face aceste, ca creatorele său, el pòte da operelor seles, un reflex din *lumina, căldura, viața* și divinitatea sufletului său și a le asigura ast-fel, chiar în inferioritatea lor fizică, o *superioritate*, prin inteligența, prin resplendórea imprumutată de la frumosul *ideal*, de la D-deu !

*

Am arătat, dómnelor și domnilor mei, cum creațiunile imaginațiunei se compun din două elemente :

1. Materia său impresiunile simțurilor cu suvenirile ce conservă memoria de ele, și

2. Concepțiunea rațională a frumosului.

Pe echilibrarea său precumpănirea acestor elemente, să fondéză școlele artistice și literarií. Echilibrați forma și idealul și veți avea *clasicismul*, pur și etern modele și sorginte nesecate pentru literaturile moderne, chiar

(1) Historia dela literatura de Zarate.

când, noi pigmei, cercăm a dovedi că templele noastre moderne sunt mai gigantesci decât piramidele Egiptului, că *scuipatul* (ertați-mi trivialitatea) cutăruia satiric frances contra societății, este mai sublim decât vericarea din paginile sublimе ale Mahabaratei indiane, acealtă piramidă a cugetărei, aședată la pôlele gigantescului Himalaia, — decât descrierea *vitejei* de către Omer, decât dulcea și melancolica cântare a lui Virgile!

Precumpăniți acele două elemente, faceți să fiă *mai multă natură decât ideal* și veți avé *Romantismul*, veți avé școlele lui Marlow, Shakespeare și următorilor lor.

Lăsați să predominescă *idealul*, și veți avé școla idealistică, care voiesce frumosul detașat de materie.

De la acéstă școlă, dómnelor mele, am putea învăța ce-va interesant.

Cunoșceți, dómnelor, între amicele d-tră vre-una care se se credă nefericită pentru că sórta vitrigă o va fi privat de una din acele fețe regulate, care fac admirațiunea și disperarea artistului?

— Să alunge, să alunge, dómnelor! necazul ce apesă ănimă eă.

Écă s'a aflat mizlocul de a se face cine-va frumoșă și fără de un nas grecesc și fără de ochi in amandă, fără de buze fine.....

Ba ce e mult mai curios! și fără de ajutorul acel stângaciă ce unele nefericite rechiamă pentru a deveni frumoșe, de la paleta zugravului, de la care împrumută *alb, albastru și carmin*.

Audiți! frumuseța vëndută cu litra seú cu cotul! — Noi cunoscurăm, dómnelor mele, un dómn óre-care, slut, (d-stră imi veți ține séma sper că-mi i-aú esemplele de la secsul meú); acel dómn *óre-care* avé nasul mare și turtit ca o patlagé, fruntea calvă, ochiă mici,

buzele cărnoase și resfrânte. — Un pictor frances se apucă se facă portretul lui Socrat — căci era însuși Socrat *Domnul* meu cel *slut* — și reeși a face din el, nu un *Apolone*, nici un *Adonis*, dar o figură *sublimă*...

— Duceți că l-a flatat, după obiceiul pictorilor?

Nu, de loc: i-a păstrat pe pânză același nas turtit și umflat, aceeași frunte calvă, aceeași ochi mici, aceleași buze resfrânte.

— Cum de l-a făcut *sublim*? — La *zugrăvit* în momentul când o *ideie sublimă* îi lumina fața lui neregulată: Socrat, luând a mână cupa cu cicută, ce este condamnat de țera se bea, face discipulilor săi ultima sa lecțiune despre *nemurirea sufletului* și această *sublimă* cugetare reflectă asupra feței lui o parte din stre-lucirea și divinitatea ei!

*

Nu dic, cu aceste, că amica D-tră spre a fi frumoasă, se fie obligată a ține a mână o cupă cu cicută... nu dic nici chiar că de câte ori va avea dorință se fie frumoasă, se strălucască, se fie nevoită a recita capitolul *nemurirei sufletului*.... Este o rețetă și o dietă mai lesne de realizat decât a lui Socrat.

Vrei se fii și D-ta frumoasă, Dómna mea? — atunci începe a fi *bună*; aibă un suflet nobil; apropiază-ți calitățile cele mai alese și fii sigură că trăsurile neregulate ale feței D-tele se vor transforma pe nesimțite și ele vor străluci sub reflectul căldurei generose a luminei vii ce vei fi știut aprinde în sufletu-ți.

Din contră, D-ta Domnule, — carele îți prețuiesc atâtea nasul acilin și părul negru buclat, la *coiffeur*, D-ta care esci în stare se scrii un tratat — numai să poți se scrii — asupra efectelor barbei tăiată à *l'impériale* său à la *républicaine* și a cravatelor lungi său scurte; de ce te tânguesci și acuzi de *reu gust* pre *femei*, că n'a știut să prețuiescă fashionabilitatea și frumuseța D-tale?

Nu scii D-ta că frumuseța fizică nu există decât cu condițiunea conesistenței frumuseței morale? — Vedeți pre omul cel mai frumos când e mort; — de ce este respugnant? De ce întorcî ochii?—aū nu sunt aceleași trăsuri regulate ce i le admirați când era viu?

Ei bine, Domnul meu, și D-ta ești un mort între vii. Vrei se redați viață și lumină, căldură și splendore trăsăturilor feței D-tale? — Deprinde-te a iubi *binele și adevărul*; — inobiliză-ți sufletul la contemplarea frumosului, silesce-te a înțelege ce este *virtutea*!

Eaca o rețetă infailibile! Ea este subscrisă în toate părțile de cel mai *mare* din *doctori*, de Creator... Vedeți în ce formă apar în lume ființele rele? — Cine găsește frumoșe păserile și férele răpitoare? Care din tiranii ce aū turmentat omenirea se pôte da ca model pentru frumos?

Este o misterioasă legătură și comună influință între material și ideal; totuși omul pôte subordina *materia* către *ideal*, prin *educațiune*, adevă îmbunătățirea animei și a inteligenței, și acesta e adevăratul și ultimul scop al aducațiunei.

*

Dar deca idealul pôte comanda materiei, ca, de exemplu, în școla de pictură flamandă, unde Vandyck, a închis în trăsăturile cele neregulate ale christilor sei, cele mai sublime reflecte de divinitate, nu urmază totuși că noi nu am preferi metoda care, ca în Omer, Virgilu, Rafael, Michel-Ange, Murillo, — ni-ar da tipuri în carî forma se fiă oglinda idealului, în carî echilibrul între acele două elemente constituitoare artelor se fiă perfect.

*

Români, Dómnelor și Domnilor mei, — de 'mî permiteți o mică aplegațiune din estetica naționale — avéu

așia dicend ereditat din Italia și Iberia, echilibrul elementelor în arte. Acesta apare lesne din scrierile noastre vechi; Urechiă, M. Costin, N. Costin, Neculcea chiar, confirmă această opinie.

Acești cronicari de câte ori fac *etopea*, adică *descrierea morale* a vre unui Domn, amestecă și trăsături din prosopografia, adică descrierea lor fizică, ca și când ar fi voit a arăta legătura dintre ele. Ba ce este mai mult, când faptele, când *etopeea* nu corespunde cu fizicul Domnului, atunci cronicarii noștri pun o deosebită atențiune a semnală asemenea contrast. Urechiă, după ce ne arată faptele mari ale lui Stefan-cel-Mare, nu uită a *sublinia* contrastul fizic, că *era Domn mic de stat*. Ecă cum Neculcea face *etopeea și prosopografia* unui Domn: «Carte nu scia, ci numai iscălitura învățase de o făcea; practică bună avea; la vorovă era sănătos; mânca bine și bea bine. Semne multe avea pe trup dela resboie, în cap și la mâni, de când fusese slujitor în țera leșescă. La stat nu era mare; era gros, burduhos, rumen la față, buzat; barba-î era albă ca zăpada. Cu boiării trăia bine până la o vreme, pentru că era om de țără și îi șcia pe toți tot anume, pe carele cum era; și nu era mândru, nici făcea chieltuélă țerei, că era un moșneg, fără dómna, și avea două feciori Beizadele etc. etc.»

Mai ecă o altă *etopee și prosopografiă* :

«Acest Nicolae Alesandru Vodă, era la stat de mijloc, era cinstit om, și în filosofii, și în istorii, și într'altel ce se cade a scii unui domn era deplin învățat; șcia și câte-va limbă, precum am arătat și mai sus, și om D-deesc, păzea tare biserica; la mâncare și la beutură foarte puțin; spre sfintele biserici și monastiri scăpătate milosteniă făcea; spre săraci și spre veduve cu milă era. Eră era grabnic la mâniă, și mai ales asupra acelora ce-î cunoscea că mânca bani Visteriei, și spre cei ce făcea strimbătăți și supărări sêracilor, și spre cari

era neascultătorii la porunci; era fără preget și cu privighiare la trebile ce erau ale țerei.»

*

Estetica noastră națională este cea mai putinte garanție despre venitorul glorios al literaturii noastre, deca ea va ști să se nu se îndepărteze dela procederea vechilor istorici și cântece poporane, doine, balade etc., in care depurarea eroii și eroinile au fost ființe in care se aflau combinate in echilibru acele două elemente *forma și idealul*. In atata era o credință națională că esteriorul reflectă interiorul, încât poporul român ținea se aibă *Domnitori frumoși*, sperând a avea așa *Domnitori buni*. De aci vine, ne spune și M. Grățianu, in Istoria lui Despot Eraclide, că Domnitori, ca să facă imposibile domnia pentru unii competitori, ăi *insemnau*, adecă le ciuntea nasul său urechile.

*

Deca aprețuim clasicismul, carele, dupe noi, arătă pre om *cum este in bine, ca un indemn cum trebuie să fiă*; deca înțelegem *Romantismul* (de și nu-l aprobăm in totul), carele ne represintă pre om nu numai așa cum 'l află ci mai ales in *exceptiunile* lui; nu, noi nu putem înțelege *realismul*, carele represintă pre om *asă cum n'ar trebui să fiă*, așa cum *nu este decât prin triste decăderi*. Realismul este școla in care *idealul* dispare spre a nu remâne decât *materia* cea mai infimă, său că idealul este inlocuit in ea prin un ideal al *sluțeniei*, in raportul cel mai invers cu *frumosul ideal*.

Înțelegem că, in fața unei naturi mari, impunătorii, că la pôlele Himelaiului, in codrii verguri ai Americiei, pe țărmii Océnului infuriat, omul se se simță un inoment mic și atunci, cădut in genuchii, se adóre; dar este ore faptă de om, de a se estasia, de ași face *obiect de*

imitare, de eternizare prin poeme, pânze și marmure, din bețivi, cocoșați, ofticoși, hoți, depravați... din ceea ce nu este *real* decât prin *anomaliă*, prin inorboșitate, prin întemplantare, prin decădere a omului !

Și, vedeți, ce fac alta decât acesta mai toate romanele franceze, care desfățeză momentele de repaos (și ele sunt multe !) ale noastre ?

Frumosul în asemenea opere, cu puține excepțiuni, — a declarat-o bărbați de sumă autoritate, — este tot ceea ce e monstruos, în ordinea fizică, intelectuale și morale.

Până în ce punct o asemenea literatură trebuie să altere, cum dice D. Poitou, ideele morale ale unui popor, vă va fi ușor de a vă inchipui, dacă imi veți permite a vă aminti puține, numai puține din doctrinele și cugețările ce asemenea literatură, ajutată de fermecul elocuțiunii, de atragerea romanului, respândesce în societate. Am nevoie spre acesta nu numai de permisiunea D-tră, dar și chiar de iertarea D-tră, deca, silit, voiă aduce oțărira pe buze, și scârba în suflet.

*

Voiți să știți, D-tră, care ați vedut în prima noastră lectură, ce sânteniă punea Româra vechiă în amorurile sele, de soțiă, de mamă, etc ., voiți să știți cum sunt cântate aceste amoruri sante de literatura romantică și realistă, de care ne ocupăm ?

Ascultați !

« Nos femmes nos doivent des enfants, mais elles ne nous *doivent pas l'amour*, » dice Balzac în « *La séparation*. »

— Fidelitatea femeilor în măritis, când nu este amor, este *probablement* un lucru contra naturei, — eschiama *Standal*.

— « Sunt eă femeie de viață rea ? N'am iubit nici o dată câte două bărbați tot de o dată. N'am aparținut

« tot de o dată de fact și de intențiune de cât unuia sin-
« gur, pe cât timp a durat *pasiunea mea*. Când nu l'am
« mai iubit, nu l'am înșelat....»

Ecă ce spune, cu sânge rece, o *virtuoasă eroină* a
D-nei Sand! —

*

Nu este de mirare apoi când Balzac dăce că măritișul
este cea mai *prostescă imolațiune socială* (Marsy). —

Este o consecință, când Leone-Leoni al D-nei Sand
dăce Julietei :

«Conduita mea este *vilă*, dar inima mea pururea *no-
bilă* (audiți!) Cu un om de moravuri regulate tu n'ai fi
de cât o femeă onestă (lucru de rând! de puțin pret!) —
Cu *un om ca mine*, tu ești o femeă *sublimă!* . . .»

Și tot consecințe cu asemenea teorii, se va mai dăce
de d-na Sand :

«Qu'importe quand nous l'avons trouvé ici-bas (l'a-
mour) que ce soit dans les bras d'un *saint* ou d'un *da-
mné!*...»

Audiți! audiți! . . mirare că lucrul e cel puțin indi-
ferinte. . . Dar nu deserați! Étă cum se legitimază de
acel autore, in Lucreția, adulterul : « *Il n'y-a pas de
crime la où il y-a de l'amour...* «Ce qui est spontané,
irrésistibile, est légitime et de droit *divin* (Lucreția
Florian)....»

«Omul nu e liber, dăce și Standal, de a nu face ceiea
ce'i produce mai multă *plăcere*.»...

— Sunt un infam, un desfrănat, un ?...

— Ești nebună o! societate! tăceți legilor! *Eă fac
ceea ce'mi produce plăcerea...* eă cedez naturalmente
unei forțe spontanate, iresistibile ... și prin urmare e-
sercitez un drept al meu!

«O! abominabile violare a drepturilor celor mai sacre,
strigă Valentina d-nei Sand, infamă tiraniă a omului

asupra femeii! Maritagiū, societate, instituțiune, ură vouă! ură de mórte! . . . »

« Si Iacobin al acelei autóre, adauge: « *maritişul* «*dupé mine, e una din instituțiunile cele mai odióse...* «*Nu mă indoesc că o dată se va obori, decât némul* «*omenesc va face ceva progres in spre justițiá şi* «*spre rațiune.*»

*

Care este acel progres după care aspiră Iacobin? Este acel progres după carele nu va mai putea fi posibil de cât *amicițiá, între soçiú şi soçiá, când amorul curtezanei, prostitutei, va fi singurul amor adevărat...* când adulterul se va chiáma, nu infidelitatea soçului către soçiá sa, ci împărțirea cu acea soçiá a unui amor ce e dator curtezanei. . . ; când, in fine, *măritişul* se va considera, ca de eroinele d-nei Sand, in Contesa de Rudolstadt, ca *adevărata prostituțiune!* . . .

*

Nu întórceți capul, Dómnelor, căci suntem in țera viitorului, in țera *idealului* romantic, in acea țérá in care «*frumuseța* femeii, e calificată de *aptitudine de a place,* » in acea țéra in care pudórea, pudórea selbati-cei nóstre Mărióra Florióra, este un lucru premeditat, spre ațițarea patimeii şi o *invențiune destul de plăcută a civilisațiunei* . . .

Suntem in acea țérá in care se numesc «*prosti, ignoranți, superstițioși*», acei cari cred că *virtutea este de a se abține de réú* . . .

In acea țérá, Domnelor mele, Balzac a aflat că şi *Crima are poesia sa.* Acolo, arta poetică are o rivală putinte in *arta desfrânărei* . . . «*La débauche est un art comme la poésie,*» dice triumfător romantismul şi realismul abject! . . .

*

O ! se ne grabim ! se ne grăbim a părăsi aceste regiuni înveninate ! . . . Nu simțiți aerul infectat ? omenirea cadaverosă ? . . . Aeru ! . . . plămănilor ni se strâng ! . . . Privirea cerului ! noroiul ne înecă . . . Credință, iluziuni, — materialismul , scepticismul ne vestejesc ! . . . Dați-ne, o ! redăți-ne câmpia cu pajiste ; redăți-ne iubirea sântă, flórea sufletului și viorelele suave ale dumberavei !

Se revenim la modestele dar sanctificatorele noastre încercări literari ; se revenim la câmpurile și doinele țerei noastre ! . . . Aci este virtutea și amorul ; aci este eroismul și patria . . . Aci este natura, — natura cea mare și sântă, asociată cu sufletul moșilor noștri. Aă natura, aă cerul și câmpiile țerei noastre nu e unica carte în care citește cine-va astă-dí, fără a se înșela , istoria și venitorul Romanismului ? . . . Când Românul a suris, — natura a fost voiósă, florile s'aú deschis cu strelucire, privighetórea a cântat pe ramurea înflorită cu măi mult întusiasm . . . Frunđa de brad și de maslin aú inspirat cântecul bravilor ! — Și când romanul a plecat gítul sub jugul névălitorilor . . . atunci pe cerul țerei s'aú rostogolit nuori . . . páserica a tăcut . . . crivețul a suflat . . . și buruena rea, olera și negara, a cântat durerile sufletului român . . .

„ Frunză verde de negară
A venit ér pès pe țerà ! . . . “

Dar écă :

„ Se vèd stelele voióse
Inflorind cerul senin,
Si cu raze argintóse
Desmerdând al țerei sin ! “

Dér écă colo, la orizonte, o stea măi scumpă se ardică. Acea stea se chiăma România ! . . . S'o salutăm Dómnelor mele și Domniî mei, se-î aducem parfumele codrilor și ale câmpiilor ei . . . S'o salutăm cu deosebire în innele anticeî concepțiunii ale imaginațiunei,

în dulcea limbă și marea și nobila cugetare naționale, căci limba, literatura originală și națională, ecă ce nu trebuie se lipsescă României renăscânde, . . . Poporul căruia lipsesc aceste averi, este un popor care se va stinge și nu va rămânea neci suvenirea lui !

*

Dar nu va fi așa la noi ! Din ănimă unei mame, limba română a cules avutul seǔ dicionar de acele vorbe drăgălașe, desmerdătore, alintătore, în mijlocul cărora mama culegea în légăn zimbetele copilașului seǔ ! Din ănimă de român a sbucnit acele accente cu care străbunii noștri și-au cântat voiniciǔ ! — Ce țără, ce popor este acesta ? — dice streinul pășind otarele țerei noastre. Și la astă întrebare ce răspundem ? Arma n'o mai avem la braț, și ea era altă dată *semnul* României ; cine dără va spune streinului curios ceea ce doresce se afle ? Limba, *tot limba și literile noastre naționale* ! « Întrăbă, ei dic aceste, ecorile Carpaților ce repercută încă ultimele suspine ale eroilor falnici, întrăbă dicionarul limbei, întrăbă pământul sânt al țerei ; acelaș respuns vei avea, căci la noi țără și poporu, poporu și limbă aǔ fost și trebuie să fiă sinonime. Invasiunile aǔ lăsat urme triste în câmpiile țerei ; invasiunile aǔ lăsat aceleși urme și în limbă ; ănimă poporului român și ea de ele înădușită cât timp n'a fost !

Se ne cultivăm limba și literile noastre naționale ! se le ferim de molipsitórele aburiri ce ne vin de la Apus ! se vorbim și se scriem românesce, d-lor, căci sunetul limbei naționale e o musică ce deșteptă ănimă și deșteptarea ănimei e deșteptarea României !

CRONICELE NOSTRE

CONFERINTIA PUBLICA

TINUTA IN SALA ATENEULUI ROMAN, IN 22 APRILE 1865.

—*—

Domnele mele, Domnii mei,

Văcărescu a dis : « *Veri ce nēm începe ánteiũ prin poesiã, finta de'și pricepe.* »

Și în adevăr, Dómnelor și Domnilor mei, istoria omenirei confirmă pentru tóte popóarele despre care ea are cunoștință, că Poesia a fost vestimentul de'nteiũ al cugetărei.

« În primele vârste ale popórelor, gândul naționale nu respunde la întrebări filosofice și istoria acelor popóre se păstrează mai mult în cântece, romance, balade, doine... în cântecul lui Sigefried, la Germani, în acel al lui Cid la Spaniolii, în ale Linusilor, Peanilor etc. la Greci... »

Studiul istoriei diverselor literaturii demustră ca regulă nevariabile, că filosofia, că istoria nu vine decât după poesia populară.

Acésta se póte adevéri lesne și din istoria literară a Românilor.

Mult timp, multe sute de ani, coloniștii lui Traian n'avură alți istorici, decât pre *lăutari*, cari, cum ne spune cronicarul N. Costin, pină și pe timpul său erau, « la mesele Domnilor cântând cântecele Domnilor tre-
« *cuți*, cu nume bun și cu laudă celor bunii, érá cu o-
« *cară* celor rei și cumpliti. »

Acésta încă era datină pe la Romanii, cari : « *Soliti*

« sunt primis temporibus in epulis canere conviva ad
« tibicinem de clarorum hominum virtutibus. »
— Lăutarii dar, acești trubaduri ai Românilor, pregăti-
ră calea istoriei naționale ; ei pășiră chiar alături cu
cele atât de încercări de cronică române. Cronicul cel mai
vechiu, acel numit de Urechii : «Cronicul latinesc»,
se citea de bună seamă mai rar de cum se asculta *Cobu-
zul*, carele însocea narațiunea vre-unei fapte stremose-
scii, a vre-unei vitejii Dămnesci, din acea epocă când,
dupa espresiunea lui Cantemir, prin reminiscință de la
«*optimus quisque facere quam dicere,*» a lui Salu-
stiū, «strebunilor noștri le sta mai mult la inimă să fa-
că fapte bune, decât să le scrie.»

*

Dar când în fine un popor a început a'și scrie, nu
numai a'și cânta istoria sa, atunci, după modul cum e
scrisă acea istorie, se poate judeca lesne de natura, de
gradul de civilizare, de propășire, la carele a ajuns acel
popor. Nicăire, după poezie, mai bine decât în operele
de istorie, nu se va găsi justificarea definițiunii litera-
turei, că ea este espresiunea societății. De la Erodot
la Tacit este totă diferența imensă de cultură între
poporele cărora ei aparțin. Intre Șincai și lăutarii no-
ștri, e diferența dintre lăgă și bărbăție!

*

Așa fiind, Dv. simțiți, Domnilor și Dămnelor, că nu
e studiu mai important decât acela ce 'și ar propune
cercetarea progreselor realizate în domeniul istoriei na-
ționale.

Nu avem pretențiunea, în restrânsul timp de o oră,
a face asemenea studiu ; vom fi fericiți decă, cel puțin,
vom fi reeșit a atrage atențiunea Dv. asupra acestui
punct nou de privire a literaturii noastre naționale,

mulțămită căruia vom afla ocașiuni înmulțite de a ne onora din ce în ce mai mult că suntem Români!

*

Cronicile noastre române se pot împărți în trei mari clase, în Cronică denaintea fanarioților, cronică de pe timpul lor, și în cronică contimpurană. Cele de nteî două serii s'au scris în Moldova și Muntenia, cele din urmă mai toate în Ardél. S'au scris în Ardél, Dlor, căci așa a aședat Dumneđe în sórta Româanismului: Când în una din provinciile vechei Dacii crivetu se descatena, când furtuna urla prin câmpia, atunci altarele sante ale Româanismului se ardicau în provincia remasă încă mai la adăpost. În desert ordele barbare dărimă între Nistru, Carpați și Dunărea acele altare; vedeți, colo, colo... ele se ardică nouă... Preoți mari seversesc misterele cultului: sunt Gelu, Monomorut, Gladiu!... Si când Maghiarii vin și insultă acele altare, amăsurat cum mâna lor dărîma o pētră din ele, se ridică preste Dunărea altarele mai mari ale lui Ionița, ale Asanilor!...

Nu! Româanismul nu pierē!

Ėcă neamuri nuoe indeseșc loviturile lor contra imperiului Româno-Bulgar...

Asanii cad după lupte de uriași, dar peri-va Româanismul?

Nu! Cenușile lor nascū pre Radu-Negru, pre Bogdan...

Salutare voue altare ale misterelor noastre naționale, voue Baia, Sucēva, Curtea de Argeș, Tērgoviște!

Româanismul nu pierē!

*

Vrēu, D-lor a vē vorbi despre cronicile *Moldave*, greșesc: *despre cronicile române*.

Mi se impută, Dómnelor și D-lor mei, de uniă că în

lectura ce făcuiū despre *femeea română*, n'am citat poeți munteni ci pre un poet moldoyén!

Audiți! ca și când în țera mare și frumoasă a poesiei române a fost vre odată un Milcov despărțitor!

Dar, Domnilor mei, Muntenia și Moldova n'aū poeți ai lor : cu ce drept un Alesandrescu, un Văcărescu, un Cârlova, un Mureșianu, un Alecsandri ar fi ai Munteniei, ai Moldovei seū ai Ardélului? — Nu! ei sunt ai Românilor!

Astă-dī veți vedea că e tot ast-fel și cu istoricii lor.

Dacă vre odată, o mână infamă și etern blăstemată, ar veni se sgudue nouele nōstre altare naționale, déca acea mână nu s'ar strivi, sub însăși greutatea petrei ce s'ar cerca se misce din loc, acea mână nu va reeși însă a rumpe unitatea sântă a cugetărei, a literilor nōstre naționale.

Si unde vom voi noi, Domnilor, nu va voi D-deū, Sufletele nōstre, în care timpī fatalī aū lăsat rele semințe pot se cobéscă reul, dar nu-l va voi acel care a condus 18 secolī sōrtele Române!

*

Istoria trecutului ne garantéză venitorul.

Acea istoriă ne spune, cum provinciile române s'a transmis de la una la alta chivotul legei, în ora de amenințare, de pericol. Acé istoriă ne arétă cauzele trecerei poesiei de la o provincă română la alta; ea ne spune, de ce la munteni și nu la moldoveni trebuia să se nască Tudor, de ce la munteni urma să cânte un Văcărescu, și la Transilvăneni să nască un Cichindel ..

Acé istoriă, în fine, ne esplică de ce primele cronicī se scriū în Moldova, de ce apoi în epoca de prostrațiune și de tăcere sepulcrale în Principate, péna istoriei o ia Ardélul, unde o ilustrară S Clain, Petru Maior, unde în fine Șincai, fugind de persecutoriisei, purta în dăsa-

gii de pe umeri, cronicile sele, și în ele gloria și venitoriul istoriei române.

România este harpa lui Dumnezeu ; fiă-care din cordele ei dă sunet melodos, dar armonia nasce din totalitatea lor !

*

Ținem, Dómnelor și Domnilor, a da amicilor mei această mică explicațiune, a căreia conchidere o faceți înșivă și carea este :

Poesiă, arte, sciințe, nimic din acestea nu sunt ale cutăreia provinciă, ale cutăruia sat român, ci ale României cele mari de la Tisa la Balcani și Nistru. Indărăt dar, Poesiă, Arte, Sciințe care veți cerca a vorbi limbagiul infim al intereselor seú patimelor infime locale !

*

Despotismul a dis : *l'état c'est moi !* Despotismul spuse un adevăr relativ : *statul a putut fi și fără despot.*

Dar este un adevăr absolut când autorele unei cărți dice : *cartea mea sunt eu !*

În adevăr, verice operă literariă are un părinte pre care îl amintește, fiă acel părinte al Iliadei și Odiseei, orbul Omer, seú întregul popor grec. Verice operă literariă înainte de a fi espresiunea societăței seú sincronistice, fiind espresiunea societății este și espresiunea individului carele o nasce. E cu neputință ca sigiliul autorelui să nu se descopere unde-va întipărit în opera lui. Aú inseși dramele lui Shakspeare nu vorbesc icicolo de părintele lor ? — « *Talis oratio qualis vita* » este o realitate.

*

Cea dânteiú întrebare ce face deci cine-va și cu drept cuvânt, la vederea, la citirea titlului unei cărți, este : *de cine e scrisă ?*

Cu această întrebare e legată strins o *alta*, carea lămurită, ne arată pe dată meritele seû neajunsurile cărtei:

— Care sunt mobilele și inspirațiunile autorelui acestei cărți ?

Întrebarea acesta este înțelesă lesne în timpul nostru. Cine din noi, câți din noi aû scris fără un mobil, fără o inspirațiune ? Diferința dintre noi a fost numai diferența de mobile și de inspirațiuni . . . Unii le a primit de *ici* — cestia de *colo* . . . Ceia de la *drépta* — înțeles propriu — cei-alți de la *stinga*. — Unul de la *ânimă*, alții de la *minte* ; Pavel de *susu*, Tóder de *josu* . . . și — pune dómne stréjă gurei mele — consultați pentru mulți — buzunarele d-tre . . .

O ! pentru moderní numărul muzelor a sporit, sporit fórté . . .

*

Am promis, D-lor și Dómne, a face comparațiune între cronicile romane și cele spaniole. De ce cu cele spaniole ? (1) Pentru că împrejurări minunate *identice* influențară asupra desvóltărei ambelor popóre : Români și Spaniolii.

S-ar puté dice, în adevér, că istoria Spaniolilor este copiată, cu amplificatiune numai, după istoria Românilor. Aceléși condițiuni de *vecinătate*, de *topografiá*, de *stirpe* și putem dice că și de *cataclisme*.

Invasiunile barbare, de exemplu, aû făcut ambelor popóre o sórte identică : Spaniolii și Români se retraseră la munți și acolo preparară germenii noilor staturí ce vor sê fundeze mai curênd seû mai târziu.

În circustări identice, repetim, desvóltarea literariá, a fost și ea identică la aceste două popóre. Cel puțin este această identitate de desvóltare literariá constatată în cazul speciale de care ne ocupám ?

Écă ce voim a cerceta.

(1) În anunțul conferinței promisesem acesta. V. A. U. . .

*

Cei mai celebri cronicari spanioli sunt Ocampo, Morales, Zurita, Garivay, Muntaner, Mariana și Moncada.

Trei din acestia, necunoscuți istoricilor noștri, merită a vă fi numiți în speciale, ca unii ce pot oferi noue lumini și documente în privința istoriei române de sub Imperiul lui I. Asan : acestia sunt Zurita, Muntaner și Moncada.

Timpul restrins de carele dispunem ne obligă a nu ne ocupa astă-dî de ei, din punctul de vedere al istoriei. O viitoare conferință ce vom face va avea de obiect această nouă și mare cestiune. De astă dată ne mărginim, — spre a începe comparațiunea promisă între literatura istorică spaniolă și cea română, — a întreba despre *mobilu și stimulu* istoric pre unul din acești cronicari, de exemplu pre cel mai vechi, pre Muntaner, căci a servit de *moment literar*, adecă de model, celor-l-alti.

De ce Muntaner scrise preciosisima sa cronică Catalană ?

« Acest libre asenyaladament se fa a honor de Deus e «dela sua beneyta mare . . . » dize finea Cap. I a cronicei.

Permiteti-mi a vă citi unele linii din prefata acestei cronici spre a avea mai bine determinată impulsivnea sub care Muntaner a scris :

« En nom de nostre Senyor ver Deus Iesu Christ, e de la sua beneyta mare, madona sancta Maria, e de tots los seus beneyts sancts e sanctes, amen. Perço com es deute que cascu deja retre gracies e merces a Deus e a la sua beneyta mare de la gracia e merce que li fa ; e encara que no la deja tenir celada, ans la deu manifestar, per ço que cascu ne prenga bon exemple, e sesforç de be afer e a dir. Car segurament pot tenir cascu per veritat que qui be fa ne pensa ne be tracta, que Deus lin ret bon guardo ; e si fa lo contrari, es per contrari, si donchs no sesmenda. . . »

— In numele Domnului nostru adevăratul Isus Christos și a bine cuvântatei sële maice, și a tuturor binecuvântărilor seî sânti și sante, amin. Obligațiune este pentru fiă-care a da graciî lui D-đeu și bine cuvântatei sële maice, pentru gracia și mulțămirea ce D-đeu le face, carea nu trebuie a se ascunde ci din contra a se manifesta, pentru ca fiă-care se ia de la el bun exemplu și se siléscă de a face și a vorbi bine, căci trebuie a avea de adevăr acesta, că aceluî carele lucréză, cugetă și vorbește bine, Dieŭ dă bun dar, și din contra decât face altfel și nu se amendéză...

*

Muntaner a scris, vedeți, cartea sa sub impulsțiunea *relegei*. Ecă ce spune el însuși despre mobilul sub care scrie :

«Un dia hallandome en mi alqueriá... y mientras estaba durmiendo en mi lecho, se me apareció, a manera de vision, un prohombre viejo, vestido de blanco, el cual-me dijo ; Muntaner levantate y veas de escribir un libro de las grandes maravillas que has visto... pues a Dios place que por ti se pongan de manifesto.... Empieza tu libro e historia del mejor modo que Dios te haya inspirado.» Acésta va se dică : «într'o đî aflându-mă în camera mea, și pe când eram în pat și dormém, mi se infățișă o arêtare cu chip de om bătrân și îmbrăcat în alb și-mi đise : Muntaner scólă și veđi de scrie o carte despre marele minuni ce ai vėđut, căci lui *Dieŭ îi place* ca prin tine să se manifestede acele.. *Incepe deci cartea și istoria ta cu modul cel mai bun cum te va inspira Dieŭ.*

*

Să cercetăm acum în cronicile năstre, acele mobile și influinți ; în ele vom avea, cum đice Guizot, secretul cauzelor care au dirigiât forțele născute ale lui Ur-

chiă, Miron Costin, N. Costin etc. când au scris cronicile lor în acei timpî, timpî unde nobiliî Apusului punéu abia degetul pe semnul crucei și nu scieû subscrie și nu sciaû subscrie *propter nobilitatem!*

«Eû Gregore Urechia, carele am fost Vornic mare, « cu multă anevoință am cetit cărțile și isvódele, și ale « nóstre și celor streine și am aflat cap și începătură « moșilor, de unde au isvorit în țeră, și s'au înmulțit și « s'au lățit, *ca să nu se innece anii cei trecuți a tótă țera* « și apoi se nu se pótă sci ce s'a lucrat, s'e se asemenea « fiérelor și dobitócelor celor mute și fără de minte. »

« Numai lui Urechia, esclamă M. Costin (Prefacia II.) « de acéstă țeră i-a fost milă, se nu remănă intru întu- « nerecul nesciinței. » « *Mutatam subito ignorent ne semina matrem.* Eca dar că Urechia, după cum și M. Costin ne spune, a fost indemnat de a scrie Letopisețul țerei, din *dragostea* ei și pentru ca se nu se innece, cum dice el, prin o reminiscință de la Salustiu, anii cei trecuți ai țerei și apoi se nu pótă sci ce au lucrat, se se asemenea fiérelor mute și fără minte. »

*

Un mobile, un stimul analog a dominat marea animă a lui Miron Costin.

Patriotismul, patriotismul care dicea Domnului rău : «Maî des cu paharele M. Ta , dar maî rar cu orândue- lele...» Nu patriotismul *osișorului*, ci patriotismul cu prețitul martirului, patriotismul pre carele M. Costin li plăti cu capul seû, tăiet fiind de gâde lângă cadavrul soției séle iubite. . . Ecă inspirațiunea , mobilul și sti- mulul penei istorice mânuite de M. Costin !

Și înainte de a raporta vorbele lui, se adaog că acel patriotism prin care s'a inspirat a fost pururea împăcat cu *adevêrul*, de la carele un istoric nu trebuie se se îndepărteze ; a fost patriotismul luminat, carele admite mărturirea greșelilor tozmaî pentru că prin mărturirea

lor li se dă putința de îndreptare. Miron Costin a scris, o ține el însuși, *nu în pisma «cui-va, ci precum s'a întâmplat cu adevăr»*; *Sine studio et ira*, ca Tacit.

*

Voiți o dovadă despre acesta?

«Noi, măcar că am fi datorii, ține el (pag. 315 T. I.) «cu pomenirea laudată mai mult lui Ștefan Vodă, de la «carele multă milă am avut, de cât lui Vasile Vodă de «la carele multă urgiă părinții noștri au petrecut, era «dreptatea socotind, nu pot scrie într'alt chip.»

Au nu Miron Costin a fost ținut că el *va da sémă de cele ce a scris?*

*

M. Costin se făcu istoric nu ca Salustiū, sėu ca Titu Liviu, pentru a avé ocașiune de *discursuri*, pentru că oratoria forense amuțise, și numai în istoriă se mai puteau face discursuri; ci ca se înfrunte «ocările și basonele și acele nu puține, ale lui Eustație, Șimion Dascălul și Misail Călugărul.» Aceștia, sciți, denigraseră originea românilor.

*

Nimica mai sublim și mai duios apoi de cât lupta ce se petrece în sufletul lui Miron, când se decide a scrie istoria țerei sėle: «De a începe ostenela acesta, ține el, — după atâtea vėcuri, de la descălecatul d'ântėiū, «de la Traian împėratul Rómului, cu câte-va sute de «anī preste mine trecute, se *speriă gendul* (Mens haerant!); a lăsa iarăși nescris, cu mare ocară infundat «nėmul acesta de o sémă de scriitori, este *ănimeii durerere!* . . . »

În așia luptă pus generosul și românescul suflet al lui M. Costin, — gândul tăcu . . . iubirea de țeră învinse greutățile . . . *Vicit amor Patriae!*, cum ține

ce Lucreciū, care și el ne-a spus cât este de greu a scrie cu ănimă bună, când Patria e în pericol. Asemenea amor trebuie să învingă, căci Miron a dis cu spada a mână ostașilor gata de a fugi : «să nu dăm locul, că pământul acesta este frământat cu sângele moșilor și strămoșilor noștri !.»

Ca să vadă cine-va, Dómnelor și D-lor mei, cum, pas cătră pas, literele urmăresc propășirile și decadința naționale, n'are de cât să facă și cronicarilor următorii lui Urechia și M. Costin, întrebarea despre *mobile* și *inspirațiunî*.

Deja péna lui N. Costin, se resimția de ținica împucinare a virtuților străbune, sub Dónniile fánarioților. El nu scrie istoria salt numai sub purele inspirațiunî ale amorului de țără; el scrie deja spre a fi *scriitor*; el scrie spre a face paradă de cunoscințele séle clasice. Eî! tot este ceva! Dar curënd va fi mai rău; curënd nu vom mai avea nici măcar *pedantismul* lui N. Costin, ci triste cronologii scrise de Damian, de Dubău, de Canta... Cronologii, care nu vor avé alt merit decât de a ne arăta, în naivitatea de esoposițiune a autorilor lor, alterațiunea profundă adusă cugetărei și consciinței naționale.

Se mai ivesc însă ici-colo licăriri în nóptea ce se întinde. Éca bătrânul Ión Neculcea, carele n'a cetit, ni-o spune, ce scriu istoriile streine, dar care scrie, cum adăuge cu atâta poesiă și bun simț,—cele ce *aũ fost* scrise în ănima sa. Și ănima lui e română! se póte ca mințea lui se fiă primit contactul *midlocului sociale* în carele a trăit, dar el a simțit pentru țera sa, cum a simțit Urechia, cum a simțit Miron Costin!

Enache Cogălnicénu, carele închide a 2-a parte a seriei aceștia a cronicarilor, merită și el, pentru puținele pagine ce ni-a lăsat, o mențiune specială. El este eraldedele de pe urmă al cetății naționale în Moldova; când el va depune trompeta sa, cetatea va fi devastată... dar sunetul ei va fi deșteptat ecourile carpatice, unde se vor ardica noii eralzi: S. Clain, Petru Maior, Sincai! De acest din urmă vă voi vorbi póte într'o conferința venitoră.

*

Și Neculcea și Enache Cogălniceanu au cules inspirațiunile lor în nobila și sânta fontână a amorului țerei: Diferința în astă privință, între el, este că unul va continua a numi această țară iubită, cu dulcele nume de *moșia* ce'i dederă Urechiă și Costin și că Cogălniceanu va chiâma o *patridă*...

Făcând *patrida*, generațiunile din urmă perduseră *Moșia* cea mare... *România!*

*

După ce compararăm și cercetarăm, cu tótă rapidițiunea comendată de scurtimea timpului, sorgintele primelor inspirațiuni ale lui Urechiă, ale Costinilor., etc, de-î vom întreba pre acestia în privirea generale și sciințifică, vom vedea, faciă cu cele dupe urmă progrese ale sciinței, până la ce grad ei decă nu sunt alătorea cu marii istorici Europeni, nu sunt înse neci în ultimele șiruri ale falangei scriitorilor de istoriă.

Să vedem, deci, ce dic cronicarii noștri ca ómenii de sciință, ca istorici? Înțeles-au ei óre ce diferență este între un cronic și o istoriă? Înțeles-au ei óre ce diferență este, trebuie se fiă, între istorici, și între acei lăutari de cari ne-a vorbit N. Costin? Sunt cronicarii noștri, cronicarii Sacsoni, alcătuitoři de almanahе istorice seci și grele de mistuit, care însemnău la anul cutare nasce-

rea *cutăruî* Domn, la data cutare ivirea *cutăreia* comete și la luna *cutare* vânătoarea Regelui....; seü sunt cronicarii noștri deja, istorici cari întrebă la fapte cauzele lor, și la care se cunoșce o ordine, o sistemă 6reare, ca la Vico, și cei-lalți ?

La t6te aceste întrebări vor raspunde rândurile ce vom ceti astă-dî din ei.

— Ce este istoria, carea este definițiunea ei ?

«Mulți scriitori, dice Urechiă (1) s'aü nevoit de aü «scris rindul și povestea 7erilor și aü lăsat isvod pe «urmă, și bune și rele se remână feciorilor și nepoților «se le fiă cele bune de invătătură, iar cele rele ca së se «p6tä feri. și se se socotescă și celor bune se urmeze.»

Este aci ca o remi niscință viă a definițiunei istoriei de Valeriü Flac : «*rerum cognitio praesentium*» : ecă deja cu mai bine de duoi secolî în ainte dată de un cronicar român, de Urechiă, definițiunea istoriei după Cantü : *de a ne invęta practica celor bune și evita-rea rëului.*

Dar se vedem deca acestă definițiune a lui Urechiă progresază în cronicarii ce urmază acestuia.

Nu ne vom opri de-o-cam-dată la mai mult seü mai puțin meritoșii anotatori ai lui Urechiă : Eustratie Logofetul, Simeon Dascălul, și Misail Călugărulü. Vom aborda pre cronicarul mai *ales al Moldovei*, cum 'l numesce Cantemirü, pre M. Costinü :

«Lăsat-aü, dice aceasta, puternicul D-deü iscusită o-«glindă a minței omenesci *scris6rea*, dintru carea deca «va nevoi omul, cele trecute cu multe vremi le va putea «sci și le va putea oblici, și nu numai lucrurile lumei,

(1) Lit. T. I. f. 95.

«staturile și începuturile țérilor, ei și singură lumea, «sórele, pământul, că sunt zidite de cuvântul lui D-deu, «cel puternic.» «Scriptura ne deschide mintea de ajuns-gem cu credința spre Dumne-deu; scriptura depărtate «locuri de ochii noștri ne face de le putem vedea cu cu-«getul nostru...»

Déca M. Costin n'ar fi dis despre importanța *scripturei*, a istoriei, decât aceste nobile și pióse cuvinte, încă Costin nu remanea în urma lui Urechia!

Ce tabloú frumosú acela pre care, după Miron Costin, el desfășurá istoria înaintea muritorilor, ca ei să citéscă în el glória și numele lui Dumne-deu!...

*

Ce va fi ansă de lauda lui Miron Costin când el vom afla definind istoria ca Cicerone, prin *testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae?*...

Cesar Cantu definind istoria dupre moderní, dice că e «le récit d'événements importants afin de connaître le passé et par lui de conjecturer l'avenir probable...»

Așa a dis modestul nostru Miron Costin; el ne spune că istoria ne învétă «cu acele trecute vremi se precepem cele venitóre!

Etă Cantu cu mai multă precisiune și mai proprii terminí!

*

Unde se va vedea și mai bine desvălirea ne'ntreruptă a progresului istoriei ca sciință în țéră, este în compararea ce se va face între Miron Costin și cu fiul său N. Costin.

Este la fila 35 T. I. a Cron. acestuia o pagină avută. Tóte teoriile cele mai nobile făcute asupra scopului istoriei sunt atinse cu mână abile: definițiunea lui Cicerone, a lui Tucidide, a lui Urechia, a lui M. Costin, a istoriei pragmatice, critice, filosofice,... tóte sunt cuno-

scute de învățiatul nostru N. Costin. El nu are, se ne grăbim d'a o mărturi, concisiunea și precisiunea de elocuțiune a tatălui său; el însă este deja un învățiat!

*

Putem se întrebăm acum asupra acestui punct și pre bătrânul Neculcea. Eca cum eși termină el precuvântarea sa, făcând indirecte definițiunea istoriei:

«Deci, fraților cetitorilor, cu cât vă veți îndemna a ceti pre acest letopiset, cu atâta mai mult veți ști a vă feri de *primejdie* și veți fi mai învățiați a dare răspunsuri la sfaturi, ori de taină, ori de ostire, ori de vorove, «la Domni și la norode de cinste.»

Sunt aci în sintesă, în pucine cuvinte, definițiunile înaintașilor săi în istoriă.

*

Cunoscând cronicarii nostri de căpeteniă, cum vedu-răți, fructele ce se pot culege de la istoriă, vine întrebarea:

Carea din cele două metode istorice, metoda narătoare și metoda probătoare, *ad narandum et ad probandum*, întrebuintă eă?

Am dovedit aiure (1) cu stăruință, că Urechia, Costinescii și chiar și Neculcea, nu se mulțămesc a nara ci și probază cele ce narază, fiă cu argumente de inducere, fiă mai ales cu documinte și citari din scriitorii străini săi pământeni ce aveaă în vedere.

Se-mi fiă permis a nu insiste aci asupra acestui punct.

*

Mulț amesce-se, Dómnelor și Domnilor mei, critica istorică cu acea descoperire că Urechia, Costinescii etc.

(1) In cursul meă de literatură la facultatea de litere din Iassy în 1853.

aŭ înțeles scopul istoriei și aŭ aplecat metodele cele bune ?

«Istoria nu mai este astă-dî registrul cometelor, a tiranilor, seŭ a venătoarelor regilor, ci testătorea triumfului binelui și a adevărului, martora desvoltărei cugetărei naționale și în genere, umane. Istoria nu mai este Almanahul călugărilor sacsoni, ci marele poemŭ al civilizațiunei umane, care conține sublimele episóde ale gloriilor morali, și intelectuali ale naționalităților !

Ei bine, se vedem déca vechiŭ noștrii istorici sciŭ a-césta. — Să-î întrebăm dar, care e cugetarea lor în respectul acesta. —

*

▣ Care sunt opiniunile religioase, politice, sociale . . . sub influința cărora, îmboldit de patriotismul seŭ, Miron Costin, a scris cronicile séle ?

OPINIUNI RELIGIOASE «Cred din scripturi și din scripturi avem, dice M. Costin (pag. 3 T. I), și sânta cre-dință a noastră creștinéscă, și méntuirea, cu coborătul «fiului lui Dumne-deŭ și întruparea cuvéntului celŭ mai «nainte de veci, în firea omenéscă și fără de păcat».

De ce acéstă mărturisire catihetică în cele d'antéi pa-gine ale unui cronic ?

M. Costin a făcut studiile séle în o țéră pênă la carea aŭ fost strebătut luptele reformei religioase ; M. Costin avé de a scrie după cărți, după autori *latini*, adecă, seŭ păgâni, seŭ Catolici ; trebuia dar se îndepărteze de asu-pra cronicului seŭ, indoéla, *necredința*. — Póte că el însuși își amintia cu repugnanță ofensele aduse cre-dinței strebune, de Domni ca Despot, ca Graziani etc. Profesiunea acéstă religioasă, în gura lui M. Costin, era óre cum, ceea ce se numesce în oratoriă, *moravuri o-ratorice*.

Asta nu va se dică că el nu și simția ceea ce scrie, că era fătarnic său ipocrit. Bolele acestea sunt mai moderne la Români. Nicăieri omul n'a trăit mai în sinceră și mai în bună înțelegere cu relegea decât la noi Români. Relege de pace și de înfrățire, relegea română fu cea mai democratică din toate ramurile crestine : ea sciu împăca esigintele cerului cu ale naturei omului, și ast-fel românul, află în altarele ei, nu un jertfelnic, nu un rug al libertății, al voinței libere, ci din contra scut de apărare a dreptului și mai pre sus de toate paladiul naționalității

*

Cum că M. Costin nu din bigotism scrise profesiunea sa religioasă, poate se o demustre mai multe din paginile istoriei sale, viața sa chiar.

El singur ne spune că a fost în bune relațiuni cu un episcop Italian, pre care-l numesce *omul de înțeles*, la pag. 9.

La pag. 136. M. Costin îndemna pre Domn a se alia cu Turcii, măcar că de lăudat este fiă-care Domn se fiă spre partea creștinescă...

Atâta e de puțin bigot M. Costin, că el nu se siesce de loc de a da epitetele puțin reverentioase de *mahler și amăgeu* călugărului Simion, când acesta și-a permis neadevăruri contra naționalității române.

*

Urechia a recunoscut omului o voință liberă, *sfatul liber*, alătura cu voința lui Dumnezeu. «Când se va întocmi, dice el, voia lui Dumnezeu cu a oamenilor» atunci este victoria, este realizarea a veri-ce faptă mare ! — M. Costin scie că : «judetul lui Dumnezeu spre ce trage, cu nevoia se mută cu sfatul omenesc.» Dără în fine și el cunoște existența aceluși *sfat omenesc* chiar în neputința lui, chiar când dice : (pag. 317) « macar câte

«nevoințe pune omul, sorocul lui D-zeu, cum este
«rânduit, al clătire nime nu póte.»

Asistând la lovirile, la risipile atâtor case și Domni, faciă și cu ănimă în durere la atâte perderi și scăderi, pre care fiind pré târziu nu le mai potura opri nici armele bravilor, neci sfatul înțelept, —sufletul simțitoriu alu lui M. Costin óre putea elu, vedënd, după espresiu-nea lui, cum *stau în mică clipelă lucrurile omenesci și risipele a mari case și domni* (pag. 322), óre puté el sé nu ingenuche înmărmurit înaintea unei ființe necunoscute, misterioasă, conducătoare a lucrurilor omenesci? Ore nenorocirea nu este cea mai elocintă lecti-une de catehism, despre puterea divină și despre esistența unei prevedințe?

*

M. Costin a simțit efectele acestei Provedințe. El a arătat nimicnicimea planurilor, a înțelepciunei omului, faciă cu decretale acestei prevedințe. Hume a dis că mașinele cele mai gigantice, produse de mintea omului, sunt sdrobite de un fir de pěr ce aruncă sórta în fața lor. Nu e tréba lui Costin se esplice cu ce drept apoi se pedepsește faptele omului, comise din predestinatiune; elu atâta simte, atâta înțelege «că gândul omenesc e «nesciutor de sine la ce merge și la ce întêmplări apoi «sosese (266)» și că este nesciutore firea omenescă de primejdiile séle (221)!...

M. Costin ingenuchind, ca tot cel ce a suferit mult, înaintea acestei prevedinți, a înțeles, de o parte mângă-erea dulce a sufletului în *rugăciune*, (p. 268) și cum nu sunt domni cu fapte mari decât acei cu frica lui *D-zeu* (pag. 258, 308, 361), și de altá parte, cunoscënd *pucinătatea omenescă, faciă cu atot-puternicia acelei prevedinți*, sufletul lui, nu ne vom mira delu vom vedea alunecând până la superstițiune, până la fatalism. «Cu nevoiă, dice el în unul din aceste mo-

mente de ingenuchiare a sufletului său, cu a nevoie este fiă-căruia a se feri de ce este se fiă!»

*

Ce vreți? Mentea omului în acesta e icóna lui D-deu, că voiesc a și esplica totul; déră în acesta își măsoră pucinatatea faciă cu D-deu: în tăcerea ce află drept respuns, când întrebă ce este mai dincolo de ceruri? Ce este mai dincolo de om? Și atunci, în mijlocul întunericului în care se afundă mintea lui, înțelepciunea nu este a dice: dincolo de mine e întunericul ... ci înțelepciunea este a lui Bossuet, care va dice: «l'homme s'agite et Dieu le mène», înțelepciunea va fi fatalismul lui M. Costin carele ca și Bossuet va recunosce: «dice că decă ar fi făcut cutare și cutare ar fi într'alt chip; «eră nu sunt vremele sub cărma omului, ci bietul om «sub vremi (304).!»

L'homme s'agite et Dieu le mène !

*

Fatalismul acesta al lui M. Costin, în atâta este înscăscusabile și remâne crestină, că neci-odată nu l'a împins la fanatismul religios. Crestinismul român nu a vârsat sânge; el n'a făcut martiri ai crucei, déră a făcut martiri glorioși ai libertății și ai naționalității! Fanatismul lor strămoșii nu-l îndreptau la relege, ci religiei cereau fanatismul pentru patriă. De aci esplicarea gloriei împărtășită de patriă și de biserică. La noi Mitropoliții au fost mari nu prin *lacrimi* și *maceratiuni pioșe*, ci prin lupte pentru țeră; prin zelul ce au pus nu la salvarea ei în ceruri, ci prin zelul cu care s'au ocupat de luminarea ei, de cultura ei intelectuală și morală. Fanarioții apesă țera; românul e redus prin biruri la sapă de lemn; atât nu ajunge. Domnia voiesc să arunce nouă dări, vâcărutul. Neci amenințări, neci pro-

misiuni nu înduplecă pre Piosul Iacob a subscrie legea; el asvêrle cârja păstoréscă : « Luați-o și faceți ce vreți cu ea » striga el ! (p. 240) Gloriă vouă ! umbre a le lui Varlam, Dositeiū, Iacob ! Voi ați sântit nu numai un jertfelnic în bisericele ridicate de Domni, ci ați înemurit în fiă-care din aceste locașuri divine, atâte victorii repurtate pentru libertate, și contra neamicului ! — Colo, la apus, vedeți cupolele gigantice care îngână cerurile : Dom de la Milan, catedrale de la Strasburg, Colonia . . . Dar écă colea, în jurul nostru, mici și modeste altare . . . Cupole, domuri ? . . . Nimica care se îngrodéscă privirea omului, în neputință de ale mesura . . .

Ce este dar aceea ce agită sufletul nostru înaintea altarelor modeste de la Resboieni, de la Călughăreni ? O ! simț ăanima bătând — Priviți ce transformațiune ! — Zidurile crescū . . . crescū . . . și ele îngână cerurile ! . .

O ! e mare architect ăanima, ăanima plină de memoriile gloriei străbune !

*

OPINIUNI POLITICE SI SOCIALE. Décă, Dómnelor și Domnilor, meritul istoriei nu stă numai în simpla cronologiă a faptelor, apoi D-vóstră veți conveni că suntem datorii a cerceta în cronicile nóstre cu deosebire punctul de vedere din care ele judecă faptele și Domniū. Acésta equivale a întreba pre cronicari care erau opiniunile lor politice, sociali etc. Sper că amicii mei nu vor lua la neci un alt înțeles ceea ce am de đis în acest respect (1). Studiul cugetărilor politice și sociale din cronicile române merită tótă atențiunea.

Urechiă, cel ăntăiū cronicariū, de la care cel puțin avem scripte, este și cel măi mare reprezentatore al liberalismului român. Am publicat altă dată (2) unele studii asupra lui, din acest punct de vedere ; nu vom reveni dar și astă-đi.

(1) A se vedea la ce dată s'a ținut acésta conferință.

(2) În điarul *Románul* la 1861.

M. Costin, nu este inferiore lui Urechiă, dar cugetarea lui se resimte de mizlocul sociale mai puțin propice în care a trăit. Pe timpul lui a început zile grele pentru țară : «din care vremi ah ! esclama Costin, s'a început și răul nostru în care pînă astăzi ne aflăm cu acest pămînt la cumplite vremi și D-deu scie, (teribile «profeția ! — de nu sunt trecătoare și preste vécul nostru»...

*

Cronicarii noștri d'antăi recunoscă inviolabilitatea *domnitorului* și procederea puterii lui din sorginte divină. Intru acésta, Urechiă și Costinii sunt sub influința societății lor. Voiți însă se știți, déca ei întrăved, déca cunosc vre o altă formă de guvernămînt mai bună ?

— Vedeți de câte ori se pronunță în contra tiraniei :

«In țerile neședate bine, dice Urechiă, cu imputare, totă dréptatea e lăsată pre cel mai mare s'o judece, și ce-î pare lui, ori bun ori rău, aceea e lege, de unde a luat voia p'ășa mărire și vérf..

Unde nu sunt pravile, din voia Domnilor multe strimbatăți se fac.»

Miron Costin a dis apoi la pag. 231 :

«A tuturor tiranilor, la tóte țerile, urită este tirania» și «unde este frică nu incupe dragoste.» Pentru aceea, «fericiți acei domni, căroră țerile lor le slujescă din dragoste, nu de frică, că frica face urățiune și urățiunea cât de târziu isbucnesce.»

«Fericiți, adăogă el (pag. 265), Craii și domni carei domnesc ast-fel, se nu le fiă de cei mai mici neci odată silă... Domni carei bun și drepti fără grijă și desfătat domnesc, ără cei răi tot cu sfielă»....

Dără éca un pasagiu din carele va apare mai cu lesnire ce formă alta de guvernămînt mai bun întrevedé Costin. El laudă *republica* romană și dice :

«De mirat lucru este că acéstă împărăția la câtă putere

și lățime a venit, tot într'acele sute de ani, de subt cărna *sfetnicilor* aū crescut.»

Miron, vedeți, nu cutéză a se pronuncia, nu scie nici numele unui guvernū ca acel al consulilor, dără recunósce că este preferabil la despotism, la absolutism. Aū nu scié el că «din desfrénata cărmuire a împéraților rēi și sburdați» a căđut Roma? Nu scié el că atunci chiar când Domniū sunt buni, «la curțile lor multe rēutăți pot a se face fără scierea lor».

Scié el aceste tóte, căcī le a đis însuși. In contra acestor neajunsuri M. Costin întrevěduse, fără se-ī scie numele, guvernământul constituțional, reprezentativ. Este admirabilé apologia ce face la p. 285, a *sfaturitor*, adunărilor de care se încunjóră domniū cei buni, cari nu voiesc, đice el, se lucreze dinșopte nici după oțăririle ce iaū la mese, ci după matură chipzuintă și desbatere cu *voróva!*

M. Costin ne arétă încă și cum, déca s'a aședat cutare domn (Alesandru Vodă) la scaun, și fiind domn rēu, cel puțin «*cârpea*» boerii cum putea trebile țerei, ér domnia măi mult își petrecea».

*

Ca se măi complectăm studiile nóstre in privința ideilor politice ale cronicarilor, am putea se arétăm nu numai care erau vitiile ce înfruntaū dără și care erau virtutile ce láudaū.

Urechiă laudă domniile blānde ca o matcă fără acū : el laudă pre domniū desinteresati, egalī in aplicarea legilor, plini de abnegare, neaplecati la rele și cu deosebire la sfaturile curtezanilor (*pohlibuitorilor*).

«Pururea Domniū tineri se plécă și cred cuvintele cele rele ale *pohlibuitorilor*.» La domnia lui Petru Vodă Schiopul ne-arétă că Domniū se cade se fiă milostivi etc. «Deci đice, el lui Petru Vodă putem se-ī đicem «*milostiv*» că binele aū lepădat pentru țéră și altul ni-

«mene ca el așa nu s'a mai aflat. Era Domn blând ca «o matcă fără acū ; la județ drept, nici bețiv, nici... «nici lacom și putem să dicem că toate pre isvod le-au «ținut ca să nu se smintescă».

— Urechiă lauda pre Domnii care, «ca strejeri din «tote părțile privighiaū ca se nu se știrbescă țera ce le «rēmăsese.»

*

Miron Costin iubesc Domnitorii *întregi la minte*, nemândri, blândi, nerăpitori. Cu preciful întregimeii de minte, etc. Costin lauda pēnă și pre Ștefăniță Vodă. «Era acest Ștefănuță om deplin, cap întreg, fire adâncă, cât pot dice că nasc și în Moldova ómenī. (pag. 336).

Ca și Urechiă, M. Costin voiesce domni drepti. Despre Rădul Vodă dice (pag. 256) : «Cuvēntul ce grăia ca o pravilă era tuturoră, judecătīle cu mare dreptate și socotelă, fără fățaria, cu cinste, ér nimănuī cu voiă vēghiată...»

M. Costin dice despre Mateiū Basarab că fu «omū fericit peste toate domniile acestei țeri, nemândru, blând «drept om de țeră, barbat la răsboie, așa neînfrant și «ne spăimat cât poți să-l asemeni cu cei mari și vestiți «oșteni ai lumei.»

*

Enache Cogălnicēnu va lauda, mai târziu, pe domni care făcēu «Divan pentru săraci» pag. 281 ; acēsta când va grăi ānima lui romānă ; când însă va vorbi prin el societatea lui, atunci va acusa pre I. Mavrocordat că «a- «vé ușile deschise și multă vorbă cu prostimea avē, cât «atāta ei dedese obraz, cât nu putea nimeni din boieri «ca se dică cât de pușin lucru vre unū țeran cât de «prost, ci făcea pre boer mare mascara și-l și inchi- «dea... (pag. 198).»

Vedī așa !

*

Permiteți-mi Dómnelor, se v'arët in trecăt și cele ce dicea M. Costin și mai târziu Canta despre 'naintașele D-vóstră.

M. Costin dice ca femeile române ca și *romanele* se feresc de vederea streinilor și se dau de lături, se nu trecă dinaintea bărbatului pe drum séu pe cărare. (p. 9.)

Canta adnotéză:

« Inșă pènë la vederea aceluï Episcop, ci de atunci « încóce muierile ținú drumul barbaților și li se pun in « spete. (pag. 9 T. I).

Și ajunsese la acea conrupțiune, vede-se, că Constantin Vodă Mavrocordat fu obligat se inchidă pre femeile réle și se nu le elibere de câtú cerute in căsătoria de amanții lor. (pag. 221). Cât nu datorim voue, DD-nelor, care ne-ați salvat de asemenea stare de lucruri!...

*

Ce diferință intre acei d'ântei cronicari și cei din timpul domnirii fanarioților!

Nu, n'o se mă aflăm in acei timpri pre un M. Costin dicënd Sultanului, de care lumea tremura; « suntem « bucuroși noi se se lățescă împărăția in tóte părțile, « érá preste țera nóstră nu ne pare bine se se lățescă. »

I. Neculcea, Canta, Enache Cogălnicénu aú scris pe acele tempuri, când totuși cel ánteï esclama, la prevederea decăderéi și peirei naționale: « Țineți-vé săracilor « țéri decă sunteți putincioșe de acum se biruiți nevoie.. » (p. 268.)

Se facem partea « mizlocului social » in carele trăiaú acesti cronicari, când vom aúdi pre Canta narând fără se și simță sangele afluindu-í la frunte că « boerii țerei au venit la tálpile Pașei și 'í-a dis : ce va fi porunca M. Tèle, se mergem s'o sévêrsim. » (Canta pag. 188, t. III).

*

Se fim drepti.

În epocă fatală în care au scris cronicarii Dubeu, Canta, ei încă au știut rămănea cu ănimă *română*, chiar deca mintea lor a priimit, prin contact, opiniuni străine liberalismului strămoșesc. Ei sunt români, de câte ori au de a lupta în contra invasiunei Domnilor fanariote. Sarcasmele, ironiile . . . aceste arme ale celui slab, ale dîlelor de apăsare, și de despotismu, nu au rămas necunoscute cronicarilor memorati.

«Măcar că era *grec*, dar era om bun; dice Neculcea (T. II p. 213). Și altă dată :

«Antonie Vodă *măcar* că era grec, străin Țărăgră-denu, *dar* era mai bun domn decăt un pământén.»

Cine a putut ceti fără a suride, la pag. 252 din En. Cogălnicenu, narațiunea sarcasticeî resbunări a românilor asupra unui fanariot *Mavrodin Paharnicul*? Pus călare d'ăndaratele pe un cal negru, cei pre care atât ăi jefuisă și apăsase, se mulțănesc a-î dice : «*Di grece : cal murg la fântăna Bordei*» și E. Cogălnicenu spune ridend în căruntele lui mustete că fanariotul striga : *Allogo morgo sto Țuntina Bordi*.

*

Deră când durerea a s'a răversat în sufletul său simplu, ce culpă ei vom da că esclamă :

Nu, nu vor scăpa de streinî aceste țeri.

«Așa socotesc eu cu firea mea astă próstă : când o vrea D-deu se facă se nu fiă rugină pe fer, și Turci în Țarigrad se nu fiă, și lupi se nu mănănce oile, atunci pôte nu vor fi neci Greci în Moldova și în țera Munte-nescă, nici or fi boeri, nici or putea mânca aceste două țeri cum le mănăncă ; ără alt léc n'a rămas cu condeciul meu se mai pomenesc. Focul îl stingi, apa o ieze-sci și o abati la altă parte, vântul când bate te dai în lături la adăpost, și te odihnesci ; sórele intră sub nuori ; nóptea cu întunerecul trece, și se face lumină ;

«eră la fanariot milă seü omeniă seü dreptate seü nevi-
«cleşug, — *Grecca fede nulla fede*, — nici unele de
«aceste nu sunt, seü frică de Dumneđeü!»

Frică de Dumneđeü ! Domnilor, se vede în adevăr că
nu o prea aveaü, nu atât domniü fanariotü, cât călugăriü
Greci Ión Vodă Mavrocordat, domn de trebă de şi fana-
riot, ar dice Neculcea seü Enache Cogălnicenu, dice în
adevăr, că călugării greci când tămăeză în «biserică, în-
«aintea fiă-căreia femee staü câte un minut de o tămăeză
«şi o privesc din talpă până în cap.» (t. II. p. 198)

Ión Vodă Mavrocordat a dat afară pre greci din bise-
rică !

*

Déră deca animă cronicarilor Neculce, Canta, Enache
Cogălnicenu, era încă română, chiar când era nedreptă
pentru fanariotü, care tot ne-aü dat căü-va domni mari, ce
inapoetü sunt ei în iubirea libertătei şi a egalitătei predi-
cate de Urechia şi de Costin !

Roşesci când aüdi pre bêtrenul I. Neculcea spuind
compatriotilor seü, « că melul blând suges de la doue
maice, că capul plecat nu-l prinde sabia.»

Roşesci când l-aüdi dicend, spre a înfrunta oposi-
tiunea unora (pag. 387, T. 2.): «Nici un boier n'am vë-
dü pricopsit din ceü ce se pun în price cu Domnul »

Asemenea sumă a înşelepciunei cronicarilor seü mă
bine a societătei lor, era dilnic practicată : d'acole injo-
sirü, infamiü, decădere... mörte !

Chiar când boeriü făcëü *opositiune* Domnului, ascu-
tatü pre cronicari se vë spună de ce ? şi cum o făceaü ?

De ce o făcea ?

«Grigorie Calimache Voevod, feciorul lui Ion Vodă
«fiind (dice Canta T. II. p. 186) domn tënër, Greciü,
«Dracesciü toü, cu alte nëmuri ale lor, il purtaü după
«voia lor şi mânca ţera după voia şi boeriü *Moldovei*
«cu nimica nu putea se se împärtăşescă de reül Gre-
cilor...»

— De ce făcēju opozițiune ?

— «In dîlele lui Șcarlat Ghyca W. măi dîce tot Can-
«ta (p. 183, T 2,) de alta trăiaū bine boerîi, numaî a-
«veaū mare mîhniciune că nu puteaū se deslege vîcări-
«tul, că cu alta nu putēju se se îmbogătéscă.»

Pe atunci era Mitropolit Iacob ! El și cu poporul fă-
cea altă speciă de opozițiune. El lega cu blăsteme bi-
rurile ce ingenuchia țera. Poporul făcea diatribe și sa-
tirî :

Cađementul boerilor
Este ca vaî de capul lor,
Că dintr'inșîi sunt periți
Cu sîrăcia împodobiți
Și de necaz și sudorî
Is bolnavî pe đi de cincî orî.

Numaî le e pe dreptate
Sê-le pață aceste tôte :
Che tuiala s'aū sfârșit
C'aū fost bani de fumărit.

Blastemele celor sêrace
Nu le va fi lor în pace,
Ce și casa celui ce-o are
A se rêmână la vîndărea !

.....
Cînd Moldovo, bună țera,
Staū la tine de gîndesc
Ănimile li se topesc,

De zefchiurî ce aū făcut
Premlîndu-se pe la Prut,
Cu posta cu patru caî,
Făcînd zefkî ca nesce craî:

Lăutarii le cînta,
Grija țerei nu purta ..
Dumneđu așa vîdînd
Ei lăsâ în vîc plîngînd,
Plîngîndu-și pécatele
Ca sê-și scie faptele. .

Dar pe când poporul făcea asemenea opozițiune boerilor, cum o făcēju acea opozițiune boerii?

— Dicēju ei Domnilor rēi, că M. Costin : mai des M-ta cu paharele dar mai rar cu orânduețele ?

Nu ! ei pribegēju din țēră și trimetēju de scire Domnului, că sunt feciori de boeri și cu case grele și nu pot și ei a se îndulei de mila Domnului, din curtea boerilor» ... (201 E Cogălnicenu).

*

Și atunci, unii domni sciți cum liniscēju opozițiunea ?

Metoda e vechiă dar eficace se vede :

Boeriau pre reclamantți, le făcēju lefi și scutelnici, dice E. Cogălnicenu (locu citatu). Dar țēră ingenuchia, dar era sub Ion Vodă Mavrocordat mare greu țerei cu biruri grele . Ce face ! « Iar boerilor, dice E. Cogălnicenu (pag. 201 T. 3) le părea bine, căci mânca fiă-
« care și avea tot ridicături de la acest Domn. . . și de
« atunci au făcut bani toți boerii. »

*

Când auđim esemenea lucruri, atunci înțelegem totă profunditatea durerei cu care striga un suflet ca al lui Neculcea, acel Ieremia al patriotismului :

« Oh ! oh ! oh ! seracă țēră a Moldovei ! ce norocire de
« stăpăni ai avut ! ce sorti de viață ți-a căduț ! cum a
« mai rămas om traitor in tine de mare mirare este,
« cu atâte spurcăciuni de obiceiuri, care se trag pêne
« astă-dți in tine Moldovo ! și din vreme in vreme tot
« s'au mai adaos spurcatele obiceiuri ! »

In facia acelor spurcate obiceiuri, atribuite cu nedreptul de patriotismul lui E. Cogălnicenu numai fanarioților, căci, Domnilor, unora din ei, repet, națiunea română datoresce cele mai mari acte sociale ; — in facia acelor spurcate obiceiuri, înțelegem și suntem de acord

cu bătrânul poet Beldiman, care adnotând apostrofele vigurose dar nedrepte în cât-va ale lui Enache Cogălnicenu, dice :

«Intorcându-me către tine estoriografule, carele cu atâta patimă vorbesci asupra Grecilor, îți voi cere ertă-
«ciune mai întâi, și după aceea voi dice că vorbesci
«cu patimă și că te rătăcești întru cele ce dici cu totul ;
«căci în cursul istoriei hronografului acestuia, am vă-
«dut domni pământeni, cari au făcut mai multe cru-
«dimi și prădări, au desbrăcat țera fără cea mai mică
«muștrare de cuget, luând hrana din gura pământe-
«nilor și puind cuțitul în sinul patriei sële, fără de
«milostivire stricând pronomiile patriei și a patrio-
«ților spre indestularea lăcomiei lor. Mă plec și eă a
«hulipsi pre acei răi și îndărătnici din Greci, dără nici de
«tot nēmum lor, căci cu acēsta apoi hulesci și tot nēmum
«Moldovenesci, avēnd indestulă pildă de ocărnuirea rea
«a Moldovenilor. Eă mă plec acēsta unūi Grec, care vre-
«melnicesce este aicea, și nu-ī pasă de patriă fiindu-ī
«strēină ; dără un pământēn, pământēn patriot, fiul pa-
«triei acestia, a prăda pe maicāsa, a prăda și a nu-ī fi
«milă de frate și patrioții sēi, acēsta neci de cum nu
«voi putea erta !...»

Nu simțiți, ca o adiere dulce de primăveră în aceste prime vorbe de *renascere* de la 1820? — Când o națiune își recunoște erorile, este în ajunul îndreptării lor!

*

Permiteți-mi spre a termina asupra opiniunilor politice și sociale ale cronicarilor noștri, se vă spun ce înțeleg eu prin *boerime*.

Urechia nu înțelege prin *boieriu* un om cu privilegiu. Lucrul era așa, dără el se ridica contra lui : «In Moldova, dice el, singuri cei mari judecatori, singuri piriși, și singuri plinitori legei și de acest spurcat obicei Moldova nu scapă !...»

M. Costin este mai puțin decis contra privilegiilor de clasă. El admite existența unei *noblețe* privilegiate, căci recunoște (pag. 265) existența de mari și mici și dice : «cu cale este a fire frică celor mai mici de cei mai mari.»

Aci este numai o influință a mizocului sociale asupra animei lui Miron Costin... Dovédă este că, drept corectiv la existența unei *noblețe*, el admite, cere și laudă *egalitatea* înaintea dreptului.

*

Ce ați dice, DD-lor, despre acel bărbat, care cu mai bine de 100 de ani înainte de revoluțiunea francesă, care formula și recunoscă egalitatea sântă a omului în facia legei, v'ar fi vorbit despre această sântă egalitate și ar fi arătat-o cu laudă în aplecare? Ați fi dis ca și Cantemir despre M. Costin : că nasc și la noi ómenii mari!

Ei bine, acel bărbat a dis-o : «Domnul când judecă, dice M. Costin, pre un boier cu un curtén, ochii domnului pot se fiă spre boier, *éră judecata pre cale dréptă se mérgă.*»

«De mare folos și cinste este Domniei și țerei boerul, dice Costin»... Déră de altă parte adăogă : decă dupe părerea lui Radu-Vodă când se pârésce un curtén cu un țéran, mai de cinste se cade se fiă curténul și la cuvânt și la căutătura Domnului, urméză totuși ca «județul se nu se abată din calea sa cea dréptă!» (pag. 257.)

*

Și apoi în definitiv, ce fel de *nobleță* admite Miron Costin? *Nobleța* chiverniselei? *Nobleța* viciului? a desfrénării?...

Nu, D-lor și D-nelor mele. Decă M. Costin înțelege că între om și om póte fi o diferență, aceea e în privirea morală mai întéiú.

«*Sfatul* alege, dice el (307), câtă osebire este între «om și om.»

Nobleță? Dér Miron voiesce aristocrația sacrificiului, a devotamentului pentru bine și pentru patriă.

Nobleță? — «De mare *folos* și cinste este Domniei și terei boierinul...» (257),

— Déră care boierin?

— «Boierinul intelegt, respunde Costin; Boierinul care cu intelepciunea și sfatul său lucrază la binele și fericirea țerei séle.

Boierinul cel avut apoi «că decă, (maî dice Costin) «are Domnul cincî-sese boeri avuți, nici de o nevoiă a «țerei nu se teme.»

A! o aristocrația ca acésta, care se dobândește prin sacrificiuri și personale și al avutului său pentru patriă, nu, nu este o pată în țera cea maî democratică. Este atunci deosebirea omului de bine de acel de nimica! noi nu ne vom têngui contra unei așa deosebirî... Veniți de muriți pe câmpul de bătaia, luptând pentru țeră, și fiți aristocrații bravurei!

Aduceți averile vóstre în tesauerele țerei, când neamicul e la margeni și fiți aristocrația patriotismului!

Fiți Români, și veți fi *nobili*! A fi *Român*, este dupe noi titlul cel maî mare de nobleță ce se póte purta în Orient!

*

Eacă, acésta era nobleța lui M. Costin, carele și-a dat viéta pentru bine, adevăr și patriă, carele a dis că boierul decă nu se pórtă cum se cade unui boier, Domnul se-l scótă. (257) Carele a arétat cum Radu cel Mare boerind pre o slugă a sea, dupe cererea Mitropolitului și a boierilor, de și dovedise, că *firea aceluia nu era de boieria*, l'a desboierit apoi și a pus pre armașiú se-î tragă câte-va sute de toiage .. Pentru ce? Togmaî pentru acea de care pe la 1830 și încóci eram boeriți noi: pentru că adoua-đi dupe ce fusese boierit, se dete la desfrânări, la mituire, la nedreptățire și bătaia ómenilor din târg! . .

O! câți din boierii Regulamentului,—eram cât pe ce se adaogă: și din ai Convențiunei—ar putea sta boierii sub un Radu cel Mare?

*

Ași fi dorit, Dómnelor și Dlor mei, în această ultimă întrevedere a noastră, se ve spun multe, se vè spun tot ce e mare, nobil și generos în cronică, în acele monuminte ale literaturii noastre, déră, o simțu bine, trebuie se termin spre a nu ve obosi. Voiu închié rezervând pentru altă dată a vè vorbi despre *elocutiunea* lor. Atunci veți vedé cum strămoșii noștrii nu numai sciuse a cugeta bine, déră și esprimaú cugetarea în tóte condițiunile celei mai alese elocuțiuni. — De aceea M. Costin dicé cu drept cuvânt că stă numele de *román* ca un temeiú neclintit!

Spre a fi drept, Dómnelor și D-lor, în privirea cronicarilor, în privirea chiar și a celor mai inferiori din ei, se ni amintim în ce timpuri ei aú scris: «Sosira asupra noastră cumplite aceste vremi de nu stâm de scrisóre, ci de grijă și de suspinuri, și la acest fel de scrisóre (a cronicilor) gând slobod și fără valuri trebuiése; érá noi privim cumplite vremi și cumpănă mare pământului nostru!»

«Mě veí ierta, iubite cetitorule, mai dicé el (pag. 323); crede valurilor și cumplitelor vremi; întrébă pre ce vreme am scris și cât am scris! . . .

«Strebunii noștri aú scris, a dis Mitropol. Dositeiú, cât aú putut birui în acei veci grei ai țerei!»

Ca se judecați drept, cercetați Dómnelor și Domnilor când aú scris. Ba nu; cercetați chiar cum aú scris, și veți vedea cum literatura noastră a mers tot așa de rapede ca și la alte națiune reputate mari!

*

Am promis se facem o comparațiune între cronicile noastre și cu acele franceze. Decă, am avea timpul se ne tinem și acésta promitintă, am vedea că și în faciă cu Vilehardouin, Joinville, Froissart, Philippe de Comines, nu s'ar împucina nici cum meritele unui Ureche, unui Miron Costin, Neculcea...

Villehardouin, carele ne interesedă foarte mult căci naréză resbelele lui Balduin imperatore al noului imperiū latin de Orient cu Asan al nostru, este cel mai laudat dintre cei sus citați. Cu tóte aceste, écă ce dice de el D. D. Nisard: (histoire de la lit. française T. I.)

«Ne cherchez pas dans Villehardouin la profondeur des pensées ni l'art du récit. Il ne se préoccupe guère des causes et des suites des événements... Sa morale c'est la volonté de Dieu qui châtie les péchés par les revers, et qui fait réussir tous ceux qu'il veut aider...»

Vilehardouin scrié, ca și *Muntaner* de la spaniolă, spre a glorifica pre Dieu.

Ca se vedeți sub ce diferită impulsione de a cronicarilor Români, scrié Froissart, ascultați: «Froissart n'aime pas la paix; il ne se soucie guère non plus de la patrie; il l'eut bornée à Valenciennes. (1) D. Nisard, de și apără pre Froissart, totuși mărturisesce că el nu este încă un istoric.

*

Decă cu tóte aceste dovedă de merite, mintea fiindu-ne plină de Vico, Roteck, Macaulay, Michelet, etc. vom dice Domnilor, «n'avem literatură istorică»; decă, negreșit, cronicile noastre ni s'ar păre încă de parte de progresele științei moderne, ele totuși nu vor înceta de a fi scumpe, căci numai ele sunt în stare a ni îmmări sufletele pe măsura vechilor Români. Ele ni vor îmmări sufletele, căci ele sunt scrise de osténul, pe când încă sângele neamicu-

(1) Nisard. Histoire de la lit. fr.

lui nu era uscat pe sabia sa ; le a scris M. Costin carele mersă la mórtea martirului , lasand anchē neuscată pēna cu care trādase posteritătēi memoria gloriōsă a lui Lupu și Basarab ! Ne vor immări națiunea , Domnilor , pentru că în paginile lor frumoșe vom învęta prețul *Românismului* și mizlócele de a-l realiza : libertatea și frăția !

DESPRE FABULE IN GENERE

ȘI ÎN SPECIALE DESPRE

CICHINDEL

LECTURA PUBLICA

TINUTA IN SALONUL MINISTERULUI CULTELOR SI INSTRUCIUNEI PUBLICE

in 28 Noembrie — 10 Decembrie 1865.

Dómnelor mele, Domnii meş,

— «Ce, nu scii că primul lucru ce se templă cu copiii, este d'a li se nara fabule?» (1)

Aşia întreba Socrat, carele propunea isgonirea din republică, ca daunători, a poeziilor, ce dic a poeziilor? A lui Omer însuşi! Socrat admité inse pre fabuliştii, in opoziţiune cu mulţi pedagogi, cari consiliéză a nu se da in mânilor copilaşilor, cărţi cu apológe.

Socrat şi el scie că nu tóte apológele sunt bune şi dar dicé :

— «Se veghiám asupra făcătorilor de fabule. Se alegem acele care sunt potrivite şi se respingem pre tóte cele-l-alte, Noi vom îndemna apoi pre doice şi pre mame se amuzeze cu ele pre copilaşi şi se formeze prin ele ánima lor cu mai multă ingrijire decât pun la forma rea corpului lor.» (2)

Este aci, in aceste vorbe ale filosofului, sorgintea definiţiunei dată de Fedru despre fabulă, pre carea el o voiesce :

..... quod risum movet
Et quod prudenti vitam consilio monet.

*

Rëndurile ce le produseiú mai sus din filosoful gréc,

(1) Platon, *Repub.* lib. II.
(2) *Repub.* lib. II.

mă-a dată ideea se iéu *fabula* pentru materia primei mele lecturi din ăst timp.

Mi-am dis :

Națiunile ca și copiii aă o epocă în viața lor, cându-și petrec cu *fabule*.

Și decă, cum susține Socrat, *fabula* pôte ajuta la educațiunea copilașilor, se nu fiă ore un studiū interesant și plin de învățeminte, studiul ce s'ar face asupra primelor *fabule*, ce poeți naționali aă narat la légănul renăscëndului Românism ?

Ecă ce voiū se încerc a face astădi. Dar pe cât materia e nouă și prin urmare grea, pe atât nu pot aștepta succes. Ceea ce-mi dă însă curagiū, Dómnelor și Domniilor meī, este suvenirea bune-voinței și simpatiei cu carea de altă dată am fost onorat de Dv. La ănimă emi stă dorul d'a le merita, d'acésta vă rog se rămăneți convinși.

*

Materia lecturēi năstre de ađi este naturalminte împărțită în douē : se cuvine se đicem câteva vorbe asupra *fabulei* în genere și apoi se abordăm pre cel ănteiū din *fabuliști*ii romăni, din epoca de *renascere literariă* și *naționale*.

De fabula. Originile *fabulei* în genere sunt cunoscute : Amorul de *ficțiune* și de *miraculos*, naturale omului și primelor vârste ale națiunilor și lipsa de caractere de scris seū esistența scrisórei *figurate*.

Adevărata origine a *apologului* se đice că este în *trebuintă* d'a spune adevărul sub o formă *ingăduită*, la despoți și tirani...

„Servitus obnoxia

Quia quae volebat non audebat dicere

Affectus proprios in fabellis transtulit... (1)

Etă acum, după un filosof grec, Apolonius de Tyane,

(1) Fedru, cartea III.

originea legendariă a fabulei. Apolonius definește *fabula* contra unei Menipe.

— «Menipe, ȳice Apolonius, cȳnd eram copil, mama mi-a povestit istoria lui Esopũ. O se-ȳi-o spun și eu ȳie. — Esopũ era un pȳstor și pȳzia oile sȳele lȳngȳ un templu al lui Mercuriũ. Era el fȳrte amator de intȳlepciune și ruga adese pre Mercuriũ se ȳ-o acȳrde.

Era pe acele vremi și alȳi ȳomeni mulȳi, cariĩ adresau lui Mercuriũ aceeși rugȳciune. Aceia cȳnd mergȳu la templu, cȳtrȳ rugȳciunile lor adȳogȳu diverse ofrande : unul oferia aur, altul argint, cesta ivoriũ, celalalt vre un alt obiect precios.

Esopũ, carele n'avea miȳlocul de a face asemenea ofrande bogate și cȳrele era bun econom de ale lui, fȳcu lui Mercuriũ o libaȳiune de lapte; dar nu pusȳ decȳt atȳta lapte cȳt cȳpȳtȳ de la o ȳie deja mulsȳ deminȳta. El depusȳ pe altarul ȳeului fagurĩ de miere, dar numai atȳȳi cȳt putu ȳinea ȳn palma mȳnei. El adusȳ d'asemene mere de mirt, sȳu roze și ȳisȳ ȳeului : Trebuie ȳre, o ! Mercuriũ ! ca pentru de a-ȳi face ghirlande se lasȳ grija oilor mele?»

Sosi ȳn fine ȳioa fixatȳ de Mercur pentru distribuȳiunea intȳleptiunei la ȳomeni.

Amintȳndu-ȳi de ofrandele fiȳ-cȳruia, ȳeul proporȳiona partea de intȳleptiune cu cheltuela fȳcutȳ de solicitatori..... — «Tu, ȳicea el, care ai adus multe avuȳii ȳn templul meũ, vei cȳpȳtȳ filosofia ; tu carele n'ai avut de cȳt al doile rang ȳn abundenȳa ofrandelor, fiĩ oratore ; tu aibĩ intȳlepciunea astraonomiei ; tu, fiĩ mare ȳn iambice.» Dupȳ ce Mercuriu distribuĩ ast-fel tȳte pȳrȳile intȳleptiunei, el bagȳ de sȳmȳ cȳ pre Esop ȳl uitase. Cȳutȳnd atunci ce putea face pentru dȳnsul, eȳi aminti despre fabulele care, cȳnd era ȳn lȳgȳn l și-l nutriaũ *Orele* ȳn Olimp, veniaũ se ȳ le povestȳscȳ și ȳn care Vaca vorbia și Omul asculta. Astȳ amintire -l fȳcu se vȳdȳ cȳ tot mai avȳ ceva de dat lui Esop, și-ȳ dȳdu facultatea de a inventa fabule : era singura parte a ȳn-

telepțiuneî carea rămăsese lui Mercuriū : «Ié-o, dice el lui Esop, asta e antéia ce am invețat și eū¹⁾.»

Écă aci, Dómnelor și D-nilor, în astă ingenioasă legendă a Greciei, nu mai mult sorgintea reale a Apologului, dar tóte cualitățile și defectele lui. Purtarea lui Esop din legendă cu deul Mercuriū, este morala obicinuită a apologului. În acésta anticitate nu dădea lectiuni de prudință, de astutiă. Esop este un astute : el dă deului ofrande de pucină valóre, dar cu ele voiesce a dobândi multă înțelepțiune. Cu pucin capital a dobândi mare venit!... Écă omul practic din toți timpii. Écă omul care scie să trăescă în pace și cu interesele séle și cu ale zeilor. El mulge óea pentru sine și a doua mulsură o destină lui Mercuriu.

Atăta numai că Mercuriū și el est un deū al comer-ciului, și dér decă nu înșelă, cel puțin nu se lasă a fi înșelat. El uită pre Esop la împărțirea înțelepțiuneî și numai apoi êși amintesce de el spre a-î da facultatea de a face fabule.

Pentru lapte muls după mulgere, deul dă o *intelepțiune* ecivalinte. În fabule Esop va arêta omenireî nu ce e binele, adevêrul, frumosul, justul..., ci cum se va putea feri de rêu, cum se va putea folosi de neadevêr, de urit și cum va putea lupta în contra injustului.

În adevêr, rare apológe ale anticitateî aū spus că virtutea e sacrificiū și desinteres, ci au lăudat pre Leū căci a iertat șorecele, pentru că *la nevoiă* și șorecele, póte fi de ajutor Leului. Aū lăudat cu stăruiță negerositatea furniceî, carea nu dă grierului demăncare dér i dice :

— Aî cântat ? êmi pare bine,
Acum jócă decă poți,
Êr la véră fă ca mine !

1) Philostrate, viața lui Apolloniū de Tyane.

Vedeți Vulpea scăpând cu astuția sea de sub loviturile Leului despot.

Vedeți Arborele mic făcându-și laude din aceea că el scie a se pleca dupe toate vânturile, erū nu a li resista pină a fi rumpț de ele?

Nu! adulătorii și curtezaniī nu se alung din țera apologului! (și Deū mē tem că ei nu se prē alung neci în alte țeri!) Dar ce? Nu te invetă fabula cel puțin cum se-ți feresci *cașul* de ei?

Ecă fabula, ecă apologul?

Rare-orī, o repețim, el dă o lecțiune de moralitate pură, descinsă din «*templa serena*» ale filosofiei lui Lucrețiu? filosofia apologului e filosofia neguțitoriului, carele nu vinde polițaiului cu mēsurī false nici duce la visteria domnēscă bani calpi. Este filosofia politicului, care-și duce luntrea pe unde sunt apele crescute, puțin pēsându-ī ale cui sunt apele și de sunt limpedi sēu turbure

*

Dar, gāndesc!

Decă, fabula, decă apologul este ințelepciunea așia de jos cădută, apoi de ce se mē mai ocup de ea?

— Pentru că tocmai în invingerea acestor defecte ale apologului află meritele sēle fabulistul.

Pentru că, decă în adevēr am afla ințelepțiunea română, la renascere, luānd prē mult direcțiunea ințelepțiunei antice, se scim a lucra pentru indreptarea ei.

Ințelepțiunea antică! în adevēr că ea nu prea era cu mult superiōră ințelepțiunei apologului. Un ințelept din dilele nōstre este un sânt, dice S. M. Girardin, sēu un filosof, sēu un literat, carele se amestică puțin în lucrurile lumei, pre care le ignoră sēu le desprețuesce... Cu totul alt-fel era ințeleptul antic: el e omul abile și avizat, carele se pricepe la întorseturī. Vedeți pre Pittacus unul din cei șapte ințelepți ai Greciei. El e Principe de

Lesbos. Ascultați măsimile lui politice : « când veți «vrea se faceți ceva , ȳice el discipulilor sei , nu vȳ lău- «dați , căci decă din nenorocire nu ați scote la capăt in- «treprinderea , și-ar ride de voi.»

Intr'o ȳi ȳl întrebă care e lucrul carele trebuie să-l facă cine-va mai târȳiũ cāt va putea?—A împrumuta cu bani pre *amici*. — Care e lucrul ce trebuie făcut in tot locul ? — *A profită de binele și de rēul ce se tēmplă.*

Thales, alt învățat al Greciei , era un mare fisicien ; la nevoiă se facu un mare comerciante.

Bias , e un mare orator ; mai mult , el e poet ; dar masimele lui sunt de o înțelepțiune *practică și pru-* dinte : «Iubesc amicii tēi cu discrețiune ; cugetă că pot se devină neamicii tēi ; » și ȳrăși : «uresce pre neamicii tēi cu moderațiune , căci se pōte tēmpla ca neamicii să-ți fiă mai apoi amicii.»

Periandru era tiran al Corintei și invita pre usurpa- tori să se desfidă chiar și de cei cārī li se par a fi cei mai mari amici.

Chillon era efor la Sparta. Era unũ om abile și fōrte ingenios ași governa consciința.

ȳcă înțelepții anticității.

Diferința între ceea ce-și propune apologul și între vechia înțelepțiune a Greciei , cum vedurēți , este fōrte mică.

*

De altmintrelea , fabula , apologul , carele nu'si pro- pune de a predica morala , ci de a învăța pre ómenī cum se ducă la capăt bun întreprinderile lor , ea , care nu 'și propune de a învăța , cum ȳice D. S. M. Girardin , ome- nirea a nu face pecate , ci a evita erorile , nu de a fi vir- tuosă ci avizată , istetă , iscusită sēũ virtuosă cu pru- dință ; de altmiotrele , ȳicem , apologul a avut , pare , și el o mare *utilitate* in unii timpī de despotim și de apē- sare , când nu era liber omul a spune ce cugeta despre adevēru , just și bine.

În adevăr, în ziua când guvernului familiei, guvernului patriarcale succesă tirania, apologul fu de mare ajutorință apăsătorului. Adevărul «gol din fire» merge la Imperătorele tiran și despot, și ca un naivă ce e adevărul, începe a-lă apostrofa fără macar a se pleca până la pământ și a face o întroducere în care se-l fiă comparat cu sórele și stelele.... El 'i dice :

Vrei se-ți spun a mé părerere ?

Tu nici cum nu ai durere

Pentru pământeni têt ;

Cei mai mari te măgulesc.

Și norodul jefuesc ;

Legile êți sunt calcate....

La asemenea cutezătore vorbe, Imperatul (și Deu ! că Adevărul fusese puțin parlamentariu !) strigă , dice regretatul nostru fabulist Donici :

„Eși afară ! eși afară !

Golule nerușinate !

Dați-l iute jos, pe scară !

Atunci Adevărul se învăță minte și otări de altă dată se mérgă la Impératul cu altă metodă. El mérsă :

„Nu gol, ci 'n vestminte

Imprumutate la minte

Și cu aer de respect

A vorbit frumos, încet

Vedți așa ! Și Adevărul póte profita de manualele de politeță și de bună creștere.

Și atunci :

„Imperatul, în mirare

I-a dat tóta ascultare ;

L'a pătruns, l'a înțeles

Și în dată au ales
Alți miniștri, altă curte,
Au făcut prefaceri multe ;
Trebile au îndreptat
Și-a fost bine-cuvântat.

Ved pe ici-pe cole în onor. meu auditoriū un *suris*. — Ce-mi spui tu, voiosule și spirituos suris ? — Cum ? adecă... Se pôte, dar fabula cel pucin dice că Adevêrul a fost ascultat de Imperatoarele... Acesta e un adevêr, în fabulă cel pucin ; și apoi fabula e de origine orientale, și Orientul e cunoscut că este țera *neprevêdutului* !...

Nu e vorba de noi, — voiū se dic de Europa, — unde marele nostru poet Gr. Alexandrescu ne spune că :

„Cânte urșii, lupii, în pilde cât le place,
Omu-și cată trêba și tot ce-a 'nvêțat face !“

Și apoi acest poet necredătoriū în puterea apologului, când a cădut în astă necredință ? În dioa când nu putu scăpa cu fabula de un incapăținat și pré prozaic creditoare :

Cu tótă-a me silință,
dice poetul,
A fost cu neputință,
Puterea armoniei
Se-l fac se înțelégă.....

Și apoi pas ! de mai fă *dătoriū fabuloșe* când neci cu *fabule* nu mai scapi de ele !

*

În anticitate însă era fabula, apologul, o armă putinte. Vedeți poporul Roman revoltat molecumindu-se la simpla narare a fabulei «stomacul și membrele.»

Vedeți magnifica lecțiune ce dă profetul Natan lui David prin parabola ouei celui serac.

Vedeți, mai încolo, care dintre Solon și Esop reeșese mai bine la curtea lui Crezus, regele Lidiei.

Permiteți-mi se îmbăpățez în memoria D-tre această împrejurare.

Crezus era un rege foarte avut. Intr'o zi el întrăbă pre Solon de a vedut vre-odată oin mai fericit de cât dănsul. Solon răspunde :

«Am cunoscut pre Tellus, cetățen de la Atena, carele «a trăit ca om onest în o republică pré cultă. El a lăsat «duoi copii foarte stimați... și, în fine, a avut fericirea «de a muri cu armele a mână, repurtând o victoriă «pentru patria sea. Atenienii iaă nalțat un mormânt în «același loc în carele eși perduse vieța, și iaă dat mari «onoruri.»

Crezus socoti că Solon a nebunit. «Ei bine, continuă el, care e omul cel mai fericit după Tellus ?

— Aă fost odată duoi frați, răspunse Solon, unul se chiama Cleobis și celalalt Biton. Ei erau așia de robuști că aă eșit d'apururea victorioși din tot felul de luptă. Ei se iubiau mult. Intr'o zi de serbătore, mama lor, carea era preutesa a Junonei, trebué se mérgă numai decât se sacrifice la templu. Fiind că întârziéu de a aduce boii, cu cari era se tragă carul preutesei la templu, Cleobis și Biton se inhamară la car și o conduseră pênă la locul unde avé se mérgă

«Tot poporul le dete mi de bine cuvintări, mama lor răpită de bucuriă, rugă pre Junona se li trămită ceea ce era mai folositor lor. Când sacrificiul fu finit și după ce mancără, merșeră de se culcară și muriră amânduoi în aceeași nópte.» La acéstă istorisire, Crezus nu putu a-și stăpâni mânia : Ce fel ! dice el, tu nu mă pu pre mine între ómenii fericiti !»

Respunsul ce dădu Solon fu și mai verde și Crezus nemulțămit pofti pre înțeleptul Solon afară. — Esop și el 'i spusă adevăruri grele ca și Solon, numai Crezus le

înghiți, că-cî Esop vorbi despre Lupi, Urși, Lei... érá nu despre Crezus.

— Ó Solon, dice apoi Esop, filosofului : nu trebuie nici odată se te apropii de principii, séú de te apropii de ei trebuie se nu le dici decât ceea ce le este plăcut.

— Din contra, răspunde Solon, nu trebuie nici odată a te apropia de ei, dar când ei te chiamă trebuie pururea se-î consiliezi cât poți mai bine și se nu le spuî neci odată decât adevéruł.»

E sublim respunsul lui Solon, dar Solon uita că Principii nu chiamă de două ori pre cei cari le dau lectiuni, și Esop, cu fabula lui, la lipsă de mai bine, facu mai mult.

*

Nicăiri mai mult decât la Români apologul n'a servit pentru esprimarea *mai liberă* a adevérułui, ba pênă și a sentimentelor patriotice renăscénde, și devenite altădată, sub unii fanarioți, ele incele, o adevérată fabulă în patria nóstră, unde tot ce era naționale, bine și adevér, era apésat, când de către boeri, când de către Domn, când de către Ruși, Turci, Nemți....

D. Negruzzi érá esilat numai căci terminase un articol al séú cu un vers din Voltaire :

„Aux âmes bien nées que la Patrie est chère!“

Ei bine! nu este de mirare ca se vedem cum, pe când Negruzzi era esilat pentru atât, apologul spunea *slujbașilor* că *aú pufușor pe botișor*, că *Boul e în post mare!* că *curtezani* sunt la curte cu favor. . . .

„Pentru că în două labe sciú a ámbła ușor,
și fac aport.....“

Séú că judecata otăresce :

„Ca păgubașului *pelcica* claponului furat
și reclamat se se dea,
Ear *carnea* tribunalul deposit se o iea !

Séu că cel :

„ Cu trei femei barbat
De răul lor s'a spênzurat
Și de-atunci în aceea țără,
Cu trei mai nimeni nu se 'nsoră.

Séu că :

Décă ar fi și'-in lumea mare
Vêdută urma la tâlharî,
Atunci, mă jur, fără muștrare,
Că s'ar vedea și în curți mari.

Séu că :

Cine-î tare și mare
Dar minte nu prea are,
Nu-î bine, cât de bun la ănimă se fiă !

Séu că judecata otăresce lupilor :

De ôie o pelcică
Și nici un pèr mai mult, nemică ;

Séu că :

Dumneđeș se ne ferescă
De judecata măgărăescă

E de mirare, dar așa fu ! Negruzzi fu esilat, ér fabula, apologul lui Donici și G. Alexandrescu le ceti judecătorul și slujbașul și cine scie de nu și însuși Domnitorul !

„Apoi când în elegiă, destul nu pot se vorbesc,
Și s'arêt fără sfială tôte câte socotesc,
Vre un dobitoc îndată vine înaintea mea
Și'mi ridică cu lesnire sarcina verî cât de grea
Lupiș, urșii, îmi fac slujbă, leiș chiar mi se supun.
Adevêruri d'un precii mare, când le poruncesc, ei spun.
Socotesc că putem dice, fără se ne în doim,
Că e prea bun pentru fabuli vécul în care trăim !

Versurile aceste ale D-luî Gr. Alecsandrescu completă

tot ceea ce putem dice despre importanța fabulei la Români, din timpul din urmă. Pe când censura cu plumbul ei multicolor verga spatele autorilor seú chiar ei chiama la Tribunaluri, «se dea cuvânt.....

„Se spună în bună proză — (vai! proză cu *zagalafce*, *șnuruită* și *scripăsită* și *bună* e cu neputință!). ..
«Se spună în bună proză, de ce umblă după vânt» ?
Se le dică judecata :

„Fiind c'am aflat că scrii,
Fiind-că vorbești cu norii și pui slove pe hârtii,
Ado versurile téle, avem poftă se cetim
Și de n'ai atins pre nime, noi osânda-ți mărgim ;

pe când censura făcea d'asemene pacoste elegiacilor nostri de totă mâna, aceeși censură, când poetul Alecsandrescu striga că :

„Ura ne'mpăcată....
Și-a revărsat veninul, a vrut se-și resplătescă
Și fabulele mele spre rău sé tălcuescă,“

A *dis* că lupii, lei, vorbesc de stăpânire.....
aceeși censură, dicem, vine se apere pre fabulist :

„Il apără în lume, le spune c'aú greșală“....

Acéstă curiósă favóre a censurei pentru fabuliștii noștri, făcu pre D. Gr. Alecsandrescu se dică regretatului nostru Donici, că «decă censura nu ț'ar fi dat pace :

„La atâtea dobitoce suflet óre ai fi dat ?
Ai fi *dis* cu îndrăsnélă de-un vulpoiú judecător
Că el veđi câte odată cu puf alb pe botișor,
Că în cumpăna dreptății cașul tot l-a cumpănit
Până ce prigonitorii cu nimic s'aú pomenit ?

Ast-fel nu e ironiă în gura fabulistului munténu când cu spirit mulțămese acestei censurî :

Mulțamesc astă-dată și stăpânirei nóstre,
Care nu vru s'asculte la vorbe așa próste,
Alt-fel de nu, mi-e témă, că 'n loc de mulțămire
M'ar fi făcut prietén cu vre o monastire,
Unde spălându-mi vina prin post și nemâncare,
Mergém în raiü d'a dreptul și fără cercetare.

(Epistola cătră Maior Voinescu II)

*

Nimeni nu ne demustră mai bine marea putere a fabulei decât Socrat. In adevér, Platon ne-l arétă la câte-va ore nainte de a bécicuta, făcânduși cea mai plăcută ocupațiune din versificațiunea de fabule esopiene. Marele dascál al nemurirei sufletului se pare că recunoscé ast-fel ce armă putinte aü negligiat, neintrebuind fabula in propagarea sublimelor séle adevéruri.....

*

Légănul apologului e Orientul, prima țerină ce călce omul și primul cer sub care coróne luciră pe frunte dá despot. *Bidpai* este cel mai vechiü apologist din Asia.

În Europa apologul veni cu Esiod mai antéiü și apoi cu Biblia evreéscă.

Architon și Stesichor (16-le secolu) aü fost, însă după noi, adevéraiü directi părinți ai fabulei în Europa.

Esop (550 Frigia) este éráși adevératul perfecționatore și continuatore al fabulelor lui Bidpai.

Fedru apoi este cel care dádu fabulei fermecul versificațiunei și de multe ori caracterul grav și măsurat al cetățénului Roman. Fedru este cătră Esop, ceea ce fu Virgile cătră Omer.

Lăsăm de a vorbi de Avinius, Aptonius, Gabrius séü Babrius etc., spre a ne reintórce la fabula română.

Cel d'antéiü pas mai marcat al alegoriei, al metaforei,

al parabolei către apolog, în literele române, nu-l aflăm decât cu fine a secolului trecut și începutul celui de față. În cei după urmă cronicari, de la Neculcea la Beldiman, sub domniile fanariote, aflăm preserate ca o sumă de adfabulațiuni, deși toate, mai toate, nedemne de preceptele moralei. Dér demne de catehismul omului decădut în cé după urmă prostrațiune.

Capul plecat nu-l tăiă sabia, dîcîu indiviđi care nu măi meritaū se-l porțe pe umere!

Mielul blând sugē la douē oi, dîcîu cei ce sugēu țera și domnia, cei ce făcēu cruce cu Rușii și salamalekime cu Turcii.

Mâna ce n'o poți mușca linge-o..... Și aū lins, în adevăr, mâna găđilor țerei lor, în loc de a o mușca și apoi a sei se móră!

O! departe, departe de noi amintiri a timpî de ingenuchiare și de doliū!

Primele încercări de fabule măi demne se reportă către anii 1800.

Ideile și mișcarea elenă începé a ferbe. June lire române se încercaū a innoda córde române. Dér Domniī streinī apēsăū încă țera: încă poetul n'a venit se strige:

Frați, uniți nu ca tâlhari,
Ci ca Români, ómeni mari,
Aideți se ne sfātuim
Ce ar trebui, cum se fim! (1)

Aidī Române, aidī voinice
Lasă ripe, văi, colnice,
Aidī moșnén de vitejiă,
Lenea nu ți-e dată ție. (2)

În lipsa acestor apelurī france, desfiderī naționale a-

(1) Rugăciunea de Văcărescu în 1821.

(2) Cant. Rom. 1821 Văc.

runcate streinului apăsătoriu, pe când ora încă nu sunase, Cichindel compune primele seale fabule, 1814, în Transilvania, acel focariu sănt al simțirilor Române, acel pământ dospit cu sângele românului sătén, mort pentru libertate și egalitate !

Fabula, carea în Ardel, primului ei interpretatore, Cichindel, mai sus numit, nu servi, cum vom vedé, decât de temă, de pretest, pentru digresiuni morali și nationale, trecu, fără multă preface, decât dōră în limbă, sub penele DD. Seulescu și G. Asachi etc. și se opri deocamdată sub pincelul DD. Donici și Gr. Alecsandrescu.

Bassarabia, ingenuchiată în durere și instreinare se cercă și ea în fabulă :

Affectus proprios in fabellas transtulit.

cercă și ea a-și suspina în fabule pësurile seale, cãntecul de mōrte al Lebedei. Poetul Sãrbu, un suflet în care colcãe sãnge Român, imprimã fabulele seale la Chișinău în 1853. Ele sunt lacrimile apësatului, de și în privirea literariã sunt pré în urma literilor române de la data imprimãrei lor.

Dér la atãta vom margini de astã datã aprecierile nōstre asupra fabulistilor romãni de dupã Cichindel. Voim astãđi a vorbi numai despre acest din urmã, cãci este cel àntéiú fabulist ce ne presintã chronologia nōstrã literariã ; cãci este un sant martir al marelor idei de renasceré și de romanism ; cãci, dupã cum ñiseiú incepënd : a cunōsce care sunt primele fabule cu care a fost legãnatã renãscēnda nōstrã Romãniã, este a despica macar un colț din vëlul misterios cu care Dumneđeú a ascuns de la ochiú nōstriú, sōrtea popórelor ca și a indiviđilor !

*

A vorbi de Cichindel dupã cele ce la 1838 a ñis de

acest fabulist un mare literator român, D. Eliade, ar fi o cutezare, decât cele ce noi vom avea de spus, nu ar fi un sincer omagiū al generațiunei mele pentru autorele «Căderei dracilor», pentru dovēda de gustul seū literar, datā prin editarea a II-a orā a fabulelor lui Cichindel. La multe și pe mulți ani vom avea inceput la acea abundantā obārșiā, carea se chiamā Eliad, Văcărescu, Voinescu, Rosetti etc. Și tot ce generațiunile vor dice, vor cānta și vor scrie, va purta lung timp sigiliul māriri acelor bārbați.

Si acum, dupā acest datorit omagiū, se vedem pe scurt, ce scim despre vieța primului nostru fabulist.

DEMETRE CICHINDELU este nāscut in Banatul Timisorei in satul Besicherecul mic ⁽¹⁾ in ceī de pe urmā 25 de ani ai secolului celui mare al triumfului dreptului asupra despotismului. Cichindel, nāscut pe lume odatā cu noul drept al Europei, pare a fi supt, impreunā cu laptele mamei sele, iubirea acelor drepturi și dorul de a le vede proprietate și a romānilor, connațiunilor seī.

La acēsta aū lucrat, din ceī mai fragedi ani ai vieței sele. In gravele neințelegeri ce dispārțiāu pre Romāniū din Ardeal și Ungaria, din cauza religiei, Cichindel, simțind, puindu-și inainte, cum dice el ⁽²⁾ «*ce dulcētā și fericire ar fi, a vedea așia mare numēr de Romāni (in Banat, țera Ungurēscā, Ardēl, țera Romānēscā, Moldova și Bucovina) cā se iubesc ca frați și se omenesc (onor),*» Cichindel pare a-și fi impus de misiune de a fi solul pācei, de a aduce intre frați ramura de oliv. Inadevēr, el nu se depārtează de la nici o cale, prin carea onorabile și mai eficace putea spera a-și ajunge scopul acest generos, nationale. Nutrind in siue (dovedesce acēsta nu numai fabula 154, dar și mai tōte) ca și Clain, Șincaiū, Petru Maior, idealul nāscēnd al Romanismului, Cichindel se făcu apostolul mistic al ace-

(1) Eliad, pref. la a 2 edit. a fabul. Bucuresci, tipog. Eliad, 1838.

(2) Invetātura de la fabula 154. Rendunēoa și celelalte paseri. Edițiunea din 1814. Buda pag. 470.

stuî ideale (1). În mijlocul ne'voelilor de lege, el nu ezită de a da apelurilor sêle la înfrățire, puterea religieî și asemenea istoricilor mai sus memorați, se făcu ministru al Altarului lui Hristos, altar la carele aspira a putea dice, ingenuchiat, că : *nu e aicea necî grec sêu latin, unit sêu neunit, ci numai român !.....*»

Ast-fel vedem pre Cichindel pe la anii 1812 parohu la Besicherecul mic..., (2) el care deapururea s'a lup-tat, a înfruntat bigotismul, el care a dis că : *sfîntenia nu stă în port și în barbe lungi.* (3)»

Dar nu numai ca preot al altarului a fost Cichindel apostol al românismului, al dreptului și al binelui (4); asemenea plugariului bun, el a căutat ca se însutescă semința cea bună și a semănat-o în tôte părțile unde a găsit un pământ liber și gata de a o priimi în sinul seî spre desvoltare. Cichindel fu dară și învățator; mai înteu fu la Berecon, pe urmă în Belinti și apoi în patria sa. D'abia Clain, Șincai și Maioru, lucéferi neînșerați ai literaturéi române, spărsese, cum dice autorele «Cădereî Dracilor,» asemenea lui Moise, marea de întuneric ce ținea pre Români de'ncóce de pământul promisiunei și-î făcură sê trecă dincolo de Egipt și se-și cunóscă adevératul lor început», și étă că Cichindel apucă făclia din mâna acelor mari geniî ai Romanismului, făclia ce amenința a o stinge fetida bore a neamicului; el e deșteptat de bătăile sgomotóse ale peptului românului, la auzirea faptelor stremosești. a Românului apésat și cruciat de către atăția gâđi!

Persecuțiunile întinse în contra irtoricilor noștri deveniaú din ce în ce mai aprige pentru orî cine cerca a

(1) «Intre bărbații ce au slujit nației românesce și s'au jertfit pe sineși folosului obștesc, precum Jorgovici, P. Maior, Șincai, și alți, Cichindeal a fost unul din cei mai însemnați» Eliad. prefacia edic. 2-a 1838.

(2) Cichindel a dis că preferă a fi parol luminat la Besichericul mic decât Metropolit ignorant la Bucuresci, veđi fabula 149.

(3) Fabula 125.

(4) «Fiesce-carele numai de va voi, bine póte vedea și cunóscé, că eu aceste nu din patimá, nu din urațiune către biserica grecescă neci către acea latinescă le vorbesc, ci din dragostea către Dieul meu, către adevéru Evan-geliei și către prea iubita nația mea. (Cichindeal. f. 151.»

intra în calea aceloră. Părintele Cichindel nu voi a stinge făclia ce i trecuse de la mări dascăli mai sus citați, ci el, om de esperiință, imitând întru acésta pre Lessing (1), puse între făclia și ochii persecutorilor, transparent moderătore adevărurilor celor mai vii, aspirațiunilor celor mai române; Cichindel otări a le da forma apologului.

Ast-fel, pe când spionul (de care neci odată frații Ardeleni n'au scăpat) tindea urechia sa în mica clasă din scóla pedagogică din Aradul vechi, în care părintele catihet Cichindel aduna auditoriul seú, urechia acé infarnală, nu reușia de a surprinde precepte *seditióse*, după părerea maghiarelui, ci numai simple, naive și câte odată *mistice* convorbiri între Lup și Oie, Vulpe și Moșiță, între ființi în care, cel puțin la prima audire, nu puté seú nu da mâna neamicului se-și védă portretul seú.

Cichindel, coleg de profesură la scóla pedagogică din Arad cu celebrul doctor în filosofie Iorgovici (Paul), (2) Constandin Loga (3) și Ióne Miđuțiu, nu reuși până în fine a îndeparta de la sine pornirea neamicului. Nu mult după cele de ăntei fabule a le séle, persecuțiunile începură a se înmulți asupra modestului la exterior dar avutului la animă paroh și catihet al preparandei din Arad. Aceste persecuțiuni l'aduseră la o mórte ce nu o reclama vârsta lui.

Martirul nu fu de ajuns spre a plăti cutezanța acestui sânt apostol al Románilor și alú adevărului; ea reclamă în olocauste, și sângele fiului seú. (4) O! lista martirilor românismului în Ardél e lungă!... Atâtea morminte, pe câte spénzurători... Mai pre atăția gădi lași pre căți

(1) «Lessing marele luminătoriú al culturéi Germaniei cu prea frumoșele séle fabule némului seú mare remuneratie au arétat.» (Prefacia edit. din 1814).

(2) Nepot de frate al vestitului autor al «Observat. limbéi románesci», tipărite în 1799.

(3) Autoriu unei Gram. románesci.

(4) «Prin fabulele séle, dice D. Eliad, interatând fanatismul sirbesc, se sculă asupra sa cea mai crudă și cé mai neomenósă gonire, care i și pricinui o mórte prematurată seú mai nainte de vreme, ce-l smulse din sinul familiei séle; deimpreună cu unú născut al seú fiú, ce da cele mai mari făgăduinți nației.....»

maghiari la putere!... Hora, Glosca, Crișian fi ai re-nascerei române din timpul lui Cichindel, ónóre voue care spusereti streinului cá románul nu dice adevérul numai prin fábulé ci și cu toporul la máná!...

Fabulele lui Cichindel furá publicate mái ántéiú in 1814 de cátre însuși, la Buda, cu tipariul cráescii tipografii a universitatéi Unguresci de Pesta.

Acésta edițiune a devenit fórte rará. D. Eliad, verí carí fia-í ideile politice, a dat dovedí cá in litere a sciut aprecii ceea ce este utile și románesc; d-lui a reeditat in 1838 fabulele lui Cichindel, precedéndu-le de o bine meritată de fabulist prefaciá.

Acum cá cunóscem tot ce se repórtá la viația párintelú Cichindel, ne remáne a aborda preciósele séle fabule, acele fabule care «pot fi pentru Románi pentru tot-de-auna *tablele legei aduse in desért.*»

*

Verí-ce fabulá séú apolog, D-v. sciți, se póte considera sub doue puncte de vedere, in privința *formeí* și in privința *fondului*.

In privința *formeí*, Cichindel a avut inainte-í de model pre Esop. In adevér nu numai cá el, ca și Esop, nu a scris apológele séle in versuri, déră mái adese le-a tradus de și in mod liber și de multe ori cálcând, cu óre care cuvent, ca și G. Alexandrescu și uneori ca Donici, ordinile lui Aristotel de a inchide fabula in strimte limite, de a face din brievitate cualitatea ei de cápeteniá.

Tot in opozițiune cu Aristotel, Cichindel a amestecat direct pre ómení, de mái multe ori, in fabulele séle.

Cichindel se deosebesce in apológele lui de ale lui Esop, in privința *formeí*, prin impucinarea acelei pré mari aridități ce se putu imputa lui Esop, și mái presus de tóte prin sigiliul de naționalitate ce a sciut a in-tipári in cele mái multe apológe. Adevérul, binele, frumosul este același la tóte popórele, déră dupe cum tóte

popóarele n'aũ același limbagiu, de asemenea neci aceste nu întâlnesc la tóte popóarele aceleași vestiminte, aceléși espresiuni. In astã privințã părintele Cichindelu, putem dice, cã a fost un scriitor original român, cãci a scit *romanisa* ⁽¹⁾ fabule de adevăruri generale. Idiotismii, românismii preserați prin ele, facilitarã acest rezultat.

Decã in privința de mai sus n'avem de cãt a lãuda metoda catihetului de la Arad, póte n'am puté dice despre stilul sãu, cã este depurare corectũ și de ó sintasã deapurare romãnescã. In adevěr, se simte in multe fabule obicinuintã autorelui, decã nu a gândi cel puțin de a se exprima in ó limbã cu ó sintasa diferitã de acé a limbei romãne. Așa întrebuierea verbului la finea frasei și in urma complinirilor, acusã deprinderea, cunosciința limbei germane. Acésta a și trebuit se fiã, judecãnd dupe variile citãri din filosofi și poeți germani, ce face, pe ici-cole, prin invěțãturele sãu adfabulațiunile sãle.

In privirea limbagiului, el este mai pur de bunã-sémã decãt era indeobsce pe la aniã editãrei fabulelor, dérã totuși coprinde încã multe vorbe, când streine, când provincialismii ardeleni, bãnãteni, etc.

E de mirare cum de n'aũ întrebuintat la neci ó fabulã versificarea, el care cunoscea pre toți fabulistii și anticii și mai modernii. Dérã pe de altã parte, acésta se esplicã din greutatea in care ar fi fost de a versifica lungile sãle adfabulațiunii.

Incãt pentru aceste, in care stã tótã originalitatea și deosebirea mare între Cichindel și Esop, și între toți fabulistii trecuți, observãm cã prin lungimea și argumentarea lor, ele sunt adevěratul scop al autorelui, carele din apolog și-a fãcut numai un pretest la ele, când nu și ó *scusã* inaintea censurei, a neamicului. Neci ó fabulã nu are adfabulațiunea la inceput. In multe fubule morale, adfabulațiunea, se face a se observa de cetitore in

(1) Cu drept cuvânt Cichindel a dis in titlul edițiunei sãle, cã fabulele sãle sunt, *pre limba romãnescã întocmíte de el.*

decursul apologului, dără el nu se opresce de a face una și *speciale* la fine, sub nume de *invețatură*.

Pe lângă *adfabulațiunii*, câte-va fabule mari copriind și un fel de *corolariu* către adfabulațiune, sub titlu de *observare*. Aceste sunt un fel de *notiții*, în carele subiectul apologului se pôte dice că nu mai există de cât prin o slabă asociare de idee. Dără decât asemenea observări, ca parte din apolog, sunt în câțva neregulate, ele adesea au merite prin justeta lor, prin importanța ce au, ca bucăți detașate de apolog.

Cichindel n a împărțit fabulele sële în neci un fel de clasificare. Edițiunea din 1814 copriind 154 de apologuri cu ale lor adfabulațiunii și cu unele observări, de care mai sus vorbirăm.

*

FONDUL FABULELOR. Răspunsul la acest titlu noi credem că stă în a afla care sunt sorgințele în care a esaurit *Cichindel* materialul fabulelor sële.

D-vostre cunosceti de alte dăți obiceiul meu, în astă privință. Motivele inspiratrice ale autorului, esplică însăși opera și scitiți cât de variți sunt acele motive. — Sunt motive în buzunarele D-tre, sunt motive și în anima noastră..... — Totul stă în a alege.....

Inspirațiunile lui *Cichindel*, după noi, sunt pe de o parte *Esop* și pe altă parte marea lui iubire de *adevăr, de frumos, de bine*, cu deosebire de *romanism*.

Cumcă păr. *Cichindel* scriindu-și fabulele sële, avé sub ochi pre ale lui *Esop*, nu rămâne neci o indoelă încă de la prima sea fabulă. În adevăr prima fabulă a lui *Esop*, e, dupe edițiunile cele mai vechi, *Ἄετος καὶ ἀλώπηξ* (*Aquila et Vulpes*), cu carea incepe și *Cichindel* edițiunea sa din 1814. (1) Dără ceea ce se demustră cu această primă fabulă se demustră și de toate cele-alte. Așia fabulele 4, 5, 6, 10, 18, 24, 25, 27, 28, 30, 31,

(1) Veđi «*Fabulae variorum auctorum, Nempe Aesopi fabulae Graeco-latinae CCXCVII etc. Haec omnia ex bibliotheca Palatina, opera et studio Isaaci Nicolai Neveleti. Francoforti M.DC.LX.*

33, 37, 41, 50, 51, 53, 55, 59, 64, 65 etc., corespund fabulelor lui Esop, dupe edițiunea jos adnotată, 72, 3, 110, 227, 106, 7, 11, 29, 93, etc.

Cichindel aŭ luat de la Esop numai titlurile, subiectele fabulelor séle. Nimica mai propriu de a arêta modul cum acesta a urmat lui Esop, decât de a pune față în față, una din fabulele lor asupra aceleia-și materiă. Asemenea comparațiune va puté a ne lumina asupra metodei, asupra procedurii fabulistului nostru.

Se luăm bunăoră pre a 19 (corespundătore la a 234 în Esop).

234

Lupus et Capella.

Lupus Capram in praerupto pascentem antro intuitus, cum ea petiri non posset, ut descenderet monebat, ne inopina delaberetur, aiens sibi pratum melius esse, et gramine maxime floridum. Cui illa respondit: me non ad pastum vocas, sed tu ipse cibo indiges.

19

Lupul și Capra

Lupul a văduț pe un munte înalt și petros pre o capră păscându-se, pe care nu se nădejuia că o va putea prinde, deci a gândit să o momescă la sine dîcându-î: o soruică, sorióră! vino-mi-ți la moșu, că aci nu e prea bine la tine, că e primejdios locul, și surpăcios, de unde poți lesne cădea și a-ți scurta viața; încă către aceea, precum mi se vede, nici pășune nu ai destulă, ci pogórete aici în vale, că mai bine-ți va fi. — Este! tocmai așa va fi! cum dîci tu, creape-mi-ți anima în tine, slutule și netrebni-cule, răspunde Capra: eu nu știu decând sunt pre lume, că se fiă fost lupii frați cu caprele, și acum nu pricep de când s'aŭ făcut lupii așa de bun și așa mi-lostivi. Dute, dute slutule! că a-icea nu-ți se ascultă minciunile, și te uită într'o apă unde-va, apoi vei vedea, ôre-ți stă frumos să te prefaci că esci bun. Urgia fiarelor și motântania!

Din fabula mai sus reproducă, se pôte lesne vedea, că decă Cichindel a cerut lui Esop subiectele fabulelor sële, el a reușit de a le îmbrăca, în vestminte iubite și naționale, cel puciu a le mai desbara de marea severitate și prea sacăla precisiune, în care aridul pamânt al Sudului le inspirase apologistului frigian. În «*Lupul și Capra,*» este, nime nu pôte nega, *Lupus et Capella* lui Esop. Dér mulțămită simțiului naționale, originale, a lui Cichindel, fabula sea nu mai este, nu se mai pôte dice o imitațiune. *Imitațiune* este *decopiare*, și Cichindel nu decopiază ci crează și *corige* și *perfectionează*. Decă asemenea procedeu de a scrie se pôte călifica de imitare, atunci cei mai mari scriitori ai lumei, atunci Virgil, Dante, Milton, Voltaire, Racine, Molier, numai aș imitat, sunt numai nesce palide icône ale geniilor precedente. Dér acésta nu este! Decă Rafael nemuritorul, Murillo și Vandeyk aș făcut fiă-care câte una sêu mai multe sacre familii, nu urmază că ei s'aș imitat. Geniul lor nu stă decăt în deosibita espreșiune ce fiă-care a dat aceleea-și cugetări, aceluiași fond. Geniul artistic nu tot d'auna crează materialul operi sële, ci numai ordinarea și espreșiunea ce-i o dă. Sant-Petru de la Roma nu e creată din alte materiale decăt acele de care și alți arhitecți se serviaș; geniul artistic însă făcu din materii comune pre St. Petru, adecă o operă, o creațiune superioră a minței omenesci.

Doveđi că Cichindel imitând pre Esop a sciut remăne originale, avem la fiă-ce frasă din fabulele sële. Cum esprimă el în «*Lupul și Capra,*» pre : «cum ea potiri non posset, ut descenderet monebat, ne inopina delaberetur»... ?

— «Pre care nu se nădajduia că o va putea prinde, decă a gândit se o momescă la sine, dicend : *o soruică, sorióră, vino-mi-ti la moșu,* că aci nu'ı prea bine de tine, că-ı primejdios locul și surpațios, de unde poți lesne cădea și aș scurta viața. Incă către aceea, pre-cum mi se vede, nu aș nici pășune destulă, etc.

Unde Esop năreză, și prin urmare lasă se subsiste pre lângă persoanele micii drame a fabulei și pre autore, Cichindel lasă se vorbescă înse-și persoanele. Ce aer de blândețe, de bună-voință nu ie «*Lupul*» lui Cichindel sfătuind pre Capra, căreia, ca se 'l credă mai amic, mai voitoriu de bine, i se și dă de rudă. «Vino la moșu dragă sorióră, că-i păcat de tine se-ți scurteți dragile de dile, cădënd de pe prapastia, dice cu *bonomiă* Lupul, suridënd în sine la gândul că ast-feliu o va putea momi. Lupul lui Esop nu represintă așa de bine pre înșelătoriu cu vocea dulce, ca Lupul lui Cichindel. Déră nici Capra lui Esop nu e așa de naturale ca aceea a lui Cichindel.

«Me non ad pastum vocas, sed tu ipse cibo indiges,» dice Capra celui înteiu.

—«Tocmai așa va fi, cum dici tu, crepe-mi-ți ăanima «în tine, slutule și netrebnicule!... Eă nu sciü, de «când sunt pe lume, ca se fiă fost lupii frați cu caprele «și acum nu mă pricep de când s'au făcut lupii așa «buni și așa milostivi! Dute! dute, slutule! că aici nu «ți se ascultă minciunile, și te uită într'o apă unde-va «apoi vei vedea, óre stă-ți frumos se te prefaci că esci «bun! Urgia férelor și motantaniă!»

Décă Capra fabulistului român nu este așa de gravă și scumpă la respuns ca aceea a fabulistului *Grec*, ea dice însă nescie vorbe așa de cu minți, cu judicată și tot o dată atât de naturale, încât nu i se póte imputa nici un moment *loquacitatea*. Ce? Se nu-i dică și ea o dată Lupului, ce 'i stă pe ănimă, ea care, de la înălțimea prapastiei, este astă dată sigură că Lupul nu-și va putea răsbuna! Póte ca se nu fiă generósă purtarea Caprei, se nu fiă *cavaleréscă*, déră e *omenéscă*, de mă pot exprima cu așa cuvënt, pentru a aréta simțirea unei Capre; e în fine naturale!... Și o dice acésta pentru că înțelpta Capră e plină de esperiință; ea scie *de când e pe lume* (admirabile naivitate!) că Lupii n'au fost ni o dată frați cu Caprele;... Ce mă mai chiămi

surióră, sorióră! slutule, că la mine, (care bine te cunosc) nu ți s'ă trec minciunile. Degéba vreî s'ă-ți dai aer de om de trebă, uită-te în vre o apă și vei vedé că esci tot cine esci, adecă un Lup, urgia férelor și motantaniă.

Dar unde Cichindel este cu totul «*sui generis*,» e în moralitățile fabulelor séle. Décă prin forma acestor moralități s'ău adfabulațiuni, el s'a deosebit de Esop, deosebirea vine cu mult măi simțibile prin fondul lor, și dovedesce în un mod nerefutabile ceea ce s'a măi dis, că Cichindel nu se servese de fabulă, spre a satisfăce o vocațiune naturală de scriitor, ci ca de nesce simple *preteste* la convorbiri pline de patriotism, la adevărate apeluri la înfrățire, la pace, între români, la civilisare și progres naționale.

Cine caută în adfabulațiunile lui Cichindel, adevărata regulata temă a fabulei nu cunósce pre Cichindel, nu scie a prețui pre nemuritorul *Catihetu* al scolei preparandale din Arad. Altele sunt isvórele adfabulațiunilor lui Cichindel, decât la fabulele Esopiane. Aceste isvóre sunt, cum deja le indicăram :

a) Patria și romanismul.

b) Politică română în faciă cu națiunile rivale și neamice.

c) Dorința de a da lecțiuni sociale românilor.

In fine d) Lupta contra superstițiunilor, a prejudețelor și a unor viciu la care s'ar fi putend crede românul măi adese datat.

Sub asemenea nobile și mari sentimente și aspirațiuni scrié «*învățaturile*» fabulelor séle Păr. catihet Cichindel.

Se vedem acum modul cum scrie fabulistul acest celebru «*învățaturile*» fabulelor séle.

Cichindel câte o dată nu desparte *morală* de fabulă. Așa bunăórá este fabula 73. *Privighetórea și Cobatul*. Fab. 71 (*Furnica*), etc. Uneori pune morale inuntru fabulei (Vedí fab. 21). Alte-dăți *morală* coprinde și ea însă-și vre o nouă fabulă.

Mai tot d'auna, adevărul său teza ce sprijină prin adfabulațiune, o demustră prin exemple imprumutate dela istoria, prin istoriøre morale, proverbe vechi naționale, prin asiomate cunoscute și ne puse de nime in îndoelă.

Așia in morala fabulei 70 (Catăra ingrasată) spre a dovedi că «a se rușina de nĂmul seĂ aceea e drĂptă prostiĂ», dĂ de pildĂ pre Agatocles regele Siracusei, carele nu se rușina cĂ era fecior de olar, «cĂci pentru bunĂtĂ-țile, vredniciile bĂrbĂtiei lui la țera și patria sa s'a in-«vrednicit a ajunge la crĂime.»

Tot in «*morala*» acestei fabule vedem ĂntroducĂndu-se o istoriĂ morale, tinďĂnd de a adĂoga o nouĂ dovĂdĂ pentru triumful tezei, cĂ nu se cuvine nescine a se rușina de originea sa.

*

Ne rĂmĂne acum a demustra Ănspiraționile fabulelor seĂ mai bine a adfabulaționelor lui Cichindel. Aceste ĂnspiraționĂ, ni le-aĂ arĂtat Ănsuși el cĂnd đisĂ : «Fieși cĂrele numai de va voi, lesne pĂte vedea, cĂ eĂ aceste («fabule») le vorbesc din dragostea cea cĂtre Deul meĂ, cĂtre adevĂrul evangetic, și cĂtre prea iubita mea națĂiune (fabula 154).»

Din aceste sublime grĂdinĂ este plin cornul abundanței ce ĂmprĂstie Cichindel asupra Romaniei.

SĂ-l resturnĂm, d-nelor și domniĂ meĂ, acest corn de abundanțĂ : apropieți dĂmnelor mele ! este aci partea vĂstrĂ : ĂcĂ perle și diamante, ĂcĂ viorele și brebenei... faceți. faceți cununĂ strĂlucite pentru frunțile vĂstre.

—D-na X... Ce frumosĂ este !... Ce ochi ! Ce gurĂ!.. Ce pĂr !... AtĂția curtezanĂ i-aĂ spus-o și i-o spun.....

Haide ! puțĂn curagiĂ, d-nele mele... nu ne vor auđi domniĂ...

— Ce đici tu Cichindel de d-na X...?

— «Frumuseța fĂrĂ Ănțelepciune este ca o flĂre in tinĂ !»

.....Mutato nomine de te
Fabula narratur... (Horaciu).

«Cât ne amăgim prețuind, dice nepoliticosul bătrân, frumuseța corpului din afară, érá a sufletului și a ăni-meii frumuseții, înțelepciunea și bunele lor moravuri de nimic, séu de puțin preț le ținem.»

— ! Dérá d-na W... Vedeți ce minunat se scie găti !
Ce dresuri alese.....

— Ce ăici tu, necioplite Cichindel ?

«Tóte muierile pre lume, precum cele din Europa și din Asia, așa și cele negre ale Arabilor, fórté mult se îngrijesc de podóba cé din afară a trupului lor. De acolo a reeșit atáta de multe feluri de haine pestrițe, și în tot chipul de farbe și florí, albe, rumene și alte multe mode de a împodobirei îmbrăcămintelor. Póte că lor însé-și după tot modul peste măsură uríte a fi lor li se pare, și gândesc, de vreme ce atáta se grijesc de cele stréine și minciunóse podóbe; afară de tótă indoéla este, că muierea, care ar fi indestulată cu chipul fecei cel fi-resc, precum i l-a dat Țeú, neci de cum nu l-ar unge cu câte ceva, érá mai vartos sciind că cu cât mai mult él unge și-l frécă, cu atát mai mult él strică și-l măscăresce.»

Dérá d-na Y ce toalete are !... Vedeți ! sémână a un vis, a o nimfă în gazurile sub care dispare !... Diarele de salóne vă vor descrie la iérnă dantelele și ferbalalele séle minunate !...

— Ce ăici tu însé, bătrine Cichindel ?

— «Múierea cé cinstită și înțeleptă nu-și caută prețul séu în hainelele cele de mult preț; érá cé nebună și ne'nțeleptă cu haine se mândresce și caută în lături se védă óre o vede cineva.....»

Muierea ageră la minte, care drept e încredințată de puterile frumuseții seale, se imbracă de nevoie, din obicei și buna-cuviință, era acea neînțeleptă, nădăjduiesce că va dobândi de la croitoriu mai mult de cât ce a dobândit de la înțeleptă mână a naturei. (pag. 263).»

— Dără, limbă rele cum suntem, lasa-vom în pace pre D-ra W ?

«Ce mult preț pune și ea la complimentele ce-î fac că e frumoasă! . . . Ce mult a rugat pre tatăl său, carele abia câștigă 20 galbeni pe lună, se-î facă o rochiă de matasă care costă 35 galbeni! . . .

Sermană copilă, nu ți-a spus oare *moșu Cichindel* că cu cât fetele sunt mai frumoase și mai drăgălașe, cu atâta de nu vor avea din destul pricepere, cu înțelepciune bună și înțregă, încă și sfielă, omenia și cinste, cu atâta mai rău de dênsele? . . . etc.

«Așia dără ale noastre pre iubite fetițe românesce, bine se știți, că chipul și totă frumuseța feței decă e cu înțregă înțelepciune, cu sântă curățeniă, cu naravurile cele fără prihană și fără rëntate, cu înțelepciunea împreunată, atunci e drăgălașă, iubită și lui Dumnezeu și ómenilor, era fără de această virtute și cu alte virtuți lor improtivotore, totă frumuseța, podoba și plăcerea nemica alta nu sunt, fără numai urățiune, mascara, rușine și nenorocire. Lasă! primescă acest pre înțelept sfat al înțeleptului părinte: ori când se vor vedé în oglindă, decă li se pare că sunt frumoase atunci totă grija în acea se o pună ca frumuseța lor cu naravuri rele se nu o innegrescă și urită se o facă, era de nu li se pare aceea, neci cât se nu se grijescă pentru osebita frumuseță trupescă, știind că frumuseța și podoba cé sufletescă și a naravului, le stă în puterea lor! . . . (pag. 264).

«Fiesce care se lăcomesce la trandafir, era cum se vestedesce, nimănuî nu-î pêsă de dênsul, ci-l lepădă sub

picioare. Frumuseţele sunt numai o vedere, care adî se vede şi mâne nu ; faptele bune sunt mirosul cel bun şi pré frumoşa mirézmă, care nu lasă pre om nu numai la bêtrăneţe ci şi la mórte. Aceea e fecióră cu dreptul frumoşă, care e înţelepţă şi iubitoare de ostenélă, vrednică şi de omeniă, care poftesce numai unuia se fiă frumoşă, încă şi la bêtrăneţe acéstă frumuseţă nu o dă întru mutată dragoste. Ticălos şi de ruşine lucru este, a vedé o muieré mare, sănétosă, care de nimic alta nu gândeşte fără numai ca orî pe unde âmblă tot de netedături, de oglindă, de schimbarea hainelor, ca cum ar fi o păpuşă ne'nsufleţită aşa se face, érá nu făptură înţelepţă şi cuvëntătoare cu duh cuvëntator... (fab. 108).

O ! şi mare e puterea vóstră, dómnelor şi fetiţelor, la lucrarea de civilisare a unei naţiuni !

«Muierea bună şi înţelepţă întórce pre bărbatul eî spre bine, fără numai de va fi cu totul dobitoc ; érá pentru acésta carea e cu minte, i caută bine dupe cine se va mărita, şi barbat bun poftesce sieşi şi credincios, érá nu nebun, vënturos, trufaş, schitaciú şi jucătoriú. Muieréi ceî de omeniă, de minte şi înţelepţă, nici unul nu-î vine bine care-î vine linguşindu-se, faţarnicindu-se şi dicéndu-î că *e frumoşă* şi înainte eî batjocorind şi ridénd de alte muierî, care nu sunt aci. Parte muieréscă, pre drage fiice ! pre dulcí surorî ! Iubite drăguţe ! Pre curatele şi sante născătore a némului omenesc ! Voi între crestini nu sunteţi la închisóre ca nesce próte róbe, ci sunteţi slobode, poruncitoare. Inse numai întrebuinţati spre bine libertatea vóstră, blânda şi dulcea stăpânirea vóstră ! Că tóte de la voi atárnă ; de veţi fi de omeniă, vrednice şi cu bune naravuri şi luminate, prunciî voştri vor fi luminaţi şi înţelepţi. Décă veţi fi voi dumnezeítele înţelepciunei, cum atî fost cu nasce-rea, şi aşia tot norodul prin voi se va lumina şi proslăvi, şi atunci vă va fi voué gloria şi închinăciunea !» (fab. 108).

Apropieți acum și voi bărbați, de altarele paroholui de la Besichericul mic! Nu trebuie să credeți că numai femeii el a spus adevărul.

Apropieți, voi politici mari și mici și de toate vâpselele, voi împiegați mari și mici, cari abia trăiți cu lefitele voastre, dar vă preumblați în carete aurite, voi călugări și mitropoliți, dedați la post și înfrânare, voi români ce nu v'ati uitat țera, boieri ce nu v'ati uitat națiunea... Apropieți... éca partea voastră gata este!...

*

— «Rușine ție, Narcise, care ai luat gătelile muierei tale.»

*

— «Rușine ție, curtesane, cari umpli urechia Domnului tău de neadevăr și saci din ănimă lui simțirile binelui și a justului! «A! éca lupul! éca lupul, **ne strigă Cichindel**; ținete măr, ținete măr!»

*

«Amăriți și ticăloși acei ómenii, unde cei răi mai mare putere și stăpânire au și sunt nevoiți să dăcă și ei ca baba cea care a dis : O! fétul meu! bine e și năintea dracului a aprinde câte o lumină, căci e rău și trebuie a te teme de el!»

Nu! Cichindel nu va aprinde lumină vouă celor răi, neci se teme de voi!

«Nu lumina se va aprinde lor, strigă el, ci toți cei buni într'o împreunare cu slóga, în protiva lor (celor răi) să ne sculăm!»

Fugă! fugă! departe de la noi, tu judecătoriu Lup! Căci unde Lupul te păresce și lupul te judecă, acolo nedreptatea răstórnă scaunul puternicilor», (fab. 17).

*

— In lături, domnule cu blazonele aurite ! cu coróne pe trásurá și cu ferea la ánimá : «*De bun ném sunt numai faptele bune a le ómenilor !* De esci nobilu, nu fií, numai prin blazóne ci prin faptele téle. (fab. 27.)»

*

— Sdrobiți péna vóstrá, politici de tótá mána, diaristi și critici, carií o muieți acé péná nu in ánimá románá ci in tina patemilor și a intereselor : «Carele scie, dice Cichindel, și poftesce se indrepteze moravurile ómenilor, cu totul trebuie se fiá curat de prihaná, care se nasce din zavistiá

« Mare fericire ar fi pe lume, adaoge el, se pótá sě nu gândescá neci se scie, neci se vorbescá omul de réu.... »

Eca singura și adevérata ordonanța asupra *preseí*. Da, cáci cele ce avem împedicá a scie pre cel ce scie din ánimá ér nu și pre cel ce scie din *cálimári stréine*.

*

— La o parte, voi carií tráiți din despoierile orfanului, a véduvei, a celui mái mic și apesat ! «Carele cu nedreptate agonisesce, cu diavolul risipesce, dice Cichindel, și carele cu suspinurile altora zidesc casá nu-í vor viețui nepoțií intr'énsa... »

Unde sunteți voi curți mari, zidite in Románia cu munca obágiesului !...

*

— Salutare, escelintá îngámfatá și care... mái ierí Dieú scie ce eraí... « Ómul cel înțelept cu cât ěl ináltá norocirea cu atât el se face cu mái bun narav, și mái de omeniá. Iar cel mojíe și măreț cu cât ěl ridicá norocirea, atât mái tare nebunesce, i se întorc crierií și nu-și incupe in pelea lui. »

« Mutato nomine... » de cine fabula narézá ?

*

— Apropiete, Părinte mare al bisericeî lui Christos. Mitră cu petre scumpe porți pe cap și cărjă de aur în mână... Dér ănima ta este ea română? dér mintea ta este împodobită de cunoscinți?

— «Măi voiesc în Bescherecul mic seú în sat la Berecson se fiú preot serac, cu mintea luminată și cu cuget curat, decât în Bucuresci un mitropolit cu mintea întunecată și cu cuget fără pace.» (pag. 399).

*

— La Fab. 142, p. 374. dice Cich. «Aud unele din fețele cele bisericesci dicend: nu sciú ce minune póte fi, că ai nostri cum invéță ceva îndată începu a cărti asupra legei nostre, și uniú vréú se se facă Uniți, alțiú Luterani și Calvini. Până nu aú fost de aceste era mă bine.—Nu asupra-le se strigam, iubițiú mei frați; nu, apere Dieu! ci asupra acelor cari neguțitoresc cu ale legei, și fac rele întrebunțări cu legea, și legea e bună și e santă împreună cu ceremoniile ei...»

*

Admirabile lecțiunî! admirabile morale!

Pe când în Principate domnia încă înțelepciunea fanariotă, în Ardél se începuseră cu căți-va ani mă înainte de marea revoluțiune francesă, lupta pentru drepturile omului. Hora, și cu ai seî plătiră cu vieța lor cutezarea de a nu mă linge mână ce-î lovia... Și catihetul de la Arad, aduna în apológele séle principiile noi politice, sociale și naționale pentru care la finea secolului 18-le se adapă cu sânge român vechile stânci ale Ardélului.

Écă fabulele lui Cichindel, écă fabula cu care se făcu prima educațiune a Românului Ardelen. Și ce catehism nu e cartea sea și pentru guvernatori ca și pentru guvernati?

Guvernatori? — Intre noródele cele barbare, dice el, toți Domniî sunt infricoșăți, iar unde împărătește sânta înțelepciune și luminare, acolo toți Domniî cei mari sunt mai bunî ómenî» (43).

— Cichindel voiesce, ca și Cronicariî Urechia și Costin : «*Imperat luminat, și iubitor de ostenele, părinte luminător norodului seú.*» (158).

El strigă :

«*Vai de óea între lupi și vai ! omului blând acolo unde sila, mojicia și vârvăria face legi și judecăți și dă porunci, căci într'acest fără de lege loc trebuie amăritul om de cumplită nevoieă.., tocmai pre acela însuși, carele êl zugrumă și muncesce, se-l hrănescă cu sângele seú. Ticălosă stare este... unde cel nedrept și fără de cuget se poruncescă, ér cel bun și de omeniă e nevoit și silit se se supue !*» (78).

— «*Unde sunt reii mai marii cetățenilor, acolo e rău de cetățeni !*» (79).»

— «*Deci pentru Dieu cel viu ! Rânduela introduceți între voi !* exclamă fabulistul ; *alegeți vouă căpeteniî și luați legi bune, după care, orî carele de nu se va purta și nu se va îndrepta, cu judecată se se pedepsescă, ér nu fără judecată, adecă cum póte și cum vrea.*»

— «*Fericit norodul, carele are imperat iubitor de dreptate și luminat, carele nu păzesce muierile neci prinde musce ca Domițian, ci încunjoră imperația sea ca un casnic vrednic, scule chiar și ziduri pustii strică și în locul lor face scóle, fabrici, case pentru bolnavi etc., nepesându-î ce flecăresc păsările și ciórele...*»

*

Paseri și cióre ! Care Domn nu a audit *paseri și cióre* cãrtind până și când cu măsurile lui salva națiunea !

Cichindel care a cerut Domnului calităti mari, scie el ce va se dică *păserile și ciórele, intrigantele* de

Domniă; scie ce va se dîcă consiliabulurile intriganților, și marele discursuri ale oratorilor lor... scie ce va se dîcă anarhia sub masca libertăței...

— «In vremea de acum ômenii măi mult caută la lucru decât la cuvintele cele multe. ..» (90).

— Anarhia voiți?

— «Noródele fără stăpănire, fără de supunere și fără de legiuitori, ânteiũ seũ măi pe urmă trebuie se se prăpădescă, și ce e măi răũ, că singuri între sine eși sunt lupi, unde voiesc toți se poruncescă, ér se nu asculte; acolo care e măi tare acela e măi mare, ér fără de creșterea cea bună și fără de invēțetură, cel măi tare e măi răũ.» (100).

Conciliabuluri?

— «Adevērul, dreptatea, facerea de bine iubescũ *lumina*, ér nu *taina*, întunericul și coturile... (f. 123).»

— «Sub stăpănirea luminărei... nu se vede de lipsă a întrebuintă *taina* seũ ascunse sfaturi...»

— Lumină! dér, lumină! pentru toți și in tóte. «Că lumina e luminarea minței, carea ne arētă nouē adevērul, iar întunericul credinți deșerte face...» (f. VI).

Lumină! și guverne rele nu măi pot fi!...

«Se invēțăm măi ânteiũ, dîce fabulistul, a nu ne înșela singuri pre noi, apoi nu vor cuteza neci alții, er de vor și îndrăsni, ei nu vor putea și apoi se vor rușina!...

— Se fim buni noi și guvernele vor fi bune!

Nu cu resturnările violinte se îndreptă măi definitiv guvernele.

«Singura bărbățiă și vitejiă a unui norod, fără de neci o invēțatură și fără de înțelēpta rēnduēlă este asemenea cu țaria și puterea dobitocescă: scapară până la o vreme, apoi măi pe urmă trebuie se dîcă: vaala! și se se plece. — Invēțetura înțelēptiunei cea înțelēpta și orânduēla stăpănilor și iscusința, urmēză dupe norodul cel luminat!»

Ēcă de ce Domniĩ rēi aũ stricat scólele!

— «Dar ca șérpele care rodēnd pila eși róse limba sa,

așia scólele, invěțătura poporului, pre care eî voiaŭ s' o mușce, clefetind-o, róse capetele lor.... «Și când se vor preface ósele lor in praf, strigă Cichindel, invěțătura va inflori și va cănta căntare de biruință....»

«Căci mojicia și nesciința cea nebună nu póte decât până la o vreme pe scaune 'nalte se sędă și corónă de aur pe cap se póte și bunătatea sę o calce și se o hrăpescă, (97).»

Lumină ! libertate ! !...

«Omul liber și norocu-l ajută.»

*

Și dupe ce poporul român l'a ingenuchiat in intuneric, și dupe ce iobăgia și boerescul l'a despoiat de tóte ale séle, a đis nedreptatea :

Teranul român e leneș !

Teranul român e bețiv....

Ascultați acum, d-nii mei, frumósa apèrare ce Cichindel face nefericitului țeran.

«Cât de lesne ar putea boierii cei mari, pentru bunătatea lor a se asemăna fericirei cei D-deesci, numai de ar fi cumpăt in răsipiturile și netrebuinciósele cheltueli ale lor. Eî ar fi de o miă de orî mai norociți, numele le-ar fi bine cuvântat pre pământ, și ar eși cu bucuriă și cu cuget curat din lumea acésta. Este drept ca sę se prăpădescă o miă de familii fără de rěutate, pentru a putea mai bine grămădi intr' o sută de foli acelor fără de lucru și nemulțămitori? Ci așia poftesce obiceiul, și așia modă ! Boierii cei mari trebuiă cu cinste și cu mărire se trăescă ! Érá acésta pu póte fără risipituri sę se facă, și de unde s' ar risipi de nu s' ar stórcę și suge măduva din ósele bieților supuși și lucrători de pământ sătenî? Vedem că cumpărătorii de domenii, își pun capul dupe sate romănesci, érá de altele se feresc, căci altele nu așia lesne se lasă a se supune, și apoi *tot strigă asupra românului, că e leneș și sărac*. Trebuie se fiă

leneș fiind obosit de atâta, care la domnul pământesc aŭ lucrat, și așa și cu cătănilile: dicŭ, că românul fuge de stare ostășească ; fuge, veđi bine, că nimenea nu l'aŭ învățat se scie prețui binele patriei seŭe, însă tot sunt la ôste mai mulți români, și sunt bune și alese catane, aŭ credință către împăratul seŭ. Pré Înălțale D-đeule! Cunósce-vor vre o dată și boerii cei mari, când vor privi ei spre prunciŭi cei goli și flămândi aŭ iubitorului și oste-nitorului lucrătoriŭ de pământ, cu acéstă de bun ném simțire: acestora e trupul ca și alŭ meu ! aŭ suflet cu-vântătoriŭ, asemenea ca și eŭ simțesc, binele și reŭl care li se face ! » (pag. 378).

*

Acum pucină politică de ăi... Nu vă îngroziți! vrem, fiind că tocmai e timpul când camerele aŭ a se ocupa cu bugete, cu dări și contribuțiuni, vrem se amintim o ingenioasă și producătoare dare, care încă nu s'aŭ gândit politiciŭi nostri, s'o scrie în bugetele nôstre...

—Darea pe vorbă...

Și nu pe vorba *patriă*, patriotism român!... dare propusă cu spirit de D. V. Alexandri, căci venitul ar fi pré mare, și am fi amenințați d'a nu mai plăti *nobila dare pe cap*.

Ci écă darea lui Cichindel :

« Pentru vorbitori în biserică câte 1 florin..; care va vré se vorbescă mai mult decât alțiŭ, acela se plătescă la cutia saracilor la lună câte 1 florin, érá care ia vorba din gură, 1 fl. 30 cr. Érá care una sfârșesce și alta începe se pună 2 fl... (Avis Camereŭi!) Muierele nôstre pentru nuvelele ce-si spun în biserică unele către altele se pună în cutiă numai câte o groșiță, ar fi în destui bani în cutiă ... »

D-vôstră, d-ni și d-ne, veți otări cât e *darea* nôstră a acelor cari, ca eŭ astăđi, atâta vă suparăm!...

*

Câteva cuvinte și termin.

Câte-va cuvinte despre *politica mare* și romanismul apológelor lui Cichindel.

Cu o precepere comună numai geniilor, acest mare bărbat, a intrevădut cu mai mult de jumătate de secol de mai 'nainte, toate marele probleme și cestiuni care umplură anii cesti dupe urmă ai istoriei noastre, anii mari de fapte, veri cât ănimă noastră mică, i-ar vedé mică.

Cestiunea Monast. inchinate? Cichindel a spus încă- 'nainte de 1832, că despoiarea țerei pentru lâcomia călugărilor greci trebuie se înceteze.

Da ! umbră santă a lui Cichindel despoiarea a încetat ; mâna ta pôte bine-cuvênta pre cei cari au realizat profetia ănimei téle.

— Unirea Principatelor ?

Déră Cichindel nu s'a îndoit de curênda realizare a acesteî uniri , cununa de gloriă a ăilelor nostre . . . Ci ănimă sea română, a strebătut cu pŭtere și mai departe vëlul viitorului nostru naționale. Și în țera în care nu era, ce dic *nu era ? nu este* vai ! *astă-dî* permis romănului se-și dică *român*, Cichindel, în santa explosiune a dorului sufletului seŭ, striga . . . Nu Unirea Principatelor ! . . . Atăta încă nu e d'ajuns ! « *Invêță aci ce trebuie sê fi ! invêță* mintea, mărita nația Daco-Romănescă în Banat, în țera Romănescă, în Moldova, în Ardél, în țera Ungurêscă. Mintea ! și când te vei lumina cu invêțătura, cu luminatele fapte bune, *tu te vei uni !* »

Auđi ! auđi ! nemuritoriŭ și santu popor care te strecurași de secolii printre morminte de martiri ai naționalităței și ai apêsărei ! . . . Auđi, auđi ! . . . Lumină ! Minte ! *și tu te vei uni !* . . .

Êtă coló se ardică înainte ne, pe stâncă Dacă, o ilustră umbră . . . În picióre ! salutați stindardul Romăniei mari de la Tisa la Nistru și Marea Nêgră ! . . . Nu ! nu e mai mult vis al ănimei nostre ! . . . E cuvêntul lui Deŭ în gura profetului, pe buza martirului : . . .

«D-deu și dreptatea vré, cu vreme se-și iea fiă carele ce e al seü ! »

Românul va lua ce este al seü ! Și al seü este acel pământ dospit cu sângele seü în luptă cu năvălitori, copert de mormintele martirilor naționalității, adăpat apoi cu sudorea sea, sub jugul iobagiei și al impilării.

Lumina ! mintea ! . . .

Românul va lua al seü !

«Și éca, éca vine lumina, dice Cichindel (94) și se va vedé care e credincios și care nu e ! »

Se fim, Dómnelor și Domnilor, toți credincioși ! Căci a crede în sórtea romanismului este a crede în viitorul copilașilor noștri ! . . .

Românul va lua al seü !

DESPRE
ELOCINTA ROMĂNA

ORATORIA FORENSE.

AMVONUL. HARANGA.

ORATORII MODERNI

PANU, BARBU CATARGIU, COGALNICEANU, BRATIANU & . & .

LECTURA PUBLICA TINUTA IN 12/24 DECEMBRIU 1866.

Dómnelor și Domnilor !

Importanța *cuventului* a lovit imaginațiunea omului încă din primii săi pași pe lume. În Indiă, acé patriă clasică a cugetarei și a poesiei, *Parola, cuventul*, era divinizat, cu mult măi n'ainte de ce *Cuventul* se facu *fiul lui D-deu* pentru Creștini.

Étă cum Cuventul-Deu al *Mahabaratei* și *Ramaianeii*, eși arétă insuși, în *Veda*, importanța și puterea sea, în facia chiar a imponentei măreții a naturei, a creațiunei, a gigantelui Himelaia, la murmurile Gangelui și la armonia grandiosă, și teribile a valurilor fortunose ale Océnului indic ?

«Eü daü, dice Deu-Cuventul, eü daü opulență celui care mă onórá cu olocaust, cu libațiune, sacrificiü.

«Sum regele și Domnul avuțiilor ; sum sabiä ; sum primul dintre cei ce-ı onórá sacrificiul. Așia me cunosc preoții, cariı mă-aü dat un mare număr de locuințe și de sanctuarii.

«Acela care vede, care respiră, care aude, mănăncă cu mine alimentele séle.

«Ignoranții me nimicesc. Amice, ascultă-me, eü spun lucru demn de credință.

«Eü spun un lucru bun pentru deı și pentru ómenı : *Acela pre care -l iubesc, el fac teribilü, pios, inte-
lept, luminat.*

«Spre a ucide un neamic reutácios intind asupra ca-

pului lui arcul lui Rudra. Fac rebel nepiosului; cutrier cerul și pământul.

«Zămislesc pre tatăl meu. Locașul meu este pe deasupra capului lui, în licorea sacră, în calice. Esist în toate lumile și mă întind până la ceriu.

«Ca și ventul eă suflu pretutindene. Mărirea mé se ardică preste acest pământ și chiar preste ceriu!»

*

Domnia parolei, a cuventului, este aceeași, de nu mai mare, astăzi pe lume, decum o avé *deu-cuventul* la Indieni.

Nu póte fi altfel.

Care din D-tre nu cunoște, n'a simțit puterea cuventului, de la prima dulce vorbă de *mamă* ce, *copilași*, buzele noastre învățară a rosti sub desmerdarea și alinările acei mame, până la teribilul și de final cuvânt, *mórte*, până la infinitul, misteriosul, sublimul nume a lui *Dumnezeu*!

Care animă umană n'a avut o durere de spus, o lacrimă de destăinuit, o bucuriă de comunicat altor anime?

Care animă umană n'a avut o mângăiere de dat seú de primit, o furtună de trecut și o furtună de sternit?

Taci, animă, taci,

Tóte tu le faci!—

Da, ănimă le face măi *pre toate*, dar cuventul de ar lipsi omului, cât de pucine ar fi acele *toate* ce póte face anima! . . .

Cuventul! . «Principiu de viață și de lumină animând lumea materiale și a spiritelor. . . Prin cuvânt omul realizează modelul divin care streluce în anima sea; ăi dá un corp, 'l îmbracă în o formă, în un înveliș sensibil; (1)

(1) Eugène Paignon, Eloquence et improvisation.

prin cuvânt cugetarea trăesce, sbucnesce și se asverle în lume ca o via flacăra din invisibilele seu focariu, din misteriosul seu sanctuariu.

Dar sublim, radă a lui D-deu, parola, cuvântul este simbolul mărire și superiorității omului. Sore al inteliginței, cuventul varsă în noi valurile avute a le neinse-ratei sele lumină și procură privirilor noastre spectacole ce te orbesc de splendore.

O! da, cuvântul este ce mai frumoasă, ce mai nobile podoba a omului, a spiritului uman!

*

Vreu se ve vorbesc de cuvânt, Dómnelor mele și domni mei, de acel *levier* al civilizațiunei moderne, de acel paloș redutabile, de acel luth, harpă melodiósă, care acum rescolesce lumea și animă și lovesce până la sânge, acum le alină, acum dá curagiul, acum intusiasmul, speranța, teróra, credința, iubirea, lacrima . . . Acum face din limbagiul nostru o sorginte de fermece încântátore, acum pune în el furtunele, acum depune pe marginea buzei noastre scaunul persuaderei și al zimbetului . . . Apoi o traverséză, scapă și fuge . . . »

Vreu se ve vorbesc de *cuvent*, Dómnelor mele, și anume mai în speciale de *cuventul român*.

Dér unde găsi-voiú eú talentul necesariú pentru a realiza dorința mé? Cine-mi va da mie acele *cuvințe* care se fiă demne de marea întrebare ce în scurtul spaciú de o oră seú doué voiú-se agit? Spune-voiú eú tot ce trebue și cum trebuie se fiă spus, când e vorba de *gloriile cuvântului* și încă de una din *gloriile noastre nationale*? . . .

O! eú nu-mi fac iluziune . . . Sciú slábiciunea și pucinatatea midlócelor mele . . . De cutez totuși a persiste în alegerea, ce în un moment de intusiasim sincer pentru geniul oratorilor nostri, am făcut, este că contez mult se suplinesc defectuositățile lecturei mele, prin

acé bună voință și încurajare ce de atâte ori ați dat lucrărilor noastre, de sigur ca o aprobare a scopului lor mai mult decât a modului cum am isbutit a ajunge la acel scop.

Acésta da, pot revendica și pentru mine: muncitor perseverant, am arat, am brăzduit cu tóte energiile cugătării mele, câmpul neterminabilu și înflorit al elocinței, și decă secerișul ce astă-dî ve voiú aduce va fi puțin, după fecunditatea pământului, culpa nu va fi a voinței neci a curagiului meu! Voință și curagiú am; D-tre decí veți spune, decă în adevér: *voiesce și vei pute*, se póte aplica și în ordinea de lucrări de care ne ocupăm.

*

Impart materia lecturei de astă-dî așa :

- a) Considerațiuni generale asupra elocinței.
- b) Rapede ochire asupra istoriei elocinței la principalele popóre. Clasificațiunea operelor din câmpul oratoriei noastre moderne.
- c) Elocința română antică.
- d) Câte-va cuvinte asupra unora din oratorií noștri moderni politici.

*

CONSIDERATIUNI GENERALI. *Cuventul*, acest semn distinctiv al omului de animale, este dat fiá-cui, dar nu fiá-cine reușese totuși, a-l mania cu succes, cu aceéși putere, cu acelaș talent. Definițiunea vulgară a *oratorului* ar fi, pare-se, acésta: orator este bárbatul care are la dispozițiunea sea, fără dificultate, *cuvinte* in vedere cu *scopul*.

Acésta definițiune e eronată. Nu tot bárbatul căruia nu i lipsescu cuvintele, ba 'i vin multe la serviciú, este oratore. Canadienii carií nu sciú numéra peste dece, sunt ómení fórte limbuți : tótă dioa pot vorbi fără a dice ni-

mic Când A. nu este numai un *guraliv*, un vorbărețiu, el este ceva analog, este *dissertus*. «Pre mai mulți, ȳice M. Antonius in Cicerone, am vȳdut a fi *disserti*, pre mai puțini *oratori*. «Dissertos M. Antonius ait se vidisse multos, eloquentem omnino neminem (Cicero. Orat. c. 5 și de Orat. 1 21).»

Oratorele adevȳrat nu sȳmȳnȳ cu omul *dissertus*, *desert* ȳice Romȳnul in satirica sea traducere, transformare a vorbei *dissertus*. Oratorele vorbesce din *ȳnimȳ*: «Pectus est quod facit oratorem» ȳice Quintilian (X. 7).

Definițiunea de sus este, am ȳis, cu consecințȳ rele, cȳci nu determinȳ *scopul oratoriei*, de și recunȳște cȳ oratorele are un scop cȳtrȳ care concurg cuvintele.

ȳcȳ dupȳ noi adevȳrata definițiune a oratorului :

Oratorele, frate al poetului, nu este decȳt acela care ca *om onest*, luptȳ, deprins la vorbire, pentru triumful adevȳrului, al binelui, și in cȳt-va și al frumosului, fiind *frumosul* legȳtura comunȳ dintre poesiȳ și elocințȳ.

«*Orator non est nisi vir bonus peritus dicendi*», ȳice *Quintilian*.

Vir bonus ! . . . Ecȳ in adevȳr suma calitate ce trebuie sȳ aibȳ oratorele.

Ce fel ! Vroesci se mȳ persuȳȳ cȳ desinteresarea trebuie se fiȳ in ȳnima mea și viețȳ ta este o lungȳ refutare a teoriei ce susțȳ cu lungȳ discursuri ?

— Cum ? Vorbescȳ de datoriȳ, de onȳre, de virtute . . .

— Tacȳ, Moțȳce . . . Audȳ ! poporul strigȳ, el cere capul tȳu ! . . .

— Vorbescȳ de patriȳ, de gloria ei ?

— Tacȳ, Lȳpușnene ! piramida capetelor celor ucișȳ spune d'ajuns Moldovei cele ce tu vrei cȳnd ȳici : «*dȳcȳ țȳra nu mȳ iubesc o iubesc eũ*!»

— Jos de la Pnyx, voi toți, cȳți tindeți a face din *cuvȳntul sublim* un instrument al ȳpirațiunilor vȳstre de putere, de mȳrire, de domniȳ sȳu o mascȳ a vieții vȳstre tȳrite prin infamii și patemi . . . Calicele sȳnt al cuvȳntului va arde numai buza vȳstrȳ . . . Da, poporul va

putea un minut, fascinat de arta voastră, se asculte, se aplaude cuvântul vostru, dar cântecul Românului dice fetei sële, ănimei sële :

Fugi, dragă, de sburătorii,

Sburătorii cu vorba dulce . .

Cine-ascultă și nu fuge

Făcându-și o săntă cruce,

E luat de sburătorii . . .

Sburători ai cuvântului!... Écă ne facem săntă cruce!... Fugiți!... Se nu resune alt cuvânt între Tisa și Marea négră, de-căt cuvântul de iubire al familiei, cuvântul dulce al frăției și amiciei, cuvântul sănt al legei, mai ales cuvântul mantuitor al *Romanismului*.

Vorbiți, vorbiți de aceste și în numele lor și veți fi oratori, veți fi **bărbații boni** ai Retorelui Roman și *România va fi!*

*

Vădurăm ce este oratorele.

Se vedem încă ce este elocința.

Orator este acel care vorbesce bine, *peritus dicendi*.

Persuaderea este pentru oratore un scop însă nu și condițiunea *sine qua non* a elocinței. Elocințe este acel oratore numai, care propugnă seŭ luptă pentru un scop pururea sănt și mare. Lupta numai nasce elocința, acea poesiă a cuvântului, acea espresiune cea mai naltă a artei, acea fiică armonioasă a ănimei.

Permiteți-mi o răpede aruncare de priivire asupra desvoltărei elocinței în anticitate, la Greci și Romani.

La Atena constituțiunea politică dădu nascere libertăței cuvântului, oratoriei. Cuvântul dirigea la Atena ori ce afacere. La privirea Atenianului, un om era liber în viața sea privată, când își regula după plac conduita sea privată, fără ca neci o putere streină se-î impună vre o impedicare; un om era liber în viața sea publică

când participa, în proporțiunea dreptului său, ca cetățen și fără neci o împuținare a acestui drept naturale, la direcțiunea afacerilor statului. Când poporul Atenian eși din starea monarhică și feudală, el se consideră stăpân pe destinele sële și deplin posesore al libertăței... Atunci, curënd, la Atena, elocința fu pretutindene : la Pnyx, la senat, la tribunale, în armată, la teatru, și la serbătorile și ceremoniile publice. Acei cari salvară Grecia și Occidentul, la Salamine și Platea, fură oratori populari. Pericles, cel mai mare politic al timpilor, nu guvernă în curs de trei-deci de ani, decât prin *cuvënt*. Gorgias fundă prima scõlă pentru oratori ; de la Gorgias eșiră Pericles, Phocion, Demades, Demosten.

«Istoria ne arëtă cum elocința fu nevoită a părăsi țermii Greciei, unde culesese atâte triumfuri și gloriu. Cu cât perde o porțiune din libertatea ei, cu atât o porțiune din elocința se anulöză sub Filip, și când libertatea politică nu mai esiste în Atena, sub Alecsandru cel Mare, elocința fuge și ea înspăimentată, căutând țeri mai libere. Roma dă refugiü sublimei fugare, și o sărută cu sărutarea acelei *forte femme* de care vorbesce *Auguste Barbier*. Ea stätu la Roma cât stätu și libertatea acolo. Culminancia elocinței romane fu în Caton, Antoniu Hortensiu și mai ales în *Cicerone*, care, în o epocă pasionată, în mizlocul libertăței murinde, aședă limitele artei oratorice romane.

Cu August, care le concentră statul în persõna sea, forul tăcu, elocința amuți... Curend barbarii vor avea recurs la alt-fel de arme decât ale cuvëntului pentru a devasta și dărîma și nimici imperiul roman.

Elocința reveni însë un moment Europei, prin Hristos, prin religiunea creștină. «Depe țermel lacului Genearetului și din munții Judeei, elocința armată cu simbolul credinței, care trëbuea se scape lumea, vine la Roma se prelungescă lamentabila agoniă a imperiului. Acestei societăți romane, abimată în un lucș corumpătoriü, fără credință și fără energiă, ea cërcă a i reda sentimentul

forței și a demnității omului, și realizează strălucite minuni. S. S. Basiliu, Chrisostomii, Augustinii, Jeromiu etc. combatu cu o generoasă cutezare contra impietății a durității avide, a ucigătoarei indiferenței.» Paganismul cade definitiv sub loviturile teribile ce i dau acești oratori ai bisericii.

Dar curând apoi, noapte, noapte profundă pentru elocință. Trebuie să vină în evul de mizloc un *Carol Magnus*, ca elocința se nu móră de tot. Un scriitori german dice că acest mare și curios suveran vroia ca și nobili să învețe elocința «așa ca se pótă fiăcine cu elocința sea esprima cele mai frumoșe din cugetările sele : *«Dass jeder durch seine Beredsamkeit lerne, das Schönste seiner Gedanken auszusprechen.»*

În șirurile libere ale cruciaților, mergend pentru a combate spre recucerirea morméntului Domnului din mânilor păgănilor, elocința se deșteptă apoi și crescú și ajunse de multe ori a rescoli lumea creștină la cuvintele : *Deos lo vult*, Dumneđu voiesce !

Din religioasă ea deveni politică când trecu în Anglia, odată cu luptele pentru libertate, cu luptele civile. Discursurile rostite de Cromwell sunt superioare la toate discursurile rostite mai înainte. Constituțiunei politice a Angliei datoresce artea oratorică discursurile sublime ca ale lui Burke, Fox, Pitt, Sheridan etc. . .

*

Dar e timpul se descindem la noi, se ne întrebăm ce a fost elocința noastră română ?

Spre a face acesta mai cu lămurire se amintim clasificățiunea ce indecomun facu retoriilor despre elocință seú discursurii. Oratoria este deci :

- a) forensă
- b) religioasă
- c) politică. —

Oratoria forense coprinde toate discursurile ce se

rostesc înaintea tribunalelor, cu scop de a redobândi absolverea său condamnarea unei său mai multor persoane, în materie civilă său criminală, de veră ce specieă fiă.

Obiectul oratoriei forense este mai mult d'a convinge despre just și adevăr decât de a persuade despre bine său utile și cu atât mai puțin de a face iubit și admirat frumosul.

Alta era oratoria forului la Români și Greci și alta urmăză se fiă oratoria advocaților noștri moderni. Era cu mult mai popular și deci vehement oratorele forului roman ; avocatul modern ar fi ridicul decât ar imita astăzi pre Cicerone și Demostene în esagerațiunile și amplificațiunile lor, în aprinsa lor declamațiune, în anevoința lor de a ațîța pasiuni, și mai ales în cuvintele și privirile ce aceia aruncau adversarilor lor — « Trăs-nitule de D-deu ! » . dicea Demostene lui Eschin. Astăzi se presupune că auditorul avocatului, judecătorii, ascultă cu rătă și că observă cu severitate ; el dară câtă se fiă mai circumspect, econom în adornăminte, clar și concis în argumentațiune, metodic în distribuirea probelor, nepasionat în atac și apărare, stempărat la ton și simplu la limbăgiu. La barou, câmpul oratorului este redus la rigórea legilor, fiind principală a sa datoriă d'a face continuu aplicațiune de ele la obiectul ce tratéză ; de aceea ăi și remăne prea puțin loc pentru imaginațiune.

Cicerone și mai ales Quintilian găsea că materiile oratorice ale forului puteau fi : *umili*, *oneste* și *turpe*.

Umili sunt multe materii de domeniul baroului modern ; *oneste* trebuie se fiă tot-deuna ; *turpe* nici o dată. . .

O! sciu, sciu bine că mulți advocați nu se dau îndărăt de a se face apărătorii faptelor celor mai infame, « *Graeculus esuriens in coelum jusseris ibit* » ; dar acestia pot fi cât vroită ceea ce se numesce un *carcio-*

car, un făcător de treburi, érá oratore, érá avocat nu, nici o dată. . .

Turpitudinile, infamiile și oratoria sunt lucruri distinse !

*

ORATORIA SACRA. Amvona tună fără a aștepta răspuns de refutare ; ea nu discută ci lovesce. . . Presupunând un auditor care *crede*, amvona face din *credință* arma sa de triumf. . .

Amvona își formulază regulile seale din ineseși condițiunile seale de existență, din diversitatea auditorului seeu, din demnitatea și sanctitatea ce nu pot lipsi oratorului sacru, din puterea credinței, a dogmei. Nu vom aminti aci acele regulé.

*

ORATORIA PARLAMENTARIA. Oratoria politică seeu parlamentariă e genul care admite mai multă mișcare, mai multă fantasiă in icóne, mai multă *gala* in limbagiú. Oratorele politic singur póte a ne dirige la pasiuni și acest recurs eei dá, mai adese, cele mai mari și mai alese triumfuri.

Regulátore destinelor individelui in faciă cu libertatea și dreptatea, oratoria politică, este regulátorea și a destinelor naționali.

De aci totă importanța ei.

Oratoria politică modernă și acé antică sunt mult divergente intre ele. Cea antică era mult mai vastă, mai cutezátore, mai impătimită ; ea avé de tribună piata, forul, și de auditoriú *poporul* in valuri furtunóse. Oratorele antic trebuia se *infle* cugetarea, se *tune*, ca să ajungă pană la ultimele șiruri populare. Astădi, oricât de mare fiă sala adunărilor, tot sunt patru păreși care limitéză vocea și espresiunea cugetărei, și mai este și clopoțelul Președintelui, carele reduce mult din pateticul oratorului politic !

Oratorele astăzi mai trebuie se evite frazele ămflăte, scrobite, pompoze, gôle de sens și de rațiuni solide. Nu e d'ajuns astăzi se fiă *limbut*, *verbos*, neci e d'ajuns se prodige imagine, epitete, adornăminte de retorică; neci chiar o gesticulare, o acțiune violentă nu sunt d'ajuns: în deșert *oratorele* din camera noastră dăunădi eși smulsă peruca după cap spre a convinge Camera despre vërsta sa... Trebuie alt-fel de arme: acum trebuie instrucțiune, esactă judecată și sănătôsă cugetare în oratorele politic. Pentru acest cuvânt, acel care aspiră se fiă oratore politic, trebuie se nu se prepare cetind numai articolele cutăruia seŭ cutăruia diar de partidă, ci prin studiŭ serios se-și aproprieze multe, multe noțiuni clare, și juste, de legi, de economiă politică, de statistică, de sciință administrativă, de diplomația, de teoria guvernelor. . . Fără d'așemenea studii preparatorii, fără d'a cunôsce apoi tactul și tonul și stilul în care urmază se fiă tratată o cestiune, locul unde vorbesce, circumstanțele chiar a le momentului, nu va fi decât un van declamator, carele, ici colo, va reuși a fi aplaudat de o mulțime ignorantă și pasionată, dar va fi ascultat de omul înțelept cu zimbet de milă decă nu cu desprecii legitim.

*

Se vedem acum, DD-lor mele și DD. mei, decă aceste trei specie de oratorie au avut, au putut avé dezvoltare între strebuniŭ noștri.

— Dezvoltare se aibă ?

Dar unde mai mult decât în Dacia omul avut-a d'a lupta contra omului? Și lupta este elementul oratoric. Unde, mai mult decât în Dacia Trajană, amvonă trebuit-a se resune de cuvântul divin, acum ca mângăere, ca incuragiere pentru strebuni, în dîilele de jale și de amar,—când barbariŭ făcêu din cetăți și câmpii deșerturi și morminte,—acum ca mizloc de îmblândire a acelor barbari, de degroșire seŭ numai chiar de lovire a ima-

ginațiunei, a privirilor, prin puterea miraculosului și a sanctității altarului.

— Desvoltarea elocinței politice ?

Dar în care țară alta se dispută cu sângele atător generațiuni, ca în Dacia, palmac după palmac, țerina care dăde pânea familiei, țerina mormintelor stremosești ?

Cum? în acestesceni de lupte seculare, de măcel, de sange, — gura Romănului a tăcut? Animile aū amuțit?

Cum? Nu s'a mai aflat la noi o mamă care, când Gotul, Hunul, Sclavinele, Gepidele, Avarul, Tatarul, ridică o armă ucidătoare asupra légănului copilășului ei, asupra grumazilor unui soț iubit, se găsescă un țipet de durere, țipet teribilu și elocinte, în anima sea și o impreciațiune contra mănecii gata a lovi?

Ce fel? Fiul a vedut cădend capul albit al tatălui, sub lovitura barbarului, și el n'a blăstemat, și el n'a implut văile Carpaților cu durerea ănimei séle?

O nu! . . . elocința, dar elocința adevărată nu declamațiunea, n'a putut lipsi în Dacia Trajană, căci nu i aū lipsit vai! teribilele cause, care storc țipetul durerei și neci notele sante'lor aspirațiuni n'aū putut lipsi corderelor acelei harpe cu corde varii și misteriose care se chiamă *animă*!

Dér decă elocința, decă nu și oratoria, n'a lipsit strebunilor noștri, unde sunt, ni se va dice documintele ei scrise?

Documinte scrise ale elocinței lor nu putem presenta pentru primii secolii ai Romănismului în Dacia. De ce? pentru că mai mulți secolii, limba municipiilor, limba politiceii, limba forului, a trebuit se fiă, — istoria probă că așa a fost —, limba *latină*. Dovedi despre acēsta avem nu una ci o mulțime în testele nepărtinitore ale atător istoricicē eclesiasticicē și profani bizantinicē, precum Am. Marcellin, Sozomen, Socratu (Istoria eclesiastică), Zonara, Cedren, etc. etc cari indică séu cari reproduc unele din orațiunile ce se ținură în Dacia Trajană, punendule în gura atător ambasade Bizantine séu barbare. Da, a-

tăta e de adevărat că limba latină, în oratoriă, ca o consecință a instituțiunei municipiului, a existat în Dacia Trajană, că istoria nu numai acesta ne arată, ci și pre barbarii din Dacia iubind și cultivând limba latină. Atila, teribilul Atila, avease secretar pentru limba latină. Și mai înainte de el amintiți-ve pre Goți, pre Ulfila, celebrul episcop roman, aducând pre Visigoți la credința creștină a colonistilor Daciei; amintiți-ve pre Ulfila pledând la Bizanț cauza Daciei amenințată de Huni, și îndată apoi cugetați la imensa autoritate a cuvântului junei amvone creștine din Dacia, când la indemnul ei, impetrul bisericeii de lemn trasă pe roțe, un întreg popor cu regiii lor Frigidern și Alaviva se adună, într-o di, și bătrâni și junii, bărbați, femei, copiii părăsesc case și ogóre, spre a trece Dunărea, unde în loc de asil, dolósa politică bizantină le vor da un lung martir și un imens morment !

Nu pot, în scurtul spaciú de o oră se trecu în revistă tóte acele ocasiuni în care înainte de restaurațiunea Principatelor, elocința a putut, a trebuit se resune în Dacia Trajană.

Voiú dice numai câte-va cuvinte asupra elocinței din secolii ce curseră după fundarea seú restaurarea Principatelor.

Organisațiunea politică a acestora fiind rezultat al suvenirilor, al tradițiunilor Romei, această organizațiune având la bază Municipiul, municipal din care pe nesimțite, s'a creat ducatele și Principatele Române, oratoria, decă nu și elocința politică, n'a lipșit nici guvernului domniilor Munteniei nici celui al Moldovei.

Domnii se înconjurău de *sfaturi* și în acele sfaturi *cuvantul* resuna și tindea a persuade. Cronicarul Costin e dovéda la acesta : « Pentru acesta, dice el, aú dat D-deú, Domnii cei bunii (noi am dice astădi : Constituționali) se aibă *sfaturi* cu care vorbind o trebă se fráménte cu vorba lucrul ; unul una, altul alta respun-dénd, se lámuresce lucrul care-í spre îndemână. »

Ce admirațiune sinceră și răpetită aflăm la tot pasul în cronicile noastre pentru barbații îndestrați cu puterea cuvântului ! M. Costin era pentru Neculcea «*Om de trebă la vorová*»; Veđi Pag. 285. T. II. *Om de mirat la întelepciunea de sfaturi și de vorová*», numea Costin pre Bucioc, ministrul lui Gratián.

*

Avem noi înse vre o bucată literariă, vre un discurs al vre unui oratore din aceste *sfaturi* ?

Respunsul e negativ, deca a face o bucată de elocință, este a face un discurs, adecă «a distribui esact un obiect în părțile séle a sprijini fiă-care rațiune principale a supra unui măi mare număr de probe secundarii, a intruni argumintele prin tranșiuni regulate, a anuncia conclusiunea în esordiü, a intruni tóte probele în perorațiune.»

Da, discursuri în asemenea formă am putea a vă citi puține din acea epocă, în carea mânia Românului lasa atât de puțin se cadă palosiul, ca se iée, ca Dositei, a mână péna de scriitor.

Dar respunsul este afirmativ, decă cerem numai dovedí care se probe că elocința a rădicat sublimul séu țipet, rapede cum e lovitura, bătaia animei, în Muntenia și Moldova. Cronicile noastre daü la măi multe ocasiuni asemenea dovedí.—Deosebinduse în acésta de Istoricii Románi, de Titu Liviu și Salust, Urechia și Costin nu ducü în cronicile lor discursurile, înséși testele discursurilor ce s'aü rostit la cutare séu cutare ocasiune solemne a vieței naționale, dar ei indică acele ocasiuni, întru acésta reeșind a fi măi istorici, măi naturali și veridici, decă supranumiții și măi ales decă Titu Liviu, care ajunge numai a fi orator depártat de realtate, de adevér și de naturale. Țipete ale durerei, esclamațiuni ale admirărei, ale iubirei ? . . . ele sunt multe în cronicile noastre, dar nu sunt și discursuri. Urechia ne arétă pre Stefan cel Mare *luptând*

ca un leu er nu ținend harange la oșteniî sêi bravî. El nu pune pre Lăpușnenu se țină un discurs patetic către bo-crii ce veniră se-î dîcă că *țera nu-l voiesce și nu-l iu-besce*, discurs prin care se-î îndemne al *voi și al iubi*; Urechîă indică numai adevărata elocință a lui Lăpuș-nenu : *décă țera nu mē voiesce, o voiesc eū, decă țera nu mē iubesce, o iubesc eū.*

Repetăm : *décă* literile nōstre nu ne presintă modele, esemple din oratoria română sub Domniî Moldovenî și Muntenî, nainte de fanarioți, ea însă n'aū lipsit forului, amvoneî și politiceî țereî și *décă* chiar uneorî vor fi lip-sit discursurile, nu aū putut lipsi ănimeî strēbunilor, acele țipete, lacrimî, exclamațiunî, cuvinte întretăiate, frase neterminate. . . . care sunt adevăratele semne ale elocinței, căci ele sunt manifestațiunî ale pasiuneî, în loc că discursurile măi adese sunt manifestațiunî ale scrierilor, ale studiulî !

Nu ! elocința n'a lipsit Romănilor.

Amvonul, baroul și Sfatul țereî aū resunat adese de cuvinte elocinte. Oratoria Amvoneî ? Dar Dositeiū, Var-lam, Iacob, Filaretu, Veniamin. etc. nu scormoliaū a-dăncul ănimeî poporului, când cu crucea în mână și în ănimă cu iubirea țereî lor, mergēū în đioa de furtună în fruntea mulțimeî, a poporului ? . . Oratoria politică ? Cetiți discursul sublim și scump nouă al lui Ștefan cel Mare pe patul de mōrte ; amînțiți-vē panegiricul ace-stuî domn, vedeți discursul ambasadorelui lui Ștefăniță Vodă, Ión Cărjă, către regele Polon Sigismund I asu-pra necesităței unei alianțe creștine universale contra turcului. Eruditul nostru coleg D-nu B. P. Hăjdău l'a publicat în Archiva Istorică a Romăniei (1).

*

Nu ! cel puțin elocința politică n'a amuțit d'apururea în țera nōstră. Amvona adese orî a tăcut numele lui

(1) Veđi Arh. istorică, Tom. 1, par. 1, pag. 12.

D-deu, dar preotul lui Christ, spuné numele lui, ca mângâere supremă ostasiului, carele cădea pentru țără și lege. Amvona noastră a fost de multe ori, în zilele când libertatea era în doliu și sfatul țerei tacé, când oratoria politică amuțise, — amvona a fost locul de unde libertatea și naționalitatea detunaă cu vocea lor sanctificată de prezența lui D-deu! . . . O! la români lege se numea nu numai articolii regulatori dreptului cetățeanului, dar legea era și relegea. De aceea relegea a fost sprijinul legii. Astăzi, da, lucrul s'a schimbat: legea a reeșit un moment a face din relege o servitoare a ei.

Dar nu vedeți campiele noastre sterpe, nu vedeți anima noastră vestedă, uscată, fără simțiri? . . . Nu ne vedeți trecând îmbătriniți, lipsiți de speranțe, putredii de corupțiune? . . . O! redați, redați românilui mângâerea și sântenia altarului, lăsați ca biserica străbună se continue a fi scutul sânt al românismului și al drepturilor noastre nationale! ..

*

Avurăm elocința politică. — Haranga militară n'a putut se nu esalte și ea șirurile atâtor bravi, care ș'au dat viața pentru moșia stebună. «Nu dați, nu dați copii locul acesta, striga M. Costin, ostașilor, un moment răpuși pe câmpul luptei. . . . Nu dați, locul acesta că este frământat cu sangele stebunilor vostri!»

Permiteți-mi a aduce aci, o harangă necunoscută încă istoricilor și literaților noștri. O estrag din o istoriă a lui Mihaiu Vitézu, needitată încă, aflată de mine în biblioteca națională din Madrid, secțiunea manuscriptelor.

Polonia reeșise a smulge Moldova de sub sceptrul lui Mihaiu și dăduse tronul ei lui Ierimia Movila. Era a doadi dupe grele lupte și pierderi în Ardél în resboiul cu Basta. Marele general al lui Mihaiu, *Baba Novac* «*Valeroso soldado y muy esperto en la milicia*» dice autorele spaniol, adună puțină oștire nesfarimată, o inar-

méză și, gata d'a incinge lupta cu Poloniă, dice oștenilor sei :

«La luptă! tovarăși! Lovitura, o! voinici, ce avem
«se dăm pe neașteptate dușmanilor, are nevoia de vite-
«jia voastră, de puterea voastră; decă în luptă e de nevo-
«ia cutezare, acum e timpul se o dăm pē faciă, ca se
«imblândim perderea noastră prōspetă cu o victoriă glo-
«riōsă și se inveselim tristeța perderei trecute cu bucu-
«ria sfărîmărei și sdrobirei Lēhului! Eca ziua, o! voi-
«nici feciori, în care fiă-care din voi cu valōre întrepidă
«și dorul de a învinge, trebuie sē-și arete puterile sēle,
«cu care de atâtea ori am învins atâtea greutăți mai mari,
«eca ziua, voinicilor, când nu numai va streluci
«voinicia fiă-căruia dintre voi, dar încă avem d'a lup-
«ta pentru viața, pentru onōrea, pentru patria în care ne
«am născut, pentru ogorul ce ni aū hrănit, pentru casa
«unde am crescut, pentru femeea și copilașii noștri,
«pentru bunurile noastre tōte! Le vom avē aceste tōte
«decă vor voi brațele și ăanima noastră! Cine voinicesce
«se luptă, D-deū l'ajută; acel care preferă fuga rușinōsă
«la o mōrte onorată în serviciul și apărarea tronului și
«a țerei, o! da, află în fugă chiar peira lui. . . Înainte
«e dușmanul! . . Glōnțele flinteī vōstre pot se astupe
«flintă lui, se o facă netrebnică. . . Nu întōrceți spetele. .
«glōnțele lui le va nimeri mai lesne. . . . Mōrte, nu
«fuga! . . . O nu! mōrtea cu gloriă, mōrtea celor pu-
«ținī, mōrtea bravilor. . aceea s'o căutați! Nu vē sliți
«că nēmīcul este mai numeros! . . . N'ati vedut voi d'-
«atâtea ori că victoria nu este a numărului ci a ăanimeī
«de voinici. Nu mulțimea puscilor ce bubue daū isbăn-
«da. . . ci brațele ce luptă întărite de iubirea sântă a
«țerei, a Domnului ei! . . La luptă! . . Amintiți-ve de câte
«ori Leși aū simțit puterea brațului nostru! . . Puținī la
«număr, voi ati fugărit ostirile lor numeroșe. . . Aminti-
«ti-ve victoriile din anul trecut din Moldova și luați din
«acē amintire esemplu și curagiū în contra acelor Leși pre
«carī în atâtea întălniri i ati învins! . . . Ei sunt sub

aceiași căpitanî, carî nu i-aũ dus la victoriã . . Victoria e a vóstrã! . . Incedeți-vã în ea! Voi aveți aceeași valóre și aceeași ardóre de luptã ca alte dăți și Novac, vechiul vostru căpitan, este cu voi! La luptã copii! . . viața, fala și domnia lui Mihaiũ, al vostru iubit Domn, sunt incredințate lealității și voiniciei vóstre! . .

Rușinaveți-voi pre cel ce v'a dat fala lumei întregi? . . Nu . . Eacã dușmanul va fugi sdrobit! și fuga și risipa lui va asigura dómnia lui Mihaiũ, și viața, averile, patria, copilașii noștri chiar și, ceea ce este mai presus de tóte, onórea și fala vóstrã de voinici! . . La luptã! la luptã voinici! . . Cugetați, trebuie sã trăim în gloriã seũ se murim cu onóre . . «(aplause prelungite).

Aplausele D-strã, vã spun în locul meũ de s'a bătut voinicesce, bravii lui Mihaiũ, dupã haranga lui Novac.

O! era timpul când biruitoriũ, Romãnul ingenuchia la altarul divin spre a mulțami, și când era *invins*, ă-nima generalului Romãn nu era abătută ci striga: *Luptã, biruintã seũ mórte!* . .

*

Ascultați :

Basta învinge oștirile lui Mihaiũ, «Mihaiũ dice istoricul spaniol, se căia de cercarea sea . . *Afligido*» (mãhnit) Domnul Romãnilor readună puținele resturî din óstea sa sdrobitã . . Vedeți, marele eroũ simte un moment coverșitã ă-nima sa de durerile perderei. Ochiul seũ lăcristã, numerãnd pre cei remași, privind cadavrele celor căduți . . Mihaiũ, marele Mihaiũ ezitã . . Baba Novac, însă se înfățiședã . . . Barba lui e arsã de iarba puscelor, calul a căduť sub dẽnsul în luptã, . . brațitul seũ e plãgit . . . sãngele curge din rãni . . .

«Suntem învinși, strigã el către Mihaiũ, suntem învinși! . . dar nu de neamic ci de sórta adversã . . . Ce faci Mãria ta? . . Lãsa-vei dușmanului mulțãmirea învingerei? El, el se dicã cã a repus pre Mihaiũ, regele Romãnilor! . .

O nu! Dómné! . . . încalecă , încalecă . . . mergi curând în țeră! Viața ta este scumpă ostenilor tēi! . . . Fugi! . . . Lasă pe bētrânul Novac se apere, se móră apărând stapînirile tele până când cu oștiri próspețe de voinici vei putea reveni! Fugi Dómné! . . . Pe cât timp vei trăi, onórea, fala nóstră vor trăi! . . . Lasă muierile se îngrópe voiniciu căduți! Vîno apoi tu curând de ridică voinicia română... Se vedă unгурul și Basta că Mihaiú este neinvins când e înfrunte de oștiri Rómăne!»

O! a vedut Ungurul, a vedut lumea că numai asasinatul infam putea înfrânge, până în fine, pre Mihaiú!...

*

Singură numai Oratoria forense, a baroului, cum o chiamă la noi, nu avem scire se fiă esistat și înflorit la Români în trecut. «Unde nu sunt legi, dice Ūrechiă, din voia domnului multe strămbătăți se făc (1)» «In Moldova singuri cei mari judecători, singuri părăși și tot ei plinitori legei și de acest obiceiú Moldova nu scăpă!» Aci póte e cauza lipsei oratoriei baroului român în trecut. D-neđeul meu! . . . ea n'a esistat, de voiți, dar împedică ea se se facă nedreptatea acolo unde ea esiste? . . . O! câte sunt pledóriele de advocați care duc la dreptate? . . . Numerati! numerați bine. . . Mărturisesc, căt pentru mine, că-mi place mai bine decăt o pledoriă plină de articoli invocând: libertatea, egalitatea, fraternitatea, constituțiunea, regulamentul, Camera, națiunea, opiniunea publică. . . capitule, paragrafi, etc, 'mi mai place decăt asemenea pledorii, așia de comune ađi, 'mi mai place elocinta *sentință* a lui Stefan, dicend țeranului, care refuzase a da plugul seú unui frate și i-l dăduse apoi se are numai Duminica: «Este fratele teú!... tu frate reú și fără de animă... Dar nu vedí tu că e fratele teú, că are copii de hrănit și biruri de plătit? . . .

(1) Legile lui V. Lupu nu erau încă în putere.

Nu numai se împrumuți plugul în zile de lucru, dar se și arî tu ogorul lui. . . Dumnedeu va da atunci spor și ogorului tău : căci semența ce o vei arunca în brazda ta, ții va da însutit, că va fi aruncată de mîna care a ajutat pre un frate! . . . Dute de ia plugul de corno!

» . . . Se pôte ca se nu fiă întemeetă astă sentința pe §§ și capete de lege, dar e morale, e sublimă!

*

Oratoria amvonei, a baroului, oratoria politică, tôte amuțiră însă în ziua aceea cînd instituțiunile strebune fură resturnate, cînd Fanariotii veniră se vorbescă Romănilui limbă streină poporului, limba corupțiunei, a infamiei. . . Atunci oratorilor Sfatului țerei, succedară *măscăricii* curței. . . atunci era oratoria *«capului plecat ce nu-l prinde sabia; era elocința mînei linse pentru că nu se pôte mușca. . . Era elocința îmbunătorilor, a curtezanilor, a infamiei și a trădărei. . .*

Oratoria politică în acești ani de jale și risipă, era în *pungele* mai mari și mai mici ce se deșertau la Pași și Viziri. . . de la logofeți la treti-logofeți. . .

Spiritului, educațiunei politice a acestor zile de mörte datorim soliele fabuloșe a le boerilor la Ruși și Turci. . . solii ca acelea care, cînd Basarabia era sfășiată de la trupul țerei, nu strigaū ca Miron Costin «Nu, nu vom da acest pămînt căci e frămîntat cu sîngele moșilor», dar ingenuchi strigaūucidătorului Romăniei și al românismului : *«Milostive stăpâne, dă Moldovei în locul Basarabiei care ai bine-voit Măria ta a o lua sub puternicul sceptru al Măriei tēle, dă-i județiul Rimnicul din Valahia, că sunt puțin Moldovenii și nu pot purta birurile țerei și împărăției. . .»* O ! departe de noi, zile a le orbirei și peirei ! . . . Departe de noi rușinea și sdrobirea animei romane ! . . .

*

Tudor Vladimirescu ! . . .

Vedeți . . . acolo, la orizonte, un punct negru și confus ? . . . Este lumea fanarioților care fuge . . . Calpace, ișlice, bice . . . călăi . . . fug . . . fug ; . . . Vântul libertății a suflat . . . Vertejul poporului resculat sub Tudor a curățit staulul lui Augias ; . . . Aerul s'a curățit de miasmele otrăvitoare, la fumul erbei de pușcă a pandurilor lui Tudor, cum fulgerile curăță o atmosferă încărcată ! — Respirăm ! . . .

*

Dér nu respir eū cel cu conferența, Dómnelor mele și Domnilor mei : . . . A venit momentul când la lumina resculării și a libertății născende, se nască și elocința . . . Vine dér locul de a ve vorbi de elocința acestor ani ; dér a vorbi deca este a vorbi de Heliade, Lazăr, Cămpinenu . . . de 1848 și în curând apoi de Panu, Cogălnicenu, Barbu Catargiu, Gr. M. Sturza, D. Ghica, Brătianu, Boerescu, Costaforu, etc. etc.

Dieū nu respir și eū tot așa de lesne ca D-tre . . . sub opresiunea ne precugetatei sarcinī ce în un moment de intusiasm pentru elocința nóstră română, mi am pus în-su-mī pe unere.

De ce n'am și eū burdufuri d'acele în care Eolele lui Omer indesuia vânturile, legăndule cu frânghiī de aur ! . . . Ce lesne 'mī ar fi astădī sē'mī îndeplinesc sarcina. N'avém decât, în acesti după urmă 8—9 ani de când mai ales libertatea dădu renascere elocinței politice, se umplu burdufurile de *furtunile* oratorice la care mi-a fost dat a asista : ași fi etichetat fiă-care burduf cu numele *furtunei*, vreaū se dīc *oratorelui*, și astădī a'și demustra lesne și comparative *ce este elocința română modernă*, tăind numai frânghia de aur . . . sēū și de metal mai modest (sunt *furtuni* democratice !) D-tră ați fi vėđut, așa, ați fi simțit, cum eū nu vė voi putea spune, ce era elocința unui Panu, unui

Barbu Țatargiu . . . și ce este elocința D. D. I. Brătianu, Cogălnicenu, etc.

Dar vai ! Cum n'am la dispozițiune de cât ănimă, ănimă mea, care ău primit impresiuni adănci dar individuale, asistănd la unele din solemnele ȃile în care flusul elocinței parlamentare s'a urcat sus pe costele muntelui unde reșede frumosul!, eă nu voiă putea aduce D-tre decât suvenirele acelor impresiuni.

*

Înțelegeți bine, Dămnelor mele și Domnilor mei, că a ve vorbi aci de elocința politică a bărbaților nostri de stat, nu însemnă a dăsbate cu D-tre atătea cestiuă care ău dat ocasiune atător frumăse discursuri. Modest lectore de literatură, eă vreă se cerc numai a descoperi elemintele particularii literare a le stilului, a le elocinței năstre romăne parlamentariă.

«De la voi, vultură ăi oratoriei romăne, cari d'atătea ori ne-ăți luminat cu raȃele geniului vostru, de la voi, un pios levit al gloriei văstre, cėrcă a smulge secretele artei văstre spre a le desveli și arăta junimeii avides, ca stimulu spre a vė imita și a vė admira cu inteligentă.»

Cănd eram copil, mă aduc aminte că într'o ȃi, cōprins de mirare și de curiositate, că ce se fiă ceea ce bătea în lăuntru ornicului tatălu meu, l'am luat cu multă bătaia de ănimă, am mers la umbra unui bătrăn nuc al grădinei casei părintesci și acolo l'am desfăcut . . . rotite după rotite . . .

Misterul vieței ornicului nu-l aflaiă și ornicul nu măi bătu . . . Nu-mă aduc aminte dēcă tatălu meu nu măi bătu și el pre mine! . . . Děr dēcă ornicul desfăcut nu măi băte, nu măi avea viață, culpa nu era a lui ci a mea. Dēcă *rotitele*, petrele, ancora, resortele, scōse, deșirate, din elocința lui Panu, B. Țatargiul, etc. vor face se nu măi găsescă urechia, ănimă văstră, suvenirile elocințelor, — o! da, culpa va fi a mea, care, astăȃi copil bė-

trân, cutez a desface acel object admirabil care se numesce *talent* oratoric, spre a descoperi cu ce procedere reușiră a face se ni bată tare ănimă, când ei vorbiau, .. cu ce procedere reușiră a conduce după placul lor la ănimă noastră săngele, când cald când răcit, ... a ne face se blestemăm, se urim, se plângem, se suridem, se iubim !

*

Ecă momentul solemn. . . Orătorele se ridică în mizlocul adunărei agitate ; . . . Tăcerea se face Vedeți ! . . Cugetări se îngrămădescu pe fruntea lui. . . Geniul improvisațiunei comandă și cugetările se orânduesc. . . Va veni va ! dioa când geniul nu va mai comanda și cugetările vor sbucni în desordine . . . Atunci nebunia. . dar acum buza lui freme sub pulsiunea cugetărei ce o agită. . .

«La nobila îndemănare, la facilitatea, la libertatea a-lurei sële cine n'a recunoscut pre unul din principiî e-locinței ? Este Panu.

Puterea oratorică a lui Panu, Dómnelor mele și Domniî mei, nașce din sorginți diverse : mai de căpeteniă din :

Anima,

Iubirea de țără,

Estetica,

Intrebați suvenirile d-tră ; ele ve vor areta în discursurile cele mai frumoșe, care la ocașiuni solemne, curseră din buzele lui, în cascade brilante și armonioșe . . . că în aceste discursuri, el pururea aũ depins un stadiu al ănimăi sële. . . Figurile sële oratorice de acolo le cerea. . . Anima sea îi dedea esordiele și perorațiunile cuvintelor sële . . . «*Anima mea este plină de îngrijire . . . sêu «Durerea e mare . . . Nu pôte fi ănimă care se nu o simță» . . sêu : «cugetări deosebite mă năvălesc.»* Eraũ aceste espresiunile repetite, favorite, ale lui Panu.

Și acele cugetări ce năvălău la ănimă lui, erau cugetări generose, purcese *din iubirea sea de țără* . . . Ce accente, ce note melodiöse nu găsesce el când vorbesce de aceea țără în fața căreia strigă : « *Dicetți că Panu a greșit ; eü primesc . . . căci ce este numele meu, în cumpăna unde se otărăsce sörtea țerei mele ! . . . Da, se pără acest nume, numai țera mea se fiă mântuită !* »

Țera n'a perit . . . Ea nu va peri ! . . . O ! dar nu va peri etern nici suvenirea ănimei țele generöse ! . . .

Elocința lui Panu este poesiă ! . . . Fără a cădea în sentimentalism, el însă mai adese judecă cestiunile cu ănimă decât cu logica argumintelor ! Acésta nu va se dică că el de multe ori n'a ridicat cestiunile pe aripele sciinței, la nălțimea liniștită a principiilor . Indestrat de natură cu amórea liniilor rotunde, a trăsăturilor plastice, estetice, el cere limbei și gestului nu o simplă haină ci haina poetică a cugetărei. Și limba și gestu chiar și vocea sea, pôte cam rebelă uneori, după mine, dulcetei sentimentelor ce avea se esprime, se supună ănimei lui . . . Figurile oratorice ce nu revelă blândeta și amórea ănimei mai nu le găsim în nici unul din discursurile lui Panu. Ironia, sarcasmul, nu erau armele de persuadere a le lui Panu . . . Da, el voia se persuadă, dar persuaderea o cerea pe calea ce duce desmerdare și armoniă la ănimă ér nu amărațiune și ură . . . În ziua cea mai agitată a vieței nóstre parlamentare, în ziua de 5 Fevruarie 1863, el se esprima :

« *Viața politică, ființa politică este d'a avea convicțiuni, d'a avea principii. Viéta politică este lucrarea pentru a apăra și a disvolta fiă-care principii sei. Carı sunt principiele d-țele d-le Ministru ? A nu recunósce Adunării drepturile sele, și a numi cerșetoriă datoria puterei esecutive, d'a căuta se aibă încrederea Adunării ? (aplause). Dér d. ministru de culte a mers și mai departe. A numit Adunarea vatră de conspirațiune ; Guvernul provisoriiü e numit, a dis, programa este făcută . . .* »

Dar atunci cum mai stați pe acele bance decât Adunarea conspiră? când Adunarea conspiră, atunci poporul conspiră, pentru că Adunarea este depositaria dreptului poporului; pentru că adunarea, orî cât de restrînsă se află după legea electorală, este investită de suveranitatea națională (aplause). Da! Conspirăm cu drepturile și cu legile țerei noastre! conspirăm cu autonomia ei, cu siguranța publică, cu moralitatea societății întregi, puse în pericolu de d-v. d-lor miniștri! (aplause). Ecă complicitii noștri, puneți mîna pe dînșii și-î sfărâmați! (aplause). Ce? N'avem dreptul se ne intrunim! se vorbim despre suferințele țerei și se căutăm vindecarea rēului care ne rōde? nu voiți ca s'alungăm dintre noi urele, discordia și pasiunile, cari ne au înverșunat pe unii în contra altora? (aplause). Doriți, doriți să fim desuniți, ca să servim neconținut de instrumente, la scopuri perfide, care nu caută decât ca să ne piardă pre toți, (aplause) întăritând pe unii în contra altora până ce nu va mai rămănea în țēră de cât ruine, (mare senzațiune și aplause). Nu domnilor miniștri, am înțeles pericolul și ne am strins unii lîngă alții; am vēdut prăpastia și ne am dat mîna ca se trecem peste dînsa, și vom trece, căci suntem uniți și vom rămănea uniți.» (Aplause). (v. bul. Adun. 1863).

Fricile agoniei țerei, a peirei ei, vai! au turburat cugetarea lui Panu. Cînd geniul și luase sborul din corpul lui ruinat, atunci ănima însă, singură ănima mai persistă. Era el ca citerna Saharei din care arșița ucidentōre a uscat apa, dēr pe pereții ei, ici, colé, mai strelucesce cāte o picătură, perlă gata a se evapora . . . Amicia, afecțiunile vechi ale lui pentru bărbații cu cari împreună luptase, singure mai streluciau cāte o dată în nōptea minței lui.

A murit! . . .

Dēr numele lui va sta etern în josul acelei piramide cu care ei plăcé se compare regimul Constituțional. . . Piramida Unirei romăne! . . .

Se evocăm, Dómnelor mele și Domnilor mei, un moment, cu puterea ăniei și a suvenirii, o altă noble umbră . . . Orî care fiă, se ne grăbim de a spune, ideile lui politice, Domnilor, salutați! . . . Căci B. Cătar-giu a murit pentru idee ! . Ce idee ? Puțin 'mi pêsă . . . Mórtea și devotamentul sanctifică cugetarea ! Voiü dice și eü ca acé regină care adora un oratore din o clasă ce nu era a ei : *Ce n'est pas à l'homme que j'ai donné un baiser, mais a la bouche dont il sort tous les jours de si belles choses.*

«Pacea și odihna e scăparea țerei dicea el, și voiü preferi a fi sdrobit decât a îngădui slăbirea liniștei : Voiü preferi mórtea măi nainte de a călca seü a lăsa se se calce vre-una din institutiunile țerei mele !» . . .

Vedeți fruntea lui naltă, strelucindă, ochii lui de unde flăcări isvoresc, obrazii lui slăbiți de meditațiune . . . de vegheri . . . Cine vëdendu-l n'a ghicit în el superioritatea inteliginței, puterea spiritului, pasiunea gloriei? . . .

Care erau însă, Dómnelor mele și Domniü mei, elementele constituitoare elocinței lui Barbu Cătar-giu ?

Figurele cari surprind, cari coprind forte imaginațiunea, dar care măi ales rescolesc adănc ănima, implu orațiunile politice ale lui B. C. Aci nu sunt zefiri și adieri parfumate ca la Panu, ci furtuna care restórnă. Ironia, Apostrofa, saracasmul . . . sunt mizlócele lui comune . . . și când figura oratorică 'i lipsese, nu 'i lipsece *esemplul* . . . El alérgă până în Indiü după el ⁽¹⁾ . . . O suficiente tinctă de erudițiune și un spirit gata de replică, 'i daü la dispozițiune *asemănări*, comparațiunii, apropieri. când de la mare la mic, când vice-versa, când spre a provoca surisul, când spre a nasce desprecii, când spre a lovi cu tăișul dublu al dilemei, când spre a atinge cu vëlul *alusiunei* . . . vël măi diafan decât al *picadorilor toreadorü* . . .

(1) Cine nu scie ingeniosele apropieri ce facu cu elefantul fabulei cosmogonice indiane ?

Înțelege bine, onor. meu auditor, că necî timpul necî convenințele nu-mî permit a demonstra aprecierile mele cu citări din discursurile oratorului ce analisăm. Cestiunile ce aū agitat sunt legate de nume proprii și «*nomina odiosa sunt*» și ași aluneca lesne de la simple studii literarii pe panta lucioasă a politiceî . . . Nu mi-am dat demisiunea de la Cameră ca se fac una aci cu D-tre . . .

Vē pot însă încredința că ecă aci, în Buletinul ședințelor Camereî nōstre, am cules pagină către pagină concludsiunile ce vē prezentez.

*

Dar e timpul se vē vorbesc și de marele *Espada* al Oratorieî nōstre politice . . .

Sciți că în jocul lupteî taurilor, unia sunt *picadores* alții agitatorii cu velurile, dar taurul nu priimesce mōrtea decăt de la «*Spada*», de la un feliū de *Spatariū*.

D. Cogălnicēnu, e dupe mine, *Spătar* în luptele *taurului politic*. . . Majoritățile aū putut se aibă ele *dreptatea numerului*, a votului, dar nimeni nu ni va nega, că în Divanul Ad-hoc ca și în camerile ce s'aū succedat de la 1858—1863, decă victoria majorităței aū plăcut *Deilor*, a plăcut însă lui *Caton* măi tot-d'a-una cugetarea invinsă susținută de Cogălnicēnu, (*șopte, unele murmure în o parte a auditorilor*) Ce șopte pe acolo Domnilor. . . Ce șopte? . . . Da. . . aūđ. . . 5 și 24, 2, 11. . . mă rog lăsați socotelile! (*aplause vie*). . ., sum slab, dar fōrte slab în matematici. . . Socotele vreți? . . . o singură *adunare* 'mî place, aceea care ca a d-vōstră nu caută laude pentru ómenii seî politici, dar laude pentru *frumosul literar* de orî unde vine. . . O *immulțire* do-resc, da, . . . aceea a oratorilor de talente ca acele ce admirăm.—In fine o diviđiune, ba nu! . . . Jos cu diviđiunea, Domnilor! . . . cine divide vrē se ne repue,

in deosebi, izolați!.. Unire... Unire!.. (*aplause prelungite*).

Vai!.. iată-mă pe alunecușiu... mă rog de ertare! revin la del!...

*

Veđut-ați D-vóstră marea în sublima sea lărgime?... Apa e liniscită, valurile abia încrețesc suprafața ei... luntrea pășește a lene cu ventrelele îndoite și abia mișcate de adierile recoroșe... De odată vântul se ardică, valurile se 'nalță, se lovesc, mugesc, barca pre valuri acum se urcă pre virfuri de munți apoși, acum măsoră prăpastia deschisă... Furtuna sporesce, muge, urlă... un fulger... barca e perdută... Nu!... furtuna se alină... valul se cadentéză mai liniștit și écă malul... termul înflorit!...

Așia e elocința D-lui Cogălnicenu... una după alta furtunosă și liniscită, când în divanul ad-hoc, în cestiunea bisericeii române, a unireii, a drepturilor civile pentru catolici, când în camera Moldoveii cerend casarea alegerei unui strein putinte și președinte Consiliului de ministri, când apărând ministerul seú din Moldova căđut în judecată... (de multe ori aú făcut astă funcțiune), în atâtea ocațiuni, el ne-a făcut se culegem cu mintea și cu ănimă cuvintele ce curg ca un isvor luminos de pe buza lui... Am palpitat din emoțiunile séle, am sters lacrimi când lacrimi inneca vocea lui.... Atlet cu alure libere, cuvântul Domnului Cogălnicenu luptă corp la corp, și déca neamicul, mult la număr, nu e terasat, ei sunt însă smulse, sfășiate bucăți laurele ce-și le pune pe frunte.

*

Elocința Domnului Cogălnicenu resultă după noi :
Din puterea și nemerita orinduire a argumintelor.

Din o escepționale cunoscință a lucrurilor și ómenilor.

Din o elocuțiune facile și pururea la înălțimea cugetărei, și

Din întrebuirea figurelor de cugetare in loc de figurile tropice și de cuvinte.

Puterea cuvintărei séle, Domnul Cogălnicenu o incredinteză confirmațiunei. Confirmațiunile Domnului Cogălnicenu le vedem prin aceea *tari* că au recurs la argumentele imediate, născend din natura cea mai intimă a cestiunei, érá nu din esteriore, de la erudițiune numai adecă de la inducțiunii sfortate adese, și de la esemple streine cestiunei.—Ironia, satira, lovitură, (le trait), aluziunea maliciósă nu sunt desprețuite de oratore in refutațiunea argumentelor contrarij, dér in decomun refutarea se silesce a o face și prin argumentele logice. El întrebuinteză și interogațiunea care nu ascéptă respuns, căci respunsul él dá singur, séu decă tace, încă domină cu *tăcerea* lui pre auditor, in atăta cunosce acest bărbat ómenij și lucrurile țerei séle.

In deplină posesiune a limbei séle, a unei limbe clare, precise, acum dulce, acum nervósă, el face din tot cuvéntul o icónă a unui lucru, a unei idei . . . , Aci nu are ce face recomandarea lui Mefistofiles :

„Nur muss man sich nicht

Allzu ängstlich quälen;

Denn eben wo Begriffe fehlen,

Da stellt ein Wort zur rechten Zeit sich ein“

Aci nu sunt cuvinte de prisos. — Acum cuvintele se ingrămădesc ca se insiste asupra cugetării care vrea se o sublinieze, acum alunecă răpede asupra cugetării ce displace și (cum dice un literat frances) il vedj jucându-se in sinul chiar al furtunelor cugetărei

Ceea ce dá o deosebită putere cuvéntării D-lui Cogălnicenu este și *memoria* cea admirabile ce are, și care,

la trebuință, fără nici o ezitare 'i pune sub mână *argumentum ad hominem*.

Cetiți cuvântul ce ținu în 1862 revendicând pentru Principate numele glorios și străbun de *România*, Rememoratăi discursul ce D. Cogălnicenu ținu în 9 Iunie 1862 după infama ucidere a demnului său rival de oratoriă, Barbu Catargiu. Acolo este însemnată totă procedarea oratorică a D-séle.

Galiu represintaău elocința sub chipul lui Hercule, tărând de virful limbei séle o mulțime de popóre încătusate de urechi.

Acésta e icona oratoriei D-lui Cogălnicenu.

*

Vedut-ați o avalanșă pogorându-se ierna de pe munții noștri? . . . Un bulgăre de zăpadă mai ântéiū, apoi o movilă. . . se rostogolește. . . se rostogolește . . ; pênă jos, el a ajuns munte și nu e mai mult zăpadă numai ci o masă imensă de stânci, de arbori sdrobiți, care geme, care urlă! . . . Cuvântul lui I. Brătianu este avalanșă.

Anevoiă trebuie se fiă unui Președinte al camerei se scie suna la timp clopotul de câte ori D. I. Brătianu, în dilele de agitare a mărei parlamentare, vorbind de. . . de bulgările de zăpadă, ridică avalanșa, restórnă și rostogolește stânci și arbori . . . totul ce cugetarea sea rapede întâlnește în calea sea labirintică, se abate, cum se dice în termen parlamentar, dela cestiune.

Adversarii lui pretind în adevăr că în discursurile lui se depărtéază adesea ori de obiectul desbaterii. — Se póte ca Domnul Brătianu se nu fiă stringend pururea de pept pe inamic, e cestiune de musculatură, dar vă pot incredința că din acele digresiuni aparinte ce face în cuvântarea sea, îngrămădesce inestricabile întărituri în jurul neamicului, carele de și cu brațele și gura remase

libere, se vede curând închis în ziduri ca femeea meșterul Manole . .

*

Dar am abuzat de ajuns de paciența Dumnévoastră. Las pe altă dată de a vă vorbi și de alți oratorî insemnați d'ăi noștri, d. e. de Domniî Gr.M. Sturza, D. Ghica P. Grădiștenu, Costaforu, Boerescu etc. și mai încóce de cele două sirene care vor duce, se sperăm, pre România la pajiștea înflorită a binelui și a gloriei naționale, sirene care pórtă numele N. Ionescu și Blaremburg.

Vedeți, lista oratorilor politici se face mare, și ea va fi pe tótă dioa mai mare, căci elocința este o consecință imediată a libertății cuvântului, a libertății politice. Nu este, Dómnelor mele și Domniî mei, o țéră în care cuvântul se fiă lăsat deplinului serviciu al cugetării, al conștiinței, fără ca necesariamente în acea țéră libertatea se nu fiă predominând și vice-versa.

Elocința este, s'o repețim, fică dréptă a libertății, căreia mai apoi s'a făcut readim putinte și adesea *supapă* de precauțiune, prin care se desértă *le trop plein* al libertății reu înțelese.

Elocința fuge, tace, amușcesc din naintea obezilor și a gădelui. «In statele în care libertatea politică nu există elocința dice D. Burnouf (*Revue des deux mondes*), este o facultate care rămâne nedesvălită, e un organ care se atrofiază.»

Statele monarchice absolute nu dau oratorî politici. Când *libertatea* se concentrá în ănimă unui singur om, când numai acea ănimă este teatrul luptelor și a «*frământăturilor*» după espresiunea lui M. Costin și Urechia, frământături de la care depinde rezoluțiunea relativă la sórta unui popor, atunci nu căutați pe la acel popor *oratorî, bărbați elocinți!* . . Acolo unde monarcul este totul numai el singur, poporul nu vorbesce, căci nu se póte numi *discurs*, țipetele plângitive ce

scóte din timp în timp, cătră stăpâniî lor ca să-î deprece
seú se-î blăsteme.

*

Oratori politici ai țerei mele, nu conspirați în contra
libertăței cuventului, căci sunteți atunci asasinii vostri,
nu conspirați asupra libertăței cuventului, căci ucideți
însăși *libertatea*.

Vorbiți! o vorbiți d'a pururea în numele acelei li-
bertăți! ea va da strelucire, putere, persuadere cuven-
tului vostru . . . Cel care se face preotul altarului ei,
face din cuventul seú măciuca lui Ercule, fulgerile lui
Joe, laurii gloriei și ai virtuții i sunt asigurați!

Fiți preoți ai templului ei, domnilor mei, căci numai
așia veți fi *viri boni* ai lui Quintilian, și numai așia
România va fi! . . . (Lungî și repetite aplause.)

POESIA

IN

FACIA POLITICEI

CONFERINȚA PUBLICĂ

TINUTA LA ATENEUL ROMAN IN 1867

... în fața politicilor noștri de totă mâna, politici
carii până mai ieri, cei mai mulți, au politizat pe spatele
țerei și câți-va abia pe spatele lor proprii ? . . .

Ce cauți tu, literatură, la această tribună, de unde li-
bertatea a început a deprinde pe auditorul agitat, cu
viața politică și cu drepturile omului ? (1) Ce cauți tu,
poesia, în fața politicilor noștri de totă mâna, politici
carii până mai ieri, cei mai mulți, au politizat pe spatele
țerei și câți-va abia pe spatele lor proprii ? . . .
Ecă-așia, dómnelor mele și domniî mei : Poesia, li-
teratura, vor avé cutezarea a-și amesteca și ele vocea
lor, în viitor, o dată pe săptămână, Joia, în acest salon
unde, cu *Atheneul*, se renăscură, anul trecut deja, pri-
mele întruniri libere (2). Ele vor amesteca vocea lor, la
concertul, póte adese lipsit de *esenmble*, al unei întregi
națiunii în redesteptare, dar totuși isbitor, chiar când
amintesc numai mugetul océnului, chiar și când se a-
sémână vuetului fortunelor care ridică valuri și deschide
prăpăstii pe mare, care restórnă cetăți întărite și codrii
seculari.

*

Și are drept literatura, poesia la acesta părtășia în
concertul redesteptării naționale. Numai ei nu se va
puté striga : « *Taci ! taci !* . . . Până ieri ai cântat pre . . .
cutare și pre . . . cutare, pre cei pre carii astădi i în-
jurî împreună cu noi ! Taci ! aibi cel puțin pudóre căci

(1) In sala *Atheneului* după 11 Februarîu se tinéu adunări politice.
(2) Sub Cuza încă se tinură în *Atheneu* conferințe *forte libere*, dovédă și
ale d-l Lahovari, Cretzulescu etc.

și pudórea are farmecul seú poetic, și pudórea e o virtute !» — Am cântat după cum m'a atins înseși degetele vóstre. Harpă atárnată de Dieú pe o cracă din arborele mare și astădi re-nverdit, care se chiamă *națiunea română*, córdele mele aú resunat când sub lovitura adierilor, când sub acea a furtunelor, care aú trecut preste acel arbore . . . Instrument de gemetu seú de bucuriá romanescă, nu-mi strigați mie : *Taci !* ci ánimeí vóstre, sub suflarea căreia am gemut seú am suris.

Vrėú, dómnelor mele și domnií meí, se ve amintesc rãpede suspinile și bucuriile, aspirațiunile și decepțiunile ce aú făcut se bată ánima părinților noștri și póte chiar a unora din cei cari mă ascultă ; vrėú se ve vorbesc de *poesia română*, și mai în speciale de ceea ce aú cântat ea mai cu íntusiasmú, mai cu căldură, mai romãnesce !

Romãnií, ramură din gíntea latină, a căreia notă caracteristică a fost *politica*, cum a grecilor a fost *poesia*, Romãnií sunt și ei un *popor politic* înainte de tóte, și dar literatura lor și dar poesia lor, aú trebuit se se resimtă d'apururea de însușirile de rasă. Ele aú fost în genere o literatură, o poesiă politice.

Nu este locul aci da cerceta care sunt adevăratele sorginți ale Poesiei ? deca poesia este în lucruri seú în ánima nóstră ? subiectivă seú obiectivă ? . . . Decă *poesia* póte fi seú ba în cântarea unei simple fapte de domeniul eticeí etc.

Sunt acestea atâte cestiuni care se cuvine a fi desbătute aiure și cu altă stãruință și cu capacitate decât acele de care pot dispune.

Atăta vrėú numai se mi se concédă, că *poesia*, fiă ea în lucruri, fiă ea în noi ínșene, nu este *poesiă* decât cu condițiune de a ne mișca adãnc, de a rescóli ă-

nima noastră pină în fundul ei, d'a ne face se iubim și se dorim, d'a ne înălța mai ales în regiunile pure și lăminose ale devotamentului, a le sublimului !

*

Nu voiș scalpelu, care se analizeze simțirile ce ne agită . . .

— De unde vii tu emoțiune săntă ce ne încăldesci sufletul, când pe țermuri străine, căutăm cu ochiul înduișat orizontele Patriei absinte ?

Nu răspunde ! . . . Răspunsul teū este aci, în ănima mea ! . . .

— De unde nasci tu fior vivificător, care grăbesci săngele în vine-mi când, fama romănă, departe, departe ajunje a spune lumei că *Romănia este, că Romănia va fi !*

— Nu răspunde ! . . . Răspunsul ? . . . Ascultați bătaile răpedi ale ănimei vōstre, d-nelor și d-lor . . .

— Răspunsul ?

Stergeți lacrima ce mōie ochiul vostru, când pe pașiștea uscată a streinului, căutați cenușa perdută a lui Bălcescu, a lui Hrisoverghi ! a atător st. martiri ai romănismului ! . . .

O ! écă poesia, dică ce vor voi acei teoricieni ai esteticei, care sunt mai bine numiți *hirurgii* și *anatomisti* ei !

*

Onóre eternă lirei romăne !

Ea a cāntat cāmpiele înflorite ale patriei ; ea a cāntat cāntarea ănimei romăne însetată de libertate, de dreptate, de naționalitate !

Onóre eternă lirei romăne !

Ea a fost singura noastră scōlă națională în curs de mulți ani, multe decī de ani ! . . . Poesia care a inve-

tat pe mama română se dorască fiului său, nu avuții, nu onoruri, ci gloriă, ci vitezia în luptele pentru țară e sănătă această poezie! ei nu pôte nime nega dreptul de a vorbi, chiar când preoții libertății oficiază în marele lor templu!

Dar, dómnelor și domnilor mei, nu e o simplă figură de retorică, când repet și astă-dî, ca la lectura despre Cichindel: *Noi suntem ceea ce ne au făcut poesia noastră națională!*

Literatura, poesia e ca focul, e ca lumina ce aprindem în casele noastre. Operă a noastră, ea însă ne încăldește și ne luminează. Sciū bine că literatura, că poesia unei națiuni sunt espresiuni ale societății acelei națiuni, dar foc și lumină aprinse, ele vor încălzi său vor arde, vor lumina său vor streluci pe acesta-și societate și națiune.

Influințele ce literile și îndeosebi poesia esercită asupra unei națiuni, nu măi sunt întrebări puse în desbatere.

Caracterul național nu numai se oglindește în operele literarii naționale, ci și primesce forme și direcțiuni noue de la ele. Aflați care au fost cantarea ce au murmurat mama aspra légămului nostru și veți afla esplicarea amorurilor, afecțiunilor său urilor și pasiunilor ce, intrați în lume, debordară din sufletul nostru.

Un exemplu din istoria literaturilor, despre oglindirea perfectă în litere a caracterului național. Se luăm pre Grecii lui Omer și pre Româniii lui Virgiliu. Omer a fost un mare, un neimitabil cântăreț al Grecilor, dar Omer a avut în operele séle influințele «mizlocului său sociale» și apoi, la rândul său, le-a întors cu uzură asupra generațiunilor care l'a ascultat său l'a citit.

Virgiliu fu și el cel măi mare poet al Romei. Ca și Omer, Virgiliu este sub influința «mizlocului sociale» și ca și orbul de la Chio, Virgiliu esercită la rindul său

o mare influință asupra generațiunei care l'a vădut născând și asupra generațiunilor care au cântat imne la mormântul de la Pausilipe.

Ei bine, permiteți-mi se mai indic ca și altă dată, o răpede apropiere, prin un exemplu, între acești două represintanți gigantesci ai două popore gigante ale anticității păgâne.

Și poetul grec și cel roman descriu pre Eole, deul venturilor.

Comparați in testele respective pasagele relative și veți vedea ce diferență e între descrierea lui Eol după Virgiliu și acé după Omer; acésta este mare diferență a geniilor Romei și Greciei.

Eolele lui Omer este un fel de domn fanariot, cu multe beizadele, cu multe averi; el mănincă, bea bine mai tot d'auna pe spinarea bietului muritor pre care-l despoie, sub cuvânt de *sacrificiu*, cum fanariotul ne despoia sub nume de *văcărit*, *fumarit* etc.

Și vedeți-l pre acest Eole dând lui Ulis un *burduf de venturi* (burduful grecesc modern e plin cu unt de lemn!) i vedeți-l cum il légă la gură cu funiă de aur... (aurul a astupat gura in tot timpul și mai ales in céta fanariotilor!) Vedeți apoi pre marinarii lui Ulise profitând de somnul acestuia pentru de a fura aurul de la burduf... și vènturile se pornesc și Ulise este din noú depărtat de țermul Itacei și de fericirea de a-și săruta pre fidela sea Penelopa!

Éca Grecia!

Vedeți însă pe Eolele lui Virgiliu, grav sever și disciplinat ca legea, ca un cap de legiune!... El nu légă venturile in *burduf*, ci le inchide in pesteră...; ele gem sub puterea lui dar l-ascultă... Eole e Roman!.. Și când apoi venturile vor turmenta vasele lui Enei, nu va trebui lui Neptun *burduf* in care se le facă a tăcea.

Quos ego? ... maturate fugam,» va dice Neptun.
— Și vènturile vor tăcea cum tace și amuțesce mur-

murul unei legiune resculate, la vocea sigură și fermă a comandantului ei aspru dar drept!

Etă cum în cărțile poetilor celor mari ai unei națiuni, observătoarele poți descoperi oglinda fidelă a caracterului, a genilor naționali.

Ecă ce am cercat de mai multe ori a face și pentru literile noastre române și mai ales pentru poesia noastră.

Ecă ceea ce *in parte, am de a face* și astăzi, domnelor mele și domni mei.

În genere considerată, poesia noastră vechiă are toate însușirile poeziei apusene a trubadurilor și truverilor. În adevăr ecă puntele de căpeteniă de asemenare :

a) Neregularitatea întrebuirii aceluiași *rime* la mai mult decât 4—7 și chiar și mai multe versuri, ceea ce modernii versificatori nu admit :

Frunză verde stejereL

Sus, în sus, pe colnicEL

Cu Bistrița lângă EL

Sui-mi-se NenicEL,

Puișor de voinicEL,

Român, verde stejereL,

Românașiu tras prin inEL...

b) Întrebuirea rimei de *asonanță*, adică aceea care se constituie numai din o singură vocală finală accentată. Ast-fel sunt buneoră versurile :

Ulmii că s'or clătina,

Frunza că s'a scutura

Trupul că mi-a astupa.

c) Alt caracter comun truverilor și trubadurilor și

poesiei noastre, este frecinta intrebuinte de alegorie, aceste vëluri diafane ale adevêrului, inventate în Orient, unde frumuseța se ascundé de la admirarea ochilor și veritatea de la loviturile tiranului și ale despotismului.

d) Al patrulea caracter al poesiei evo-mediane este intrebuintea de animale simbolice, de ființi misterioase, de deitități ale unei mitologii proprii nationale. Aci pase-rile vorbesc, câinii se transfigură, caii sapă cu copitele lor morminte pentru stăpinul lor iubit, demonii i-aũ faciã omenescã etc.

În poesia noastră vechiã avem balauri, smei, feti-fru-moși, ielele, sburători, descãntece, farmece, ca în *Farmacheutria* lui Teocritu, ca în *Catule*, Horaciũ... Baba-clonța noastră popularã a invêțat artea de a se face iubitã, de la poesia strebunã, cum multe din *Babele* di-dlelor noastre continuã a întreba aste Babe-clonțe în inte-resele ăniei lor !

e) Alt caracter generale de asemănare între poesia noastră și cea a popórelor neolatine, surori, caracter fôrte curios, stã în modul de a începe o cântare, cu *frunza verde*. Acéstã frunzã verde de la cantãrile po-porului nostru nu este nici atât de singularã, neci atât de *selbaticã*, cum a calificat-o și pôte continuã a o califica unia din societatea noastră de salóne. Ea este ceea ce e tema pentru musicant; este ceea ce nume-sce francesul *le coup d'archer* (1). . .

Romãnul a asociat pururea natura la bucuriile și suspinele ăniei séle, seũ mãi bine anima sea a zimbit, când o radiã rãtecitã a zimbit despiciând norul negru de la orizonte; el a gemut cu gemetele furtunei, ce aũ trecut asupra munților seĩ. . . El a plãns cu lacrima cristalinã a isvórelor séle.

Romãn și țerã romãnã; animã romãnã și naturã a țerei romãne, aũ fost unul și același lucru. . .

(1) Vedí cele ce am publicat în acéstã privință în *Ateneul român*, în Iași, și în *Steoa Dunărei*, înainte de cele apoi publicãte de eminintele nostru filò-log T. Cipariu.

De aci deprinderea strebună de a asocia natura la cântările animei. . .

Comparațiunea nedeplinită dar indicată în capul poemului, cu o frunză, cu o flóre; comparațiuni cu ceva verde și iubit, seú cu ceva trist și de durere, cu scaetele și mărăcinele. . . ; aceste comparațiuni indirecte de și ne-terminare, nu sunt, o repețim, ceva arbitrariú. . . .
Frunza verde de dafin, de maslin, de stejar,
este *acordul* eroc în carele strebuniú cãntău pre voiniciú lor. Pe frunza de *sãlciórá*, pe frunze de *micșiunele* etc. . . cãnta Romanul durerile de amor, simțirile elegiace ale animei. Dar

Frunză verde de *negară*

A intrat dușmani în țeră. . . —

strigă cu mânia romanul încãlecând siréput seú de Bugéc și apucând a mână ghióga voiniciei . . .

Frunză verde macieșiú,

Domnul bea, mánâncă 'n Ieși

Și n'am apă 'n fedelesiú. . . ,

strigă Orheianul resculat contra împilãrilor lui Gaspar Graziani.

f). În fine, dómnelor mele și domniú meú, o dupã urmã notã caracteristicã comunã poesiei nóstre și acelei a trubadurilor și troverilor, este cã ele numerã mãi cu deosebire numai doue genurú de poeme, de cãnturú : eroice și erotice. Romãnul a luptat cu voiniciã. Romãnul a iubit cu aprindere. Romãnul a fost Cavaler !

Permiteți-mi și de astã datã se vë amintesc apropierea ce cu altã ocașiune am mãi fãcut între doina romãnã și cãntãrile trubadurilor. — Prima *Doinã* din colecțiunea

de doine ale D. V. Alexandri, este cea intitulată «*Doina Doinița.*» (1)

Ați vedut acolo, în acel mic poem, fidelul portret al cavalerului din evul median : Iubirea de femei, asoci-
ațiunea cu *șapte frați*, iubirea de arme și de cal, com-
panionul gloriei . . . în fine lupta spre

. . . A scăpa biata moșiă

De păgâni și de robiă.

*

Dér se stringem mai de aproape materia lecturii nó-
stre.

După cum a fost, Dómnelor și Domnilor mei, impre-
jurările prin care s'au strecurat romanii, așa în poesia
lor a predominat când genul erotic, când genul «eroic»
și cu acesta poesia a devenit «politică».

Papa «Ganganeli» dice : poesia spaniolă e un foc ce
incendiază, poesia italiană e un foc ce *scenteéză* ; poe-
sia francesă e un foc ce *luminéză* ; se adaugim că poe-
sia română e un foc ce *înromănesce*. În adevăr, când
la curtea Domnescă era pe tron voinicia, semeția mândră
și română, nu semeția de vorbe înflata și spada
deprinsă a învinge pre neamici, Românul «iubia» mult
dăr se bătea și mai mult. Atunci el eșia cu ghioga la
malul Prutului și striga tătărului :

„Măi tătare, dă-ne pace,

Măi tătare, stăi, nu trece,

Măi tătare, nu mă face

Se-ți sfărâm capul în dece !

Că de sus de pe movilă,

D'oiș svérli ghioga cea mare

Đeș ți-oiș plânge chiar de milă,

Măi tătare, măi tătare !

(1) Vedi colecțiunea *Doine și Lăcrămiore*, Iași, tipografia Berman 1863.

Écă politica strebună ! écă poesia în facia politiceî române la moşii noştri !

*

Când apoî în jurul tronului înstrăinat de ţeră, domnesc grecii, politica aşia dişă «Română,» învaţă că «melul blând sugerează la două oi,» că «capul plecat nu-l prinde sabia,» că mâna ce n'o poţi muşca linge-o; că cine poate ose rode; când politica domnescă e «înstrăinarea» de la ţeră, ingenuchiarea ei prin biruri şi desarmare, vindarea şi laşitatea în facia străinului şi a acelui putinte, despotismul şi impilarea contra celor mici şi din ţeră ; O ! atunci tăcut-ai tu săntă harpă a României, şi ai lăsat cordele teler se cânte infame laude pentru apăsători ? . . — Nu, domnelor şi domnilor mei; şi atunci ea a cântat dar a cântat gloria strebună, cântând cum dice Cantemir şi cronicarul Costin «cu nume bun şi laudă numele Domnilor buni şi cu nume reu şi ocăra numele Domnilor rei. . . ; şi atunci ea a cântat, dar cântarea ei o repercută codrul, unde voinicul însetat de dorul resbunerei moşiei séle, striga, asteptând ziua acţiunei :

Pusculiţa-mi ruginesce,
Ținta 'n ghiogă se tocesce,
Murgul sare, nechezese ! . . .

Politica poesiei strebune ! . . . Ura şi resbunarea contra apăsătorilor, lupta săntă contra duşmanilor Românişmului . . . sănta ligă a celor pucini «*abiè tovarăşi doîspre-dece*» pentru a smulge de la hrăpitorul nelegiuit banul vèduvei, pânea orfanului, sudorea însăngerată a bietului sătén

Sai pe crénga cea uscată,
Dragă Corbe, Corbişor ;
Veđi în calea depărtată,
Nu-î diări vr'un călător ?

Ce călător, d-lor mele şi d-niî mei ?

Călător cu punga plină

O ! nu strigaţi : éca hoţul ! . . . nu ! acest călător cu
punga plină é adevăratul hoţ, el şi-a implut punga
din răpire, din împilare, din vëndare şi trădare . . .

Călător cu punga plină
Şi cu şal la cap legat.

Şi sciţi cine era altă dată *călătorul*, la noi în ţeră,
cu şal la cap legat . . .

Ţimpii se schimbă ; astăzi nu e haiducul dar óstea
română, care va adăsta cu puşca la mână, la Dunărea,
pre călătorul *cu şal la cap legat*, care ar cerca se-şi
mai preumbe mesteile pe pământul românesc ! (1)

*

— Politică naţionale ?

— Politică liberale ?

„Noi ţinem codru şi valea

Noi vitejiî amindoi

striga voinicul codrului. — Cui ţineau éi calea ?

La Neferi se nchidem calea,

Sé dam gröză prin *ciocoi* !

(1) Oastea era înşirată la Dunărea, căci eram ameninţaţi de invasiunea
turcésă

Ei! ce voiți? și aci politica s'a schimbat!... Noi am vădut dile când *neferii* au ținut calea voinicilor, apărătorilor dreptății și ai libertății... Dar ce-î drept am veđiut și diua când *Voinicul* nu mai dădu gróză în *Ciocoii* ci unii ciocoii deveniră *Voinici* și mulți din *Voinici*, *Ciocoii*....

Dar nu! poesia nu mersă pe astă cale... pe calea în care rățăci politica curței... Poesia politică remase pură, română și etern gloriósă! și ea cânta la fiă-care Domniă miserabile care se sfârșia :

Apa trece, petrele rămân.

Și ea cânta la fie care luptă între candidații perpetui la domniă :

„Doria un altul tronul,

Și altul ce-l avuse

Și țerași jefuise,

La alții o vënduse,

Plăngea că l-au gonit....

(C. A. Rosetti).

Și ea cânta la fiă-care casă de apăsător care cădea în serăciă :

Blestemul celor sëraci,

Nu cade peste copaci!

Și cânta acelor *boeri* cari, uitând că averea lor adevărată trebué se o afle în iubirea de țeră, cari se inchinau jefuitorilor, locustelor care sugeau sângele țerei;— cânta acelor boeri, cari uitaú că «*cinstea și vrednicia*» nu este în trădarea de țeră ci în mórtea seú victoria pe câmpiele de la Călugăreni și Valea Albă; ea cânta acelor boeri :

„Of! lume amăgitóre.... etc. (1).”

*

(1) A se vedea acel cântec vechiú în lectura despre «Cronicele nóstre.»

Aceste se cântău 'naintea finei secolului trecut . . .
Era domnia fanariotului :

Câte rele 'n țeră tot d'aci veniră !
Căți bărbați cu nume, căți Români era
Toți prin carneficii, din fanar periră,
Din ast cuib de intrigă, crime și nevoi.

(A. Murășenu).

Adâncă, cum sciți, fu căderea, fu prostrățiunea națio-
nale în cei dupe urmă anî ai aceluî secul ! Un poet ȃice
de acel timp :

D'aș fi bătrân ca timpul eū nu cred că se pôte
Mai mult decât atâtea ruine se călcăm
Și nu creșu apoi, crime, vândēri, trădări și mōrte
Mai mari că pot fi 'n lume decât în care stăm !
Moneda și femeea pre ómenî cărmueșce,
Săracul și cinstitul e 'n veci gonit de ei
Și muma 'și vinde fiū când precîū mai bun găsesce
Și fiū 'și vînd chiar „țera“, părinți și D-șeū,
Virtutea stă în aur, și cinstea în hoțiă,
Frumos patriotismul când pôte da folos . . . (1).

Era timpul când se potrivēū vorbele Mureșianului :

Vai amar suspină o ginte părăsită
D'al cărei fer o dată păgânul tremura
Vêdēnd că nu mai este mișloc d'a fi păzită
Mărirea strēmōșescă și esistența sa ! . . .

*

În mișlocul acestei nopți negre, poesia română aprinse
strelucitōrea sa faclă, și la lumina ei, Românul încep u
scutura somnul greū ce apēsa pleópele lui. . . . La sân-

(1) C. A. Rosetti.

tele șopte ale poeziei, Românul redeprinse ănimă sa cu vocea austeră a virtuței civice, la sânta scôlă a poeziei el reaflă valôrea sa, redeprinse drepturile sële și măi presus de tôte, redobândi speranțele, asteptările mari ale Românismului. — În acest perîod de timp nu măi fu «doina și balada» care spuseră ănimei române durerile presintelui și gloria perdută, . . . versul se schimbă, alte acorduri se audiră, genul erotic începu a predomini: «Konachi» cântă ochii negrii și verđi; Paris Mumulénu, Cârlova, Catina. Eliad chiar iubescă . . . Văcărescu vorbesce romănilor de Cupidon și de Vene-rea . . .

*

— Se fiă ôre rătăcire? se fiă ôre false acordele eșite din aste lire noue?

— Nu! ei învățau a *iubi* pre românul carele, sermanul, nu măi scie decât a *uri*, care vai nu măi scie nici a *uri* . . ., tocite, amorțite fiindu-î, sub loviturele apăsărei, simțuirile sante ale ănimei! . . .

„Dupe suferiri multe ănimă se împetresce

Lanțul ce'n veci ne apăsă uităm cât e de greu

Reul se face fire, simțirea amorțescă,

Și trăescă în durere ca 'n elementul meü! (1).

O! da, d-nelor mele și d-nii mei, la ei a re'nvățat Românul a *iubi*, și a *iubi*! éca marea metodă de regenerare a ănimei. . . . écă metoda de regenerare națională!

Mamă! iubescă pruncuțul tēü . . . iubirea acésta va păstra frunței tēle cununa virtuței, sărutările tēle vor încăldi pruncuțul și căldura «iubirei» este raza primăverei ce creșce și desmérdă flórea.

Copilă iubescă!

(1) Gr. Alexandrescu. Anul 1840.

Sărutarea ce tu depui asupra părului înălbit al bătrânei tale bune, desmerdarea cu care mângăi fruntea îngrijită a bătrânului tău tată, a duioasei tale mame, este talismanul fericirii tale viitoare, a virtuții tale, când și anima ta va tresări de plăcere și fericire sub sărutarea junelui soț, și mai apoi sub alintarea copilașilor tăi . . .

Iubiți! Iubiți!

Cel ce iubesc nu poate fi om rău, și iubirea e sântenia familiei și nedestructibilul ciment al societății! . .

Iubiți! anima iubitore este cetatea onorei și a virtuților în familie și familiile aceste sunt, la rândul lor, marea și neluabila de neamic cetate a independenței și gloriei naționale!

*

— Puterea iubirei?

Ascultați legenda sublimă a lui Manoli și Safira.

Manoli, era pescar, Zafira sociă sea ducea peșcele ce el prindea în marea Négră, la o monastire din insulă. . . . Sunt mulți ani de atunci. . . sunt mulți secol.

Manoli și Zafira aveau un copilașiu.

Odată ei fură surprinși de noapte în nisipurile ce se întind între Monastire și malul mării. . . Fără de veste marea se ridică. . . valurile se umflă, ea se revarsă și se revarsă mereu; Manoli și Zafira se vedu perduți. Manoli dice:

«Sociă mult iubită, écă ora noastră cé după urmă a sosit; pune picioarele téle, dragă, pe umerii mei. . . . Aștia tu vei trăi mai mult. . . Te iubesc! . . . Iubesc suvenirea mea. . .

Zafira se supune. Manoli intră în nisip ca un păr ce se înfige în pământ. Când Zafira vedu dispărând facia bietului Manoli, ea suspină: O! dragul meu! o Manoli! tu nu suferi cea mai cruntă agoniă!

Apoi vedend că și ea e aproape d'a fi îngropată în nisipuri, ridică pe umeri copilașiu ce ținea la sin

și dice: «Pune piciorușele téle asupra umerilor meî, astfel veî trăi mai mult.

Te iubesc, o ! ăngerășe ! . . . Iubesc tu mult suvenirea tatăluî teû și a mameî téle ! . . . »

Nisipul acoperi pre Mamă . . . Copilul plăngea . . . Drăguțul lui corpușor dispărea puțin câte puțin. . . . și écă n'a mai ramas d'asupra nisipuluî decât aurul păruluî seû crețu.

Dar Zina trece. Trecënd ea eși împleticesce piciorul ușior în bucele aurite ale copilașuluî ; ea pune mâna în ele și copilașul esă din mormënt. — Ce greû escî, dice Zina. — Alt păr blond se ivesce: Zafira, juna mamă, ținuse străns în desmerdarea-î piciorușile drăguțuluî copilaș. Zina suride și dice érašî : Ai ! ce greî sunteți amëndouî ! — Erau trei, căci era și Manoli , care ținuse străns în desmerdare picioarele femeiei sele iubite. . . .

Și buna Zină eși urméză sborul pe țermul inflorit, ducënd cu sine acest trunchiû uman, astă catenă viă din carea fiă-care verigă era o iubire

*

Așia ne vine , dómnelor și domniî meî, salvarea la toți împreună și chiar când pare că nu mai rămăne speranță de salvare , de'ndată ce ne strângem unii lêngă alții, când ne legăm în de noi cu legătura săntă și nedisolubile a iubireî, carea este ănima familieî și a societăței !

Iubirea ! écă dar marea fântână de viêtă în care poesia a scăldat ănima romănă în anii de renaștere naționale. În *iubire* Văcărescu el însuși a învețat prețuî libertăței, a independinței, a mărireî țerei sele ! . . .

Căci, se ne grăbim d'a o spune, córdele din care Văcărescu și cei-lalți scóseră imne de amor , sub aceluși mână resunară primele imne de renaștere naționale , din dată ce revoluțiunea grécă , sbucnită în principate , atrase și atențiunea Romănilor asupra a ce póte un po-

por cât de mic când *voiesce a-și redobândi independența sa*. Când flamura elină falfăia la Iași în mâinile lui Ipsilanti, la strigătul : «trăiească Elada !» acest strigăt atât de înțeles de popoarele apăsate, dăcăm altă dată și ne repetim adî, găsi un resunet profund în ănima lui Tudor care atunci cu flamura și el amănă, dar cu *flamura romănescă*, el respunse : «trăiească nedependența romănescă !»

*

Tot asemenea, când un Mavrocordat, când un Stavros și alții smulsera de pe citara lor poetică elină, corderle în care Elada plănsese curgere de patru secole dupre nedependența sa, când în locul acestor triste corderle poetii greci acordară pre acele din care întonară apelul lor la libertate ; atunci și la romăni, codrii fură părăsiți de bravi și eșiră la lumina dulei și la aplausul unei națiuni ce renasce ; atunci Văcărescu, Cărlova, Mumulenu, Eliade... toți cei cari cântaseră simțirele duiose ale ănimei june, sdrobind citara doinelor, citara aceea pe carea predecesorii lor chiămaseră «*frați de cruce*»

Se scape biata moșă
De păgăni și de robia !

ca și Mavrocordat, ca și Stavros, poetii romăni, dăc, făcură se resune pe corderle noue :

Frați, uniți nu ca tâlhari,
Ci ca romăni, ómenii mari,
Veniți sė ne sfătuim
Ce ar trebui, cum se fim !

(Văcărescu 1821).

Și őrăși :

Aidii ! romăne ! aidii, voinice !
Lasă rıpe, văi, colnice !

Aidî moşneni de vitejie !

Lenea nu e dată ţie !

Aidî române ! căci e vreme

De când ţera ta tot geme,

Suferind ruşini şi gróze

Sub cumplirea multor lóze.

Aidî ! voinice, te arătă,

Că tot esci, ce-ai fost o dată,

Cu UNIRE şi cu *minte*,

Cu de arme drepturi sfinte ;

Cerul slava ta voiesce

Aidî voinice ! BIRUESCE !

(Cant. Rom. Văcărescu 1821).

Strigăte, apeluri, poveţuri, aspirări scumpe şi pline de nemuritoare prevedere ! Văcărescu a sciut, el cel atâtău şi alătura cu el fabulistul Cichindel, aceşti doi poeţi ai regenerării naţionale, au sciut a strebate, cu cele mai simple cântări ale lor, prin ceţele cele dese ale viitorului.

*

— Predicere a poesiei ?

Văcărescu strigă la 1830 încă :

De unde-ţi vine numele, părău fără putere,

Ce despărţirea némului tu îndrăsnesci a cere ?

Milă, începutuţi, MILCOV SEC, de va se-ţi dobândescă,

Sfârşitu-ţi va, lumea oftând, IN VECI SE TE URÉSCA !

Despreţuire fraţi dai putere-ţi ne'nsemnate,

CACI DESPARTITU ORİ DEPARTATU, FRATELE E TOT FRATE.

Séu éraşi :

O maică patriă aveţi,

Un duh de fraţi vă pórtă ;

Supuși UNIREI, supuneți,

Puterea relei sorțe.

UNITI, vă înțelegeți voi,

Cu de români mărime,

La tot d'o glăsuire voi,

La dragoste'- ntregime.

Și la 1844, Mureșianu, acel mare suflet al românismului de peste Carpați, *stins* la timp spre a nu mai simți *sfășiarea* noilor *dureri* ale patriei sële, dicé :

Zăresc, colo departe, un rîu ce-a frânt Unirea

La fiii unei mame, ce sorța-î asupra ;

O Milcov, rîu de patimi, ce négră-ți e numirea,

CAND AFLU C'A TA UNDA PE FRATI ÎI DESPARTI !

*

Predicarea politică a poeziei? . . .
O simplă scriere a codului nouă românesc alcătuit la 1818, a fost d'ajuns ca se desteppe în pieptul poetului accente de intusiasm :

Ah ! d'ar putea (legea) a ne dobândi

Și câte-avem perdute,

Atunci ce duhuri n'ar gândi,

Ce gurî ar mai fi mute ?

Atunci ș'acest *corb serman*

Ear ACVILA s'ar face

Și-orî ce român ar fi roman,

Mare'n răsboiū și'n pace !

Accente sublime, profetiă dulce ănimei nóstre când ore vîi fi realizată pe deplin ?

*

Când? . . .

Poetul ce a cântat-o, însuși a trebuit se-și pună astă întrebare, când, călî-va ani dupe reinstalarea domniei pămîntene, a amuțit puterea intusiasmului naționale și despotismul domniei și al legelor neegalitare veniră se îngenuchiă pre români ca și altă dată sub domnia venticului fanariot. . .

— Când ?

În loc de răspuns, lira românească s'a învelit în crepul de doliu ; poetul însă nu luă masca curtezanului . . .

Atunci nu mai fu doină carea se spună domnilor reî, numele cu ocară al altor Domni reî din trecut. Dér Eliade, gingantele templului, cum l'am mai numit, dér Mureșanu, dér C. A. Rosetti, dér Sion, Alecsandri, Catina, Negruzzi, Bălăcescu, Boliac, Bolintinenu, atâți alți apostoli ai divinei cugetări, cu toți spuseră țerei cădere ea, cu toții o deprinseră a blăstema și a privi fără témă pre apăsători . . . Cu toții pregătiră pre români pentru libertate și independință, pentru botezul sânt al sângelui la Délul Spirei.

Unul dicé de judecător :

Că are pufușor pe botișor.

Altul că :

De vedém atunci că jură,
Un boer judecător,
Eū credém că nu mai fură,
Că e sânt nemuritor!
Astă-đi însé mie-mi pare
Cum că multî ce aū jurat
Se-ți iea pelea sunt în stare...

Și altul mai pățit ne spuné :

Mi-e drag și adevărul, dar decă vre o dată,
Am đis cum că ne fură acei ce stăpânesc,

Un om cădu pe mine, ca uleul îndată,
Mă smulse și mă'nehise, qicându-mi că bîrfesc!

Și poetul, amărât de relele multe ce vedé apăsând
țera sa, spunea iubitei séle de ce-î cărunțise pèrul, de
și june încă :

A ta întrégă fericire
Stă în lucru și în amor,
Ear a mea cu osebite
STA ÎN SÓRTA TUTUROR.

Asupritul de se plânge,
Eū il plâng, că *il simțesc* ;
Patriotismul de se stinge,
Eū în peptu-mi il nutresc.
Și dar cređi, iubita mea,
Că pèr alb eū n'aș avea ?

Cum cânți tu de bună voiă,
Fantasiū pe-al tēu clavier,
Cânt și eū, dar de nevoiă,
Căci mi-e sufletu 'n delir.
Ved Romăniū că suspină
Sub tirani nesimțitori
Și Moldova tótă plină
De 'mpilați și 'mpilatori,
Așia, nu pot scumpa mea,
Pèrul alb a nu'l avea. (1)

*

Și suferințele aceste nu erau numai ale nóstre, căci
Romăniū la o l-altă în suflet le aū simțit

Ofteză sclav în lanțuri, din bolta 'ntunecată,
Căci nu mai vede sóre, de lume-î despărțit,

(1) Operele lui G. Sion p. 46.

În cuget însă crede, că tot mai scapă odată
Din umbră la lumină, LA FRATI CE-A PARASIT.

Ma vai! amar suspină o *gintă părăsită*,
D'al căreia fer o dată păgânul tremura,
Vedând că nu mai este mijloc d'a fi păzită
Mărirea strămoșească și existența sea!

Dormiți, dormiți în pace! Voi umbre din morminte
A vostre suvenire, ce sânt ni le ați păstrat,
Sunt *limba și relegea*, ér zelul cel ferbinte,
Ce-aveți spre genul vostru, cu voi s'a 'nmormântat.

Ferice de voi umbre, că legea nu vă lasă,
Se revedeți apușii nepoți de pre pământ,
Căci alt-fel tirania și jugul ce-î apăsă,
De loc ér v'ar împinge în sarbădul mormânt. (1)

*

Pe când unii din poeți scoteau gemete din sđobita lor ănimă seú , după espresiunea unui poet, țineaú în mână facla via a luminilor , alții cutezaú de a arunca mănúșa despotismului și corupțiunii prin stihurile lor , și țineaú în mână biciul de biciuire a slăbiciunilor și al viciilor.

Poesiă politică, naționale și liberale, ea dicea de judecătoria hoii :

„ Când s'adună
Mintea își vënd pe parale ;
Pun urechi lungi dreptu cunună
Și-așia 'și pun țera la cale !

(Hrisoverghie).

Ea dicea Adunăreii servile carea vota, mereú vota biruri și aproba, mereú aproba tóte nelegiuirile despotului și concura la corupțiun ea generală :

(1) 1845 Un suspin de A. Mureșanu.

„ Când vedem că se adună
Deputații și vorbesc,
Eu credem că fapta bună
Toți din suflet o doresc ;
Astă-ți însă mie-mi pare
Cum că uni ne a 'nșelat
Că de țeră nu îi dore ;
Aă cuvântu, eu m'am schimbat !

Astădi! — poetul scrie în 1840.... Dar ce *astădi*, ce
vorbă perpetuă și fatale profetică ! . . O fi fost un 13 a
lunei... Căci poetul d'atunci, C. A. Rosetti, are obicei
de a se teme de 13... Nu și de 11, cum vădiurăți !

*

Cât gemu poetul, cât biciu satiric nu vom spune
astă-ți, dar vom aminti că :

Dupe nouă senin vine
Bucuria dupe plâns...

Da, Românul ridică capul în 1848 ; el vedu, dupe
espresiunea cunoscută, că nu fusese *mic* în facia apăsă-
torilor săi decât pentru că era în genunchi. În picioare!
i strigă Poetul... și Mureșanul lăsă lirei séle se dă :

„ Deșteptă-te române, din somnul cel de mórte,
In care te-adinciră barbarii de tirani !
Acum, orî neci o dată croeșce-ți altă sórte,
La care se se 'nchine și cruđii tei dușmani !

Acum orî neci o dată se dăm doveđi la lume,
Că -n aste mări mai curge un sânger de Roman
Și că 'n a nóstre pepturi păstrăm cu fală-un nume,
Triumfători în lupte, un nume de Trajan !

Înălțăți lata frunte și cată 'n jur de tine
Cum stați ca brazi în munte voinici sute de miș;
Un glas ei mai așteptă și sar ca lupi în stăne,
Bătrâni, bărbați, junii, tineri, din munți și din câmpii !

Priviți, mărețe umbre : Mihaiu, Stefan, Corvine,
Romăna națiune, ai vostri strenepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru 'n vine,
Viața-n libertate, ori mărte, strigă toți !

*

Harpa cântă... și sângele pompierilor romăni sfinți
harpa romăna !

Pot se vină d'acum din nou dila de doliu. . . Aș mai
venit dila de durere . . . Dar dila poetul catră cucuvéoa
ce urlă pe ruinele Tergoviștei :

„Ce-mi spuți d'a noastră sôrtă ? Vaetul ce nu-ți tace ?
Ca ce fel de restrisee ? Ca ce fel de nevoi ?
Corbul nu este Vultur ? Ce nu ne lași în pace ?
Plângi numai pentru tine, nu plânge pentru noi

(*Eliad. Ruinele Tergoviștei*).

Nu plânge pentru noi, căci Romănul nu va peri !
Poetul o spune :

De tace omenimea, va da glas stinca 'n munte.
Și apele c'un vuet prin ton nepomenit :
Nu mai e timp s'apuie un gen, ce-a mers în frunte
La tótă năvălirea ce țer a coplesit'.

Nu mai e timp s'apue un gen faimos în lume,
Nutrit prin o minune, de dei provenitori,
A căruia mărire, virtute și renume.
Pusese sub picióre p'ai lumiei domnitori !

Nu mai e timp s'apue o viță strălucită
Ce-a dat în decii de seculi din sînul seü eroi!
De a și supus-o sórta a fi nefericită,
Resare-î însă stéua și scapă de nevoi !

E verde încă bradul! . . . (1)

*

O ! da, e verde bradul. . . .

„De n'a perit Românul când nu vedea lumina,
Când simțul libertăței era uciđatori.
Acum, când tirani a se sbuciumă 'n durere,
Tu, bravule Romăne, mai cređi tu c'o se perî ?

De n'a perit Românul când órdele barbare,
Venea ca și lăcuste în agrii semanați,
Tăind fără de milă, răpind fără cruțare,
Lipsind pre fiu de tată și pre surori de frați ,
Acum când brațu-țî ager în lume-î cunoscută
Tu, bravule Romăne, mai cređi că esci perdut ?

*

Poesia, vedeți, fu marea școlă politică a Românilor, — pot dice a Românismului Căci acordele ei de redesteptare strebătură departe la frați, prin străji și oștiri, bariere de tunuri și de pușci, cu care violința și sórta a despărțit Basarabia, Bucovina, Transilvania și Macedonia, de România. . . .

În țera în care a *fi român* și ași vorbi limba sa era și este a fi un fel de criminale, și a comite o crimă de les-naționalitate, în Basarabia, (2) poesia cântă cu sânta semeția a ănimei ce simte și palpită cu genero-

(1) Glasul unui Român, pag. 40 A. Mures.

(2) Vai ! nu credem noi când dicem aste vorbe pentru Basarabia, că în 1867 vor fi aplicabile și bietilor frați Ardeleni !

sitate sub agitarea iubirei de patriă, acolo, cavalerul
Stamate cântă patria Română, pre Moldova cea bețrână :

„Orî unde moiū ducē

Orî unde de sunt,

Aprôpe, departe

De a mea țeră dulce,

De al meū drag pământ,

Mi-î dor și și nôpte

Și cruda mea sôrtă

De ea mă desparte....

O ! dorul sânt de țeră' . . . ! Poetul cere se fiă cel pu-
in ca frunzișora. care

Cădënd în isvor

Plutesce pe el ușor,

Că n'ar putea nimeni se-l opréscă, suspină el :

Până la Moldova se sbor

Ah ! și acolo se mor !

Si poetul fraților în robiă speră . . .

El speră, căci în unirea Moldovei cu Valahia ăanima
sa a dërit

O rađa ce-a luminat

Spre a Iașilor olat,

. . . . și'n aer se vede

D'asupra vechiului Iași

Geniul cel de nădejde

Crescënd ca un uriași

Și urđind cu rîvnă mare

A țerei re'nfiintare

Și-a ei gloriă nălțând

Precum aū fost ôre când

(Cav. Stamat. Viziunea, în Zimbru)

Și la noi ațintă împreună cu Basarabia și Macedonia
uitată, ochii săi plini de durere :

„Ce are câmpul de ăngănesce“

dice poetul necunoscut al renascerei române din Pind,

„Ce are câmpul de ăngănesce

Și Pindul tot de crătinesce,

Ce are Vlahul de suglișesce ?

—Puliul meu care mă ntrebași, drept, drept se-ți spun
opt sute d'anî și mai mult de cât hiu așa rușinat, fără
mumă, fără tată, fără soră și fără frate, mă calcă și
âncă mă calcă Turcul, Grecul, și alți pe corpugnî. —
Cum se nu plângă, cum se nu strige? . . .»

*

O! Blăstamate! Blăstamate! de miî de orî blăste-
mate mările săcrilege, care vor atinge templul sânt al
unirei, «Geniul cel de nădejde» al fraților din robia...

. . . . Care zidesce cu rêvnă mare

A țerei re'nfîintare! . . .

Si a ei gloriă nălțând

Precum a fost ore când! . . .

Ascultați! o voi! care vă măsurați patriotismul,
Românismul, pe prețul caselor vóstre, pe măsura infimă
a pungilor vóstre, — ascultați! . . . ascultați! . . . Ge-
mete de desperare și de desăprobare vin de peste Munți
și de peste Prut! de la Tisa și din Pind Pe foc
mâna fratricidă care vré desunirea! . . .

Nu desuniți pre Moldoveni și Munteni, nu ucideți spe-
ranța a milióne de frați în robia! . . . Ce, voi boieri sê
faceți acesta . . .

„Ce ! uitata-ți acum ôre
Dușmanii cum v'au tratat,
Cu ce 'nsulte, defăimare,
De batjocură c'ați stat ?
Ați uitat c'ale lor cete
Satele v'au pustiit ?
Ați uitat c'a vóstre fete
Si neveste-aú necinstit ? . .
O destulă rătăcire !
Lăsați intrigă, *neuniri* ;
De ămblați după mărire
Ce-o cătați în înjosiri ?

*

O se termin : cu părere de reu, dér timpul cere . . .
Câte imne frumoșe a le intusiasmului n'am avé de
inregistrat în anii de la 1858 până în ziua și până adoua
di de acel 24 Ianuariu, care verii cari fiă sôrtele viitoare
ale României, va fi ziua ei de serbătore . . .
De atunci însă poesia mai că tăcu . . .
Era ôre oboselă ! eși smulsese ea ôre côrdele lirei, în
violința sântă a sbucnirii patriotismului ?
Nu ! harpa română avé côrdele séle aurite . . . dér
poetul astepta . . .

*

O ! descepțiune ! descepțiune ! !
Si România curënd își strinse peptul de frică se nu
ésă vre un țipăt care streinul se-l interprete de țipet
contra *unirei* . . .
Românul năbuși lacrimelne séle . . . și rise și căută
în vâlmășagul plăcerilor a uita pêsurile mereu crescên-
de . . . El abia căta în satirile lui Bălăcescu, Orășanu în-
fruntarea celor ce'l apăsaú . . . séu în Catina el citea :

„Eraï născut tu ast-fel seû lumea te făcuse ?
Acé patimă orbă în tine ea crescuse ?
Séû te-ai născut cu dēnsa, corupt te-ai zemislit ?
Tu comandai o cētă de ómenî făr' de lege
Ceî mai stricați din lume; ce 'n lupta lorn'alege..
Adese Turcomanul sub eî s'a umilit. . .

Si 'n curtea sa lingăul găsea asil de pace
La masa sa ciocoiul găsea orî și ce-î place ;
Dar rîsul teû sardonîc pe toți înfiora. . .

(Pe ruinele Cetăței lui Tepeș).

Tăcu Romănul seû receti poețiî timpilor de doliû . .
Tăcură ănimelē năbușite dér sângele curse ! . . . Dér ge-
metele séle străbătură departe . . . și lire sore le reper-
cutară :

. . . . il est encor d'autres races frappées
Que l'Europe devrait arracher aux épées ;
J'en sais une surtout qui vers nous tend les mains,
Et demande un vengeur pour les fils des Roumains
Oh ! laisse ton regard, Liberté diligente,
Où flotte sans pudeur le sanglant étendard,
Qu'entourent les soldats d'un cupide Hospodar !
Bucharest et Iassy doivent ouvrir leurs veines,
Se déchirer le flanc, pour ceindre de verveines
Le front d'un Polycrate ottoman qui s'endort,
Quand ses Anacréons chantent la dîme d'or ;
Ecoutez cette voix qui pleure et se lamente,
Ce long cri de victime au sein de la tourmente.
Ecoutez ! Ecoutez ! Ce ne sont pas des pleurs
Que font couler des yeux de banales douleurs :
C'est le cri de l'esclave expirant sous la chaîne,
C'est l'indignation qui réveille la haine !
Oh ! vous tous qui lisez ces feuillets désolés,
Puissent être vos coeurs soudainement troublés !
Au tableau déchirant de telles agonies,
Et la colère aux yeux, et les armes aux mains,

Tous vous voudrez venger les derniers des Roumains !
Muse, tant qu'on verra le firman et l'ukase
Régner en Roumanie et jusques au Caucase ;
Tant qu'un peuple, oubliant Dante et Kosciusko,
Au mot de liberté restera sans écho ;
Tant qu'un être, un chrétien, un musulman, un homme,
Que ce soit Autrichien, Russe, ou Turc, qu'on le nomme
Autocrate ou Sultan, en n'importe quel lieu
Abusera sans peur du pouvoir, don de Dieu,
Muse, prends dans tes mains le glaive de l'Archange,
Pour faire retomber cet homme dans sa fange. (1)

Asia striga d-na Urbain Ratazzi !
Admiră, Dómnă și poetă, poporul ce ăi cântat ! . . .
Impilatorul este « dans la fange. »

*

11 Fevruariu !
Dér éca acorduri noui se înfonă in jurul nostru . . .
Ascultați poetul cum pređice câte-va đile nainte de
điua cea memorabile :

Romăniă ! cine pune
Astăđi flori pe fruntea ta ?
Cei ce vor a te repune
Și a te immormênta ?

Cu acéstă serbătóre (2)
Sciï tu cine te-a înđestrat ?
Điua d'astăzi sciï tu ôre
Câte lupte a costat

Da Romăni ! astă đi mare
Neci o dată n'o uitați :
Este-a patriei serbare
Sunați clopote, sunați !

(1) Page 64. Les rives de l'Arno par M-me Urbain Ratazzi.
(2) 24 Ianuariu.

Patria... Dar' ôre cine
Mai pronunță-acest cuvânt
Vre o buhă pe ruine ?
Vr'un sobol pe sub pământ ?

Dar nu e de tot apusă,
România, stéoa ta.
Barca'n valuri astăđi, însă
Măne portul va afla.

Al unirii sacru nume,
O ! Români ! astăđi serbați.
El ne-arétă ceva 'n lume.
Sunați, tunuri, resunați !

O ! tu sacră și iubită
Libertate, unde esci ?
Mult timp âncă tot strivită
Cugeti ca se lăngeșeci ?

Ai murit ? Nu, nu se pôte ;
Tu dai viéța la Români.
Din mormânt *chiar te vor scóte*
Cu-amorțitele lor mâni !

Ștergeți lacrimi trecétóre,
Voi acei ce suspinați :
Astăđi este serbătóre
Sunați clopote, sunați !

Dilele predestinate
De ispite și dureri,

Nu sunt ôre numérate
Pentru viéța unei țeri ?
Nu, ursita rea séu bună
Noi o facem cum voim :
Fulgerele nu detună

Pe tiranî când noi dorim ?
Secul d'aur, fericire,
De la cine asceptați ?
Numai, numai din unire !
Sunați tunuri, resunați.

Din țărina strămoșescă
Ce-a produs eroi și smei,
Menit ore e se nască
Numai păcătoși pigmei ?
Fiii Romei cei divine
Nasc tot Cesari și Neroni ?
In ast secolu de lumine
N'or se nască Wasingtoni ?
Vermi, vipere târîtore,
Capetele înclinați !
Astăđi este serbătore.
Sunați, clopote, sunați !

Națiune Romănescă !
Fiă ca acéstă đi
Se te mai însufletescă
Se te facă a simți !
Fiă ca se eși o-dată
Din acest vârtej de foc,
Ce te ține 'ncatenată
Și-ți opresce viața'n loc !
Dureri, lacrimi, suspine !
Astăđi numai resuflați.
Vitorul d'aur vine
Sunați, tunuri, resunați !

Ce va fi d'acum poesia ? Ea va fi ceea ce vom face-o noi : mare și frumoasă ca faptele noastre seú servilă și de-grădătore, când servilismul și degradarea ne vor coplesi.
Acum seú nici o dată poesia noastră va fi politică și politica noastră va fi de vom voi, mare . . .

„Români din patru unghiuri, acum ori nicădată
Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri ?
Strigați în lumea largă, că „țera-i bucătită.“
Prin intrigă și silă, viclene uneltiri !

Preoți cu crucea 'n frunte ! căci ôstea e creștină,
Devisa-i libertatea și scopul e prea sântu
Murim mai bine 'n luptă cu gloria deplină
Decât se fim sclavi érași pe „romănesc pământ“. (1)

(1) A. Mureșanu. Un resunet .1848.

DÉCA FAPTELE NATIONEII

INAINTE DE 1680

FURA NUMAI INSTINCTIVE SÉU DE CONSCIINTA SI RATIONALI ?

~~~~~
Conferință Publică ținută la *Atheneu* în 1869.

Dómnelor și Domnilor :

A ! Dómnene mele și Domniî meî, applausele D-stră bine-voitoare, emî spun — ceea ce deja destul simțiam — câtă temeritate este se urc eũ treptele acestei catedre, ađi, in urma . . . in urma unũ *Ercule al cuvântărei și dialecticeî* ! . . . . (1)

Ercule ! . . . .

Un poet antic in o idilă neimitabilă de fresceță și naivitate, naréză că intr'o ăi Ercule ăiări șerpuind prin tufișurî un monstru, unul din aceî monstri pre care până ieri i credea lumea produs al fantasiei poetilor și pre cari moderna sciință a Paleontologieî 'i desgrópă ađi și-î reconstrue spre mirarea nóstră . . . .

Venia monstrul, negru ca ignoranța și urit ca păcatul; curând mâna muscolósă a Eroulũ coprinde gigantica măciucă . . . . Asemenea, unei pene, sbórá in aer șuerând . . . . Ochiul eroulũ scânteiază de totă splendórea forței . . . . O se lovescă ! . . . .

— «Opresce, stăi ! strigă d'odată un copil sburdalnic, săltând, de nu sciu unde, și prindend cu slabele-î mână mâna înarmată a voinicului ăeũ ! . . . . — Opresce ! . . . acolo e *mama* ! Dórmé, biéta, după obo-séla ăileî. Vede ! intr'acolo e monstrul, ear aci e *mama* ! . . .

(1) Alusiune la conferința D-luî N. Ionescu, ale căruia doctrine istorice se combat aci.

Si lui Hercule, care in aprinderea sea avea se lovescă sinul unei mame, rămase se-și dirigă putintea sea armă intr'aiurea.

Ași voi, Dómnele mele și Domniî mei, in neputințamî d'a desarma pre Hercule, se mă agăț, ca copilul idi-lei, de musculosul braț al onorab... — Eram se đic re-presentante al.. Da! al onor. representante al sciinței și anticei istoriă națională ! . . . Agățat de acel braț vighuros, eü 'i asiu đice :

— Nu într'acolo cu măciuca ! . . . Aci sunt secolii glorielor și temeliele templului ingente al naționalității Intr'aiurea e monstrul cel negru, in secolul fanariotismului, secol care vai ! incede cu acea epocă ce tu o đici de consciință națională, și pre care abia o inchieiă mișcarea națională din 1821 ! A ! lovesce într'acolo ! lovesce monstrul . . . . Lovesce ! lovesce ! ! Epoca aceea nu ne-a dat . pre Omer, pre Sofocle, pre Pericles și pre Solon, ci obiceiurile moleșite și corupte ale curței bizantine și turcesci, ci văcăritul, fumăritul, cotăritul, pogonăritul, vădrăritul, sėu, in altă directiune, pre Afrodita și Cupidon ori fôrte rar, pre Minerva, ci mai adesea pre Hercule ca đeul furturilor. .

A ! lovesce într'acolo ! . Sė pėtrundă adănc arma . . . Sė curgă tot sângele rău . . . Lovesce ! đēr întôrce ochi plini de dragoste către acei secolî in cari s'aü aruncat fundamintele culturei ce avea sė dea Curtea de Argeși, Trii Erarchiî, pre Urechia, pre Miron Costin, etc. Ce đic eü ?.. In care s'aü aruncat fundamintele a mai mult decât Trei-Erarchilor, a Curței de Argeși : fundamintele naționalității romăne ! A mai mult decât geniul lui Costin, a lui Urechia, Udriste Năsturel : *a geniului românismului !*

A ! respect etern acelor secolî in cari s'aü petrecut marele mistere ale inchiăgărei naționalității, ale formațiunei limbei, ale născerei cugetărei romăne, ale impămintenirei artelor. Sunt secolî in cari este légănul libertăților nôstre moderne, cum de patru ani de aci

am demonstrat, sunt secolii cari au plătit cu sânge și mii de morminte dreptul de a dice noi ađi din tóte colțurile Daciilor Trajane și Aureliane : *Hiu Românú ! Mi-s Român ! șum Românú !*

Dér lăsând la o parte lirismul, orí căt el inundă sufletul nostru, se ne amintim că avem de stat la vorbă despre o teză filosofico-istorică, susținută, aci și pe aiurea, cu tótă puterea dialecticeii și cu tot farmecul formelor literarie. Să abordăm dără studiul cu tótă serioșitatea ce comportă întrebarea. Invinși in mintea D-tră, după desbatere, noi tot vom avea o mică parte de victoriă, căci suntem siguri că d'acolo, dupe acele bănci, (1) vom primi o incuragiătoare strângere de mână. . . . Nieste garanță *nefractionată* cultul *libertateii* și *independenteii* ce se practică pre acolo, și de care voiú fi făcut ađi și eu o mică întrebuintare.

Dómnele mele, Domniú meii !

Omú, ca și animalul, realizéză certe fapte, la care e solicitat *de instincte*. Cu diferință decăt animalul — și aci este sprijinul naturalistilor cari au făcut omulú onorele unei clase aparte in zoologiă — el face încă fapte purcedend din determinări *aleratiuneii*; mai mult încă, omú, realizând acte cari au origine in instincte, face tot de o dată, de e in adevăr om, și acte de *ratione*, și are *consciință* de actele séle. Un exemplu — doué spre a ilustra aceea ce dicem :

Stomacul *instinctiv* cere alimente. Omú nu satisface acéstă cerere ca orí ce animal, ci eși prepară alimentele, ba adesea prea mult încă.

(1) Conferențiarul aréță banca unde se aflaú mai multii deputați din *fractiune*.

Și în o ordine mai rădăcată : Mama iubesc, ca orî ce animal, pruncul seû. Act *instinctiv*.

Mamă însă, face educațiunea copilașului, impunend durerosă tăcere ăniei sele când nevoia cere se-l reprim : Act purces din instinct și dires de rațiune.

Omul, ca tot animalul, are instinctul conservațiunei proprie. Lea ășî taie ănsășî limba ca se nu spună secretul ; Scevola ășî arde brăciul ce n'a lovit pre neamic ; atățî eroi cad sub arma neamicului, apărând, nu viețta lor, ci ceva obiectiv, care se dice *tără*, rațiune, ideia... Aci *instinctul* nu număi e condus de rațiune, dăr inlăturat.

*

Ceea ce se întemplă cu individele, se întamplă și cu popórele. Ba mai mult, popórele nu fac număi acte instinctive și de rațiune ; mai este, v'o spunem în o conferință din Ianuariu trecut, mai este și alt element, care ia o mare parte la faptele popórelor, ca și la ale individilor ; acela e elementul ce atunci l-am numit *fatale*.

Permiteți-mi se vė amintesc că acest element fatale ce ia parte la faptele naționale, constă din *topografiă*, *vecinătate*, *stirpe*, *cataclisme*.

Meritul individului-om este când scie se dirigă cu rațiune actele instinctive. Al popórelor merit este același, cu adăogirea învingerei, neutralisărei *elementului fatal* conducend în acest sens faptele lor la lumina senină a rațiunei, a consciinței.

*

Acum, dómnele mele, că am lămurit între noi ce se înțelege prin fapte instinctive și raționale, etc. se stringem mai d'aprópe obiectul nostru.

Omul în stare primitivă, în epoca în care face număi acte de *instincte*, are abié instinctul familiei ; notiunea *națională* și a patriei, i sunt străine. Când ănsă aflăm

la un popor nu mai mult numai lupte între familie, triburi, ci lupte pentru o colectivitate de inși cari nu aū altă legătură de cât limba și stirpea, atunci se fim securi că acolo nu se fac numai acte de instinct, ci acte ratiionale.

Ce se judecăm însă în mod complet, decât un popor este în stadiul actelor instinctive sēu raționale, și care este meritul lui în luptă cu *elementul fatal*, trebuie se considerăm actele lui, din următoarele respecte :

a) Ca *națiune* lucrăză, sēu ca *familia* izolată ?

b) Din respectul *patriei*.

c) Din respectul cugetărei și al *conștiinței* cugetărilor sēle.

d) Din respectul culturei literare și artistice, naționale.

Ei bine, dōmnele mele și domniū mei, faptele strebunilor nostri, până la Mateiū Basarab și Lupu, nu răspund ele cercetărilor din aceste respecte ? Când n'a lucrat Românul pentru *instinctiva conservare individuală* sēu a familiei lui ?

Sentinelă a Romei, Românul din Dacia Trajană făcu *fapte de rațiune* : resturile ce cunōscēți din vechia cultură a Daciei trajane vē spun ceea ce eū tac, spre a nu mi se striga : *avocat passez au déluge* !

Mult timp Dacia a lucrat ca fracțiune, — ca parte din o națiune care eși dicea atunci *Romană* ! Și din respectul patriei, Românul din Dacia nu-și opria privirile la țermii Istrului, ci la fruntariile extreme ale Imperiului Romanu. Va se dică neci pentru primii secolū ai Dăciei romane nu constatăm lipsa de rațiune și de *conștiință* la fapte: în acei secolū *Românul* era *Roman*, *Patria* era *Imperiul* !

Cugetarea și conștiința erau Romane.

Cultura literară și artistică erau ale Romei.

Fapte *pur instinctive* nu dejosesc primii secolū ai Dăciei nōstre. Mare trebuie se fiă fost intensitatea *conștiinței naționale* în primii secolū, ca se pōtă coloniștii

Romei, în curând delăsați de Roma, contopi în sinul, în cultura și civilizarea or, pre Daciî remași, pre Daciî cari duseseră altă dată panica în ănima Romei!

Când mai apoi barbarii sunt la fruntariile Dacice, instinctul de conservare voie ca Romanul din Dacia trajană, la ordinea lui Aurelianu, să se strămute în Moesia. In contra acestui *instinct*, străbunii, care deja avéu noțiunea patriei, consciința ei, remaseră și primiră loviturile infuriate.

Și mai apoi când la Roma nu mai avé vechia valöre strigătul: «*Civis Romanus sum*,» când acest țipët al *consciinței naționale* era falsificat la Bizantiu, căci el dicéu *Grecii*, aci pe țermii Istrului, încă mulți ani *Civis Romanus sum* era o realitate.

Admirabilă desvoltare a consciinței naționale în sensul latinu!

Vor veni Goții, Ostrogoții și Visigoții, și esuberanța *consciinței* și a *culturei naționale* nu numai că va salva națiunea pe calea rațiunei, érá nu pre a brutalei forte, ci încă va da Romănilor, sub numele de Teofilu și Úlfilla, adevărata domnire asupra Goților invingători. Si adî încă din respectul desvoltărei artelor, probe ne contestate a desvoltărei consciinței, nu ne stau de dovédă precioșele obiecte ce compun tesaurul dis *gotic*, dér care, cum la o viitoare conferință vom cerca a lămuri, — pentru a fi aparținut lui Atalaricu, ori lui Frigidernu, séu lui Alaviva, nu este mai pucin opera unor artiști romanî din Dacia trajană!

Și mai apoi, pre selbatecul Atila nu Papa Romei la desarmat, ci influința morală ce primise deja în Dacia, în midlocul mai cult al Romănilor. Cetiți în scriitorul grec descrierea curteii lui Atila, vedeți poeziî căntând la mésa lui căntare, cum dice cronicariul: «cu nume bun și cu laude Domnilor bunî»; studiați după descrierile istoricului, până la cele dupe urmă obiecte, ce incungiura pre Atila, și conchidetî, de puteți, că Hunii aú aflat în Dacia numai acte de instincte indivi-

duale, orî deja o cultură dezvoltată și deci necesariamente, o *conștiință națională înfloritoare*.

— Fapte numai instinctive ! . . .

— A ! decât spre a-și putea păstra *vięta*, am afla pe străbunii noștrii, mai apoi, în secolii următori, nădușindu-și conștiința și rațiunea, spre a *esiste*, fiă și în condițiune de sclavi, fără se proteste măcar cu sânge și mörte contra jugului servitutei ; decât, dicem, spre a-și păstra o *factice* existență, i vom afla apoi, după pucină anî în urma lui Mateiu Basarab și Lupu, eșind cu *pâne și sare înaintea neamicului național* : o ! atunci, dar atunci numai, se ne întörcem cu oróre ochiul înlăcrămând, de la acel trecut de fapte nedemne, de fapte cari, decât fură instinctive, nu primiră însă nici o amendare, nici o direcțiune spre bine de la *rațiunea* de la *conștiința* ce D-deu deslipi de la sine spre a o împreuna cu *omul-lut*, ca aripele ce dete paserei spre a o înălta pe d'asupra celor infime.

Dér încă o dată, nu ! nu sunt fapte pur instinctive nici în epoca la care ajunserăm cu răpedea noastră revisiune.

S'a susținut însă că imperiul Romano-bulgaro este și el un act instinctiv.

Nu cu instinctul de conservare, ci cu rațiunea, cu conștiința națională cea mai dezvoltată, acestea, acum servindu direct conservațiunea națională, acum servind-o indirect prin dezvoltarea culturai, a civilisărei, a cugetărei ; cu rațiunea, dicem, și cu conștiința națională, numai, se va putea esplica de istoricu treptata inlocuire a domniei Bulgarilor asupra Moesiei și a unei părți din Dacia traiană, prin domnia Românilor. . . Cercetați la Niceta Choniates, Cinamus. . . — De n'ar fi pe-

dantism, aş face o listă mare de scriitori, cari vë pot arëta cum Românii, cu o maturitate politică admirabilă, se aliëază, acum cu Bizantul, acum cu Pacinaţii, acum cu Ungurii chiar, spre a contrabalança pe fiă-care din ei, şi pre Bulgarii în deosebi.

Trecerea la domnia Romano-Bulgară, încă din secolii 7 şi 8 a domni cu nume romane şi unia chiar romani, după cum crede Şincai, creştinarea apoi la 860 (vedî *Simion Logotheta* pag. 440, vedî Zonara—Leon Gramaticul — pag. 460, Continuator Constantin pag. 101 etc.) a regelui Bogore (Mihail) prin influența ce esercita cultura artistică romană (Metodiu), şi în fine cererea ce făcu Mihail de preoți *latini* érá nu *greci*, sunt atâtea dovedî mari de intensitatea la care era consciința națională a Românilor !

Ce *rațională politică* la Români înainte de domolierea Bulgarilor ! si ce *rațională politică* după !. . . Inainte Avarii cu Caganul lor din Oltenia mică era aliatul contra Bulgarilor, şi când Avarii sunt risipiți de imperiul Bizantin, cu ajutorul tocmai al Românilor din Dacia trajană, vedeți pe Români cum se sprijine pe alianța cu Pacinații şi Comanii, şi cum cu acești Barbări ținú în respect pre Bulgarii şi pe Bizantini, érá cu Bizantini şi Bulgarii pre Pacinați !

Si mai apoi, când Vasile Bulgarohtonul voi a sfărîma primul Imperiú Bulgaro-român, la umbra acelei umbre de imperiu Roman de răsarit, vedeți cum Municipiul român, în ambele Dacie, infloresce şi iea preponderanța care nasce, încă în secolul IX, ducate, în Ardél, Muntenia, Moldova. *Viata națională* circulă cu nesațiu în căm-piele mai libere de invasiuni ale Daciei. — Së vină apoi Ungurii ; ei vor afla Ducii care se nu le iësă cu pâne şi cu sare înainte-le, ci se le stea cu pieptul la țermii riu-lui şi se le strige : « Nu ! pământul ce vroiti, nu-l veti avea cât voi trăi eú ! »

Si împăcare cu Ungurul nu se va face, decât prin *darea mânei* de liberă alegere la domnia Română a

unei dinastiă personală Maghiară, érá nu prin instréinarea independinței naționale.—Și ni se spune, că consciința națională nu era deșteptată deja!

Eară când Ungurul si-ároga drepturi de invingător, Românul afla la îndemână aliați în Pacinați și Cumanii. Acestia făcură pre Maghiari se apuce calea Panoniei. Și când la rindul lor deveniră periculoși naționalității române, vedeți cum prin alianța cu Românii din Moesia, cesti din Trăjana, le ținu față; vedeți-î apoi, după cum arătă Niceta Choniates, în ann. lui S. Comnenu Aug. (vedei Sincai 213—214) isgonind în alianță cu Bizanțul pre ultimii Pacinați din țeră preste munții *Τεννιοα* în marginea Tauro Scitiei.

Dér Maghiarii vor a-și întinde pintenii preste fruntariile Daciei? Atunci vedeți pre Români intrând în alianță cu Manoile Comnenu (1143) spre a începe cu Ungurii lupte ce implură secunda jumătate a secolului XII. Aceste lupte ținură până mai la mórtea lui Geisa (1160) și fură teribile Maghiarilor, căci Românii din Moldova, Ardélu, și Muntenia, sprijiniți de Moesia și imperiu strîngéu Pánonia ca în un clesce de fer.

*

Dér nu este o manifestare mai neîndoelnică a deșteptării (déca vre-o dată a fost adormită) a consciinței naționale române, ca în diumătatea dupe urmă a secolului a XII-lea, care cuprinde minunatele lupte ale fraților Petru, Assan și Joan, pentru reinchiągarea imperiului romano-Bulgarn ! (1)

Neperitóre documinte de desceptare națională, de fapte în care *instinctele animale* tacu, spre a vorbi, cu

(1) Dice un scriitor spaniol de Asan : Asan, hombre ilustre entre los Bulgarios, descendiente de los antiguos Reys de este Pais, ayiando formado con sus dos hermanos Pedro y Juan, el designio de libertarse de la dominacion delos Griegos, y queriendo hacerlo con algun pretexto aparente, fue por los annos 1187 a presentarse al Emperador Isac el Angel para pedirle algun empleo en sus ejércitos con algunas tierras incultas del monte Hemus... etc.

vocea clară a *conștiinței, rațiunea!* Românul Asan nu vrea viața cu prețul servitutei țerei sële; el rescumperă cu ani de teribile lupte dreptul d'a trăi ca națiune română. Admirabilă este politica lui, care-l împinse să unescă la proiectele sële grandioase de reconstituțiune națională pre Româniî din Dacia trajană, și se caute alianța lui Frideric I. contra imperiului grecesc! . . .

Ce? Sunt mari domniile lui Mateiș și Lupu, pentru că de la ele influința grăcă aș învins pe acea slavă! . . . Dără cât mai mare trebuie se fiă acea epocă în care imperatoarele Jonișiu reclamă sancțiunea revoluțiunei române, independința Romanismului, nu pe putere de arme, ci pe dreptul de *sânge* . . . .

A! când de-ună-di se dicea, dómnele mele și domniile meî, că faptele acestei mari epoce erau fapte instinctive, n'ați surprins cu urechia animei, o șioptă, un murmur de protest! Era geniul Romanismului, care agita falduriî aceluî drapel ⁽¹⁾ spre a vă face se cetiș pe el acel sublim țipăt de neînvingerea Romanismului, acel țipăt al *desceptărei conștiinței naționale*, ce ânima bravului și marelui Ionișiu trămité Romeî în acel «*Reduxit nos ad memoriam patriae et sanguinis.*»

«*Civis Romanus sum*» nu mai resuna pe țermiî Tibrului, ci pe malurile Oltului, ci în Craiova sêu în Têrnova, ci în ânimele Românilor de la Nistru la Emu, de îngrozia lumca, de tremura maghiarul, de putură fi asurdiș neamicî de el, și se se arunce în diverse părți ale Dacieî, în brazda încă udă de sângele atâtor generațiuni, semința din care, când va cădea imperiul romano-bulgaru, vor încolți nouele ramuri ale Romanismului în Muntenia și Moldova!

A! când Bizanțul, sdrobot, tremura la numele Asanilor și al lui Ionișiu, când Ungurul, redus în fruntariile Panoniei sële, se tânguia Papeî; (vedi *Teiner*: Monumenta Slav. Merid.) când Jonișiu de și Domnu și pre-

(1) Arătă un drapel din cele cu care era adornată sala.

ste Bulgaria, se alipia de beserica Apusului, numai că-cî era *latină* ; când el trimitea pre însu-și fiul său împreună cu alți feciori de preoți să învețe la Roma limba latină ; când el, în o epistolă către Papa, vorbește de esistența de *cărți*, scripte, din cari a și aflat multe relative la originelē naționale și la dinastia sa domnitore, ore mai remâne cuiva din noi îndoielă, că adevărata restaurațiune națională nu este din secolul al XVII și nici din al XVIII-lea, ci din al XII-lea secolu, în care se află rădicată preste tôte una din culmele ce compun șirul munților aurii de lumina desvoltărei consciinței naționale.

Țrei-Erarhî, Curtea de Argeșiu ? Udriste Nasturelu, Urechiă Costin ? Eaca în seclul al XII-lea cetățî ca Craiova, state ca ducatul Făgărașiu și Maramureșul. Nu Udriste Nasturelu, carele în cartea ce tipări sub Mateiū Basarabu scrie, că : «Socotit-am că mai tôte limbele au carte pre limba lor, și cu acea cugetare» scôte acéstă carte anume *pravila* pe limba românescă, . . . ; ce o declărare ca «*reduxit nos...*» Nu o învingere a grecismului asupra Slavismului, ci o învingere a Românis-mului asupra străinismului în genere.

Ecă aci, nu Urechiă și Costin, cercând, după Dlugosi, Pascowschi etc. se probeze cu *sfîlă*, că Româniū nu sunt din temnițele Romei, cum susține Misail Călugă-rul, Simion Dascalu și Eustatie Logofetul, ci un cap care pörtă corónă imperială, spunend lumei înmărmurite și surprinsă, spunend-o cu spada în mână, imprudintelui imperiū frăncu de la Bizanțu, că el este *Joni-tiū Imperator* Blahorum, și că *Blahi sunt vechi Romanî* ! . . . A ! deca acésta este a se uni *instinctive* spre *conservare* cu Bulgariū, atunci nu mai înțelegem care este fapta, ce se dice rațională, și de consciință națională !

Dér ni se va dice : fiă ! consciința naționale e decep-

tată ; ce faci însă cu limba română, care e pusă pe planul depe urmă și sacrificată limbei bulgare ! ?

Noi tocmai în această concesiune, ce Româniî fac Bulgarilor, vedem urma a fapte noue *rationale* alor nostri. *Instinctive* ar fi fost altmintrele ; *rațională*, Româniî dau puçinul și formalul spre a avea multul și fundamentalul. Și apoi recunoscem că fatalininte încă urma se fiă ast-fel : Românul eșia de sub domnia limbei latine ; încă limba sa nu era o limbă scrisă ; acea bulgară se scrie, graçia lui Metodiū și lui Cirilu, și ea se impusă ca limbă scrisă, în çiua când limba latină, tăcu în oficialitate și în biserică. Dér ore, din cauza că la Unguri, Anonimul lui Bela și la Poloni Polonul Dlugosi aū scris operile lor nu unguresce, și nu polonesce, ci latinesce, ore am permite cuiva se nege Polonieî și Ungarieî pre acesti scriitori și se çică că consciința națională maghiară nu datěză de cât de la 1790, de când adecă aū inceput a părăsi limba latină ?... Și ce ni se spune mai la urmă ? Că sub Lupu și Mateiū *grecismul* aū înlocuit *Slavismul* în biserică ! Noi scim însă, că din strevechiu aceste limbi împărçiaū stranelē biseriçilor. Și deca *Romanismul* se folosi de lupta *grecismului* cu *Slavismul*, de nu mai dinainte cel puçin sub Stefan cel mare, cu un secol înainte de data la care se pune renașcerea, în biserisa St. Nicolae din Iași se făcea loc limbei române alătura cu limbele slave și grecesci, se dedea și limbei române o anume capelă din cele trei ce și până adî s'aū conservat la această biserică, reprezentătore fidelă a diverselor influințe ce s'aū luptat în câmpia noastră literară și naționalē.

Dér se nu anticipăm.

Fost-aū mai puçin mari, naționale și strelucite manifestatiî ale consciinței naționale, restaurațiunea Principatelor, a Muntenieî și a Moldoveî ?

Au nu este o probă neîndoişă de desteptare a conştiinţei naţionale renunţarea voluntară la suveranitate, la tron, a Banului de Craiova şi a altor Domni, spre a constitui un mai mare centru al Românismului? Oare în curtea de Argeşi şi Tirgovisce nu s'au pus cu mult înainte fundamentele adevărate ale gloriilor lui Matei Basarab? — Dér ce este atunci conştiinţa naţională? Este ea a înlocui o înstreinare naţională prin alta? Este ea a lăsa pre fermecătorii rustici pentru mitologia elenă? Déca conştiinţa este séma ce un popor eşi dá de ale séle, pentru a şi le dirige spre desvoltare şi progres, apoi epoca restauratiunii Principatelor este şi ea demnă a sta alături, în importanţă, cel puţin cu aceea a lui Matei Lupu, déca nu şi cu aceea a Ásanilor.

*

Faptele unui popor, ca şi ale unui individ, se esplică unele prin altele. Nimica accidentale în viaţa popórelor din faptele la care au conlucrat raţiunea şi conştiinţa naţională. Progrese şi scăderi, când nu-si-au esplicăţiunea în fatalele circumstanţe de topografiă, vecinătate, cataclisme, stirpe, şi-o află în şirul ce ié raţiunea, conştiinţa naţională, în desvoltarea ei.

În acest şir, obicinuit sub domniele lungi, sunt *preemininţi*, care pe cei ce nu au la ochiú luneta de apropiere a istoricului, 'i fac adese a crede că acelea preemininţi sunt dealuri izolate, fără legătură între ele. Eróre: pregresul şi scăderea de ađi, repetim, 'şi au esplicăţiunea în faptele de erí precum munţii esplică văile.

Când aflăm manifestaţiuni de desteptare naţională şi de maturitate, sub o Domniă, fiă acea Domniă a lui Matei séu Lupu, se nu uităm că nimica în natură nu nasce de-odată mare au bétrănu, matur şi perfect, şi aceea desteptare naţională şi maturitate ce admirăm în Urechia, Costin, Udriste etc, se o reputăm nu numai la mizlocul sociale în care aceia au trăit, ci şi la mo-

mentul lor literariu, adecă se ținem sémă, la meritele lor, de meritele naintașilor. Omer nu nascu fără Orfeu, fără Phemius, fără Rapsodi.... Virgiliu veni în urma lui Lucrețiu și a atâtor altora... O gloriă, un geniū mai tot dé-una e o concentrare a unor sume particulare de fapte și de cugetări : este sumariul timpilor trecuți spre înțelegerea presintelui și preceperea viitorului . . . .

Aceste cugetări ni le inspiră cercetarea răpede a mersului naționalității noastre, și după restaurațiunile române. În faptă, cine în domnia cea glorioasă a lui Mircea I și apoi în cea cultă a lui Alecsandru cel Bun, — una din acelea Domnii lungi și culminante, — nu află manifeste probe ale culturii vechi și semînța viitoarelor glori și scăderi ? Acea organizațiune a țerei, acele așezăminte religioase, monastirile : Cozia, Cotmăna, Moldovița, Bistrița, Rădăuți ; acea scólă de legi din Moldova, acea curte poleită care făcu admirațiunea Impăratului Bisanzului, Paleologulu, și a Poloniei, carea se grăbi a cere, nu alianța numai a lui Alecsandru ci și încuscrirea cu el, își au semînța în trecut, în Mircea I, la Iuga Vodă, și chiar și în acelea agitate și scurte domnii care semnăleză primii ani ai restaurațiunii Moldovii, domnii scurte dér în cari *ideea* avuse totuși timpu se cadă în pământ bun. Ce idee ? Ideea naționalității, a întrolocării românilor din ambe Principate ; aceea că pe de o parte Iuga și de alta Mircea pregătescu încă pe la 1400, armate organizate, spre a se cuceri unul pre altul, până ce Iuga cădu prizonier lui Mircea I.

Ce alte sunt luptele lui Tepeșiu cu Dănescii, decât urmărirea a ideiei, ideii naționale, care, în dauna particulară a indivișilor, și trage brazda peste obstacole spre a se areta, ici-colea, ca oazele verzi salutare în deșertul seculilor. Tepele lui Vladu sunt de sigur, măcelurile, ghilotina revoluțiunii franceze, dér sângele ce curgea din țiepă roua brazda în care încolția ideia... Ce este, ce însemneză măcelul ce Vlad făcu între Sașii Ardélului ? Ce însemneză amestecul lui Vlad în afacerile Mol-

dovii, trimiterea de oști lui Ștefan pre a apuca tronul ei? De unde a inventat Ștefan *ideea unirei* cu Muntenia, care idee născu resbelele teribile cu Radu și Turcii?... Nu vedeți aci o înlănțuire, o urmărită manifestarea a *conștiinței naționale*?...

Intru adevăr, nimic izolat, nimic din senin, cum se dice: o! fiți siguri că acele cununice ne place a acumula pe capul nostru, ađi—căci am făcut *unirea*, căci am desrobit țerani, căci am dat libertați constituționale, etc. — sunt făcute cu flori semănate de secolii din urmă. Cerce cineva se nască o *idee* mare, care se o și pôtă realiza el înainte de ce ea se se fiă insinuat, în curgerea secolilor, în sângele întregului popor! . . Sterpe-î vor fi cercările. Domniî cei mari, miniștrii cei mari, sunt cei cari întelegă când sosese momentul pentru a isbucni cu vuet flórea *ideei* din bobocu, care ca acea flóre a tropiculu, nu înflorește decât în restimpurî depărtate . . . Va vedea flórea cine vaghici momentul deschiderei ei . . . Un moment mai nainte seú mai târđiú nu te poți bucura de primul și îmbătătoriul ei parfum . . .

*

O eclosiune mai mult a flórei conștiinței naționale o află istoricul sub Petru Rareș. Minunatele lui lupte în Ardél, politica lui în privirea Polonilor, Ungurilor și Turcilor, sunt manifestațiuni necontestate ale dezvoltării conștiinței naționale.

Și Petru Rareș nu continua numai pre Ștefan-cel-Mare, ci și pre Neagoe I-iu Basarab, domnitorul Munteniei.

Petru Rareș este culminanta, înainte de Mihaiú Vitézul, a *conștiinței naționale*.

Neagoe I-iu este dezvoltarea culminantă a aceiași conștiințe, și întărirea ei prin armele putinte ale culturii artistice și literare. Nu dela Mateiú Basarab, nu dela Vasile Lupu, se'ncepe această cultură; începutul ei este, s'a vedut, cel pucin din secolul al XII-lea. Monumentele ce n'aú a-

juns la noi nu putem înse ale nega. Încă sub Bogdan Dragoș se scrie cronici, letopisețe, isvóde, în latinesce, mai apoi se scrieră în slavonesce. În romănesce însă nu se scrise mai ânteiú sub Lupu și Mateiu : sub Neagoe încă se scrie romănesce, cu un secolu înainte ; și mai nainte de Mateiú și Lupu, călugărul Evlogie scrise, la 1497, sub Ștefan-cel-Mare, o carte de rugăciuni de-o parte serbesce și de alta romănesce, ca se fiă, dice el, pentru améndouă cinstitele strane a le bisericei. . . . Nu în secolul al XVII-lea, în tot casul, nu sub Lupu și Mateiu se începe consciința națională, manifestată prin cultură, monumente, arte, litere — ci, pentru cei ce nu vor ca trecutul cel mai depărtat se coprindă rădăcinele arborelui, — ci cel pucin cu finea secolului al XV-lea. Secolul acesta a vėdut nascerea lui Corezi, a lui Popa Jane, a lui Popa Mihaliu, a lui Tordasiu Mihaliú, a lui H. Ștefanu, ⁽¹⁾ care între 1546 și 1580 imprimară primele cărți bisericești, de și nu scriseră ei primele cărți romănesci.

Secolul acesta și din respectul artistic e superioare secolului lui Lupu și Mateiú. Curtea d'Argeșiú nu e singura dovėdă despre acėsta ; chiar în arta imprimeriei, de exemplu. ochii Dumnevóstră înșivė pot judeca, de veți compara caracterele de imprimare ale cărților tipărire sub Mihnea Vodă cu ale celor de sub Mateiú Basarab, de Udriste Nasturel. ⁽²⁾ Cunósceți admirabila evangeliă din 1521, ce caracteriză acel timp.

Asemenea unei lampe gata a se stinge, și care din când în când licuresce, este spre finea secolului al XVI-le mer-sul consciinței naționali. Licăriri ale ei aflăm sub străinul Despota Eraclidu, sub Ioan Armėnul, sub Petrascu sub Petru Cercel, primul român ce se adapă la sorginte latină în Florența, în Italia .. Culminanța scăderei fu în Aron, la Moldoveni, și în Alexandru al III-lea la Munteni. Dėră acėstă cėtă era cėtă ce în zile de primăveră precede resăritul sórelui . . . Mihaiú vine la 1582 . . .

(1) Veđi Analectele literare f. 18.

(2) Veđi «Revista Romănă» 1861 Decembre, pagina 827.

Restul ăl tacu. Căcî, cui nu este cunoscut?

Conștiința Națională? Dér ce va se dîcă acel titlu al lui Mihaiu, de Domn Munteniei, Moldovei și Ardélului? . . . . A ! nu este acésta spiritul brut de conquistă, este *idee națională*, în șuprema ei desvoltare . . . Nu este sub Mihaiu o manifestare a conștiinței prin arte și litere? . . . Dér viața națiunilor este ca un mare edificiu ce construe mâna lui D-deu ; nu cereți la temeliă ferestrele ; puneți ornamentele arhitectonice la locul lor . . . Fiă care epocă, fiă care domniă are sarcina sa la construirea aceluî edificiu . . . .

E! ce se facă arhitectul cu gypsurile și statuile ce a preparat, decă murii nu sunt aridicați ! Nu este un merit mai scădut d'a aședa edificiul decât d'al adorna . . . Sunt destule ruine adornate ! . . . Bizanțul și Roma erau adornate de arte și când jugul le apesa grumazul ! . . .

Conștiința națională? Dér ore nu la suvenirele lui Mihaiu, ce munții Ardélului și ai noștri repercută și ađi—suvenire prinse de ănimă poeților moderni—ne am redeșteptat noi și am redobăndit *conștiința de noi* ? . . .

Mihaiu cade victimă la 1601, dér geniul lui, care era intruparea geniului Romanismului condusă *ideea*, destinele române . . . .

Mateiu Basarab și Lupu nu se esplică prin sine inși ci in legătură cu toți secolii preste cari s'au aședat frumosele dér adesea amăritele lor Tronuri.

Da ! ei au pus in funcționare deplină acel putinte resort al progresului : *limba*. Sunt in secolii din urmă cari au gloria d'a o fi păstrat . . . . Da ! Mateiu și Lupu sunt culminanța, in secolul al XVII-lea, a conștiinței naționale, in serviciul ei punendu-se cultura, civilisarea literele, legislațiunea . . . . Insa decă acest mare Domn are gloria d'a purta coróna, se nu refuzăm admirațiunea noastră meseriașilor cari au lucrat o in curgere de 15 secolii. Vai ! când acea conștiință națională, un mo-

ment deșteptată la freamătul armelor lui Mihaiu, și la fermecul frumóselor arte ale Domnielor lui Mateiu și Lupu, cand acea constiință națională se va stringe, ca sensitiva în petalurile simțitoare la contactul ucidător al *beilor streini*, cari vor deșosi tronul țerei; și când în curgere de un secolu desolațiunea va copleși ogorul național; când întunerecul și tăcerea sepulcrului va acoperi ultimele note ale cântăreților naționali, ale Corezilor, Udristilor, Urechilor, Costinilor Cantemirilor; atunci, d'acolo, de peste munți, de unde ađi vântul ce vine își încarcă aripele negre cu suspine și dureri, vântul ne va aduce semința roditorea acelei consciință, streplantată la umbra ruinelor Sarmisagetusei de către Eroul Român.... Ce dic, va aduce semința? ea este din secolii în agrul udat de sânge al Daciei! . . . . Nu simțiți sub picioarele vóstre împingend pământul? Sunt ramurile din rędăcina stejarului.... Ele sunt tinere încă, dér e betránă tulpina... Țineți-vě bine, voi cari, privind tulpina trunchiată, vē aședăți cu pintenii preste ea . . . .

Că tot cresce, mereu cresce,
Din trunchiū vechiū stejar stufos.
Iar Maghiarul pintenesce,
Pân' ce-o-da cu tidva 'n gios !....

Si tot cresce, mereu cresce,
Din trunchiū vechiū ștejar bătrân ;
Si la umbra lui sporesce,
Némul nostru, ném român !

SEMĂNĂTORII DE IDEI

CONFERINȚA PUBLICĂ DIN 16 MARTE 1868

— 〇 —

Omul nu sémănă numai grău, ci și altă speciă de sémnță : *ideea*. Nu dă mugur, trunchiū, tulpină, nu înverdesce, nu infloresce, nu dă rod numai simburile de migdal ce cade în sinul pământului : ci și *ideea*, cădută în acel pământ care se chiamă omenire, séu numai în acel ogor care se chiamă ginte orī națiune. Și *ideea*, dicem, dă mugur, tijă mică, apoi tulpină, și tulpină palmierului, apoi flori și fructe, care la rândul lor vor fi sémintele altor idei . . . .

Semănători de neghină séu de grău,—cei care impraștie cuventul... se vedem odată cine și ce au sémnat ca se scim înainte de ce neghina a dat rod, a o smulge din grău.

Vrėu, dómnelor mele și domnilor mei, sė-i cercetez cu d-trė astă-séră . . . . Considerați :

1. Dupė rėde ; ce idei—sémnțe—au cădut pe generosul pământ care se chiamă națiunea română și cari fură sémnătorii acelora ?

2. Care sunt sémintele ce trebuie se aruncăm pentru venitoriū ?

*

Ce ștejar imens și stufos este acela pe care înflori *naționalitatea română*? . . . . .

Este ștejarul stufos eșit din o sémnță romană : ștejarul numit *municipiul*, a cărei rėdăcină este *familia*. Sémnța au aruncat-o coloniile lui Trajan ; mu-

gurile aũ dat, tija s'a ridicat din ce in ce mãi tare și un secol dupã aceea, Dacia era acoperitã întrãgã de *municipii*. Vie barbarii acuma, sfãrame, incendieze, devaste tot; naționalitatea romãnã ca acẽ flõre, pentru desvoltarea cãreia, se dice, cã trebuie secolii, ea se desvoltã pe ramurile stufõse ale arborelui ingente al *municipiului*, cum și frunzișul ștejarului secular ascunde cuibul pãsãricelor mici pẽnẽ cãnd ele își vor simți aripi cu care se sbõre singure.

Familia și municipiul, municipiul din care cu incepere de la secolul X-lea se desvoltã diversele State romãne, *ecã*, repetim, o *semãntã romanã*. Esistența nãstrã naționalã a putut fi contestatã; contestate furã aspirațiunile nãstre la venitor chiar; *dãrã naționalitate*, *dãrã romãnismul*, neamicul nostru nu le putu lovi în germenile lor putinte, în *municipiu*. Trecurã Gotii, Hunii, Bulgarii, Slavii, Ungurii. . pe teritoriul Daciei; ei se diserã stãpãni nãstri, *dãrã municipiul* romãn persistã, și, cetate sãntã și neluabile, el toci armele lor, și barbarii venirã curẽnd seũ mãi târziu a se inchina în templul lãrilor și penaților Romãnului, mulțãmindu-se în definitiv cu acẽ satisfacere d'a numi pre demnitarii vechilor nãstre *municipii* cu nume de la ei: șoltuzi, purgari, etc. în locul numelor latine, tot așia cum Istrul se numi Dunãre, cum pre Romãni îi numirã Valachii, Oulahi, Volochi, etc. fãrã ca din acẽstã împrejurare, se înceteze Istrul d'a esiste, și Romãnul d'a fi Romãn. . . .

Municipiul! cine sãmãnã seũ va semẽna semãnta acẽsta, acela este și va fi, domnilor, legiuitorul bun; cãci el va cultiva plantã potrivitã cu pãmẽntul național. În lãturi toți semãnãtorii de scaeți și de palãmidii: în lãturi constituțiunii, legi, regulaminte, care lovesc seũ aũ lovit *municipiul*.

Dãr se nu vorbesc tocmai metaforic.

Fost-a semãntã romanã în brasda naționalã, în acea brasdã care așia de adese o roși sãngele strãbun?

Semință *per excellentiam* romană fu :

MUNICIPIUL.

Deră municipiul nu fu singura semință romană. Cercetați și veți afla o trecută în tot ce constituie istoria noastră: ea este în obiceiurile, moravurile, datinele, credințele, superstițiunile noastre; ea este semința, *ideea romană*. Ore pene și acea neplăcere ce avem pentru *comerciul*. și pene și acel mare gust al d-vastră, dómnelor, pentru *gătelii* și lux nu este de *semință romană*? Și regulamentele care în secolul din urmă reglau dimensiunea barbelor și mustețelor arhonților noștri, neci ele chiar nu sunt fără se-și aibă rădăcină la Roma!

*

Odată veniți în Dacia, colonistii Romani primiră influințe asupra ideilor lor, și prin urmare asupra culturii și instrucțiunii; căci are un popor atâtea idei și atare idei, câte și cum i le dă instrucțiunea și educațiunea sea.

Factorii principali cari au luat o parte mai însemnată, cari au avut o influință mai mare la civilizarea poporului român, fură de sigur și diversele poporimi barbare care s'au strecurat pe pământul Daciei Trajane.

Pe atâta pe cât ne îngăduie scurtimea timpului de care-mi permite se dispun programa și bine-voitorea dumnévoastră ascultare, voi se arăt în ce mod, în bine séu în rău, și în ce ordine de lucruri mai ales, au esercitat asemenea popóre influința lor asupra desvoltărei civilisărei naționale române.

Principalele popóre pre care diverse împrejurări le puseră în immulțite relațiuni cu Români, fură, în trecut, după Daci: a) Goții, Hunii, Bulgarii, Ungurii, b) în evul mediu: Slavi, Polonii, Ungurii, Armenii și c) în secolul din urmă: Turcii, Fanarioții, Slavi, Germanii, Francesii și Evreii.

*

— Ce elemente puteau aduce aceste diverse popore la civilisarea romană?

Si mai înteu Daci.

Fondul culturii Dacice era religios (Eustathius ad Dyonis. v. 304.) Legiuirile lui Zamolce împărta pu-terile publice între un cap al religiei și altul laic. Cu toate acestea religia era în cât-va în serviciul regilor cărora, dice un autor German, le venia în ajutor, căci ordinațiunile laice vestite se recomandate prin gura preoților, câștiga în putere, prin aparința religioasă solemnă. Între doctrinele spirituale ale religiei Dacice era nemurirea sufletului, (metempsicosa). Dera erau și Daci cari credeau alt-fel (alii emori quidem, sed id melius esse quam vivere)....

Curagiul neclătit de mörte, cutezanța în lupte și pericolu, sunt fructul unor asemenea credințe religioase. Între mörte și servitute, Dacul alege mörtea. Regi și supuși se întrec în a se sinucide. Ast-fel Dapyx, așia Decebal.

*

În asemenea cultură, ce puteu fi femeile dace? Ele primiseră duritatea vieții bărbătesci. Muria bărbatul, femeile se întrecu care se möră în onörea lui, se se îngrope cu el... Amicii mortului decidu care femeie se cuvine se möră, și vö asigur că se gäsiau amici tot așia de drepti ca Paris cu judecata mörului, la Greci.

Femeile Dacilor învinși, eși dădeu cu curagiü mutuale paharul cu venin. Ele plângeu la nascerea unui copil; era adevărată *bocire*; la mörte era din contra: chiote, veselii, bucurii, cântece, ospete. (Herodot). Dera avöu sacrificiul uman. — Poligamia se practica *legiuit*, un barbat avend 10 — 12 ba chiar și 30 femei și când avö 4—5 atunci trecö de un flăcău (Strabo 297). Cu toate aceste, de altă parte, se onora *celibatul*.

Geții erau bețivi ca Traci rudele lor. Se îmbetau cu plăcere la ospete din pahare de corn. Eră cei söraci se

îmbătau din mirosul narcoticelor ce aruncau pe jaratic. *Dicaeneus* sfătui stirpirea viilor. Băutura tracică de orz era comună. Nutrimântul lor era foarte cumpătat, și ei puteu reziste fomei. Ei mâncau mai ales miere, lapte de oiă și de iepă în forma îngroșată de caș și iaurt (Strabo). Ciredile lor și vânatul le puteau însă da și carne, dără erau de o mare abstenență. . . . Agricultura era în flóre ; se semănau în schimb ogórele pe fiă-care an. Produsul câmpului 'l strângeau în pivnițe și se acoperea cu pământ. Așia fac și Spaniolii.

Geții se distingeu la resboiū mai cu sémă ca călăreți și erau abili în aruncarea săgeților, pre carele inveninau după modul sarmatic ; mai purtau la partea dréptă o armă strimbă (*gladius incurvus*, *iatagan*). Atacău nu la o laltă ci împrăștiati. Ei n'aveu coif, dără aveu scut ; ei mai purtau măciucei și toiage. Ei cunoscéu arta asediului și apărării cetăților : aveau baliste și berbeci de asalt. Șciau face întărituri. Oastea avé vexile cam ca la bisericile catolice de la noi, și mai ales aveau *balaurul*. Solii de pace și ablegații erau acompaniați cu cântări din un fel de cobse, cântări ce amintesc cantecele Nibelungen.

Aspectul getului era mai mult decât sever și totdeuna dur, resbelic, neingrijit, îmbrăcat în piele, cu pėrul lung, încălciat, nepeptănat, cu barba până la pept ; ei purtau itari strimți, ca și Galii. Daciū mai aveau un fel de sucman pe care-l țineau țepăn pe umere cu două agrafe. — Pe cap purtau o căciulă țarcănescă, și cei mai de frunte pelării. Daciū făceau socii din sclavele lor

Vestmântul femeiei era o tunică cu mâneci largi, încinsă, a căreia creți abundanți atingiau gleznile. Pe ste acesta puneau o fotă ; capul l'aveau învelit până pe cefă și se țepené cu un fionc. Dacele erau frumoșe. — Ele se preambiau cu bărbații. Căsătoria era considerată ca o neguțitoria ; mirele mergé ca cumpărător la părinții aceleia ce voia sė-și dea de soția. — Femeile dace erau fó rte crude cătră prinsii din resboiū, cătră neamicii țerei

lor. Ele sunt reprezentate ardând cu faclă, pre Romaniî care le cădêu în mâni, la cap și la umeri.

Daciî putêu fi în număr de 2,000,000 de ôre ce putêu avê 200,000 ostași.

Ei locuiau în cetățî. Despre locuințele lor cetiți în «Colóna trajană» de Frohner.

*

Écã cultura poporului cu care Romaniî coloniști în Dacia vor fi în nemizlocit contact. În genere acest contact putu dera fi de o influință salutariã asupra Românilor. D-trã, sciți însi vè ce lucru anume am luat de la Daci și ce am lãsat. Casele Românului, portul maî preste tot, uneltele de casã, modul de lucrare a câmpului, hrana chiar n'aũ încetat neci astãđi d'a fi dacice. Cât pentru partea moralã și intelectuale, femeea romãnã fost-a și ea altã datã inferiôrã în bravurã femeei dace? E ôre modern acel cãnt care ðice :

„Tôtã grija 'mî-am luat.

„Bãrbatul 'mî-am îngropat ?

E din secolul din urmã deprinderea femeilor clasei nôstre ðise maî culte, d'a nu uri ca femeea dacã, din contra d'a *iubi* pre neamicul țerei seles! — Dera, este fôrte vechiã, e de semință dacicã, pôte, acé mare inclinațiune a bãrbaților romãni spre poligamiã . . . Nu ðic cã astãđi Românul are pãnã la 30 de femeî, ca vechiul dac, dera, decã dacul cu 4—5 femeî era considerat ca un *flăcãu*, ôre nu considerãm noi, corupți cum suntem, ca pre un *bãrbat onest*, pre acel care se mãrginesce la cifra pãnã la care remãnea dacul flăcãu?...

Tactica resbelicã a strëbunilor nôstrii este și ea o desvoltare numai a tacticeî resbelice dacice. Pãnã și armele nôstre furã mulți secolî acele ce vedurãm cã avêu Daciî.

Se nu maî vorbesc de marea inclinațiune a Romanu-

lău la unile credinți: smei, balaurul poveștii, c'o falcă în cer și alta în pământ, etc. sunt și ei de origină dacică.

Lăutarii noștri sunt țigani, da, dără instituțiunea o avéu Daci. «*E un craiu, se primblă cu lăutarii*», nu fu d'apururea o espresiune la figurat. Ceî mari ai Dacilor și apoi ai Românilor, se acompaniau de lăutar și în un ordine altul de lucruri; Români i-au urmat. Ei, de și crescin și atunci pe când crescinismul nu avé putere în Stat, nu au urmat ei a da capului religios o însemnată parte și influință asupra celui laic? Acésta este esplicarea rolului ales ce jucară în faptele naționali mitropolitul și episcopul român, începând de la Ulfila și până la Veniamin.

*

Am insistat măi mult asupra Dacilor, căci noi scim că Daci nu erau Nemți, nici Slavi, cum au voit și voiesc unii și alți *amici* ai Românilor a-i arêta; apoi nu negăm că Daci nu au putut fi de tot stirpiți de Trajan, ci remași ca un element subordonat, însă voiam a arêta că nu este o pată séu o scădere latinităței noastre déca în sângele nostru s'a amestecat și sânge Dacic. Era un generos și nobil sânge! O! de l'am avé mult astădi în vine: atunci am striga: Acolo, se mergem, acolo, la Sarmisegetuza, se măi fiă o-dată *Dacia* ori se perim!

*

— Dără ce idei puteau aduce Românilor un popor ca al Goților și alt popor ca al Hunilor?

— Puțin, și putem dice nimică nu datoresce cultura noastră Goților, cari primiră ei de la străbunii noștri, în mare parte, cultură și religiune. Vasele din tesaurul gotic din muzeul nostru probéază ori cuî că ênsăși mitologia gotică primi de la mesterii români și greci diversele attribute, vestminte etc., ale deilor anticității romane și elene. Bravura unui rege ca Atanaric

al Ostrogoților nu putu însă fi de un exemplu Românilor?

*

Déră de la Huni și mai puțin putură străbunii noștri primi influinți bine-făcătoare de cultură.

Ascultați ce erau Hunii și veți conchide înși-vă :

Fennis mira feritas, fœda paupertas ; non arma, non equi, non penates; victui herba, vestitui pelles, cubile humus ; sola in sagittis spes, quas, inopia ferri, ossibus asperant. (Tacit, Germ. 46).

«Corpora cute candida et vultus habent difformes. (Procopiu). Poetul contimpuran lui Attila, Apolinariu Sidon scrie :

Gens animis membrisque minax ita vultibus ipsis,

Infantum suus horror inest. Consurget in arctum,

Massa rotunda caput ; geminis sub fronte cavernis etc.

*

Un asemenea popor nu puté avé decât funeste influinți asupra culturei române. Turnați apă în vin ; el nu măi va fi așa de generos, déră neci apa nu va fi cu colórea ei primitivă; așa fu cu contactul Hunilor și al Românilor : Hunii luară de la Români multe din cele ce constituau cultura română și ei dedură Românilor numai o parte din selbăticia lor și póte din acea poftă a *aurului*, care deveni adese-orî fatale gloriei naționale....

Din contră Hunul , care la venirea lui în Dacia , nu scie de altă casă decât carulu séu spatele calului (de călare negociau, tratau trebile, mâncau, dormiau chiar....) curënd apoi, sub influința românului se fieséză în sate și orașe. .. «Noi, dice Iornandes (Capit. XXXIV) vorbind de un oraș mic, — Noi observasem un palat de lemn , construit din scândure netedite și strălucitoare, cu închieturile atât de bine ascunse că nu se puteau vedea. Vedei în acest palat sale spacióse pentru ospete , portice de o arhitectură plină de eleganță....»

*

Ceea ce se întâmplă cu Hunii se întâmplă și cu Bulgarii.

Nu este mai puțin oribil tabloul ce se face despre Bulgarii, despre sălbăticia acestor barbari, care trecură mult timp de Hunii, atâta de mult semănau Hunilor prin lipsa de cultură, sălbătăciă, moravuri crude și nemorale. Mare a trebuit în adevăr să fiă puterea spiritului, a culturii străbunilor noștri, ca coplesii de asemenea sălbătice orde, nu numai să nu se sălbăticescă ei pe deplin, dăra încă să-și cioplăască și să-și aducă și la religia lui Crist, prin călugărul Metodiū. Modul cum se narază aducerea lor creștinism probă totă importanța culturii străbune, cultură mulțămită căreia nu târziu nu numai predomină Români prin inteligență, prin civilizarea, dăra și chiar compuseră politica, (căci superioritatea politică încă din vechiū o dădea tot instrucțiunea și educațiunea) ajungend a da Bulgarilor *Domni Români* ca Sabinus, Paganus, Umarus, Campagnus, etc, decă este se credem pre Șincai. Amintiți-ve ingeniosul mijloc al creștinării Bulgarilor de Metodiū. . . . Va se dică și artele erau în flóre la Români! Bulgarul Domn *Bogoris* (843). care dupe botez se numi Michail, admira și se entusiasma dinaintea unei pânze artistice; noi suntem în progres: suprimarem dăunedii și mica școlă de pictură ce promite a ne da venitor pânze cel puțin ca ale lui Metodiū! . . . .

*

O mare influință primită însă de la Bulgarii fu asupra limbei și grafiei române. Poporul român lipsit—cum a rătaiū altă dată, —de o grafiă proprieă pentru limba română, pentru că această limbă fusese limba nescrisă, pe cât timp limba latină, fusese în Dacia limbă oficialitatei, — când simți nevoia — limba latină încetând d'a servi la Ulpia Trajană —, când simți nevoiă d'a scrie românesce, Românul luă grafia de la Bulgarii. Nu este adevrăat că Româniū aū scris înainte de Alecsandru-cel-bun cu litere latine, cum, din o eróre ce am puté o scuza.

scrisă Cantemir : Români scriseră foarte târziu și când începură a scrie, scriseră cu *ciriliane*.

Limba română primi de asemenea influinți morfologice de la limba poporului cu carele necesități politice, bine înțelese, aliară pre Români. Introducerea în biserică și oficialitate a unei limbi slavice va face negreșit posibilu un stat romano-bulgar, dér va întârzié mult desvoltarea noastră propriă literară.

*

In fine Unguri, care năvăliseră în părțile Moldovei spre 889, au fost și ei departe d'a fi un popor care se exercite bune influinți asupra culturii, civilizațiunei române. La năvălirea lor în Moldova, de unde fură goși de Pacinați, Unguri nu erau mult mai culti decât naintașii lor. Trecând deaci prin Galitia în Panonia, intrând sub diverse titluri de incuscire, ori împăcare în ducatele române ale lui Menomorut, Cladiu, Gelu, etc. din Ardél, elementul Ungur era numai o apă care turnată asupra vinului, asupra elementului român, stabili un grad în cât-va comun dér inferior de spirit, de putere intelectuale? . . . Cine se câștigă din acest amestec fură Unguri, acei sêlbatici ai lui Alan și Arpad, care ceréu regilor bulgaro-români să le trâmă de probe un braț de iarbă și un vas de apă din Dunărea. . . .

Vedeți chiar astă-dî deca Unguri n'au împrumutat de la Români totă cultura lor materială și deca chiar poesia, cântările lor populare, viața lor domestică nu este o decopiere mai mult sêu mai puțin fidele a acestor ordine de lucruri de la Români.

*

Din acestea de mai de sus apare pentru mine o *idee* : Unguri și Bulgari, veniți la cultură prin Români, uniți, confederați cu Români, numai așa vor putea ei aspira

la independință și venitor. Bulgari, cari aveți a vă mișca spre autonomiă, aci priviți : aci, în sinul patriei române eră nu la Ruși va fi centrul puterilor vóstre.... Politica maghiară de astădi, aceea d'a oprima pre Români, d'asă anesa, ajutați de baioneta austriacă, Ardélul autonom și necucerit de Arpad, politica acésta care a ridicat la primul ministeriũ maghiar pre D. Andrassy, va fi o politică care în definitiv va eși fatală tot Ungurilor. De asemenea gravitatea Bulgarilor pe lângă Rusia în loc de România, va aduce peirea Bulgariei! . . .

*

Timpul mă obligă înse se scurtez mult.

— Ce datoresce cultura României, maí apoi, Leșilor ?

— Leșilor datorim și bune și rele : cultura intelectuale a bărbaților Moldovei, a cronicarilor, a multor domni o datorim scólelor polone. Lor datorim însě pe lângă multe obiceiuri, mode de traiu, de locuință, de hrană, etc. și spiritul de intrigă, pofta domniei și a măririlor, luptele intestine . . .

Déră se nu imputăm nimică celor căduți : ei aũ plătit erorile lor cu sângele atâtor martiri, cu vieța și averea atâtor generațiuni; și astădi de la ei putem învăța ceea ce va! atâta de puțin scim : a ne devota patriei nu pe hărtiă, la gura sobei, și în jurnale, déră ca ei : dece contra a sute de mi! de pusc! neamice ; ca ei, dând țerei, nu împrumuturi de 300,000 lei cu dobândi (care neci acestea nu ni-aũ ademenit a da bani țerei la nevoiă), ci până la cămașa noastră ! . . .

*

Intreba-vom óre acum ce e datóre cultura noastră Grecilor ? Nu este vorba de acei Greci pre care 'i-aũ nemurit Omer, Sofoclũ, Platon, ci de acei fi! ai corupțiunei și ai pécaturului, de fanarioți. . . . .

O ! nu ! vom tăcea . . . . . În facia acelor bravi ai Candiei, cari ne arétă și ei ce póte o mână neinarmată

chiar cu pușca cu ac, când însă resortele ce o mișcă este *patriotismul sânt*, în fața lor nu voiū mai aminti tristețile influinți ce au avut frați degenerați de ai lor asupra sôrtelor și a culturii nôstre, din secolul dupe urmă! . . .

Și apoi, domnilor mei și d-lor mele, le voiū tăcea și din alt punct de vedere : un singur drept, dice scripturâ, aparâ de osindâ o cetate întregâ coruptâ. Și noi scim că un fanariot (orî-care fiâ motivul) a decretat încetarea *vechinătăței*, a alipirei Românului de glebă !

*

Derâ ce ne mai veni d'acolo , din acea regiune unde sôrele răsare? . . . Ce influinți se esercitara asupra culturii nôstre din acea parte? . . . . .

— Vedeți Basarabia , ingenuchiatâ în robii și prefăcutâ în un tăcut mormânt. . . . .

Ce ne veni d'acolo ?

Crucî lungî și credință puținâ. . . . .

Crucî de totâ mâna pe pepturile celor ce-și crucificaserâ patria. . . . .

Ce ne veni d'acolo ?

Otnoșeniî, nacazaniî, scripisanii, zagalafce, certverôce, și dojeniî și bejaniî, spovedeniî, și orî-ce parascovenii . . . , Ce ne veni d'acolo? . . . dintr'o parte pași, cadine, ciumă , locuste ; din alta viscolî , crivețe . . . . uniforme pentru vizitiî ce mânâ *tvoicele* prevaricatorilor , și încă sorocovêțul, carbova, pentru spioni , *separatisti* cutezătorî la Iași , centralisti întusiaști la Bucuresei : cestiunea monast. inchinate. . . . peireâ lui Tudor Vladimirescu; revoluțiunea din 1848 , și acé . . . Ba până aci! . . . . Sê sperâm că s'a închis calea. . . . calea? . . . . La 1848, voiaū a li opri calea eșindule înainte preoțiî cu *evangelia*. Acêsta putê indupleca pre paganul Atila d'a nu darima Roma, dêr nu și pre creștinul muscal d'a nu sdrobi revoluțiunea română.

Acêsta vê va fi lămurit pôte că numai acolo nu pôte afla cale un neamic unde calea se pavézâ cu pepturi de om. . .

Viu s'eu mortu... numai peptul e baricadă, zid ce opresce pe neamic, érá nu evangelia. . . . Diavolul fuge de cruce, déră neamicul României este măi puțin creștin și de cât diavolul..

*

Ávem o necontestabilă influință asupra civilizațiunei din partea Germanilor. Bieții noștri eismari au dispărut s'eu dispar, și avem *susteri*; avem nu măi mult cai de călăria, cu care străbunii luau în gonă ordele turceșei, ungureșei, sășesei, cazașesei, déră droșei, ealesce nemțesei. . . . Se ne ferim numai d-lor de o așa influință din această parte: ea ar putea fi fatale nu numai spiritului de *libertate*, cum a fost fatale Ardeleilor pre cari 'i-aú făcut ca adese s'eu nu înțelegă aspirațiunile noastre liberali, déră chiar naționalității. . . . Se ne amintim d-lor că decât Românul vorbea limba slavă cu unele animale: *Godac, idio*! —. . . el are de la Nemți vorba *grópa* (graben). . . Da, sper și eú ca d-v. cu proverbul român: cine sapă grópa altuia va căde el în ea! . . .

Influința Germană? A! decât nu amú fi cerut Germaniei numai *lipscăni* ei și *nifică* carte—de care ea are atata de multă — negreșit amú fi departe!

*

Déră Francesii? . . .

— O! Francesii! strigă consórtia unui Domn de lângă mine: Godillot, Openhaim. . . . Étă de sigur *lungi* influinți. . .

— Áșia, éște adevérat; însé ce sunt concesiuni de câte-va milioane, cu aceea ce am dobândit de la influința francesă asupra spiritului și a ăniei noastre. . . . Nu, nu avem numai cisme cu lac, pelării Renaud, parfumerii Piver d'acolo; avem și iubirea libertăților, a dreptății. . . . Ávem măi pre sus de tóte garanția naționalității române! . . . Liber amicul meú s'eu găsescă

că plătim pré scump amicia Franciei. Eū, domnilor, voiū dice : aprob fiă asupra celor ce aū inglodat țera în concesiuni, dăr gloriă Franciei, acelei surori a României, care merge în fruntea familiei latine !

*

Plecați acum urechia Domnilor. O se vă spun că mai datorim ceva și Evreilor . . . .

— Datoriă și evreu, — sunt vorbe care nu se despart : unde este una, cătați, veți afla și pre cea-laltă . . . .

— Ce datoriți, Domnilor, Evreilor ? . . . .

O ! *pardon* , nu am se pregătesc niscaî alegeri de deputați ca se mă interesez d'a sci ce datorii aveți, ca apoi se-mi dați votul drept dobânda datoriei neplătite . . .

— Ce datorim Evreilor ? . . . .

Sănătatea sătenilor perdată prin basamacuri, prin beuturi otrăvite ; miseria lor până la sapa de lemn ; prostituțiunea femeilor și fetelor române . . . .

Dăr alătura cu atâtea funeste datorii, le dorim și ceva bun : relele de la ei ne-aū convins, sper, pe deplin, mai mult decât orî-ce alta, că scăparea noastră, până și ei, de nu pôte fi astăzi neci în legi neci în regulamente, ci în *instrucțiunea și educațiunea națională*.

*

Instrucțiunea și educațiunea naționale este în adevăr scopul ce trebuie să ni-l punem în vedere cu toții, mari și mici, putinți și neînsemnați avuți și săraci . . . . . Ecă semința care va da råde bune . . . .

Dără nu e d'ajuns se scim care e semința ce ne trebuie.

Ideea-semință, dómnelor și domnilor mei, nu pere : se pôte că ea, ca și grauntele de grău din piramidă, se rămenă ascuns secolii în monumintele cugetărei umane ; dați numai o rază de lumină, de căldură și ideea-semință va încolți și va da tijă . . . și va cresce, mereū mereū va cresce . . . . Se nu se descurageze dără semănătorul de

idei când ea nu incoltesce indată; destul că e *semănată*, ea va incolți mai curând seü mai târziu.

Ogorul naționale e mare; pământul vergin și mănos... Aruncați, o! aruncați în brasdele lui semință, semință multă . . : Ce semănați? Iubirea de țară, de bine, de adevăr, de onóre, justiția, evlavia . . . Ungurii vor se face și din petre maghiari... Faceți. dómnelor mele, din fiii voștrii Români . . . Nu vor fi mulți ca petrele dér inteligența lor va fi mai putinte de cât duritatea petrelor maghiare . . . Se semănăm, domnilor, mai ales o flóre, s'o îngrijim și s'o adăpăm, și s'o plivim de buruene și de mărăcină . . .

— Care este acé flóre?

— O nu mă întrebați: nu-ı simțiți parfumul fermecător, nu-lă simțiți inundându-ne anima?

Da! ați ghicit domnilor, acé flóre se chiamă : *Dacia!*

Instrucțiunea și educațiunea este ogorul în care crește acé flóre...

Cine va fi déră pentru instrucțiune și educațiune (am simțit d-lor cine sunteți de óre-ce ne-ați dat așa de adese orı semne, de incuragiari când v'am vorbit de ele), cine va fi pentru instrucțiune și educațiune, acela numai este adevăratul ostașiă al Románismului . . .

Căduți în luptă, căduți chiar în atěrnare a altor Staturi, noi nu suntem perduți pre câtă vreme vom puté striga:

«Totul e perdat afară de cultura poporului! . . » Și poporul atunci nu va întěrdia d'a respunde :

«Nimic nu e perdat, căci *pot* eü orı-ce, pentru că sciü *mult!* . . .»

La lucru déră, mame române, la lucru junı, la lucru scoları români!

CONFERINȚA
IN ONÓREA ANIVERSALEI

DE

300 ANI

A NASCERII LUÍ SCHAKESPEARE,

Tinută la Universitatea de Iași, după însărcinarea rectorului ei *D. F. L. Măiorescu*, în 11 (23) Aprilie 1864.

Domnule Consule, (1)

Domnilor!

Un mare geniū, un minunat poet al cugetătoarei Germanii a dis : *Este cu neputință de a vorbi despre Schakespeare ; orî ce s'ar dice de el rămâne ne îndestulătoriu.* (Eckerman p. 229). Iacă aci, DD., în aste vorbe ale lui Goethe, nu măsura meritului meu când cutez a vă vorbi de Schakespeare, ci scusa neajunsurilor, ne îndestulărilor talentului meu când tratez asemenea materiă, și încă înaintea unei adunări atât de alésă. Supunându-mă decisiunei Onor. Consiliū academic, eū n'am uitat slăbiciunea mea de a ridică măciuca cea mare a lui Hercule și a încerca coturnii seî ; de vorbesc totuși, este că ajutat de scriitorii cari aū scris despre Schakespeare, și între acestia de Hugo, cel mai recent, contez și pe indulgința D-vóstră, pe buna voința și încurajarea ce ați arētat de cât-va timp junilor nóstre catedre universitare, cursurilor nóstre libere. me voiū sili și de astă-dată a merita încuragiarea D-tre, de nu prin sciință, erudițiune, măcar prin zel și prin sincera admirațiune a nemuritorului bărbat a căruia aniversale triseculariă o serbăm astă-đi.

*

(1) La acesta solemnitare asista D. Consul englez.

Dacă Omul nasce de la maică-sa, geniile nasc din sinul a mii de împrejurări : de rasă, de climat, de societate, de vremi. Pentru ca un talent se se pôtă desvolta răpede și cu fericire, trebuie se fiă la națiunea sea mult spirit în circulațiune, dice Goethe (pag. 356 T. I. Eckerman.) De aceea dacă cine-va voiesce se scie ce a fost Ramayana la Indieni, el cată se scie ce erau Indieni și ce era Mahabarata lor cu suta sea de mii de distice ; nu seie cine-va ce sunt psalmii lui David fără de a seie ce era David, ce erau Iudeii, ce era poema Iudaică, Biblia. Nu-și esplică cine-va pre Omer fără de a seie ce era Grecia, fără de a seie ce erau Rapsodii, Peanii, Linușii, Trenii. Ce este Virgile fără Lucretiū fără secolul lui August, fără Mecena ? Ce e Lucretiū fără Eniū și fără Omer ? Ce e Dante fără de Cruciate, Cervantes fără Cavalerism, Milton fără luptele religiose de sub Enrie al VIII ? Ce ar fi fost Corneliu, Racine, fără curtea lui Ludovic al XIV, fără Boileau ? Tot ast-fel cu Schakespeare. — « Patriei seie, mai dice Goethe, datoresce Schakespeare bogățiile producerilor seie ».

« Patria sa, cu ceriul seū brumos, cu océnul seū etern mugitor, etern în luptă a depus pe paleta sa metaforele cele semete și totuși naturale, comparațiunile cele largi ca imensitatea océnului. Totul ce constituie arta sa poetică e datorită patriei seie, tot atât cât și geniul seū naturale.

Numele acest nemuritor, Schakespeare, nu este dar numai nume de individ ; cu el se desemnă un secol, o epocă, o cultură, o naționalitate, o rasă. Geniile sunt colónatele microcosmice cu care D-deū insemnă treptele eternității ; precum Chinesii cu colóne insemnău milesimele anilor Imperiului lor, geniile sunt colónele cu care inteligenta umană și insemnă din epocă în epocă victoriile seie. Cu acest caracter, ele, geniile, încetéză de a fi posesiune națională spre a fi ale omenirei. Aci în regiunile inalte ale giniului, taçe vocea individului și în locu-î e omenirea care cântă imne gloriei și eternității.

Omenirea a făcut din Schakespeare piramida miraculoasă care însemnă punctul pînă unde în secolul al XVI omul a străbutut și explorat în țera, în labirintul acela nestricabil, care se dice : animă, suflet.

Ca se pricepem pre Schakespeare, din cele dișe se vede nevoia ca se întrebăm care este secolul, care e epoca și care e mijlocul său societatea în care a trăit și care e apoi și momentul literariu ce a avut, vréu se dic, care e zestrea literariă ce a găsit geniul lui și ș'a apropiat-o spre a o însuti și a o înmii?

*

MIZLOCUL SOCIALE. Omul nu este singur în lume; natura îl acopere și ceî-l-altîi ómenî il înconjură, dice domnul Taine. Un elocinte coleg ⁽¹⁾, nu sunt multe septemăni, a espus care e rolul naturei climatelor la constiuirea raselor. Dér nu numai rasa este fontăna individualității; înconjurarea omului prin altî ómenî altereză de asemenea ca și climatul, său în bine său spre rău, aplecările ce odată el a priimit de la nascere și prin rasă. Care sunt decî ómenii, care este, în alt cuvënt, mijlocul sociale, carele a fost sorgintea de bune său rele înspirațiuni pentru geniul lui Schakespeare?

Anglia se afla pe timpul nascerei lui Schakespeare sub domnia Elisabetei. Cine nu-și amintesce domnia furtunosă a tatălui ei Enric al VIII, principe crud și neconstant, carele resculă țera cu shisma religiósă, cu uciderea atător din cele șese femeî ce avu? . . . Care putéu fi moravurile într'o societate frământată cum era acea inglesă pe atunci și în ochii căreia regele comitea crimele monstruosității sele. Domnia Elisabetei însă fu de pace, de abudanță, de desmardare; liberul esamen introdus cu luptele religióse aduse independența spiritului, și decă încă nu era libertate ceea ce avea Anglia, dér ea se bucura de pace și de liberul esamen și

(1) D. T. L. Maiorescu.

cu ele se prepara pentru libertate. Neci o epocă, dice D. Guizot, nu este mai favorabile fecondității și originalității producțiunilor spiritului decât acele timpuri, în care o națiune deja liberă, der ignorându-se încă ea însăși, se bucură cu naivitate de ceea ce posede, fără a băga de seamă la ceea ce-i lipsesce. De asemenea timpuri ai lui August la Roma, ai lui Ludovic XIV la Franța, ai Elisabetei în Anglia, ai Medicisilor în Italia.

Lui Eduard VIII urmase Eduard VI, fiul seü. Maria sora sa, care urmédă în tron, revine la catolicism, arde pre cei ce credü alt-fel, până și pre arhiepiscopul de Cantorbery, Thomas Crammer, dupe ce preludase la domniă cu uciderea nefericitei Ianna Gray...

Asemenea crudimi, asemenea ucideri, măcelării, repetate în ochii mulțimei, fi-va de mirare s'o vedem aplaudându-le mai apoi, la teatru, în Benjonson, și cei-lalți și în Schakespeare?

Și cu asemenea suvenire de sânge, cu asemenea măsură a patimei, care, ca se aplecăm teribila metaforă din King Lear, *gilgiă din pepturile regilor și ale nobililor ca Bosforul descărcând valurile negre în Dardanele* . . . Cu asemenea energiă în caractere și în pasiuni, putea ore tragedia se nu nască, când *realitatea* teribile încetă cu suirea pe tron a Elisabetei?

Care era însă nivela la care ajunsese societatea în acești timpuri ai domniei Elisabetei? În stratele mai jos ale societății, energia și duritatea dobândite prin luptele cu océnul, prin victoriile purtate asupra despotismului, energia acésta în timpuri de pace trebuia să-și caute alt câmp sub Elisabeta dupe ce pre clasele de sus ale societății Englese le dusesese la o adevărată estravaganță și orgiă.

Suvenirile sângelui vărsat sub ultimele domni nu pucin contribuise a menține ore cum o natură dură în mulțime.

Măi sus încă, în alte strate sociale, o putere plecată spre abus ca totă puterea nețermurită. Tot acolo des-

frânarea, patimi fugóse, amestecate cu galanteria Spaniolă, lux neauđit, mania modei, serbări nebunesci; in fine, in un strat intermediar și adesea chiar și in cel mai de sus, spirit de aventurę, de incercări sumețe, deșteptate prin reeșirea atător descoperiri de totă natura cu care se terminase secolul precedent (1).

Pentru realizarea unor asemenea întreprinderi, se apela la știință . . . știința progresă. Cugetarea sbucnea din ce in ce mai cu putere și din tóte părțile . . . și ea eși impregnată, acum de patima care colcăea cu violență in peptul națiunei, și Anglia avu pe Schakespeare, — acum sublimată prin sublimul întreprinderilor și a aspirațiunilor, prin suvenirea luptelor religióse, și dobândirea liberului examen și lumea avu pre Milton.

Écă *midlocul sociale* in care la 11/23 Aprilie 1564 se născu William Shakespeare! Écă secolul in care Schakespeare a fost implăntat până in fund și ale căruia moravuri, de țără, de curte, de oraș, de sus, de miziloc, de jos, de tóte condițiunile umane iaű fost așia de cunoscut!

Cum se întemplă pentru mai toți acei bărbați, cari sunt chemați a deveni, de mă pot esprima ast-fel *Geniű Epocă*, așia Schakespeare trecu cu vuet ca meteorele, dar fără de a lăsa întrégă memoria sa lumei. Geniile mari pare că perd partea lor umană spre a nu putea fi priviți de cât ca nisce simbole. Cine n'ar voi se sciă cu încredințare care fură muritorii, cari scóse din mintea și ănimă lor nemuritoarele accente poetice, și cugetările sublime ale Mahabaratei și Ramaiane? câte dispute și controversii asupra esistenței lui Omer! . . . Déca de asemenea lupte, dupe Schakespeare n'aű putut urma, multămită imprimăriei; déca esistența lui nu a putut a se pune in indoială, câte in doeli însă asupra a tot ce constituă viața, petrecerea lui ca om, prin mizlocul sociale in care s'a născut?

(1) Taine.

Poet dramatic, adevărat de genul cel care mai puțin reflectă pre scriitor, de genul acela în care mai cu anevoiă se poate dovedi cum *stilul e omul*; de genul cel în care mai cu anevoiă un scriitor poate a se ocupa de persoana sea, Schakespeare, ocupat de verii ce alți oameni străini, el nu ne-a lăsat despre sineși decât prea puține date positive. S'ar fi putut ști multe cu siguranță despre el, dacă contimpuranii lui ar fi voit se facă cercetări, dacă direcțiunii noi literarii încercate de autorii contimpurani n'ar fi detras în altă parte, pe mulți ani atențiunea Angliei. Dintre toate sôrtele operilor literarii, cea a operilor lui Shakespeare a fost cea mai curiosă. Corneille móre serac, dar cu gloriă; Cervantes, necunoscut de present, desprețuit în viața sea, cum móre, numele și întreaga lui viață sunt materii de cercetări ale contimpuranilor.

Schakespeare numai, contimpuranul lui Cervantes, móre, dupe ce a fost mulți ani aplaudat și operile lui par a fi murit odată cu el. Abia dupe șapte ani ele se tipăresc. De unde vine acésta? Când ochiul nostru a întâlnit la apunerea sórelui, vre una măcar din rațele lui, noi îl închidem cu uimire. . . Generațiunea care a vedut pre Shakespeare, a închis ochii, loviți de rațele geniului lui, și ast-fel viața acestuia, abia observată de contimpurani, a remas, dice domnu Guizot, cea mai obscură pentru generațiunile următorii.»

Abia vre-o cincî decî de ani dupe mórtea lui, Aubrey culege souvenirile și tradițiunile remase încă despre el, pe lângă operele lui și câte-va urme de esistența familiei lui ce se puteu afla în registrele civile ale orașului natal. Din operele lui, numai *sonetele* sunt care ne mai pot vorbi despre Shakespeare ca om.

Ecă totuși datele ce dau biografiu despre viața acestui mare bărbat.

Familia lui Shakespeare locuia la Stratford pe Avon în comitatul de Warwick. Tatăl lui era, dice unii comentatori, negușitoriu de lână, alții îl fac mănuseriu și

Aubrey pretinde că era măcelar. În tot cazul acesta ar rezulta pentru noi, că Shakespeare s'a născut ca și Moliere din sinul burgesiei, a aceluși stat sociale unde era desvelit mai mult spiritul de întreprinderile sumețe, mulțămărită căruia spirit, clasa burgesă era deja atât de influențată în stat chiar pe timpul Elisabetei.

Decă am voi se găsim origine nobile de pergamente lui Shakespeare și nu ne am mulțămărit cu noblețea nemuririi geniului, decă am vrea pentru Shakespeare altă noblețe decât cea singură ce o cunoște cronicarul nostru Miron Costin «deosebirea sfatului», atunci am spune că familia lui Shakespeare avea și ea un fel de trecut, de noblețe a sea de pergament. Strebunul lui William priimise de la Enric al VII, ca respătire pentru serviciile sële, nise proprietăți în comitatul de Warwick. Tatăl seș, posesore unei mici averi câștigate prin sudorea frunței sële, în fine ajunsese a fi, la 1569, mare baili și primul alderman al micului seș oraș, Stratford. Când Shakespeare era de patru-spre-dece ani, tatăl seș însă era pe calea ruinării; el perdând averea femeii sële, fusese obligat a-și părăsi funcțiunea sea municipale. Sărăcia împiedică atunci pre William se mai urmeză la școlă: el e dator se ajute pre tatăl seș în comerț; el făcuse destulă școlă, ca se fiă dobândit cele d'antăi principii de educațiune liberale, educațiune dice domnu Guizot, suficiente unui om superior spre a-și curăți spiritul de stângăcia ignoranței și al pune în posesiunea formelor cuvenite cu care avea nevoia de a sci se îmbrace cugetarea sea. De aci vine că ceea ce mai târziu va fi geniul seș, străbate prin tôte ocupațiunile cele mai intime ale sële.

Aubrey istorisește că W. Shakespeare era numai de 15 ani când lășă școlă ca să vie se ajute pre tatăl seș în comerțul măcelăriei; aci este cea revelare a geniului seș, la care aludem mai sus. Aubrey dice că William de câte ori tăia vre un vițel făcea acesta cu pompă și pronunța câte un discurs.

Cine, dice domnu Guizot, raportând această anecdotă, nu întrevăde aci pre poetul tragic inspirat de spectacolul morții, fiă aceea a unui animal, și căutând al face imposant său patetic.

Din cauza contactului sociale, viața lui, se nu ascundem, nu este cea mai corectă; societatea în care s'a născut i-a împrumutat energia violentă a pasiunii ce la el a fost prematură și imprudentă. Turmentat, rescolit de o imaginațiune naturale, foarte viă, pe cât timp ea nu avea un alt câmp în care se se astempere, lesne aduse pre William Shakespeare la usul și adesea la abusus plăcerilor, une-orî chiar la desordine. La 18^{1/2} ani el se însoți cu Anna Hatvay fiica unui yeoman, care era mai mare decât el cu vr'o opt ani, dér care póte, după un obicei nemuritor, avea o zestre bunisóră. Unii comentatori esplică lucrul însă alt-fel: ei vęd în astă însoțire un mizloc (acesta era iar un obicei vechi) de a liniști imaginațiunea prea viă a junelui. . . . E mai probabil ceea ce afirmă alți biografi ai lui Shakespeare că a plătit prin astă însoțire amorul prea înaintat pentru Anna Hatvay. Și el a mai plătit cu persóna sea și în alte împrejurări cu mult mai puțin plăcute. Așia de esemplu sir Thomas Lucy l'a maltratat, unii dic bătut de mai multe orî prindându-l în braconagiū și vênare neiertată pe moșiile séle. Nobili țineaū pe atuncea tot atâta la vênătoaria animalelor selbatice precum poporul începea a ține la vênătórea libertăților lui. . . .

Dér și Tomă Lucy a plătit lui Shakespeare carele a făcut din el pe Shallow, tipul judecătorului tont, tip care, cum se vede, este vechi pe lume.

Acestei împrejurări cu Sir Lucy se datori determinarea lui W. Shakespeare de a se refugia la Londra cu trei copii ai sei la 1584. La Londra, dispozițiunile séle naturale îl împinseră răpede spre scenă; se făcu actor, său mai drept servitor în teatru, orî cel mult un figurant. O tradițiune pretinde că a fost și mai puțin decât atâta: se dice că spre a-si câștiga pânea de totă dioa,

păzia caii gentilomilor la porța teatrului. Omer n'a cerșitorit? Miseria este lotul cugetătorilor mari, cum mai de multe ori spiritul nu este acolo unde e și averea. Ast-fel Shakespeare a gustat miseria; el a simțit nu în imaginațiune, dar în persóna sa, toate impunșeturile ascuțite ale umilirei, ale disgustului public, ale despotismului popular... (:Taine)

«Bietu Comedian» al Măriei séle, cum îl numesce un document, care se conservă în Anglia, William Shakespeare avu destule umiliri și neajunsuri de suferit.

«Vaî! dice el în unul din sonetele séle, vaî! este adevărat că am rătăcit în voia întâmplărei, și m'am făcut un bufon, espus la privirea publicului, însângerându-mi sufletul și vîndënd cu vil prețiu cele mai scumpe ale mele tesaure». Disgraciat de sôrtă, pune el pre Hamlet se dîcă în locul lui, (Hamlet act. III. sc II) disgraciat la privirea ómenilor, plâng în solitudine abjecțiunea sôrței mele, arunc ochii asupra-mi, blastămându-mi sôrta, dorindu-me a fi asemenea cu cine-va mai avut în speranță, în frumusețe, în amicî; séu disgustat de bunurile mele cele mai alese, mai că mă desprețuiesc pre mine insumi » Și aiurea :

«Viața-mi nu este decât o movilă de cenușă; ănimă mea însăși mi s'a consumat; și vin se mă așed cu tristeță lângă acest focar stins pe care-l contemply cu un ochi plin de lacrimî.»

Urme de durerile, de necazurile séle, se pot afla în toate caracterele personagelor séle melancolice, când vor vorbi «despre loviturile de bice și de disprețul secolului, de nedreptatea împilătorilor, de ultragele celui orgolios, de insolența ómenilor în slujbă, de umiliațiunile ce suferă meritul rēbdător de la mâna nedemnilor și pre care le suferă, pre când ar putea, dice Shakespeare, se-si dea singur chitanța de ertare și de desărcinare cu un vârf de fier de șese palmace.»

Shakespeare a învățat ce e omul, nu în cărțile psihologilor, ci la marea și teribila scólă a vieței învăluite,

și pentru el a trebuit, ca pentru tot geniul, se fie dublă în strepunerile ei, căci o duplica imaginațiunea. Dér nu este mai periculoasă imaginațiunea înflăcărată, decât când nu este satisfăcută. Shakespeare negăsind în cariera sa teatrală decât disgust și necađ, caută ași-o repurta aiure, însă unde? Acolo unde vede că este reeșire pentru contemporanii sei. Câți din noi nu s'a întrebat ore și astăzi, vedënd buna stare, îndemănările lucșului, ași putea dice favorurile și trecerea pre la cei în putere, a vicioșilor, a cărturarilor, a infamiei, câți din noi, în momente de amărăciune, nu s'aũ întrebat în lăuntruľ sufletului turmentat, de nu cum-va viciul, desfrânarea . . . . . sunt titluri de recomandare și legăminte sociale? Shakespeare nu era o virtute, nu era un sânt, ci un om al Angliei de sub Elisabeta, și încă un om de o imaginațiune de poet.

Shakespeare și a făcut o asemenea întrebare și n'a așteptat ca rațiunea se respundă negativ . . . Poesia nu raționéză, ci simte.

Aci e, nu scuza, dar esplicarea decăderilor lui morali . . . . . «Sorta nu m'i-a dat, a đis el unde va, ca și «Molier, pentru traiũ decât miđlóce de om public, care «nasc obiceiuri de om public.»

Neguțător onest, tatál seũ perduse tot și chiar și libertatea în închisóre. — Wliliam vedũ o sémă de ómenii, cari fără de a munci tráiaũ bine, cari fără de ași plăti datoriile, nu mergeaũ la închisóre.... El se dádu în societatea lor : se făcu pártașul petrecerilor junilor nobili Pembroke, Montgomery, Sutantom și alții a căroră ferbinte și licențioasă adolescentă gädilia imaginațiunea și simțurile seľe prin esemplul voluptătilor și al eleganțelor italiene, dic Domnii Guizot și Taine. Iată cum se adevereșce vorba cu care am început : Că omul nu nasce singur.... cei-l-alti il înconjóră.

Omenii cu care Shakspeare fu înconjurat, i-a dat independința geniului dar și orgiile lui ; ómenii cari l' înconjuraũ i aũ dat, de oparte atáta đestre din literi-

le clasice cât și energiă, de altă parte, spre a rumpe cu clasicitatea... Tot ómenii ce 'l înconjuraú i-au dat și legitimat alte amoruri decât acela al Anei séle. — În noroiú ămbând nu poți aú păstra haina albă. Pe lângă ómenii ca Pembroke și cei-alti, Shakespeare a putut aú permite aspirațiunii amoróse îndreptate la o femeie de condițiune mult mai sus de cât a lui... Se ăice că era însaú Elisabeta.

Dar decă unei imaginațiunii vii, răpitóre, se póte imputa erorile lui William Shakespeare, aceste erori nu sunt ele plătite și resplátite prin Romeo și Julieta, Visul unei nopți de véră și atâtea capo d'opere nemuritoare ce a lásat lumei? Și apoi este de netăgăduit că femeile ce a iubit fură atâtea ocațiuni de sbucniri ale geniului seú.

Mai la urmă, în mizlocul erorilor séle, W. Shakespeare a știut a remânea onest și leale în conduita sea. Goethe 'l a arėtat franc și neprefăcut. Benjonson 'l a numit *amabilul Shakespeare, dulcea lebedă de Avon*. El era afectuos și bun : « *s'il avait des entrainements, ăice Taine, il avait aussi les effusions des vrais artistes* Toți care il iubeaú el iubiaú pentru afectele lui tot atăta cât și pentru spiritul conversațiunei séle promte, ingenióse și agile și pentru humurul și imaginațiunea sea facilă și atât de abundantă.

Când câmpul literariú, primind întipăririle ardenți ale imaginațiunei séle liniúti sufletul seú, el reveni curând la viața regulată, aședată, óre cum burgesă. Calitățile de rasă sbucniră nu târđiú spre a se adăoga către acele ce i le dăduse *midilocol sociale*. William Shakespeare se gândi atuncea a face trebă, a-ú asigura veniturile. În curgere de 17 ani, el remase actor secundar ăice Rome, unicul seú istoric, și tot de odată se ocupă cu remanierea de piese ; fu aú de mare activitatea încât compatriotul seú Greene îl numea : Stanca gătită cu penele altuia, *factotum, acapareur* al scenei.

Când era de 30 ani, Shakespeare reeúise a avea în-

destule economii ca se cumpere o casă la Stratford. În curând el, spre a-și da îndemănări materiale cât mai multe, eși înmulți munca : se facu antreprenor și director de Teatru , antreprenor de zidiri, de moși, chiar și cămătariu..... În fine, la 47 ani retrăgându-se (și nu se poate cunoște motivul) în orașul seū natal, se ocupă ca un bun gospodar de trebile casei și neluând altă parte la politică decât prin părtașia sea la luptele și afacerile municipale. Când aceste lupte nu i se păreau mergend tocmai reū, lucru ce nu se prea întâmplă adesea în tôte municipalitățile, Willian Shakespeare petrecea o viață liniștită plină de vioiciune, de humur, ca un adevărat filosof în *templa serena*, nesfădindu-se cu nime, iarăși lucru anevoiă în lume, și ceea ce e mai curios, prea pucin ocupându-se de gloria sea literariă. Ca și Omer, el a lăsat posterității grija dar și gloria de a aduna și edita operele lui.

O asemănare încă cu acest poet mare al omenirei : decă mult timp Grecia și Roma va fi mers în peregrinațiū la olivul grotei din portul Phorcis, cântat de orbul de la Chio, un secolu întreg a fost vizitat de Anglia și Germania dudul plantat de William Shakespeare lângă pacinica sea casă de la Newplace ! De câte ori la umbra acestui arbore — împărat grădinei séle, dupe espreșiunea poetului Konachi, — nu va fi luat aventare cugetarea sublimului dramatic, până la ziua în care muri, ziua de 23 Aprilie 1564, în a 52 aniversare a născerei séle. Prin o coincidență curiosă, în aceștași zi și Ispania plângea pre Cervantes Saavedra ! Ast fel, mister la născere și în viață, — mister și la mórtea geniilor... Pare că aceste douē mari genii, Cervantes, Shakespeare, aū fost legate prin unul și acelaș suflet, dupe cum în legături aū remas influințele ce exercitară și exercită încă asupra mersului spiritului uman la cele douē mari rase Europóne Teutona și Latina.

Cenusele lui Shakespeare odihnesc în biserica de la Strafórd, unde și astă-zi e morméntul lui ; sufletul, ge-

niul lui însă este pretutindinea unde e suflet, unde e natură și adevăr.

*

După ce vedurăm pre om, se cercetăm acum cu întinderea modestă ce ne dă cadru unei conferinți, și pre scriitor.

Ca om, William Shakespeare, vedurăți, a fost omul secolului, a societății sele.

Ca poet dramatic el este tot al secolului se. De aci calitatăi, dér de aci și erorile lui literari. Căci ni s'a spus de autorităi, că nici un geni literariu, ca cel dramatic, nu este mai dependinte de mersul spiritului și al moravurilor timpului. Racine ca și Corneliu are defectele contimpuranilor lui.

Dacă Corneliu al francesilor n'a găsit decât o societate dér nu și un moment literariu, adică o cale naționale deschisă tragediei, Corneliu este un contrast neesplificabil în fața misterilor și a societăților celor două confrăți din secolul al XV. În locul pieselor de teatru, fără stil, fără asemănare cu viața, Corneliu a dat opere care se aibă aceste calități, și dacă Corneliu, n'a dat tot-d'una viață operilor sele, este sciut singur de la sine, că tragedia «este reprezentarea unei acțiuni importante unde figură persoane ilustre animate de pasiune, a căror lupte trebuie se producă un eveniment funest.»

Shakespeare a fost, din punctul de vedere a ceea ce numirăm *moment sociale*, mai fericit decât Corneliu: El a fost, nu singurul reprezentant al unei epoce literari dramatice, ci suma, culminanța acestei literaturi care avea mari reprezentanți în Beaumont, Fletcher, Massinger, Ben Jonson: «O mare parte a geniului lui, Shakespeare o datoresce puterii fecundante a aerului viguros al secolului se», dice Goethe.

Totuși Shakespeare este alianța cea mai miraculoasă între clasicitate și revoluțiunea modernă a gustului....

Shakespeare scia pucin latinesce și mai pucin grecesce; el datoresce acest merit încercărilor de tragedia clasică ale lui Sackville care făcuse pre Gordobuc. Déca de la acésta William Shakespeare a luat arta vechiă, de la Beaumont și alții s'a 'nvățat cum se pôte urca pe scenă veritatea umană.

Ben Jonson, în clasicitate, întrevedea pre omul așa cum trebuie se fiă, ca și catolicul Calderon, ca și Racine al francesilor. Shakespeare, neputënd ceti în altă carte decât a naturei, a întrevăduț pre ómenī numai *cum sunt*. Constatăm aci faptul fără a ne pronuncia pentru una din ambele procedări. Constatăm numai, că după idealul posibilului al scólei francese, arta cu tóte negațiunile lui Volter ș'a transportat în Anglia limitele, și a reprodus idealul realităței. Sunt mai multe lucruri, dice Shakespeare, în cer și pe pământ, decât ce viséză filosofia noastră.

Cònt esact, Shakespeare, datoresce mult autorilor dramatici contimporanī și naintașilor seī. Eī sunt pentru geniul, pentru revoluțiunea lui Shakespeare ceea ce fūră mai apoi enciclopediști pentru revoluțiunea de la 1789. Ast-fel Shakespeare este espresiunea perfectă a timpului seū.

Va se dică acésta că Shakespeare nu are originalitatea sea? Ceea ce el nu datoresce nimăruī decât geniului seū este crearea a unei lumī de ómenī în care cei de pe urmă din muritorī, care vor citi teatrul seū, vor recunóșce frați și amici.

Ceea ce nu datoresce decât geniului seū, este că n'a lăsat, cum dice Goethe, nici o singură situațiune a vietei umane ne depinsă și neesprimată, și încă cu ce facilitate, cu ce libertate !..... (pag. 229 Ekerman T. I.)

Shakespeare a ajuns prin geniul seū, la punctul acél înalt în care rar om ajunge, punctul când avem consciința simțimintelor și a cugetărilor nóstre, când avem consciința și prin ea strebatem sufletul altuea.

Nime ca Shakespeare n'a strebătut lumea cu mintea:

mulțămita lui lumea devine pentru noi deplin transparentă: «devenim, dice poetul de la Vaimar, de odată confidenții virtutei și ai viciului, ai mărireii și ai măsurătății, ai nobleței și ai crimelii d-v., și asésta prin miđlócele cele mai simple.

De esplicarea acestor miđlóce sunt legate cele mai grave și mai ardue cestiuni relative la artea dramatică . ne respectul *unităților*, cel puțin al unității de loc și timp, amestecul *comicului* cu *tragicul*, amestecul *sublimului* séu macar a *frumosului* cu *trivialul*, machina miraculoasă dramatică etc, și mai presus de tóte determinarea frumosului și a sublimului în artea dramatică.

D-vóstră înțelegeți că noi se nu ne permitem, și nu putem aborda astădi asemenea întrebări de soluțiuni grele, obositoare și care, cel puțin spre a se resolve, ar cere ca lumea se fiă ajuns deja la acea literatură universală pe care o întreveđu geniul autorelui lui Faust când a espres dorința ca francesi, germani și englezi, se nu se socótă infailibili în teoriile lor estetice, ci se se corigă mutualminte.

Se ne mulțămim a constata aci un factu :

Déca alte merite nu s'ar cunoșce operelor lui Shakespeare decât acela de a fi pus în desbaterea lumei atâtă întrebări, încă acésta ar fi fost d'ajuns ca se arete lumei *importanța* acelor opere. Este constatat că și operele, ca relegele cele mari aű produs *scolii*. Căți comentatori și câte lupte pentru Omer. . . . Câte sute de miđ de volume nu ne arétă esegeza unei singuri opere, la evrei, *biblia*! Când omenirea întrégă, în decursul secolilor se încercă a descifra o operă, o fiți siguri, este aceea o operă care va trăi cât și omenirea.

Si așa a fost cu operele lui Shakespeare.

Încă din cei d'ănteii ani el aű avut admiratori și detractori seii. Iată Forbes carele va dice că Shakespeare n'ave neci talentul tragic, neci talentul comic.

Iacă Johnson, carele va adaoge că «tragedia lui este

productul industriei și comedia productul instinctului. Vine Green care -l numesce plagiatore, copist al lui Eschyle, Bocacio, Bandillo, Holinsched, Belleforest, Robert de Glocester, Robert-Wace etc. etc. Acesta va spune că King Lear este în *Treuecronicle of King Leir*; că Hamlet e strein lui, că Otello nu este de el. Rimer în 1693 scrie contra poeziei lui în care nu vede de cât desordine, confusiune, *tintamare*, *gali-natias*.

Lord States-bury, *Mistres Lenoix*, Pope, în 1725... până și francesul Marmontel, pênă și germanul critic Bentam (1680) îngrămădesc acuzări peste acuzări asupra lui Shakespeare: el e plin, dupe ei, de jocuri de cuvinte, de calambururi, de neverosimilități, de absurdități, de copilării, banalități, inflături, emfase, pathos, afectare în idei, în stil; este subtile nemorale, își face din slut un ideal etc. etc.

Departa de noi cugetul de a ne pune, pigmei neînsemnați, alături cu acești detractori ai geniului. Pentru o sută, două sute de detractori Shakespeare are o lume care -l admiră.

Faciă cu Ionson care critică, este Ben-Ionson, Molierele englez, carele a plâns pre Shakespeare în duiose și sublime versuri, ca aceste: «În comparațiune cu tot ce insolenta Grecia și inganfata Roma a produs, seú a eșit din a lor cenușe, triumfă Britania mea! Tu ai se arăți unul căruia toate scenele Europei datoresc omage! . . . . Artei tele, dragul meu Shakespeare, se cade o bucuriă aparte și toate musele își deteră prinosele.» Nu, noi nu suntem detractori când dicem că Shakespeare n'a respectat unitatea de timp și de loc.

Dumnezeule! o mărturisesc, de și mare admirator al unităților acestora, eu nu pot face o acuzare celor, cari le violază, când violarea lor se face, ca la Shakespeare, în interesul clarității mai mari a piesei. Un anachronism a dat cé mai frumoasă carte a Eneidei și Cid al francezilor nu știu decât nu ar păcătuî în pri-

vința unității timpului, tocmai prin excesul a prea mare respect al acestei unități. Litera omorâ spiritul legii. Noi Români scim acesta și de la alte ordine de fapte!

Până și cu amestecul contrastelor în tragediă, de mișcări tragice și esplosiuni comice, mai la urmă ne am putea cu cât-va împăca. Shakespeare este superioare în arta acesta pe care a învățat-o de la natură; aci este marea sa originalitate. Aci el a rupt cu tragedia grăcă. Și înțelegem, o repetim, până la ore-care punct astă rumpere. Când Ionathan Forbes a dis de Shakespeare că el e tot în antithese, a cređut a face o critică, o inculpare. Noi vom repeti însă: da! tot în atithese, aci este natura Angliei, a mijlocului sociale al lui Shakespeare. Aci este și meritul literaturii de renascere a Britaniei. Cerul Greciei nu este însă cer de antiteze. Omer abia află unele pentru poemul seú.

Drama elină era ceea ce era și scultura elină. Sofoclu, Euripid scultaú personagele dramei seúe cum Fidias eși face pre Jupiter al seú. . . . Tragicii grecii, afară de Es-cyl și încă încăt-va și el ca și scultorii de aceeași națiune, sciú tăia în marmure seú din om nemuritoare statue isolate . . . dar atăta tot . . . . Arta grupelor nu o cunosc; ea este dobânda artei moderne . . . . Ceea ce pictura și scultura a făcut în artele lor respective în astă privință, Shakespeare, a realizat în tragediă. Corneliú, Racine, ne aú dat tipuri clasice: tipul eroismului, al pietății, al amorului, statue cu conturne pure și nealterabile. Ei! meritul nu este tocmai mic: de nu, de ce adorați până și pre Venerea ciuntă de la Millo, tórsele năruite ce descoperiți în sînul pămîntului? Shakespeare prin o aplecare mai largă a legii framosului, «*unitate din varietate*» a format în tragediă grupe, iu care *varietatea* decă nu dă deapururea la unitate tot sublimul posibil, a dat, cum am mai disú, tot sublimul *realității*.

Din acest punct de vedere, cu totul nou și propriú al nostru, și neci decăt din argumentele aduse de scóla

romantică, și neci decât cu întinderea ce abuzul a dat întrebuirii grupei dramatice, admitem procederea artistică a lui Shakespeare.

Dar concesiuni ca aceste ne dau, sperăm, de nu dreptul, măcar însușirea de sinceritate de opiniune și de convingere, când ne vom declara în contra a des esageratei amestecări a *trivialului*, adese a ceva și mai jos decât atâta, cu sublimul.

Se nu mi se dică că nu e timpul ca se arătăm erorile lui Shakespeare. Iubirea, admirarea adevărată nu este aceea care e rezultatul iluziunii; Shakespeare însuși ne a învețat acésta: aceea e iubire cu rădăcină, care resistă convingerei despre necorecțiunii și defecte. Așia a fost amorurile lui Shakespeare: «Sciū că mă înșelî, dice el unei femeî; dar te iubesc! E vechiul refren al lui Molier: *Ma femme me trompe*.

Nu admirăm mai puțin pre Shakspeare când nu putem admite totă procederea sea dramatică; il admirăm nu mai puțin decât Schlegel, ci mai bine de cât el; l'admirăm cu un poet ce admira pre Shakespeare, cu un poet carele priimia antitizele, și carele totuși a dis că: *nu tot ce e în natură are loc în scriere, căci natura nu e frumósă în tóte manifestatiunile séle.* (Goethe).

Și apoi în definitiv, înșii Englezii moderni au simțit nevoia, nu de a mai mutila operile lui Shakespeare, ca Davenant séu ca Dryden, (în al 18-lé secol) veri ca Blund și Iggard, 1623, cariî suprimau câte cu sutele de renduri din Hamlet, King Lear; etc.—ci de-a avé un Shakespeare al familiilor. Este că «Le temps est une chose bizarre. C'est un tyran qui a ses caprices et qui a toujours nouveau visage pour ce que l'on dit et ce que l'on fait. Ce qu'il etait permis de dire aux anciens grecs ne nous semble plus à nous convenable; et ce qui plaisait aux énergiques contemporains de Shakespeare, l'anglais de 1820 ne peut le tolérer, et dans les derniers temps, dice, în fine, același autor, on a senti le besoin d'un Shakespeare des familles.»

Când dără Englezii o fac, puté-vom noi fi mai englezii decât ei, și a nu regreta în Shakespeare unele pasage mai mult decât *realiste*? Decă Oraziu a ȃs că unde frumuseȃele sunt în numer conversitoriũ nu mai lovesc certe defecte scăpate prin negligenȃă seũ slăbiciunea umană; Goethe inse și-a espres părerea de rău că Shakespeare a introdus în «Romeo și Julietta, doue figurĩ comice (Mercucio și doica), care tulbură cu totul fondul tragic al acȃiunii și cari sunt numai nesce intermediĩ burlesce. Astă-dĩ, ȃice Goethe, cu ideile nóstre, amice logiceĩ și armonieĩ, rolurile aceste ne par netolerabili.»

Dar ce?

Insuși Shakespeare regreta acéstă introducere a burlescului și a trivialului în poemele sele. «Vai! ȃicea el, «m'am făcut un bufon, espus la privirea publicului, în «săngerându-mĩ sufletul și vëndendu-mĩ cu vil preȃiũ «cele mai scumpe ale mele tesaure.»

Mai la urmă erorile aceste nu le pôte imputa nime geniului lui Shakespeare.

Aci sunt triste dar reale influinȃe ale midlocului sociale Calderon și Lope de Vega, aceĩ mari bărbaȃi, cari dupe mărturia lui Schiller și Goethe sunt ómenĩ de cari necĩ odată nu se pôte vorbi de ajuns, și ei s'aũ scuzat de defecte analoge cu acele ȃin Shakespeare :

«Sciũ, ȃice Lope de Vega, preceptele arteĩ, slavă «Domnului! Dar la noi cine le urméză móre fără gloriă «și fără de banĩ! Am scris uneorĩ dupe preceptele arteĩ «pre cari prea pucinĩ ómenĩ le cunosc; dér când vȃd «monstruosităȃile, la cari alérgă vulgul și femeile, mȃ «fac *barbar pentru trebuinȃa lor*. De aceea nainte de «a scrie o comediă, inchid regulele sub șese cheĩ, și «daũ afară pre Plaut și pre Terentiu, pentru ca vocea «lor se nu se redice contra mea, căcĩ adevȃrurile țipă în «cărtile mute. Fac *piese pentru public; și de vreme «ce le plătesce, e drept spre a-ĩ plăcea, de a-ĩ vorbi «limba tonȃilor.»*

Aruncați ochii în jurul nostru, DD. și vedeți cât de realizate sunt amarele cuvinte ale lui Lope de Vega. Unde merge societatea noastră mai cu aprindere, decât la circ? Când este mai plin teatrul decât când mintea și anima nu au nici o parte la spectacolu, ci numai urechile și ochii! . . . .

Aceea ce este la noi era la Engleză; și Shakespeare, care mai înainte de toate are nevoie de pâine pentru trei copii și o soție, Shakespeare va scrie, cum dice Pope că a scris, pentru «*poporul care plătesce.*»

Dar ce încapă mărturia lui Pope? Este însuși Shakespeare, care acuză sortea, pentru faptele lui cele rele. «De la nevoia de a trăi, vine, dice el, că numele meu e defăimat și natura mea înjosită mai până la elementul în care lucră, ca mâna văpsitorului. Aibi milă de mine și fă se pot fi renoit, când supus și răbdătoriu, voi în bea poțiuni de oțet contra puternice corupțiuni în care trăesc.»

În interesul evident al mulțămirei societății corupte în care trăia, Shakespeare a introdus în piesele se sale *spectacolul*, și aceea ce s'ar putea numi *machina miraculoasă*, ca la epopee. Dăr cu aceste spectacole care mulțămiau privirile grosolane, ce idei mari n'a aliat el? Aci este încă unul din procesele se artistice, poetice. Vrajitórele din Macbet nu sunt simple vrajitóre decât pentru vulg, precum Mefistofeles a lui Goethe e dracul numai pentru el. Aceste vrajitóre însă pentru omul cultivat sunt esența poemelor lui Shakespeare.

Sufletul lui Hamlet, ca și vrajitórele aceste din Macbet au valóre scenică numai pentru inteligințele neculte; imaginațiunea și inteligința cultă le dă o altă valóre cu mult mai mare.

Shakespeare are în acesta procesul artei indiane; în Sacuntala tot déuua spectacolul, fiă el omenesc, fiă el al naturei, are dupe sine o idee mare. Ast-fel Shakespeare scie că «*Le spectacle ajoute à la vraisemblance; le plaisir des yeux rend plus vif le plaisir de l'esprit.*»

Goethe mai esplică acest proces al lui *Shakespeare* și din alt punct de vedere.

«Unul din avantajele cele mai mari ale lui *Shakespeare*, dice el, a fost căci s'a născut protestant și căci a priimit educațiune protestantă. Pretutindene nescine recunósce în el pre omul in tótă simplicitatea sea, carele se complace cu tot ce e uman; superstițiunea și erórea remăn cu mult inderătul lui; el nu se servă de dênsele decât ca de jocuri; el silesce ființi supra-naturale se-l servescă; evóca spectre tragice, gnomé burlesce, dér nu le permite se altereze limpeditatea operei séle; neci odată nu s'a vëdut silit a diviniza absurdul, obligațiunea cé mai tristă la carea se póte vidé redus omul carele are consciință despre rațiunea ce este în el.»

Cu asemenea procederi artistice, *Shakespeare* reeșit-a a se urca, în operele séle până la sublim?

Acésta e ultima cestiune, pre care marele acest revoluționar în arte, a agitat-o, fără voia sa, în literaturale Europei.

Shakespeare, se n'o negăm, nu a cătat se realizeze tot sublimul posibil, în înțelesul tragediei eline, în înțelesul tragediei Raciniane.

Dér tragediele séle sunt ele inferióre acestora prin acéstă impregiurare?

Respunsul e cuprins in teoria ce -și va face cineva despre scopul artei, în genere, și în special despre acel al tragediei.

Décă admiteți că arta nu decopieză servilmente natura, ci face mai bine decât ea; décă admiteți că mado-nele lui *Rafael* nu sunt în totul *Fornarina* lui; că *Fornarina* este *adevêrul, realitatea*, ér madonele la care a servit de model sunt *sublimări* ale ei...

décă de altă parte admiteți că poesia este și ea o artă; décă, ca de la artă, cereți de la poesia ca și ea se *sublimeze* natura...

déca asemenea sublimare a naturei cereți și pentru afecte și pasiuni în dramă...

déca ca Goethe pre Schiller, sfătuiți pre poetul dramatic, «se-și cunoscă adevărata sa destinată, lucrând neîncetat spre a se desvâli *ardicându-se*, pentru ca influința ce esercită drama asupra poporului se fiă salutară și nobilă» (Eckermanu pag. 331, T. I.); — atunci de sigur Shakespeare nu ve va satisface pe deplin...

Dér dacă voiți ca arta se vă dea *Trompe l'oeil* a lui Apelles și Zeuxis, nudurile, carnea palpitate ale lui Titian, vergurile mundane ale lui Murilo, diforme fece ale lui Wand' Yck, atunci Shakespeare este cel mai mare artist. Nicăirea realitatea nu e mai isditore, nicăirea veritatea nu e mai deplină: ceea ce artele plastice, ceea ce pictura n'a putut realiza în categoria de *Trompe l'oeil*, a realizat Shakespeare în *partea lăuntrică* a omului, în afecte și pasiuni. El represintă pre om în tótă nuditatea lui sufletescă cum Titian il represintă în tótă masculătura și palpitatea carnurilor. Déca el nu e preocupat de a vă areta ca Racine pre om cum trebuie se fiă, el vi-l arétă cum este. Décă el nu are de scop se facă, pentru un moment măcar, mai bun pre spectatorii se, el reușese pe deplin însă a-și face se tremure, se se îngrozescă, se iubescă, se admire, se plângă, se blasteme.... Este un uragan care răpesc și restornă..... Este furtuna oceanului în suflet..... Este, dișe sunt câte-va dișe V. Hugo, un alt geniū: «este o forță nemesurată, un carmen eschis, ferocitatea epică, mila, facultatea creatrice, voioșia, sarcasmul, lovitura teribilă de biciu celor rei, grandorea siderale, tenuitatea microscopică, o poesiă ilimitată, care are un zenit și «un nadir...» ...Și pentru că este ast-fel, el nu va cădea din mărețiă în emfasă, din elocență, în declamațiune, din raționare în subtilități școlei, de la cugetările cele mai înalte în abusus simțiurilor. Pentru Shakespeare idealul tragediei nu este numai pe deasupra capului nostru în evenimentele considerabile care afectă direct persoanele ilustre, el gasesce idealul tragediei în evenimente mai jos adese decât noi. Precum indianul a

pus eroismul în un copil, ca Astynax din Omer, așa Shakespeare găsește materia tragică până și în un simplu cioclu. Pentru el nu e sorginte, numai istoria regiilor, ci și cea mai infimă, a celui mai de pe urmă om. Care om va! nu are în sufletul său o scenă în care sorta pune în luptă o lume întregă de afecte și pasiuni? Care om nu-și are în viață dramele, risurile și gemerile, lacrimile sële?

Ne induioșeză nenorocirile principilor, dar plângem cu acei de o sémă cu noi.....

Ecă de ce s'a ȃis și ȃicem : *Shakespeare este cel mai mare psiholog al lumei*. Tot ce pôte simți ȃnima omului se află în piesele lui. Shakespeare, ȃice Goethe, se unesce cu sufletul lumei !»

Shakespeare este mare poet înainte de a fi mare dramatic. Puterea lui Shakespeare reșede chiar mai mult în poesiă decât în artificii scenei. De aci greutatea, chiar imposibilitatea de a se juca piesele lui. De aci vine că, cum ȃice Goethe ; «nu este bucuriă mai mare ȃși mai pură decât de a asculta, cu ochii închiși, nu de-
«clamându-se, ci recitându-se de o voce firesce justă,
«vre o poesiă de a lui Shakespeare. Atunci urmărim
«firul așa de simplu cu care lęgă cursul evenimentelor
«Ne forinăm de sigur certe imagine despre personaje
«după desemnul poetului ; dar în fund acéstă seriă de cuvinte și de discursuri, este acolo, spre a ne spune ce se petrece în suflete. Toți actorii se par, în astă privință, concertați ca se nu ne lase nimica de obscur său îndoelnic ; eroi și simpli soldați, domni și școlari, regi și mesageri, lucréză spre a aduce acest rezultat ; rolurile accesorii concurg la acéstă adese mai activ decât cele principale ; murmurele cele mai slabe, cari în timpul unui mare eveniment, circulă în aer, simțimintele cele mai intime, cari în circumstanțele grave, se ascund în fundul ȃnimei omului : totul este exprimat. Tot ce un suflet concentreză și ascunde cu nelinisce în fundul său, apare aci, fără rezervă, la marea și libera lumină a ȃilei.»

Și la acest rezultat ajunge Shakespeare, nu numai prin marea sa cunoscință a sufletului omenesc, ci și prin valurile celei mai pure poezii. Imaginațiunea sa esplică mișcările cele mai nemateriali ale sufletului prin o profusiune de metafore; ideile cele mai abstracte sub péna sea devin imagine. Piesele séle sunt ast-fel, o seriă de tabele, dice domnu Taine, cari se desfășură înaintea minței. El nu le caută; ele îi vin de la sine, se îngrămădesc, acoper raționamintele, fără a usca cu strelucirea lor pura lumină a logiceii.

Totă metafora în Shakespeare este o sguduire și din un șir de metafore ese electricare.... Și atunci stilul lui Shakespeare este o compozițiune delirantă de contraste ce se lovesc, de esagerațiunii furióse, apostrofe, esclamațiunii... delirul odei, resturnări de idei, îngrămădiri de imagini....

Te opresci în uimire, terorificat de înaintea acestui stil, de naintea acestor piese scrise, pare, de o mână în friguri, în o nópte de delir..... Mens herrat.... când îl veđi cum adună în o jumătate de frasă, o pagină de idei și de picturi, care ard ochii ce voiesc se lumineze.

Atunci uiți și trivial și obscenități, și pe aripele imaginațiunei lui răpedi, brusce, violente, îl urmăresci cu frenesiă ca fascinat în labirintul pasiunilor ce agită, scăldat în unde, coperit în valuri de poeziă ardentă, buimacitoare..... Când abordéză cine-va, dice V. Hugo, opera acestui om, simte ca un vânt ce ar sbucni din despizarea unei lumi. Atunci veđi, nu mai mult ce nu este Shakespeare.... ci cât este el de mare!... Atunci veđi cum Shakespeare are tragedia, comedia, feeria, imnul, farsa, vastul ris divin, terórea, onórea, după cum mai dice V. Hugo; atunci nu veđi din tóte părțile, decât rađele geniului lui.

«Când Shakespeare te ține ești prins. Nu aștepta de la el nici o milă. Are crudimea patetică. Ești aréta o mamă, pre Constanța mama lui Artur, și când te a adus la acel punct de induioșare încât ai aceeași animă ca ea,

el i ucide copilul ; el merge în oróre măi dincolo și decât istoria , ceea ce e greū ; el nu se mulțămesc de a ucide pre Rutland și de a despera pre York ; ci móie în sângele fiului basmaoa cu carea sterge ochii tatălui. El innădușă elegia prin dramă , Desdemona prin Otello. Shakespeare curge spre teribil , ȃice V. Hugo. Shakespeare, Eschyle, Dante sunt marii fluvii de emoțiune umană plecând în fundul patului lor urna lacrimilor.

Aci este esplicarea, cum doi secolii întregi opurile lui Shakespeare au fost obiect de lupte, au fost ținta lovirilor tutulor talentelor, când mică, când invidioșe , și cu toate aceste loviri ele au persistat ! . . .

Aci numai eți esplică cum atâte literaturi europene au purces de la Sakespeare : cum o literatură mare ca cea germană eși recunósce originii în influințele literarii ale lui Shakespeare ; cum romanuri , tragediă, poesia, după însăși mărturia lui Goethe, Germania le datoréză unui Goldsmith , Friding, Moore, Milton, Walter Scott... Mai mult, cum Germania n'a avut pre Faust al lui Goethe , dupre mărturia unora decât dupe ce Marlowe inglezul dete pre Faust al seū.

Shakespeare !

Ecă nu un nume de om, D. D., ci de o epocă ci de o revoluțiune literariă ! . . . Este el geniul dramei moderne. Și Ben-Ionson a ȃis profetind că lui Shakespeare «tote scenele Europei dătoresc omagiuri ! »

Deră decât Shakespeare, are titluri, pentru care nu numai Anglia, ci lumea sē-l serbeze, nu este totuși, după noi, cel de pre urmă cuvânt al inteligenței ; nu este, după mine, cea de pe urmă tréptă care va apropia arta de sciință, frumosul de sublim. — Shakespeare va se ȃică desvelirea animei ; Shakespeare însemnéză cunoșcința omului *lăuntric*, fiă ca gen, fiă ca speciă !

Prometeū al celor vechi a fost făcut un om . . . .
Shakespeare a furat de la Dieū secretul vieței *sufletelor*.
Opri-se-va aci omenirea ?

Dacă ea a progresat mereu de atâtea miș de ani, este logic se credem că va sta cu Shakespeare ?

Póte ea, cum se întâmplă arborelui care a fost obosit prin o rodire prea abundentă, póte ea se se repaosé un moment de câțî-va secolî . . . dér apoi . . . ?

Apoi va veni un alt om—*epocă*, alt *Shakespeare*, care din sufletele «*așia cum sunt*», cum le-a aretat Shakespeare, se facă *sufletele așia cum trebuie se fiă !*

Atunci udiî din D-tre, cred, póte, că vor avé sciința in loc de artă . . . .

Noî credem că vom avé *arta* in tótă splendórea eî, *frumosul* pentru innobilirea sufletului omului.

Când va fi acésta ?

Ecă secretul lui D-deû !

Și numele teû, o ! *Shakespeare*, nu va perde din gloria lui, când acel om—*epocă* va veni, căci tu veî fi fost părintele lui și gloria fiului se reflectă asupra frunței părintilor.

Gloriă și atunci, gloriă și astăzi lui *Shakespeare* și țerei carea l'a dat omenirei !

CUM IUBIAU ROMĂNIÎ

CONFERINȚA

ținută la Atheneu, în 21 Noembriu 1868.

Dómnelor și Domnilor !

Poporul și individele cari *iubesc* nu pot fi un popor, un individ rău ! Sufletul în care află loc sântele emoțiuni ale amorului, sub diversele séle forme, amor conjugale, matern, filiale etc. etc. nu pôte fi suflet rău, inspirat de mișelóse fapte... Fugiți, fugiți însă de individele și de poporul lipsit de ele... Fugiți, fugiți măi curénd încă de individele și de poporul care cu numele sânt și sanctificător al *iubirei* decoréză rele și înjosite pasiuni.

Mi se dicé, măi alaltă-ierí :— Cum o se cutezi a vorbi de *iubire*, la Ateneú, înaintea unei Adunări în care pot se fiă femeă și june copile?

— Eí amice... nu *iubirea*, nu vorba despre *iubire* pôte fi dăunătoare Dómnelor și junelor Domnișóre ce me vor asculta, ci falsele aplicațiuni ce unui depravați aú găsit cale se dé *numelor*, *vorbelor* celor măi pudice și măi decente...

Ce este, spuneți, ce este care se pótă ofeli acel delicat și diafan vél, care, ca promoroca poetică a fructului în maturitate, înfășiură inocința și virtutea unui june suflet? Ce este care se pótă pãta acel vél delicat, la privelistea copilei care, prin mărturia rumenelei ce trămite feței un sãnge încãldit la admiratiunea virtuților, a faptei alese, a voiniciei flăcăului,... îi spune ceea ce buza sea tace : o, *te iubesc* !

Arătați-mi ce este nedemn în spectacolul junei femei care, impregiurând gingașele sele brațe pe grumaziî socialiului său obosit de lupta dîlei... redă vigore brațelor lui, o cugetare bună frunței lui storsă... și acesta prin două vorbe numai : *O! te iubesc!*...

Și spectacolul celalalt, al unui frate aruncându-se în valurile vorace, cari au înghițit pe o soră jună... înfruntând mórtea spre a readuce la mal, aternată de gâtul său, o sântă sarcină, disputată turbărei furtunei... Ce este, spuneți, nepur în sărutarea ce sora revenită la viață, dă salvatorului ei, dicënd : *O! te iubesc, frate!*...

O vorbiți, scrieți! depigeți, d'apururea, învățători, poeți, artiști ai țerei mele, *aceste sante amoruri!*. Faceți ni-le scumpe; cu acest prețiu este esistența noastră naționale!...

*

Poporele nu *iubesc* tôte în acelaș mod. La pólele gigantilor Himalaya, Brahmanul iubia pre soția sea, pentru că-i dăde viitori brahmani.

Iudeul cerea de la amorul soției sele pre *Mesia*... Când Agara, *iubita* lui Abraam, nu puté da ramura din care profetiî cântaseră nascerea salvatorului, Agara și Ismael erau alungați...

Egipténul a făcut din femei pre Issis. Ideea fertilităței a insemnat-o prin o *deesă femeie*...

Grecul aduna în juru-î *femei* ér nu soții... Eî se bătéu pentru Elena cea frumósă ér nu pentru socia cea virtuósă... Penelopa lui Ulis este o esceptiune...

Poețiî greci dovedesc acesta: Vedeți pre Omer punënd pre neîmpăcata Junone se promită lui Eole, decă el s'o da în partitul ei, nu slujbuliță, nu unul din șș budgetului statului lui Joe, *ci nisce ninfe*, și acestea nu ca se-și alégă o soția ei ca se-și petrécă cu ele.

Romaniî și ei răpesc Sabinele, nu pentru că le *iubesc* ci din causă că voiesc se *fundeze* un stat, și au nevoiă

de femeii, care se dă aceluși stat brațe de susținere și apărare.

Patria n'a fost străină mult timp apoi matrimoniului, cărele ajunsă, un rezultat, pare-se, al unor legi pozitive mai mult decât al *iubirei*. Celibatul era lovit de lege nu ca contrar *naturei*, ci ca contrariu *intereselor cetății, Patriei*. Ceva analog se urmase la Sparta. Acolo *legea* cerea de la *femeie* nu o *mamă* pentru copilul ei propriu, ci *mamă pentru copiii lecedemoniani*; această *specie* de comunism de iubire comandat mamei, ca și matrimoniul *ripublicae causa* al Romei, nu puteau violența lung timp natura umană și, cum se întâmplă arcurilor tinse cu violență, arcul se sparse, și cum extremele se ating, devergondagiul înlocui severitatea și violența *legei*....

«Atunci Virgiliu nu mai cântă amorul cel neresistibil al Didonei pentru Enei, dar Tibule, Galus, Ovidiu cântară patimele și esaltările libidinose ale simțurilor, ale vișului. . .

Dar tot de atunci, fiă cine scie, era pronunțată condamnarea, peirea Romei. . . Vie barbarii. . . cetatea eternă este deschisă. . . familia nu mai există decât ca o umbră: Cimentul care lăga națiunile era slăbit. Frineile, Aspasiile au înlocuit pre Lucreci, Veturi, Velumni, pre mama Grachilor! . . .

«Intrigile în fine ale unei femei, împărătesa Bizanțului, au dat Italia Vandalilor.»

* —

Se vedem acum cum iubiau Românii?

Românul în educațiunea amorurilor, a afecțiunilor sêle, a ramas mult timp Roman. Femeea a iubit pre *Voinic*; voinicul a cătat o mamă copilașilor seî, fêta cu cornul de prescură a povestei; mama a cerut de la D-deu un *băetel*, ca să facă din el un voinicel.

„Un voinic ce-ar streluci
Cum n'a fost, neci n'a mai fi!“

Altă dată, în o lectură a mea despre *femeea Română*, arătați-mă pe larg și cu intusiasm educațiunea națională a afecțiunilor umane ale românilor. Nu voiți reveni asupra lor. Nu voiți aminti neci chiar acé epocă de prostrățiune a educațiunei naționale, când mama română nu mai ceré de la D-deu voinicia, vitejia pentru copilașul ei ci . . . ci *se-lu facă Dumne-deu mare postelnic* . . .

Voiți aborda de 'ndată întrebarea :

Românul făcut-a din iubire o artă?

Arta este imitațiunea în ore care limite a naturei. Póte ore să existe o *artă* când e vorba d'a iubi?

La multe popóre s'a găsit Prometei cercând cu semețiă să creeze pre *om*. La unele s'a cercat a se crea afecțiunile lui. Vedeți la *Români* :

Lénca iubesce pre Ghiță și nu se simte iubită de, el . . . Ea alérgă la *artă* se-î creeze ceea ce natura refuză: Lénca urită, voiesce a înșela ánima lui G. doritóre de frumos, prin *gătelă*, prin *spoeli* . . .

Lénca *ne iubită*, apelă la arta babei Clónța ca se facă a nasce în ánima flăcăului pasiunea ce topesce ánima ei numai . . .

Iubirea a născocit la Români ca la Greci și Romani o artă duplă : *spoiielele și farmecele*.

Spoeli și **farmece** . . . câte jertfe n'au făcut aceste, sub sântul nume al iubirei?

Spoeli! ce operațiuni vane și multiple nu făcé până măi dăunădi marea majoritate a femeilor nóstre! . . . câte pomedi, alifii, ruminele, stampe, frunzișóre! . . . toaleta unei femei, adesea chiar jună, era o *spiceriă* întrégă de otrăvi. . . în care lipsia numai *apa prós-pătă*.

Dar ce? erau bunele nóstre adevérate descendinte din vechile matrone ale Romei! numai rețetele érau dórá schimbate.

«Aflați dér, dice Ovidiù, Romanelor, cum puteți da strălucire și albătă feței vóstre. Despoiați de paiù și de inelishul seù ordul ce ni aducù vasele vóstre din câmpul Lidiei... Luați din el douë livre, muiati-l cu linte în egală cătățime, cu dece ouë. Uscați acest amestec la aer, măcinați-l, pisați apoi, corn de cerb de un an, și amestecați. Când totul va fi redus în făină mărunță, cernați prin o sită désă. Adăogați o duzină cepi de narcise, despoete de peliță, și sdrobite în o piuliță de marmură... apoi douë uncii de gume de Toscana, și 18 uncii de miere. Orî ce femeie va apleca acest cosmetic pe faciă, o va face mai netedă, mai briliantă decât oglinda sea.»

Audiți! écă mizlocul d'a se face frumos, mizlocul la care avéù recurs strebunele nóstre romane...

Dér care este mizlocul modern?..

— Iertare . . . . . n'am cugetul a face procesul alifiilor de pepeni seù de dovleci . . . . .

N'am nici acel cuget d'a întreba pre Dómnele X. Y. Z. de unde-și cumpără *frumuseta*? . . .

Vrëù numai se constat acésta că déca chiar e ceva repugnant o faciă acoperită de o mască creată prin cosmetice . . . o scusă aflăm pentru bunele nóstre.. (soțiile, mamele nóstre, nu mai aù lipsă d'asemenea scuse) *Acele cosmetice, alifisuri, gâtelî, spoelî*, un lucru mângâitor ne spune : că Románca scie că ánima Románului este estetică, că ea iubescce, admiră frumosul, el care nu póte vedea pe tronul țerei, domni uriti, neuitând că un corp urit este, mai adese, locuința unui sufletu urit, că ánima lui estetică, dic, nu póte fi atrasă decât în spre frumos.

Spoelile ? mizlocul era și este reù, dér scopul mare și sânt: dobândirea *iubirei*, a acelei iubiri spontanece o întretine admirațiunea virtuților, a călităților realizate din idealul frumosului! . . .

E, Dumneșul meu, Domnilor, cari întórceți capul înainte spoelilor! (și nu sciù D-téle Narcise de unde-ți vine albiori obraji!) Prefer spoelile repugnante ale matronei,

la acele *spoeli* nerușinate ale politiceii, ale falșului liberalism, ale ipocritului, ale falșului amic... Pe când buna noastră eși spoia facia, eși arca sprincenile, eși rumenia buza, eși punea benchiuri, creșdend se se facă mai *frumósă*, — aspirațiune nobilă dér nerealisabilă prin acéstă metodă, — nu daū mulți ađi spre a ajunge la scopuri infame, nu daū fecei lor alte simțuri decât cele ce ăanima lor nutresce? Nu voiū se ălic că n'ar putea se lipsescă boirele strébunei; eū sciū bine că baba care se vede in oglindă numai după ce sbărcele le-a îngropat sub pături de pomeđi și rumeneli, eși uită adese vârsta și . . . Dér acesteia sunt esceptiuni triste, cum esceptiuni se sperăm că aū devenit in đilele nóstre și femeele care cred in puterea farmecelor.

Maī merg óre multe fete in spre sântul Vasile se scótă apă neincepută in donicióră și cu trei ramure de salciă in ea se o pună sub căpătèiū spre ași visa logodnicul?

Maī numără ele cu ochiū inhobotați pariū gardului ca se lege pre al 9-lea cu viță de pěr și a douăđi se augureze de frumuseța mirelui după cum parul va fi *drept*, curat, nenodoros și invescut in scórță bogată?

Vai! acéstă poesiă a cetirei misterelor viitorului, deprindere strébună, o perdem pe fiă ce đi. Și ce ne rămâne in loc? . . . Copila avută scie că đestrea sa cea mare ei va aduce un mire bogat și ales: copila cea sěracă . . . eși scie mai adese că slutul bogat sėu sěracul umilit este al ei . . .

Farmece? . . . abia o babă mai invărte fusul că-cī nu-și póte trece iubirea sea in ăanima vre-unui nefericit. . . «Și tot tórce, baba tórce . . . dér iubitul n'a venit» . . .

Baba pune ulcica, ca și fermecătórea lui Teocrit; ea topesce cėră descântată in vétră; din cėră face un omșor pre care-l frigăresce apoi la foc đicend: «Cum se topesce acéstă cėră de arșița focului ași se se topescă de focul ce mă arde in sîn, ăanima lui . . . » Și sfirie. . . Săriți, săriți Ielelor! săriți, săriți vespelor, mușcați . . . El se mă iubescă! . . .

„Si tot tórce, baba tórce
Din fuiorul încălcit,
Si tot tórce, baba tórce,
Dar iubitul n'a sosit...”

Ei nu! nu vine! . . . neci spoeli, neci farmece nu pot face ceea ce natura nu voiesce... Arta de a iubi, invențiune a lui Teocrit și alui Ovidu, nu dă iubirea cum nu se dă *poesia*, cum nu te face poet arta poetică a lui Oratiu, Boileau.

A! mă înșel!

Este nu o artă d'a fi iubit dar o *artă d'a fi urit*. O artă foarte vechiă pre cară Ovidu deja o recomandă ca remediu la amor.

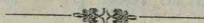
Voitți, junelor fete, se nu fiți iubite? faceți din gătelii și pospăelii singura vóstră *educațiune*. Vrea óre o jună femeie se pórđă până în fine ănima unui soț iubit? . . . Se ingrămădescă acea femeie pe toaleta sa probele necredinței sële în propria și naturala ei frumusețe. . . . «Veđi, đice poetul latin, celor care voiesc se scape de o iubire nedemnă . . . veđi pre femeea ce te turmentă, în operațiunea cosmeticelor sële. Veđi cutiile de pomeđi cu miș de colorii, și sînul ei inundat de valurii unturóse. La mirosul atător đresurii o! Phrinee, s'ar crede cineva la *banquete* . . .» Da, étă arta de a nu fi iubit! Căți și câte nepricepute o aplică cređend a avea la indemăna lor arta de a se face iubiți.

Iubiți? . . . Lasați copile ănima vóstră, se admire numai binele, frumosul . . . O! atunci mirele vostru va fi acela ce va realiza condițiunea dorită a amorului sânt, constante . . . Atunci la rëndul vostru veți fi iubite.

June femeii! éca o fėrmecă ca și care Cırcea cu erburile lui Perseu și fėrmecătórele lui Teocritu, ca și care nici o fėrmecătóre nu va putea pune în serviciul vostru pentru a pironi asupra-vė iubirea sociului vostru: Fiți *mame bune* și veți avea soți bunii și amor de soț, de mamă, de soră, de fiă . . . Unul se sprijină pe altul, u-

nul sanctifică pre altul . . . Pe gurița gingașului copilas
tatăl și femeea culeg farmecul infailibil al iubirei și le-
găturii nedisolubile . . .

Familia, da familia, écă singura artă ce pôte da iu-
birea.

ESCURSIUNE
în
MAURO-VLACHIA,

~~~~~

Conferință ținută la Athenei în 8 Ianuarie 1868.

Dómnelor mele, Domnii mei !

Un rege al anticităței a fost publicat, orî cum dic frații Adeleni nu mai sciú pentru ce, aú fost **eschis**, un ciudat concurs, pentru deslegarea unei enigme : « Va avea, dicea publicațiunea regale, va avea cel mai mare premiú, cele mai mari demnități, acela care va sci spune *care e lucrul cel mai de preț pentru un popor.* »

— Ce mare trébă ! eși diseră supuși regelui nostru, și se puseră pe *ghicite* tot așa cum, de esemplu, Români se punéu pe *rebdate* în trecut când li se nimerea *domnia Cocostărcului* seú a Berdeí, din fabula Eso-piană.

— Nu este, diseră unia ceva mai de preț pentru popóre ca *libertatea* !...

O fi fost și pe acolo vr'un *crampeiú de fracțiune liberă și independinte.*

Numai pre acel *crampeiú de fracțiune* Regele el ascultă și înscrișă . . . pardon ! *pusă a se înscrie*, — escentric canici unul altul—pusă a se înscrie *libertatea* în o *certă* constituțiune, la un *certu* articol, menit a deveni în curênd *incert* în mánile unor *certi* ómení de stat.

În prima di, când burtă verde putu se se resfete si-mandicos pre iarbă voios la Cismegiú — pardon éráși, — la vre una din grădinile Regali din poveste, fără se fiă

mustruluit de ómenii poliției,—disă cu satisfacțiune :
«*aferim ! liberdaoa e mare trébă !.*»

A doua di tot așa ;

A treia di mai puțin , căci alt cetățén egalmente satisfăcut de *liburda*, mi-î trase o bătaia *liberă*. . .

A patra di : rău cu liberdaoa !

Si până la anul *liberdaoa* era cu acompaniment de...
Văcăresci, adică vorba merge...

— Libertatea ? Ași !... fugi incolo !... Nu este acésta tot ce are mai prețios un popor.

Premiul remasă nedat și concursul tot *eschis*. *eschis*, dóră pentru că născocitorii *liberdalei* din *constituțiune* fură *eschisi*.

*

Apoi, esclamă alt grup din popor , cel mai de preț lucru pentru un popor este *dreptatea*...

Regele, ciudatul rege, îmbracă un număr de ómenii cu togă și cu berete, mai cu ermină mai fără ermină, mai cu fir, mai fără fir și mi-ți-î împarti: în așa diși *procurori*, căci *procură* bieților creștini acuzări și perquisițiunii și *mandate*... care nu le plătesce visteria nici când este în fonduri, ceea ce nu este obiceiul seú — ; în *suplininți*, care orî cât ar *suplini*, tot dreptatea omului ese strimbă ; în *judecători de ședință*, cari vorba *ședință* o tălmăcesc—după esemplul atător *traditori* tălmăcitori de ai lui Shakespeare și Goethe,—prin *ador-mire* ; și în *avocați*...

Vă așteptați negreșit la o vorbă rea în contra *avocaților* !.. Dar am darul recunoștinței în loc de alte virtuți, și de așa sci că *avocații* sunt ginta cea mai teribilă, încă n' așa diče nici aici !... De nu era un avocat amic la dispozițiunea mea dăunădi, plătiam lui Petrea Astronomof scara lui Iacob, ce pretindé că mi-o închiriésă cu casele sele ?

Nu ! Când e vorba de *avocați*, cu tot respectul....

Uite eă am unul la cunoscință, care, ca în tóte căsniciile durabile, nu prea m'avea la ănimă din început, și la amicia căruia ađi ași sacrifica, Dău asia, tot, până și convicțiunii gramaticali despre ũ, până și Dicționarul *Societatei Academice*, până și *inversiunatul* meă *daco-romănim*....

Ei, dar veđi posna !.... Număi vorba veni de *avocat* și m'am pornit și eă ca nu sciă care orator *à l'heure, mais jamais à temps*, al parlamentului nostru... Ce-ă contagiunea! Nu vi s'a întemplat se găndiți la gustul lămaiei?... Găndiți vă rog nișel la o lămaie pre care o taiem. — Brr... mi se stringe gura pungă. Ei bine, pas de đi *avocat* și nu m-ă pleca c'un spiciă macar după *Kiriakodromion*, în care este așia de speciale cel măi guraliă din avocații critici oră din criticii avocați, așia đisul Laertiă.... Cu risicul d'a rivaliza în dișirare de vorbe cu acest spirituos autore al « *Boerilor și țărani* » o întrebare : de ce D. Lăzărescu s'a botezat Laertiă în criticele sële ? *Cutare* critic, carele are orórea numelor sgomotóse deși se chiamă însuși cu doue-trei nume *sgomotóse*, iar fi putut spune, bietului D. Lazarescu că « Laertius aparținé la secta epicuriană și că acestui autor lipsea tocmai critica, ocupându-se măi mult de anecdote decât de vederi sciintifice.

*

Aoleo ! pentru Dumneđeă, o tranșiune măi liniscită de la un *avocat* la *dreptate*....

— Nu avem *dreptate*, scrie de pildă «Romănul».

— Nu are *dreptate* «Romănul» scrie, tot de pildă, «Pressa».

— N'ăă dreptate, ar scrie, earăși de pildă, «Tribuna romănă».

— N'avem, n'aveți, n'ăă... conjugă la esamene scolarii d-lui Grămaticescu. . . .

Tot așia se întemplă și cu țera povestei nóstre :

Dreptate cereți ? étă-vă berete și robe, care de care

mai crețe și mai negre, negre ca doliul nedreptățitului; *crețe* căci ce nu se ascunde în faldorii sei ? . . .

— Nu ! nu este neci *acésta* ceea ce e mai prețios la un popor ! eselamă mulțimea.

*

— Ce să fiă ? ȃic căți-va către Regele. — Ce să fiă ? Un Domn ca Măria Ta, mare, admirabil, bogat, inteligent, care pe ici, care pe dincolo A ! se traesci Măria Ta ! . . . Așia că am ghicit ?

Regele, estraordinariu ca Regii din basme, dădu acestor curtezanî, după *inclinațiune*, unora galóne, altoru crucilițe . . . celor mai *solidi* : monopole, *concesiuni*, dér nimenuia nu acordă premiul !

*

— Ba bine că nu ! 'și ȃisă ne împăcata opozițiune... — Vai ! cari regi nu aũ se înghiță amarul unei opozițiunii ! — Ba bine că nu !.. Ce e mai de preț pentru un popor ca o domniã fără curtezanî. . .

Acestor *antedinastici*, Regele, tot ciudatul rege din basm, nu le dădu galóne neci cavalerii, dér neci premiul concursului. . .

*

Economistiĩ veniră atunci să deslege enigma :

« Desvoltarea sorginților avuțiilor naționale, ȃiseră ei, étã lucrul cel mai de preț pentru un popor. »

Regele nu le dădu premiul ci se mǎrgini, în vedere cu *deficitul* . . . De ce adecã deficitele budgetariĩ ar fi proprietatea numai a visteriei nóstre ? . . . În vedere cu deficitul regele recomandă sorgințile inventate de avuția naționale, precum : licențele pe spirituóse, timbru, etc, la *adoptarea* Comisiunei séle budgetari . . .

Enigma n'a deslegat'o neci drépta neci stînga, neci curtezaniî, neci Antropofagiî din opozițiune, neci *economistiî* fără economiă pentru popor.

Enigma a deslegat-o un *căletoriî* . . .

«Măria Ta, disă acesta, țera Măriei tele e încunju-rată de dușmanî ; ai amici pentru dîle grele ?

— Amicî, respunde regele, căutând cu ochi ansioși spre cele patru puncte cardinale ale țerei séle.

— E ! Măria Ta, nu la Nord, neci la Sud, cum neci la Apus ori Reserit este se cauți *amici* . . . Ci pretutindenea și numai *acolo* unde se găsec ómeni purtând același nume cu al poporului măriei tele La ei ca-ută, nu la *streini* ! . . .

Regele acordă premiul căletorului, dicënd : neci drep-tate, neci libertate , neci egalitate, neci sorginți de a-vuțiă, neci budgete fără deficit, neci chiar o direcțiune litterară, și politică, cu *mintea întrégă*, nu servesc la ni-mică, decât cu condițiunea *prealabilei existenți națio-nale* Antéiū *națiunea, naționalitatea* și apoi ce-lalalte ! A ! scimi ca ó *direcțiune* óre-care protestă, dér noi suntem din cei carii am înțeles pre *Auvergnati* carii strigău :

„*Nous sommes tous Auvergnats, aucun homme !*“

Ș'apoî óre acea direcțiune nu s'a lepădat ea de *o-meniă* când sustinu înrudirea membrilor seî cu măi-muțele ? Eî ar putea dice ađi cu o variantă :

Nous sommes tous singes, aucun homme !

*

Viū, d-lor mele și d-niî mei, lăsând pe maimuțe în țera maimuțelor, noi se ne ocupăm de-ai noștri . . . Vē propun, decî, astă séră o escursiune la un popor de sänge român, viū se vē propun o căletoriă până în Dalmația.

Și ca se scurtez din cale, iată-ne la Veneția.

Vă recomand guidul Ioanes deca doriți să știți câte ulițe, câte piețe, câte canaluri sunt în acest oraș, ori unde este piața St. Marco cu ciasornicul seș în care negrul bate ciasurile, și în care parte stă *Riva dei Schiavoni*, *Puntea suspinelor*

Eū am alte ghinduri decât de a face pentru d-vóstra funcțiunea de Cicerone.

Și mai întâiu de tóte o mică refuială.

A ! poeții români ! De douē ori m'aū înșelat în viața mea poeți români. Prima dată, sunt acum opt-spredece ani, mă înșelă marele nostru Alecsandri, când publicându-mi primele mele scrieri în «România literariă», 'mī dădu a crede, cu multe vorbe incuragiátore, că ași avea și eū atâta talent cât să merit a mă încălđi la sórele care aū aprins creeriī atotor ómenī *marī* dela noi, de câtă-va vreme. A douē oră m'a înșelat poetul român la Veneția. . . .

„*Mergi la Lido, Gondoliere.* . .

Am mers la Lido :

„Pintre canaluri
Și pintre maluri, . . “

Am ajuns la Lido . . . Am debarcat cu peptul bătând de emoțiune, gata a recita versurile înșelătorului meū . . . Am cercetat ce a încântat pre poetul meū iubit . . .

— N'am găsit, la orizont, de cât o lungă baracă de scânduri pentru bai de mare și ca ființa cea măi poetică un cal chior, care făcea admirațiunea venețianilor sātui de poesia lagunelor și a curților caselor lor, de câte cincī coți și una schiópă

Emī recoriū intusiasmul ce-mī dăduse cetirea versurilor poetului înșelătoriū, intrând, ca toți creștiniī, în *magazia* unde bărbații 'și lepădaū haīnelē spre a încerca în sinul mării, sistemā celei măi perfecte *egalități*

sociale. Nu uitați că aci avem cel puțin spectacolul măreț al Adriaticei, unde nu se înneca vre-o poetesă Safo, dăr unde Gondolierul și vorbaretul meu de Cicerone puteau cu priveliseea corpurilor lor, să dovedescă lumii că numai din undele mării nu putuse eși o ființă frumoasă ca Venerea din poveste.

Un minut apoi eram în «*valul undeî ori in unda valului*» cum dise dăunăđi un orator în Cameră. No-vice în arta balineariă mă însoția un individe, gata a mă pescui . . .

— Ce mai margăritar ? . . .

— Așia este, dăr sum, în lipsă de alte talente, *părinte de familiă* și apoi unde puneți că fără de mine nu s'ar fi ilustrat atâția panfletari botezați și ne botezați ? . . . Măcar în interesul acestor vermî hidoși carii și ei trebuie se vede se trăescă pe lumea asta, nu e așia că făcu bine băiașul meu că nu mă lăsă prada *celorlalte dobitoce* vorace din fundul Adriaticei ?

— Di che paese siete signore ; mă întrébă băeșul meu, trăgându-mă de funiă spre mal.

— Sono Valaco.

— Anche io . . . Ma di che parte ?

— Indovinate.

— Siete da Kirka ?

— Nu sciū unde vine.

— Dela Cnin.

— Nicî atâta.

— Dela Velico ? Dela Signu ? — Dela Grădina ? Da Ma-
caresca — Da Grópisce ? . . .

— Nu, nu, nu . . .

— Io non indovino . . .

— Sono da Bucarest.

— Non so dove si trova quella terra . . .

— Precum nu sciū, ț'o marturisescū — dicū eū în italiana — unde vinū Velico, Signu, Cninu, Grădina și celelalte localități ce ai numit.

— Ma dunque voi non siete *Mauro-Vlaco* . . .

Negru sunt, *Valacu* asemenea, dér *Maur* nu . . .
Dialogul acesta m'a pus pe gânduri. Din acel moment am hrănit un dor din ce în ce măi mare, de a vizita țera Românilor negri-a Mauro-Vlahilor. Lord Byron, Shakespeare i-a cunoscut, i-a numit... Se cade ore ca eü care sunt *Valac*, se nu-ï cunosc ?

*

Olreit la Dalmația . . .

Dér nu sciü déca «*Olreit*» se póte aplica la o călătorie pe apă . . . Apoi fiă bine aplicat ori nu, l'am dis și-l manțin, cu risicul chiar de a da ocasiune vechilor mei amici din Iași de a măi dovedi omenirei cât sunt de ignorant că nu sciü inglizește și caut a *fandacsi* numai cu *spaniolesca* pre carea dânșii nu o cunosc . . .

Se vă scutesc de peripețiile navigațiunei . . . A ! *le mal de mer* ! . . . Cine nu l'a avut și-l va putea esplica numai déca 'l va fi împins păcatul a se amesteca în afacerile nóstre politice . . .

Apoi, cum Dumnévóstră, nu voiți se sciți de politică, nu me voiü incerca a ve face cunoscuți cu acéstă desperare a călătorilor pe mare . . .

Trebuie numai se ve spun că pe când toți călătorii pătimiaü de acé bólă, eü me găsiam deplin sănătos . . .
Je suis aquerri : altmintrelea suferiam eü fără se impușc séü fără se me impușce, «*schifósele*» gentilețe de care avuiü parte în țera mea, de la pravoslănici dér măi ales de la *jidani* ?

*

Desbarcaiü în o insulă mică de sub golful *Guarnero*, cu numele *Ulbo*. E vechiul *Aloep* a lui Constantin Porfirogenetul. Déca nu m'ași teme că citez greșit cifra capitolului, — (am luat gróza criticilor meu, care în tóte cele ce am scris până adï n'aü găsit decât *citații greșite*) ași trimite la cartea «*De themat. Imp. Dalm. Çap. 29.*

Piciorul meu călca cu o negrăită emoțiune stânca aridă pe carea ochiul meu întâlnea cu dor rara verdetă a unor măslini rachitici, a unor vițe de viă seracă . . . Pretutindenea mizeria, desolațiunea . . . De ce inse ă-nima mé bate cu răpede bătăi și de ce pasul meu e precipitat?

Nu departe de termi țăriam doue-trei case dela care vântul mării mi-aducé par-că o salutare frățescă . . .

Ajung nerăbdător la prima căsuță.

Ah ! Domniî mei, la sute de leghe departe de Romania, în o țără ce o sciaî a unuî nēm strein, se te gă-sescî față in față la primul pas ce faci pe pământul acest strein, cu o femeie în cămașă cu altite ca acele ale sătenelor nōstre, cu o fotă séu peșteman ca acele din munții nōstri, cu o cautătură a doî ochi ce vorbesc graiū românesc. . . O ! nu póte vorba Domnilor spune emoțiunea sufletului.

Eū remēseiū nemișcat, iar juna fētă in mirare de atitudine mea pe care nu-și o esplica, me privea și dēnsa, precăt cu sială pe atata și cu curiositate. Surprinderēi avea se urmeze mahnirea.

Eî vorbesc romănesce.

Ea nu pricepe

Eî vorbesc italianesce

Același rezultat

Ești Vlacă, întreb?

— Vlacă. răspunde

Decepțiune crudă. . . eram la extremitatea Adriaticeî, față in față cu o fată română care scia că e română, care nu vroia se fiă decât română și totuși nu scia neci o vorbă din limba patriei, din limba străbunilor ei !

*

Nu voiū, Dómnele mele, și Domniî mei, se vē conduc pas dupe pas in Dalmația, neci se vē fac părtași emoțiunelor séu decepțiunelor mele de călător. De la insula

Ulbo am abordat la Zara. O dată la Zara acolo sunt munții, acele cetăți în care D-deu a adăpostit pretutindenea gîntea noastră... Acolo eram în țera visului meu... Mauro-Vlachia. Acastă țera nu-o găsiți însemnată măi pe neci o hartă, ea însă există și decă până ađi Europa nu aű bănuit existența ei, bubuitul recent al flintelor plaesilor ei contra armatei Austriace aű făcut-o cunoscută Europei și i-aű confirmat încă odată dicătorea străbună că *Románul nu pere*. Mauro-Vlachia din Dalmația se întinde de sub munții Zarei până la gura Narentei în mare; dar decă Mauro-Vlachia se începe și se finesce la acele termine, isvórele románităței nu încep neci se finesc cu Zara și Narenta. Isvor de suflete umane el purcede de la Roma, se urcă prin Friul și ținend linia munților se pogórá prin Istria.

Neci marea nu -l póte opri! . . . el pășesce în golful Quarnero, în insulele Cherso și Veglia și reapucând termul sub Fiume, descinde munții când pe o latură când pe alta, împrejurând pe la term cu brațu puternic Croația prin Carlopago și Pago, de sub care începe a se numi Mauro-Vlachia, ca apoi sê se continue sub Ragusa, în Albania, în Epir, în Macedonia, în Tracia, până se devérsă în basenul cel nesecat și nesecabil al Daciei.

Cine voiesce sê-și esplice Mauro-Vlachia trebuie se cunóscă Istria, și Istria nu se esplică decăt prin Friul.

*

Dar sunt Mauro-Vlachiî románi?

Ca se respundem la acésta întrebare vom îndrepta cercetările nóstre în doue direcțiuni.

Ne închipuim ca (cum și este în mare parte) n'avem documente din care se aflăm date despre originile Mauro-Vlachilor. În asemenea cas documinte în cestiune sunt ei însiși, cu moravurile, cu credințele, cu obiceiurile lor etc.

Paralelismul ce Domnia vóstră veți face între cele ce sciți că constituie individualitatea noastră románă și ceea

ce vă voiŭ relata de la Mauro-Vlachia, vă va aduce însuși la concludsiunile dorite.

*

Sórele arde, bórea marelă abia mișcă intunecatul ver-
diș al olivilor. Se trecem mai depărte de ruinele elo-
cinte ale apăducului lui Trajan, se trecem apoi răpede
prin poeticii țermi ai lacului Vrama, se intrăm in ce-
tatea Albă (Biolgrad) in comitatul Zara și aruncând de
acolo o căutătură de fiŭ ruinelor de la Assesia (Assissia
lui Ptolemei și Assesia lui Plin) se salutăm Ostrovitza
și Sucevița și lăsând panta munților se luăm căile *Vul-*
turilor, căile ce duc la stâncele care comunicară trăi-
nicia și resistința lor la fortună, gintei române ce le co-
mandă, ca vechiul centurion a lui Enei, ca alți Eoli, la
suflarea cărora au intrat in pământ și numai dăunăđi
șiruri întregi din o oștire cotropitoare...

*

Écă un sat.... câte-va case respândite. Aceste cabane
umile sunt cuiburile *vulturilor* Adriaticei.

Cabanele Mauro-Vlachilor sunt rare ori de pétră, dér
adese de bârne. «*La calcina dei Morlachi e la creta
e lo sterco dei bovi mescolato colla cenere.* (Osserva-
zione di Giovanni Lourich, pag. 84)

Recunósceți metoda de zidăriă națională?..

«*I coperti delle case sono di canne palustri, come
quelle de' Contadini Italiani (di-i Valachi) senza la
pulizia e l'ornamento degli ultimi* (pag. 84 idem).

*

— Din ce se constitue casa Mauro-Vlachului? O sin-
gură odaie cu o tindă mică. Camera servă: «*Cucinna,
Camera da letto, Camera da ricevere sono una cosa
estesa*» (pag. 84). Ceva mai mult: in tinda casei conlo-

cuesce sub același acoperent *murga* seú *plavaia* cea iubită.

« *Tugurio ugualmente agli animali che agli uomini* (p. 84).

« *La maggior parte dei Morlachi presentemente a una casa per la famiglia et altra per gli animali, chiamando la prima *cuhnia* la seconda *Pojata* ».*

Vétra e in mizlocul casei seú delungul unui părete, lângă uşe. Pe verful casei în loc de coş pun « una specie di *legno scavato* (stiubei) » care servă de coş . . . « *Le mura delle capane sono molto affumicate al dentro* (Lourich pag. 85).

Déca, ca mine, Domnilor, ați intra în căsuța unul Mauro valah la ora de séră, l'ăți afla cinând lângă vétră, unde se și culcă.

Două velințe, una pe laviță și alta deasupra lui, éca patul de repaos. Perne d'ajuns, aședate dioa pe sicriul cu rufele și hainele întinse pe o prăjină spânzurată un capăt pe pripiciul hornului și alta pe o frânghie legată de o grindă a podului . . . Décă aú pat cu velințe, asta nu-î împedică a dormi, *sovente sul rudo suolo, coprendosi s'è verno colla propria Kabanicza e s'è tempo di state esposti al aria senza nessun riparo.* »

Nici că se prea tem de receli căci de mică, cum se nasc, sunt ca Scoțenii și Irlandezii, scăldați în apă rece. Ei pot dice ca vechii locuitori ai Italiei :

« *Durum a stirpe genus, natos ad flumina primum Deferimus, saevoque gelu duramus et undis.* »

Spre a dormi Mauro Vlachul abia éși despóie *Opincile*, cabanizza și cureaoa cu cuțitul.

Pe lângă căsuța sea Maurovalahul are un grănariu care 'l numesce *Coş* : « *Gli Cosci sono fatti in forma di Canestre ovali, od'altra forma, che si pongono d'alla parte opposta dei focolari.* » Lourich (pag. 87) Dar cei mai cu prinsóre aú și *granar* afară din case (coşere), care cande de nuele, se chiamă *Coşar*, érá când e în pământ *zemblicú*.

Vasele de fertură ale Maurovlahilor sunt de lut, cele mai alese cu smalt verde. Tóte uneltele de mâncare și de bėut sunt de lemn. — Sėra ard seű in un vas de lut cu un fitil (opait). *Fortis* ȃice cű (pag. 88 Osservaz.) din cauza fumuluű opaitelor sunt negri Morlaciű ! . . .

Morlaciű șed cu dragoste pe pűmėntul gol «*I morlachi siedono le piű volte per terra, o sopra sedili composti di tavolette, sostenate da tre piedi, alte da terra una spanna in circa o poco piű*» (pag. 89).

Vițel nu műnűncű, ca și Roműnul, se-l picű cu luminarea. . .

Hrana ordinarű a Morlacilor : *lűptűriele*, pre care le acresc. *Urdű (puina)* aű deajuns ; Cașcaval nu prea fac mult de și e bun, ci brűnzű de burduf «*Il cacio che fanno per loro uso giornaliero ę tutto in pezzettini che si conserva in un otro*» și se chiamű *caș de burduf*, pre care-l oferű cu dragű űnimű űspeților. Nu voiű uita *puina* ce mi se oferű odatű in Istria cu pűne de malaiű !

Műműligű puținű, carne rare-orű, dar mereű malaiű copt pe vėtrű. Cűrechiű (vėrzű) murat «*e il principal companatico de' Morlachi, durante il verno. Questo e un cibo nauseante per gl'Italiani comme le rane per Morlachi*» (pag. 91). — Ca și Roműniű din Romania Mauro-Vlachii din cari aprűpe a treia parte numű a mai remas ortodocși, postesc cu rigűre posturile, «*osservano inviolabilmente il digiuno. Quindi e che mangian porri, scalogne, agli, cipolle e tutto cio che digiunando riesce di menor costo, ed ingrato a chi a cibi migliori e gusto piű delicato!*»

Apa cea nesuferitű ce aű in citerne vėra, iű obligű se o amestece cu űțet, ca soldatii Roműni.

Dėcű postesc cu rigűre, apoi de pasű, de crűciun și de serbűtori : «*Vogliano mangiar a crepancia*» (pag. 93 Osserv.)

Frugalitatea li dű viėțű lungű. La Paun (Plavno) in județul *Knin* sunt mai mulți Vlachii de 105—108 anű.

Urű mare aű Maurovlachii contra műncűtorilor de

brósce... Ură care o aveți și D-vastră, vèd bine, după aplausele D-vóstre. Oare aveți însă și dreptate?

Nessun Morlaco mangerebbe rane a costo di lasciarsi morire di fame (Lorich pag. 95).

„I latini saran dannati
Per aver rane, e bovoli mangeatî“.

(*Ponteficele Nicolo Quinto a Const Ultimo Imperatore*).

Unii Morlacii aũ vèndut la Venetia brósce și nu aũ mai fost primiți îndărăt : —Nu trebuie a servi poftele rele neci chiar ale streinului ! disu-li-sa.

Familia este la Morlacii încă în puritatea ei patriarcală. Nimica mai poetic decât vechiul mod de pețire a unei soții la Mauro-Vlachii.

Sciți care fètă se mărită mai lesne în Mauro-Vlachia ? —Cea mai bogată ? Cea care are velințe și sâlbe mai frumoase ? —Nu ! cea care are fericirea de a fi avut în némul ei mai mulți viteji în luptele cu Turcii și cu neamicii țerei. (veți pag. 106 Fortis, edițiunea francesă).

Pene de păun la pălăria flăcăului, e semn de nuntă.

Un vechi cântec popular naréză încă un poetic obicei al Vechimei, la pețire. Acesta ne interesază direct căci se ocupă de o încuscrere a unui Voevod din Mauro-Vlachia cu un român din Banat, ori din părțile Severinului.

Fortis naréză că în vechiul poem al nunței Voevodului *Iancu de la Sebigne* (contimpuran cu George Scanderberg) frații unei ôre care Jagna din Timișora, pre carea o cerusă de soție, propuseră acestui *Iancu*, jocuri, cu condițiune că de va câștiga se-î dea pre sora lor, ori de nu, al ucide decât va perde. Mai înainte produsera una lance cu un măr în vârf și-î dîseră :

«Iancule, cu o săgétă trebuie se dai jos mărul acesta. De nu veî isbuti, nu numai nu veî lua-o de sociă, ci veî muri ! » Fortis pag. 108.

«Un autre jeu proposé, étoit de franchir d'un seul

sault neufs chevaux placés l'un à côté de l'autre : le troisième, de reconnoître sa future, entre neuf filles voilées. Janco, brave guerrier, mais peu habile dans ces joutes galantes, mit à sa place un de ses neveux, comme l'usage de son siècle lui permettoit de faire. Le moyen par lequel *Zécolo*, ce neveu de *Jeanco*, devina l'épouse promise à son oncle, mérite d'être rapporté, au risque d'allonger cette digression. Sur son manteau, étendu par terre, il jette une poignée de bagues, d'or, & s'adressant aux neuf voilées, il dit : « Approche, ramasse les bagues, aimable enfant, toi qui es destinée à *Jan-cul*. Si une autre ose étendre sa main, d'un seul coup de fabre, je lui tranche la tête & le bras ensemble. Toutes reculèrent avec effroi : mais l'amante de Janco ne recula pas ; elle ramassa les bagues, & en para ses mains blanches ».

Ecă ce femea vré Mauro-Vlachul ; femeea bravă, in stare d'a purta la nevoia o armă de apărare a casei și ogorului, alătura cu bărbatul ei.

Cetiți descrierea unei nunți în *Fortis* (pag. 109) ; aflați acolo *Năhrama brodată* ; salutați acolo *Vornice-lul* și *Drusele* mirelui și ale miresei etc.

*

Dér n'aș sfârși decă ași aminti tóte asemănările.

Mirésa, ca la noi, adună parale cu paharu de la óspeți și dă daruri pe *săbi*.

Ceea ce nu se mai vede la noi, Dómnelor, este obiceiul ce aș pe alocurea (insula Pago, satul Novaglia) mamele Maurovlache care aș fete de măritat : de aș critica fetele cătră pețitorii.

« Puisque tu veux l'avoir absolument, sache quelle ne vaut rien, qu'elle est obstinée, capricieuse &c ». L'époux se tournant alors vers elle lui dit : « vous êtes faite ainsi ? je rangerai bien votre tête ». Il accompagne ces paroles de gestes menaçans, & en faisant semblant de la battre.

Geste amenințătoare ? câte odată reale. Ce dicită de acest procedeu ?

Dăr ce vreți ? Ca și Romăncele noastre, Mauro Vlachele de le ați întreba, de ați voi se le scoteți de sub reteveul bărbatului, v'ar dăce : ce trebă aveți decă mă iubesce ?

Un alt obiceiă care la Mauro-Vlahi este *legal* și care se cam vede de asemeina la noi (de și fără lege) prin tradițiune, este că femeea în anul dintăi al căsătoriei se sărute pre ori ce bărbat din națiunea sea, (audiți ? cel puțin numai pre Romăni !)

Bărbatul, ca și la noi săteni, vorbind de sociile lor, dăce : «nevasta-me, s'avem ertăciune» . . .

Și ca și flecăi nostri, Mauro-Vlachii sunt espeditivă în a face curte : decă ați vedut la fântăna ori la secere un flecău curtând pre o fătă, apoi veți înțelege ce face și Mauro-Vlachul descris de Lourich «*Sogliono gli amanti di far alle pugna, senza per altro farsi del male, e questo e un scherzo amoroso, e per tutto dire, le lorro tenerezze finiscono tutte in abbracciamenti, bacci e giochi di mani, in veci di corbellarsi con le dolce paroline : tu sei il mio sole, la mia vitta, senza te non posso vivere etc.*—» (pag. 138.)

Ierna aă ședetori, ca și la noi. Acolo *băbornițele* (cum le numesc și Mauro-Vlachii) fac și desfac, torcend, fetele și flecăi prujind și făcendu-și cu ochiul.

Danșurile Mauro-Vlahilor sunt hora (*kola*) în cerc, la cāntecul din gură seă din fluer.

«Tous les danseurs, hommes & femmes, se tenant par la main, forment un rond, & commencent par tourner lentement. A mesure que la danse s'anime, ce rond prend des figures différentes, & dégénère à la fin en sauts extravagans, exécutés par les femmes même, malgré le désordre qu'ils mettent dans leur habillement. Il est incroyable avec quelle passion les *Morlaques* aiment cette danse sauvage. Quoique fatigués par le chemin ou par le travail, quoique mal nourris, ils la dan-

sent, & passent plusieurs heures, sans presque prendre de repos, dans ce violent exercice» (pag. 135).

Gubernul la Mauro-Vlachii este cel al familieii. Mauro-Vlachii era până dăunădi ceea ce până la 1830 era Vrancea noastră, o adevărată *republică*. In contra nedreptăței Turcului ca și a Austriacului Mauro-Vlachii avură *Haïduci*, ca și noi (pag. 86—87) Cântecelc populare cântă ca și la noi pre braviî Haïduci . . . și când neamicul e mai mare la număr decât ei, Haïducii ei respunde de prin frunziș și de pe prăpăstiile munților. Haïduci sunt toți cei cari pot mânui o armă.

Austria de curënd duse bataliöne care fugiră risipite la căutătura de foc a *Vulturilor Kirkăi*.

— Cei cariî aũ vedut immormintăriile la noi, au sciintă de ce e o immormentare la Mauro-Vlachii. Aceleași bocete, aceleași imprecațiuni și după immormintare aceleași praznice ciudate

Imprecațiuni? . . . A! nu vom uita neci odată jalea cântecelor tēle, reslețite păstor român din munții Sebnicului! Mergém trist, cugetând la misterioșele destinate ce Dieu a dat Românilor respândind semința lor ca apele isvórelor. . . Când o voce, pare cunoscută, lovi auzul meũ și mișcă ănima mea agitată Un june păstor cânta o *doină*... Da! o *doină*, cu care d'odată mă transportam în munții noștri verđi, din cotro vaî! astă-dî vântul nu ne aduce de cât suspine și gemete, și cătră care noi nu putem trimite de cât neputinta noastră iubire cu un strigăt: Curagiũ, perseveranță!...

Doina păstorului mă chiamă la păstor; cu ajutorul călăuzului meũ, un Mauro-Vlachũ, Italian perfect, me înțeleseiũ cu *poetul* și *artistul* stănilor Liburniei antice.

Sciți, Dómnelor mele, ce đice acea *doină plângătoare*?

A! decă espunerea răpede și răũ făcută a moravurilor Mauro-Vlachilor, decă cele ce v'a putut spune *Fortis* de frăția de cruce, de superstițiunile lor, nu v'ar fi respuns deja ce neam sunt ei, apoi astă convicțiune va re-

sulta negreșit din amintirea *doinei* lui *Mihalake*, păstorul de la Sânta Măria, de pe piscul corbului : Ecă versurile traduse după versiunea Italiană :

Oleo ! vulture semețe
Urcă-ți aripa pe nori,
Nu ȳarești prin dese cețe
Șiruri de-ai mei frățiori ?

Țipă, vulture amice,
Țipă, stîncele se urle
Ca la frați se ducă vóce
D'al meu pês și de-a mea jale. . .

Țipă, vulture din munte,
Se străbată glasul teú
Până l'a Dunărei punte
Păn la a mării maluri,
Păn la crăesca cetate,
Ianculeț se mi te-audă

Ianculeț aci se sbóre
Cu feciori cu tolbe pline
De săgeți tot oțelite
Se le 'nfigă 'n pept dușman.

Oleo, Vulture semețe
Urcă-ți aripa prin nori,
Nu-ı ȳari prin văi și cețe
Urcând cete de Frațiori ?

Care sunt acei Frățiori pre care, fără să aibă conștiință de ei îi chiamă *Doina* munților Dalmaticiei ? Acel *Ianculeț* se nu fiăel acel *Ion* care legă în secolul al XIII-le, în imperiú, snopul imprăștiat de furtuni al Românilor ?

Ion, Ion, sună munții ;

Domniî nostri *Ion* s'aũ numit ;

Ion este profetiã de viitor.

— Dãunãdî, sunt puţin anî, din vërfurile Pindului
un glas cu douë vorbe ne rãscoli adãnc ănima :

Hiu Romãn, disu-s'a.

Şi toţi am strigat : Macedonenii *sunt Romãni!* Ađi
pintre vuetul tunului şi udãnd acele stãnci cu un sãn-
ge generos şi glorios, din munţii Dalmaţiei, ne vine alt
ţipet: *Vlah! Vlah!* adecã *Romãn, Romãn.*

*

Dar pe cãnd noi Romãniî nu sciam, nu presupunem
macar cã dẽnsii esistã, streini scriitori confirmaũ nobi-
litatea originelor Mauro-Vlachilor.

Dalmaţianul *Ion Lucio* đice cã numele de *More Ulah*
insemeđã *Romãni negri*. El aflã rãdãcinã comunã
intre *Ulah* şi *Ulak* si *Valaque*.

Fortis combate (pag. 70) acẽstã aserţiune a lui Lucio,
este adevãrat, inse cu argumente ne temeĩnice, ca acele
cã *Morlachiî* nu sunt negrii şi cã, đeci, vorba *Mauro*
insemeđã alta ceva. Apoi cã *Morlachiî* nu vorbesc a-
ceeãşi limbã ca Valachiî.

Dar etã cum întimpinã pre Fortis, Lourich :

«Reca stupore, che tanti autori Illirici copiandosi l'un
l'altro, abbian creduto sempre, che il nome *Morlacchi*
sia pretto Illirico, e non abbian mai saputo la sua vera
etimologia, ma strasecola ancora di piũ, che il Fortis,
pretendendo di correggerli, abbia sostituita una piũ chi-
merica congettura. Mi rimane dubbio, se sien piũ colpe-
vole i nostri autori de non aver compreso, che la pa-
rola *Morlachi* è Italianizzata, o il Fortis Italiano, che
la volle Illirica esso pure, attribuendogli un significato
de suo genio. Dopo questo riflesso, cosi naturale, sem-
brami, che insino ad ora tutti abbian parlato a capric-
cio, secundo il suggerimento del proprio ingegno, senza
consultar su di questo profito gli antichi autori Greci,

Essi chiamavano, se si crede a Lambert, ed a moltri altri, la Valachia superiore Maurovlacchia, cioè Valacchia Nera. ⁽¹⁾

Per la qual cosa è chiaro, che i Morlacchi nostri portarone seco il nome da luoghi, donde vennero, nè l'aquistarono dopo la invasione di questi Regni lontani, e il Lucio nostro non singanno a punto, quando disse, che gli abitanti della Valacchia, e i nostri *Vlassi Morlacchi* doveano essere in tutto, e per tutto la stessa cosa. Non ardirei pertanto assicurare, che tutti quelli, che portano questo nome, sieno provenuti d'alla Valacchia sola, ma poco si adattò il nome generico *Morlacchi* anchi a quelli, che provennero d'altre contrade de simile lingua, e costumi. Una verità cotanto evidente non bisogna di prove. Si può dare, che i *Morlacchi* o sia neri Valacchi si chiamassero qualche volta *Neri-Latini*, il che fece probabilmente dir a *Lucio*, che la parola *Morlacchi* significa *Neri-Latini*.»

Are dreptate Lourich : tot ce aũ lăsat spiritul slavizator se subsiste din vechiul caracter, moravuri etc. se vėd romane, și, D-lor, sciți cã *Valahia* s'a chiămat *Cara Iflac* și *Moldova Cara Bogdania*. Tot ce era Român se dicea de orientali *negri*. Ecã ce însemnėzã *Negri Vlachi* din Dalmația.

*

Când aũ trecut acești Români în Dalmația? Fortis dice cã în al XIII secol. — E probabil numai cã mișcarea mare de renaștere din ambe Daciele se manifestă și aci în secolul acesta, dar Români sunt aci vechi, mai vechi. . . de cât de la Trajan chiar!

Actualminte óre Mauro-Vlachi care n'aũ încetat de a-și dice *Vlach* mai sciũ eĩ ce va sė dicã a fi *Vlach*? Durere!.... pe tótã diua eĩ sunt deslipiți cu anima de

(1) La Moldovia e propriamente la Valacchia superiore, chiamata da Greci Mauro-Vlacchia, cioè Valachia nera. Lambert, Storia Generale ec Tom. II. p. 45.

latinitate sub teribila lucrare de slavizare, la umbra religiunii, care aŭ trecut peste ei. Mauro-Vlachiŭ sunt în ajunul totalei pierderii pentru cauza romană: — Cine voiesce aŷi da o socotelă despre dilnica întindere a pecin-ginei slave peste frumoŷii munţi Români dea lungul Adriaticei, se vedă ca noi cum progresază ea de la un sat la altul. Deja în Istria sunt multe sate care se numesc de *Vlaŷi*, *Vlaŷca*, ŷi în care însă a dispărut limba română.—Déră în unele, ca mai ferite de contactul slavilor, veţi putea afla limba mai pură póte chiar decât a nóstră, afară de dialect, care pune *r* în loc de *n* : părpâne, uru-unu. Sunt sate în care pe fiă-ce di se introduce slavismul. Popii fiind slavŷi, Româniŷi se rógă fără se pricépă ce dic, în limba slavă Ba chiar vorbele slave luptă contra celor române : aŷia vor numera ur, doi, trei,.. **Osem**, **Devit** ŷi apoi iar *dece*, ur de *dece* etc.—Tot aŷia vor dice *maica-Boji*...

Aci însă nu e decât prima fază a rēului ; româtimea încă plutesce peste valuri. În Dalmaŷia reul e mai grav. Cuvintele române s'aŭ coperit de valul slav : aci nu ŷi se mai dice : *sciũ românesce*, neci *sboresc rmâ-resce*, ci *Znaio Vlaŷca*... ŷi vaŷ ! numesce bietul român *română* limba care invadiunea i-aŭ impus.

Dér decă este aŷia, se fiă óre perdută cauza Romani-tăŷei în aste părŷi ?

A ! decă , D-lor mele ŷi D-lor mei , ea n'ar fi perdută în anima nóstră, a Românilor din România propriă, ea ar fi câscigată pretutindenea unde ŷine încă poporul a se numi *Vlach*, *român* ! Perdută?... aruncaŷi o privire pe aceste fotografii de sătenŷi Mauro-Vlachŷi ŷi veŷi simŷi ceea ce streinul n'a simŷit, că chiar decă ei ca copii perduŷi în ŷeri streine nu mai sciũ că sunt români, ei aŷi conservat nealterată fisionomia frumósă a laŷiului.

Ce se facem însă ca se redăm Mauro-Vlachilor con-sciinŷa naŷionalităŷei ?

Se trimetem la ei, *Ceŷile* ce aŷtéptă....

Ceŷile aceste care sunt ?

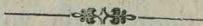
— Ceți de învățători !...

Școlî, preste tot școlî...

Dacă Austria înțelege pericolul ce va fi într'o di pentru ea, când lumea slavă se va fi deșteptat deplin, Austria nu pôte se védă cu ochi reî împuținarea *Slăvilor* prin readucerea la româtimea Mauro-Vlachilor.

Școlî dar, școlî pretutindenea, în Dacia, în Macedonia, în Istria, în Dalmația !...

În școlă e mântuirea noastră... Iar în mântuirea noastră e salvarea Europei de potopul slav !

SERBAN-VODA

și

Cestiunea Orientului

CONFERINTA

Ținută în școlul unui Spital de Faniți Romani, în 1878.

URBAN-VODA

Geographie des Ostens

CONTENTS

Printed in London at the British Museum, in 1878.

Dómnelor și Domnilor !

«*Galati*, oraș foarte neregulat zidit . . . Desbarcaiū în noroiū unde un număr de Turci erau ocupați a bate căți-va Moldoveni cari săriseră spre a ține partea unei bătrâne care reclama de la dinșii pre fiica-sa. . . Strade tortuoase. . . Căți-va Armeni, mulți Turci, puțin Moldoveni și nu găsești adăpost de ești călător decât la una din cele 5 mănăstiri cunoscute sub numele de Panaghia, St. Ion, St. Nicolae, St. Demetrie și St. Mihail Arhanghel, ocupate de un număr mic de Călugări cari trăesc din milosteniele neguțitorilor și ale călătorilor pe cari îi găsduesc. . . La apropierea mé d'un grup de femei stând în jurul unui puț, tóte fug care în cotrocăci mă iaū după costumul ce port de Turc. . .»

Iată care putēu fi impresiunile unui călător din seculul al 17-lea intrând în un oraș românesc Dómnelor și Domnilor méi.

Vină însă călătorul acela, vină însă un Motraye acum la Galati și sum sigur că decă nu-l va afla mult schimbat din punctul de vedere al noroiului și al neregularității, nu va fi tot ast-fel și din alte puncte de vedere. Unde sunt Turcii schingiūind pre Creștini? Nu mai va afla o nenorocită mamă disputând neputincioasă, pre copilița ei unor brutali fiți ai lui Mohamet. . . Nu mai fug Moldovenele de la fântână, vedēnd un Turc în ori-ce strein. . . Și în astă séră ele se adună bine-voitóre în jurul unui

străin oraşului lor, destul se le fiă promis acel străin a le vorbi de țera lor. . . . In locul unei mame cutezând a smulge din ghiarele depravațiunei pre o fiică iubită, călătorul ar afla astă-dî tôte femeile române disputând morței chiar, cu duióse îngrijiri și mângâeri pre fiu Românii căduți in apărarea țerei și a crucei, in luptă cu păgânul. . . . *Motraye* nu afla in Galați acum 150 ani de cât cincî monastiri adăpostind pentru o eleimosină pre călătorul îngrijit de sórta sea Din fiă-care casă astădî femeea română va face, de va trebui, loc de adăpostire pentru ostaşul român, un loc unde iubirea duiósă se-î ostoescă rana gloriósă, un loc unde chiar murind, se móră bine-cuventând rana priimită de la duşmanî, care-î va fi dat ocasiunea se vedă că in Galați ca și pretutindenea nu sunt mai mult numai duşmanî și străini duşmanî, ci străini iubind țera care le a dat adăpost, ci multe Romănce care in jurul patului rănitului sunt ângerii cerului și garanța răsplătirei bărbăției luptătorului pentru neatárnarea patriei.

Ce deosebire, Dómnelor mele și Domnilor mei, de lucruri și de ómenî !

Cursul evenimentelor politice nu este strein la acéstă schimbare

Vin se vă vorbesc dér de evenimentele politice care au contribuit la ea.

*

Politica e lupta națiunei in lăuntru și afara pentru mantinerea individualității naționale, pentru impingerea națiunei la progres decă nu este acéstă politica, apoi nu va fi necî acea tristă ceartă care se termină cu dobândirea unui scaun de ministru, de deputat ori de primar. Și decă ne este permis a dori, ba trebuie se dorim, incetărea luptei a cărea incepătură este in patima omenescă, suntem din contră datorî a dori se nu inceteze necî o dată cërta națiunei pentru esistența sea,

politica națiunei pentru a-și asigura cât-mai multe sortii de neatarnare, și apoi de desvoltare și de propășire . . .

*

Politica unei națiuni, rezultat al inteligenței și voinței se-le, duce cu sine meritul și demeritul ei. A vedea scopul către care trebuie se tindă, este pentru națiune ca și pentru individ, faptă de inteligență și de voință. Nu nemului românesc se va tăgădui meritul de a fi urmărit în politica sa de seculi, acel scop, până și în dizele, multe la număr, de pês și decădere; nu nemului românesc, dicem, i se va tăgădui meritul de a fi voit se rămână ca nem românesc și ca nem românesc se se desvolte pe calea propășirei !

Dér a înțelege și a voi *scopul* nu este a-l și realiza, căci și națiunilor ca indivizilor li sta în potrivă stavile care nu atarnă de ele se nu le întimpine. La faptele naționali ieu parte, pe lingă inteligență și voință și unii alți factori pre cari i-am putea numi *fatali*, de ore ce înfăcișarea ca și înlăturărea lor nu sunt sub voia omului, nu sunt sub voia națiunei.

Topica adecă situațiunea geografică a unei țeri, vecinătatea ce are un nem, cataclismii pre care înțelepciunea omenescă nu-î pôte prevedea neci împedica, ce stavile cumplite nu ridic tote aceste în calea nemurilor naintând spre *scop* !

Au putea Romănimea schimba în favore-i acești trei factori brutali și orbi în imponcișa luptă cu politica națională? Stat-a la voia Romănuului ca se aibă țera lui altă aședare geografică decât acea care au făcut din ea albia de scurgere a șiróelor barbare? Atarnat-au de puterea Romănuului ca în loc de vecinătatea Leșilor, Ungurilor, Turcilor se-și dea alți vecini mai apropiati de el la suflet și la sânge?

Și cu tote acestea, în contra acestor factori nemlădioși

și protivnici a luptat și luptă și astă-dî inteligența și voia liberă a Romănului ?

*

A-și ține, a-și asigura neatărnarea sea, écă scopul, écă politica națională a stremoșilor noștri. Când erau în câmpul de luptă căpeteniile strigaū ostașilor : «Nu vă dați, că pământul acesta este stropit cu sângele moșilor și strămoșilor noștri», și când lupta în câmpul de bătaia se curma, ei pregătéu pre cea viitoare făcend scop al politicei lor din precumpănirea și pre întémpinarea factorului fatal al vecinătăței. Acum apropierea de Unguri paralizéază gândul dușmănesc al Polonului, acum prin Poloni se pune stavilă planului dușmănesc al Ungurului și nu târđiū amânduror vecinilor uniți în amenințare, maturitatea politică a unui Ștefan, a unui Mircea, va opune un nou factor al vecinătăței, pre-Turcu.

Pre Turc ! Romănul *creștin* nu a stat la îndoială a face dintr'un *păgân* aliatul seū, pentru că ideea creștinismului însă i a fost la stremoși noștri ajutoria ear nu stavila a desvoltărei conșciinței naționale romăne, a manținerii neatărnărei neamului.

*

Am audit oratori politici, cari pentru a da altă direcțiune evenimentelor recente politice, și îndreptău mințea la testamentul lui Ștefan-cel-Mare și în puterea lui ceréu nerumperea legăturilor cu Turcia.

Testamentul lu Ștefan cel mare !.....

Dér ceea ce urmăria acest testament fu *neatérnarea țerei* ; și mizlócele prin care o urmărea Marele Domn acéstă păstrare a *neatărnărei* erau tocmai vechia politică națională : de a equilibra vecin prin vecin. Legăturile vechi cu Turcia nu aū fost în mințea Domnilor mari scop ci *mizloc*.... Apoi din dioa când acest *mizloc* nu

mai fu cel mai bun, nu noi modernii numai, dar încă imediat după Ștefan-Cel-Mare și după Mircea, stremoșii noștri au căutat alt *mizloc* cu care mai lesne se ajungă sântul și marele scop : păstrarea neatârănării némului. Ba chiar Ștefan-cel-Mare, ba chiar însuși Mircea înainte de a se gendi la Turci și-au îndreptat privirile în jurul țerei lor și s'au întrebat decă nu pot afla vre un vecin, seú vre un popor, cât de depărtat, cu care se urmărăscă lupta contra vecinilor amenințatori : Unguri, Leși și chiar Turci...

Acel vecin, acel noi *factore fatale* la faptele națiunei române, cine din D-vóstră, Dómnelor și Dómnilor, nu l'au numit în gândul seú ?

*

Apoi acest *factore politic* nu este invențiunea nóstră... Încă de la începutul secolului al XV-lea, ba chiar încă sub Ștefan-cel-Mare, Românii ieú în băgare de sémă existența unui noi vecin și din primul moment caută a utiliza pre acest vecin, constituindu-l *factore noi* în combinațiunile politice, tindend la conservarea și desvoltarea statelor române. Acest noi vecin cu care Ștefan-cel-Mare intra în incuscrire prin căsătoria, fu unul din predecesorii Țarilor rusesci.

*

Direcțiunea politică dată de marele Domn fu adese urmărită de succesori de ai lui, dar numai la finea secolului al XVI-lea și începutul celui al XVII-lea, Domnii Românilor dădură espresiune reală, lămurită, direcțiunei politice indicată de Ștefan-cel-Mare, căci de atunci în cóce istoricul află pre Români în alianța directă cu Țarii Rusiei.

Greșit-a Ștefan-cel-Mare? Summi sunt homines tamen ! Greșit-a el îndreptându-și ochii, înainte de a se alipi țera de turci, în spre Răsăritul Moldovei ?

Amintiți-vă situațiunea în care se afla Româניה pe la finele secolului XV și veți aproba fără tocmeală căntătura prietenosă a Domnului țerei cătră noul vecin. În lupta necurmată cu Ungurul, Polonul era aliatul Moldovei indicat de împrejurare, căci de când cele două sorori Hedvigea și Maria avură parte de corónele unгурescă și polonă, următorii lor vor fi competițori reciproci ai acestor coróne. A ajuta pre unul contra altuia pentru a fi ajutat de unul contra altuia, era un espedient politic carele avé sê dé folóse Domnilor Români, mai cu sémă celor dela Nord-Estul Daciei.

Déră veniaú și dile de acele în care Moldova, strinsă în partea despre rêsorit de posesiuni polone și în cêrtă fiind cu Polonia și fără speranță de ajutor de la Unguri, ba amenințată încă și pe la Sud de Turci, urma nevoia se înțelegă prețul unei nouă alianțe cu un ném, care prin aședarea țerei séle, sê apese asupra Poloniei. Aliatul pre care încă Alecsandru-cel-Bun îl căută contra Poloniei la rêsoritul țerei séle, Stefan și mai cu sémă următorii acestuia, nu-l mai puteau afla în noi Suidrigeloni, ci la Kiev, la Moskva ! . . .

Acest nou ném era naturale se atragă privirile Domnilor de după Stefan, când vedură că Turcul aliatul indicat de Marele Domn, peșheșul ël numi dare, alianța vasalitate. . . . Când Turcul deveni, la rëndul sêu ceea ce secolii întregi se încercaseră a fi Polonul și Ungurul.

*

Neci-odată mai neingaimat, mai respicat sê facu acesta apropiere de Ruși ca la finele secolului al XVII și începutul celui al XVIII.

Ca și astăzi, cu mai multă înverșunare decât astăzi, în ultima jumătate a secolului al XVII, între Români și între vecinii lor Unguri, ba chiar și Poloni, două erau curentele politice care se imponcișau cu isbiri grele. Unia Moldoveni și Munteni interpretând prea strins a-

șia dișul testamentu al lui Ștefan-cel-Mare, ancă tot mai cutezaū sē spere în Turcī, cu tōte încălčările lor asupra drepturilor și independinței țerei lor, pe când alți Moldoveni și Munteni căutaū în jurul țerei lor se aște prietenī mai de temeiu decăt eșiseră Turciī. Polonia, Austria, Rusia sunt țerile spre care unii Domni și unii sfetnici ai țerei îndreptară cugetul și glasul.

Ceea ce la epoca aretată, decise pre Moldoveni mai mult ca ineseși trecutele nenorociri ce le veniseră dela Turcī, se caute în altă parte ajutor, fu și faptul otăriri Turcului — după luarea Cameniței—d'a-și apropria și Hotinul Moldovei și de a ține acolo oștiri turcesci, ceea ce deschidē cale neșfârșită oștirilor semiluneī, cale pus-tietōre prin ogorul românesc. Acēsta făcu pre Ștefan XIV Petriceicu se părăsescă pre Turci, la asediarea Hotinului și sē trecă în partea Polonilor.

*

Cel mai mare reprezentant din secolul al XVII al acestui partid românesc, carele în interesul independinței țerei, caută alianța Creștinilor cât de departe numai se pōtă scāpa țera de jugul turcesc, fu Șerban Cantacuzino dela Munteni.

Acest Domn Mare, cel mai mare la părerea mea în secolul XVII, dupe Mihaiū mort la 1601,—lucră tōtă vi-ēta sea nu numai spre a ajunge se asigure neatārnarea țerilor romāne, ci āncă și pentru a împinge creștinătatea la isgonirea Turcilor din Europa.

Urmāring acest plan, Șerban devine punctul de gravitațiune al partidului național și creștin din tōte țerile romāne, așia că istoria Moldovei la acești ani, nu se înțelege decăt cercetată alătura cu cea a domniei lui Șerban-Vodă Cantacuzino.

Scopul meū, Dōmnelor și Domnilor, este d'a ve vorbi despre Șerban Cantacuzino faciă cu neatārnarea țerilor romāne și cu așia dișa *cestiune a orientului*.

*

Demetrie Cantemir a scris opera : « *Intemplantările Cantacuzenilor și Brâncovenilor de la munteni* ». Această cărticică scrisă în românesce n'a ajuns până la noi decât în traducere. George Ion Zavira a tradus'o la 1795 dupe o altă traducere germană, care și acesta era tradusă după o mai vechiă traducere rusescă.

În această cărticică prețioasă (publicată în traducere romană în « *Arh. Românescă* ») avem informațiuni despre Cantacuzeni, începând de la Const. Cantacuzino fiul lui *Saitan Oglu Cantacuzino*, carele a fost spînzurat de Sultanul Murad III.

Originea familiei Cantacuzenilor este arătată și în *Historia Bizantina duplici commentario illustrata* de Carol du Fresne dominus du Cange (Paris-1680). Familia Cantacuzino din Bucuresci posedă precioase documente asupra membrilor ei. Din aceste s'au publicat o parte în foiletónele « *Trompetei Carpaților* ».

Aceste dișe pentru cei cari doresc a sci mai mult despre familia acesta, noi ne vom mîrgini a aminti că tatăl Cantacuzenilor Munteni, Const. Cantacuzino, cunoscut în cronice sub numele de Constantin Postelnicul a fost, dișe Cantemir, zugrumat din ordinul lui Gr. Ión Ghica Vodă de la Munteni, la 1664, deși Postelnicul Cantacuzino ajutase pre Greg. Ghica pe lîngă Turci se capete Domnia Munteniei.

Const. Cantacuzino avu șese fiu dela jupănesa lui, Ilinca, prin carea Cantacuzeni se aliară cu familia istorică a Basarabilor. La monastirea Cozia se găsesc portretele murali ale lui Const. Postelnicului, al jupănesei Ilinca și acelor 6 feciori ai lor : Serban, Drăghici, Iordachi, Maței, Constantin Stolnicul și Michai

*

Serban Cantacuzino, unul din acești șese feciori ai Postelnicului Constantin ajunge Domnu Munteniei, ajutat de partidul naționale. Avenirea lui la Tron fu con-

siderată de țera, dice Fotino, ca o întemplantare de cea mai mare fericire, care a adus bucuria și veseliă în ânimele tuturor. Era în adevăr, nu triumful familiei Cantacuzenilor în contra lui Duca Vodă ori a amicului aceluia, Baleanul, ci triumful reprezentantului unei direcțiuni politice, a acelei carea căuta în alianța cu Creștinii scăparea țerei de cumplitele dîle ce-i facéu Turcii, de repetitele lor amenințări de transformare a țărilor române în pașalicuri.

*

Șerban Domn, puse și schimbă Domnia Moldovei în unire cu partita Moldavă contrariă Turcilor. Petriceico nu fără ajutorul lui Șerban ie Domnia dela Duca-Vodă, în lipsa aceluia, dus la asediul Vienei cu Turcii.

Ca dovédă neîndoiósă cum că înlăturarea de la Domnia Moldovei a lui Duca Vodă e o adevărată schimbare de direcțiune politică érá nu numai de domniă, vom aminti faptul că Petriceico 'și dirige, îndată ce apuca tronul, tóte puterile în potriva Bugeacului, continuând ast-fel — pe o scară mai mică, lupta creștinătăței contra turcilor și aliaților lor. Ca dovédă éráși că Domnitorul era, în urmărirea acestei direcțiuni politice, în alianță cu creștinii, avem faptul că expedițiunea o face împreună cu Cazacii lui Conetki, și că Domnul Moldovei declară Ucraina liberă, măcar că această țéră — subjugată de turci, fusese alipită de ei la corónă Moldavă a lui Duca Vodă.

Cum în lume totul se reduce la acțiune și reacțiune, acțiunea lui Petriceico, ajutat de Șerban-Vodă, — este urmată de o reacțiune în sensul opus. «Nu de geaba, dice poporul, s'a arêtat pe cer o sté cu códá de s'a vèdut multe dîle; nu de geaba mâncau și lupii ómenii; nu fără cuvênt fost-au și cutremur prea mare, și nu fără mirarea lumei cădut-au atuncea și turnul cel mare din cetatea Sucevei, ce-i dicea turnul Neboisei.» Tóte aceste semne din dîlele lui Duca Vodă și le amintéu Moldovenii contimpurani

impresurării Vienei, căderei cumplite a lui Duca Vodă și apoi isgonirei lui Petriceico Vodă.

Căderea acestuia de la Domnia sea a 2-a sub lovirile Turcilor era inevitabilă, căci Șerban-Vodă nu era gata de resboiul sânt, abea întors din expedițiunea dela Viena, expedițiune la care luă parte, se scie, *à contre cœur* și în care fu mai de mult ajutor Austriacilor decât Sultanului.

Căderea lui Petriceico nu este urmată îndată și de repunerea partidului național, care-l ajutase a reapuca tronul Moldovei. Un partid, o direcțiune politică în care se află barbați ca Apostol Catargiu vel comis, ca Ilie Dragutescu serdarul, ca Savel Smucilă Medelnicerul, ca Hatmanul Buhuși și mai cu sémă ca Miron Costin vel logofetul, nu este fără rădăcini adânci în țără. Petriceico, învins de tătari, «luă miere și vin, vaci și boi și turme de oi» și trecu în Polonia, der partidul său ținu încă pept reacțiunei 4 luni de zile, de la Noembre 1683 la fevr. 1684. Aș nu era în guvern chiar Costin acel bărbat care cutezase a țice însuși Vizirului, altă-dată, la luarea Cameniței : «Suntem noi Moldovenii bucuroși să se lățescă Impărăția cât de mult, ear peste țera noastră nu ne pare bine să se lățescă ?»...

Lupta era inutilă. . . . Miron Costin simți că țera storsă de invădiunea tatarilor și a Domniei lui Duca-Vodă nu mai putea lupta. . . . În ziua când Galații tresaltară dureros și comunicară întregului corp al țerei fiorul său de gróză, la desbarcarea noului Domn cu oștirile de ajutor—partidul naționale cu înțelepciune amână ora încercării de salvare a țerei. . . . Membrii săi mai influinți se refugiară la vecini. . . . Curtea lui Șerban-Vodă dela Munteni primi pre mulți din ei și dintre cei mai cunoscuți.

*

Si cu tóte aceste noul Domn Dumitrașcu-Vodă era încă un triumf al înțeleptului și abilului Șerban-Vodă : Dumitrașcu era ruda lui Șerban Cantacuzino. . .

Cronica lui Mustea și mai ales cronica lui Neculcea narază domnia durerosă a lui Dumitrașcu-Vodă, domnia care începe în zile de fomete mare: « Erau oameni dice Neculcea, tot leșinați și morți pe drumuri și pe ulițe cât se mâncau om pre om și potgheazuri din țera leșescă tot de-a-una se slobozeu de strica și preda; talhărit mult era și dela Cotnari în sus era țera pustiă.... »

Mizeria cumplită a țerei nu era în stare se induplece ănimă lui Dumitrașcu-Vodă. Curtea lui deveni loc de scandal și de orgii. Inconjurat de boieri fără neci o valoare—căci cei aleși erau emigrați,—Dumitrașcu-Vodă, om nestătător la vorovă, telpi, zamăgeu, giambași de cei dela Fanar (dice Neculcea), eși uita și vërsta și pozițiunea. Pe când Dómna lui petrecea la Constantinopole el eși luă o fêtă a unei rachierite de pe podul vechiū din Iasi.

Póte nu voiū face neplacere auditorului meu aparținând sexului frumos d'a aminti pre Anița Archipoia și toaletele timpului...

Eca ce dice de acéstă femee, cronica lui Neculcea (Le-topisete, Tom. II pag. 249).

« Si o purta cu sălbi de galbeni, și cu haine de șahmand, și cu șlic de sobol, și cu multe odóre împodobită; și era tânără și frumoasă, și plină de suliman ca o fată de rachierită, și o trimetea cu careta domnescă, cu Seimeni și cu Vornici și cu Comiși, diua améză di mare pe ulițe, la feredeū, și pe la mănăstiri, și pe la vii în plimblări, și făcea și pre boeri de-și trimetea jupănesele cu dânsă; și după ce vinea de la primblări, trimetea jupăneselor lor daruri canavițe, belacóse, căci iaū făcut cinste de aū mers cu dânsa în primblare. Si după ce s'aū mazilit, aū luat-o cu dânsul, și aū dus-o în Tarigrad, și aū măritat-o după un Grec. Căutați, frați, iubiți cetitori, de vedeți ce este omenirea și *necuvînta* grecească; că el de bătrân dinți în gură nu avea, diminéta 'i încleaa de-i puneă în gură, ér séra 'i descleaa cu uncrop, și 'i puneă pe masă, și carne în tóte posturile cu Turciū din preună mânca. Oh! oh! oh! Săracă țéră a Moldoviū, ce norocire

dé stăpăni ca acesta ai avut! Ce sorți de viață 'ția căzut? Cum ai mai rămas om trăitor în tine, de mare mirare este, cu atâtea spurcăciuni de obiceiuri ce se trag până astăzi în tine Moldovă! Și din vreme în vreme tot s'au mai adaos spurcatele de obiceiuri, care mai înainte se vor scrie cineș la rândul lor.»

Etă acuma în ce mod Dumitrascu-Vodă înțelege și face dreptatea :

«Tâmplatus-au atuncea de s'au găsit câte-va miș de galbeni în mănăstire, în Rașca, puși de citori, pentru treba mănăstirei, și i-au luat toți galbenii Dimitrașco-Vodă și nimica n'au lăsat mănăstirei de chiverniselă seș se tocmescă ceva fiind mănăstirea săracă.

«Așijderea feciorii lui Kiriac Sturzii Vornicului, Ion și cu Sandul, care acel Ion au ajuns mai pe urmă și Vornic mare la alți domni, acești boeri pàra pe o mastihă a lor la Dumitrașco-Vodă, dicend cum că ar fi rămas mulți bani de la tatăl lor Kiriac Sturza, și lor nu va mastiha lor să le facă parte. Decī Dumitrașco-Vodă, cu meșteșugurile lui au aflat unde era banii, și au trimes și i-au luat toți, și nimica nu le-au mai dat acestor boeri, nici lor, nici mastiheii lor și după ce s'au mazilit Dumitrașco-Vodă, s'au dus mastiha acestor boieri Vornicésa lui Kiriac-Sturzii la Tarigrad, de au zăbovit jumătate de an, și 'și au aprins rogojină în cap de le au părut la Impăratul pe Dumitrașco-Vodă, și nimica n'au putut face, să isprăvescă ceva, și au mâncat banii toți Dumitrașco-Vodă.»

Asemene urmări trebué să revolté țera în contra lui Demitrie Cantacozino. Serban Vodă, deși vër primar, n'ave interes se pèrdă, susținend pe Dumitrașcu, influința asupra boerilor Moldoveni. El decī lucră și la cădereă din domniă a lui Dumitrascu Vodă. Hatmanul Buhuși era la curtea lui Serban-Vodă; cu el se înțelese Serban. Buhuși chiamă boerii țerei de jos ai Moldovei, ca mai apropiéți, se se înțelegă cu Serban-Vodă. Acesta mai mult ca ori când simți nevoia că Moldova se nu lip-

séscă a fi lângă el, căci vedé apropiindu-se ora realizării marelui seú plan politic. Care era acel plan? Vom spune după ce vom fi amintit evenimentele ce se pregătéu pentru Moldova. Șerban adună, diserem boierii Moldoveni la curtea lui. Ei se înțeleseră asupra candidatului de Domn în locul lui Dumitrașcu-Vodă.

Acum asistem la una din acele scene pe cât comice pe atâta triste, care se gădesc repețite în istoria noastră, din dîlelele de durere. Care din boierii de față n'ar fi voit se fiă el candidatul de Domniă? Dér lucrul era împreunat cu primejdia capului și acésta amuția dorul de domniă în anima tuturor. Atunci se gândiră se alégă nu pre cel mai bogat seú mai putinte dintre ei, ci pre cel care, mai obscur, mai sărac, și mai pucin influinte fiind, credéu ei, că-l vor purta dupe voia lor. (Amintiți-vé de scena de alegere a lui Cuza-Vodă la Elefant!) O altă calitate ce căutaú boierii de atunci în candidatul de Domn era bătrănețile, nu-căci ele sunt fontăna înțelepciunei ci pentru că fiind bătrân va trăi mai puțin (Neculce Tom. II. pag. 250) și de! cine scie decă cu dese schimbări de domniă nu va veni fiă-cărui boer rëndul.

Omu bătrân (70 de ani), obscur și fără influință aflără boierii pre Const. Cantemir clucerul. Șerban-Vodă cu agera sea minte distinsă în Const. Cantemir pre omul înțelept și vrednic și primi candidatura acestuia, după ce Cantemir jură lui Șerban că va ține cu creștinii contra Turcilor și va urma sfaturilor lui.

Cu urcarea pe tronul Moldovei a lui C. Cantemir, Șerban-Vodă și-a manifestat respicată și neinduiosă politica sea, scopul ce urmărea. El nu aspira numai ca noi astăzi: a face de Turci respectata neatárnarea țerilor române ci ceva mai mult. D. Cantemir (§ 6) în opusculul citat, ne spune că Șerban voia se ajungă se vedă pe turci isgoniți din Europa și a se urca el pe tronul Bizanțului.

Spre a ajunge acest scop Șerban lucră în secret și în nopțe anî de dîle, strecurându-se prin tóte greutățile mari ce-î făcéu intrigele din țeră și de pe lângă Turci.

Dece ani lucră Șerban pentru a deveni centrul de gravitațiune al României și al tuturor creștinilor, în deslegarea cestiuneii orientului. Leopold I. al Austriei și Regele Poloniei, el curteniaii. Și deca în sufletul lor nutria și alte cugete, ei nu pare a fi contradis aspirațiunile lui Șerban chiar întru cât privea tronul de la Constantinopole.

Acum mai mult ca orii și când domnia Română, fiă a lui Șerban, fiă a aliatului, a protejatuului seii C. Cantemir, eși îndrepta privirea cu credință către acel nou factor al vecinătăței, către Ruși. Neculcea și D. Cantemir ne spun, ca și Fotino, că Șerban Vodă legă corespondință secretă nu numai cu Austria și Polonia ci mai ales cu Țarul Rusiei.

Dar nu numai legăturile diplomatice le urmăria Șerban-Vodă încă din anii primii ai domniei selee, căci avusese destule ocașiuni se înțelegă că acel cuvânt diplomatic e ascultat care pôte se fiă acompaniat, când este de lipsă, de glasul convingător al tunului. Șerban-Vodă (o spune și Cantemir, § 5) pe când eși asigura alianța statelor vecine, pe când prin Postelnicesa Ilinca și fia-sea Stanca și prin mitropolitul Teodosiui, și atrăgă iubirea și simpatiile creștinilor din Orient, călătorind printre-ei, protegindu-i—impărțindu-le ajutore; pre când afla mizlocu d'a ostoi adincele rane făcute țerei de o domniă ca a lui Duca-Vodă, el găsi și mizlocul d'a pregăti vistieria țerei cu bani pentru purtarea resboiului și țera cu ostiri gata de luptă. Doi ani Șerban adună provisiuni și, lucru de mirare pentru acele vremi, isbuti se tórne în țera **40 de tunuri** (Cantemir § 5).

La începutul anului 1689 Șerban era gata cu totul... Ca se între în luptă nu-i trebué decât subscrierea tratatelor de alianță de către statele creștine, căci Șerban-Vodă, dice Neculcea, avea bune nădejde că va desbate

totă creștinătatea din Tarigrad încóce de sub mîna Turcilor, că pe acea vreme se baté Sultanul Mehmet cu Nemții, cu Leopold Imperatul nemțesc și-l bătea Neamțul pe Turc și se ajunsese Serban-Vodă cu Némțu și cu Muscalu și cu Leșii...

Se ajunsese Serban cu Leopold ca se între în acțiune îndată ce oștirile Austriace se vor fi apropiat de țeră... Muscalul începu și el a ataca Cetatea Arzacului și se îndrepta spre Crimeea...

Acum mână în mână cu C. Cantimir și cu totă creștinătatea, Serban-Vodă aștepta numai semnalul luptei, când éta că Dumneđeș, —cu voia căruia—cum ție Cronicarul—deca nu se tocmesce voia omului nu este isbuitire în nimica—a curmatu țilele marelui și ințeleptului Domn, la 20 Octombrie 1689 ! căci cum ție Miron Costin în «Viața luméi :»

Căci Mórtea făr de veste calcă ori-ce casă :

Domnescă, împărătescă, pre nimeni nu lasă ;

Bogatul și sëracul, cel frumos, cel tare . . .

Vrăjmașa mórte prieten pre nime nu are . . .

Așia ne pórta lumea, așia ne amăgesce,

Așia ne 'nșelă, surpă și batjocoresce :

Născendu-ne murim... Murind, praf și cenușă :

Pintr' acéșta lume treci, cum treci pri ntr'o ușă . . .

Murind praf și cenușă ! . . .

Nu ! Serban a murit la 1689 dér după 190 de ani încă direcțiunea lui politică trăesce . . .

Deca era Serban un Domn ca atăți alții, fiă chiar și o mare individualitate izolată între romăni, cu el se stingea și cugetul lui și planurile lui . . . Dar Serban fu numai reprezentantul unei trebuințe a națiunei. Vécul lui Mathei Basarab și al lui Vasile Lupu care se revarsă până asupra primei jumătăți a secolului al XVIII lasă

în toate direcțiunile, șerpuitor un părașu recoritor și înmănoșitor țărilor române...ba el este chiar destul de plin în malurile sele ca să ducă *rodirea* până departe în țără străină, cu Metropolitul Moghilă, la Kiev, cu spătarul N. Milescu la Petresburg, cu Vito-Pilutio probe de limba română până la Roma. O epoca, carea continuând miscarea dată de Corezi (1560) și de nemuritorul Neagoe în scrisorile lui cătră fiul seș Teodosiș, numeră scriitorii aproape contimpurani ca adnotătorii lui Urechia, apoi ca Meletie Macedonianul Egumenul Monast. Gobora întâiul tipograf în România, ca Mechisedek Eromonahul și Egumenul din Câmpu-Lung, ca Daniil Andrei Panonianul, ca Mitropolitul Teodosiș, ca Iordache Cantacuzino, membru din familia Domnescă și traducător Evangheliei (1682), ca Șerban și Radu Grecianu traducătorii bibliei (1688) și unul din ei continuatorul cronicului : «Istoria țerei românesce ;» ca Petru Moghilă Episcopul Kiveluș, ca Mitropolitul Varlaam (1632—1645) luptătorul ager contra calvinismului ; ca Miron Costin, ca principele Cantemir ; o epocă ca aceea în care a trăit Udriște Nasturel, acel bărbat cinstit și *slovesnic*, după cum 'i dice Varlaam Mitrop. Moldovei ; o epocă ca aceea, care succedă unei epoci, unde la lași se adună sinod care se ocupă de interesele bisericeii ortodoxe amenințate de propaganda protestantă a lui Racoți din Ardél, nu o asemenea epocă, în care Românismul se manifestă mare în colectivității, nu o așa epocă se va stinge odată cu barbatul care este expresiunea sea ce mai strelucită ; ea nu va înceta odată cu mórtea lui Șerban-Vodă....

Intreprinderea politică a lui Șerban-Vodă și a lui C. Cantemir Vodă n'a isbutit, dar semința ei era în brazda română gata de a incolți la prima rașă de primăveră, topind troenile din ogorul românesc.

Acea și de primăveră vai ! întârziă doi secolii !...

O sută de ani după Șerban-Vodă ce depărtată se părea Românimea de acea și de primăveră !...

Era epoca îngenuchiării neamului românesc sub domniș vitrige străine...

Voiș, Dómnelle mele, se sciș pentru ce la 1780 scopul politiceș nașionale era perdut din vedere ?

Citiș tabloul ce Principele de Ligne, amicul lui Voltaire, făcu la acea dată despre predecessorele vóstre, de societatea de atunci și veș avé esplicarea, póte, a decădereș din acel socol...

*

Ce schimbare, Dómnelor și Domniș meș, după altă sută de ani !

Astă-dș, dupe Grivitza, dupe 7 Oct... dupe Rachova, după asaltele dela Opanez, dupe luarea Plevneș, datorită vitejieș și strategieș române, care Potemkinș—vorbindule de neatárnarea țereș,—vor mai dice, la ora păceș, ca la 1780 lui De Ligne, cu neîncredere : *Nous verrons !*

De unde vine acéștă schimbare ?

De acolo că voi, femeș române, mame, soșii și fiice nu mai sunteș femeile de la 1787...

Potemkinș cari se indoesc încă ađi de dorul neatárnareș și al integrităteș țereș, pună mâna pe ășnima nóstră a tutor când ni se vorbește de România, de Romanism !..

Cine ne-a bănuit de ezitare, de slăbiciune, aș trebuiut se crédă când aș vedut cum mame și soșii zugrumă ohtatul ășnimeș lor spre a nu pune umbre în luminosul tabloș al mărireș țereș, cum ele aș aflat inceput de mângăere la nemângăéta jale a perdereș fiului și soșuluș, în acea puternică simțire carea colcăe în sinul tuturor, în acea sbucnire a iubireș de patriă, care a deșteptat hărnicia strebună și a îndreptat-o împreună cu tótă cugetarea orașelor și satelor nóstre spre câmpul de bătăia, în care cetățeniș ostaș infruntă mórtrea pentru a asigura neatárnarea țereș !...

Ve indoitș încă Potemkinilor?... În picióre, cu respect voi toș cari ne-aș desprețuit !... Cu respect naștea femeș române, care șterge furișate lacrimi de dor

spre a striga oșténului român : « Nainte, pentru patriă și noi pentru voi ! » . . .

Și pentru ei sunt zilele și nopțile lor de veghiare . . .

Și gândiți că un popor carele are vitezi ca cei de la câmpul de bataia și femei ca voi, Dómnene mele, i se va dice earași, la ora păcii : *nous-verrons ! ?*

Nu ! România va fi, căci a probat că este !

Condorbiri Qidarse

I. (1)

— Vorbesce, vorbesce numai decât, în lipsa conferențiarului de astă-seră, și vorbesce puciu căci n'am loc!

— Faci, Domnule Esarcu, ca acel tiran, care, infuriat asupra unui poet ce-l satirizase în nescie versuri ale lui, îl condamnă la mörte său se scrie în dece minute un poem întreg, carele, însă, se coprindē numai atâta spaciū pe hărtiă cāt coprindē subscrierea lui (a tiranului).

Spindurătorea se ridica deja la ferestrele închisorei, ora fatalē se apropia. Gróza sporea! Sāngele începē a circula desordinat! Indesert, însă, cerca nefericitul poet se preumbe condeiuł pe tabletele albe Termenul fatal sunā Atuncī vederea poetului s'întunecă, valurī nădușitōre il nebușesc El cade! . . .

Tiranul intră cu ai seș, merge la mēsa pe care condeiuł poetului sta încă umed. Pe tablete citește un singur cuvēt :

Ă N I M Ă . . .

— Ce fel? un singur cuvēt?! întrebă tiranul.

— O radă se dilatā pe fruntea poetului redeșteptat : Sire, esclamă el, aretând vorba dupe tablete, nu este aci mesura bunătăței Vóstre, déră sorgintea a orī ce poemă . . . Cine nu înțelege un cuvēt isolat, nu le va înțelege mai bine însoțite de altele, cum Măria ta esci

(1) Mai de multe orī lipsind vre un conferențiar la Ateneū tocmai în momentul de pe Urmă, când era așteptat, s'a împlinit ora regulamēntara prin micī convorbiri improvizate de alți membrii ai societăței. Dăm aci câte-va din aceste convorbiri improvizate de **D. Urechă**. (Editorele).

Domn prin sineți, iar nu prin acei mulți curtezanî cari te incungioră.

Madrigalul plăcu tiranului. El respunse: se fac eu un epilog demn de poemul tău. Și scrise mai jos, de vorba *ănimă*, vorba :

TRĂIESCĂ!

Și D-ta, Domnule Esarcu, faci ca tyranul; ămî dicit : vorbesce! vorbesce îndată, și vorbesce numai cât încape pe lingă altă cuvântări în conferința de asta ieră.

Mi-ar trebui unul din acele cuvinte care, ca ale poetului de adineorea, se mă scape de încurcătură . . .

Se ieū cuvântul

PATRIĂ?

Nu! s'a tocit cu totul de când toți îl pörtă pe buze până'l pun în buzunar.

Se ieū cuvântul

LIBERTATE? . . .

Ba deū, nu! că miröse a *reteveiū*

A, *ba!* și de ce nu un cuvânt, care se califice una din faptele mele cele mă puțin provocătore de invidii și de injurii?... Da, o se vorbesc, Domnilor și Dómnelor, ceea ce fac eu de cât-va timp mă cu plăcere.

SEDU!

A șede! așa că este un cuvânt plin de învățăminte mari?—Ecă un cuvânt din acelea cari caracterziă pre un individ, ca și pre un popor.

«Spune-mi cum ședi, și-ți voi spune cine ești.» Cultura fizică, morală și intelectuală manifestate prin modul cum cineva șede! . . . Ce dicitî?—si notați bine că nu este aci cestiune de ședere de *bon ton*, de politeță.

Sunt, deci, în acest act seū mă corect, în această *negațiune* de act, o mulțime de note caracteristice cari

stabilesc infinite distincțiuni între indiviđi și consecințeminte între popóre.

A șede mănćând din budgetul statului.

B șede in funcțiune până e dat afară.

C șede la stńnga pentru cń nu l'a lńsat drepta se ședń pe comptul țerei.

D șede la drepta pe cńt timp șede X din drepta pe banca ministerialń.

Tot asemenea popórele ca și indiviđii nu ședń in același mod :

Deul vńturilor lui Omer șede la mńsń strńlucitń, ospetńzń și petrece. Deul vńturilor lui Virgiliu șede pe stincń cu lancea in mńnń ca un soldat imperios. Iovu a introdus la Ebrei pucinul atrńgńtorul obiciń d'a șede in gunoiń, in necurńtenń.

*

Dńrń se lńsńm anticitatea clasicń, și se vedem cum ședń popórele moderne?

Diarele republican đic : cń șed p'un vulcan.

Diarele religiose șpun : cń in calea pńcatelor și a perderei.

Diarele guvernamentale indńmnń : ședeți ! linistiți-vń !

Diarele industriale strigń : Nu ședeți ! Mișcați-vń

Ińrń noń đicem :

A ședea la turci este a trage narghelea, a se mbńta de afion, și a aștepta ca se se intńmple ce a fost scris

Cum vrea Europa ca Suzeranii noștri se mńrgń 'nainte, dupń ce-și adunń piciórele sub ei spre a șede ? —

A ședea vienezese este a otńri de sórta imperńțiilor și a popórelor cu ajutorul a cńtor-va halbe de bere ; ńrń de vr' o doń anń se intńrbń și de sórta dualismului.

A ședea Franțuzese

Aș ! Francesul nu șede Dńca ar sci se ședń pucin , ar cńștiga in statorniciń și soliditate. Dńrń Fran-

cesul este tot d'auna în mișcare. . . . A *șede* este cel puciu la el *a conversa* . . . Și când n'are cu cine conversa, atunci face « Voyage autour de ma chambre, orï Excursion dans mon jardin. » Până și pre școlari îi învătă limba elenă preumblându-se prin « Le jardin des racines grecques »!

Eră când e obositu, Francesul șede pe scaun până ce aude :

« Allons ! enfants de la patrie » . . . Si hait ! étă-l eră în mișcare, și se mișcă cu vuetu, de nu lasă nici pre vecini să dormă ! . . .

A *șede* *Italiennesce* este, la Neapoli, a dormi în « *dolce farniente*, » legănat de murmurul undelor de la Pausilipe. La Roma, a fi Papă. . . La Milano a cănta. La Veneția a nu fi în carnaval. . . Venețianul nu se destéptă decât iérna. . . véra dorme la cadențele barcarolei gondolierului, măritate cu cadența valurilor ce ploștesc sub lopată.

Mai puțin poetic *șede* Ungurul : Strebunul lui, Hunul, *șede* călare. . . și înferbenta sub șea bucata de carne ce avea s'o mănçe la ospet . . . Ungurul modern șede pe pintenî și se sprijine pe mustăți. . .

Un călător glumeț spune că la ore-care popor selbatec din Oceania, nobilimea și stăpânirea, spre distincțiune, *șede* la serbări cu capul în gios și cu picioarele în sus. . .

Mai înțelegem ca legile și stăpânirea seste *anapoda* câte odată. . . . Lucru s'a mai vedit. Déră omenirea ! . . . ce demagogiă ! . . . Picioarele aū luat stăpânire preste cap ! . . .

Déră să lăsăm pre streinî. . . se ne căutăm de ale nôstre ! . . . Așia numai e mântuirea ! . . .

A *șede* este un verb puțin usitat de strébuniî nôștri. Ei nu ședură mai neci odată, . . . arma n'o lăsa din mână. « Era țera neșezată, spun cronicariî despre epoca luptelor teribile cu barbariî. . . . »

A ședea *Românește* pe atunci era a sta la pândă în codrii Cosminului, seșu cu ghioga pre malul Nistrului, strigând Tătarului :

Măi tătare, țineți calul ,
Nu cerca a trece malul ,
Că pre crucea santei lege
Îți sfărâm capul în țece !

Romănimea p'atunci era *neședată*, dér *aședată* era bravura, iubirea de țără în ănimă fiă-căruî Român.

Măi apoi începu a se face măi mare întrebuițare de verbul ce ne ocupă

Boerii marî începură a ședea pe divan, și cei micî pe laviță....

Poporulî nu-î măi remase loc se ședă de cât în servitute amară.

Boerilor de divan și celor de laviță succedară *aședătorii* de *biruri* : văcărit , fumărit , stupărit , vėdrărit , oerit , tóte terminate în *it* , ceea ce inlesni poporului aflarea rimei în satyrenele séle , căci epitetul «*afurisit*» 'i stătu la îndemână.

P'atunci poporul *ședé* la închisóre numai, déră a *ședé* la închisóre insemna a cânta :

Amblă Vodă în redvan ,
Ședü boerii la Divan,
Sorbu café din filigėnu ,
ÉR seracul tot brăzdéză ,
Ahturî, ănimă 'i oftéză ,
Ochiul lăcrimî lăcriméză

*

1821 Sună și Theodor Vladimirescu dișe Romănilor : destul *ședurăți*...

Haidi, voinice !

Haidi, moşnen de vitejie !

Lenea nu-ţi-e dată ție

Şi la vocea lui se *sculară* câţi-va din cei ce *şedeu*....
Câţi-va sunt d'ajuns când strigă unui popor : scolă !
spre mântuirea ta ! Si domniî fanarioţi nu mai *şedură*
în tără....

D'atunci....

D'atunci sciţi cine *şedu* şi cât *şedu* şi cari *nu şedu*
până la 1848....

D'atunci însă, se recunoscem, nu mai pot *şede* pe
scaunul Domniei române, neci trândăvia, neci lenea, neci
corupţiunea....

A *şede* a 'nceput ađi pe ici pe colé, a însemna de nu
a făptui, cel puţin a cugeta Românesce....

Deja (nu este un compliment ce venim se făcem fe-
meii Române), ea a învăţat a mai *şede* pe acasă şi a
afla o adevărată fericire a nu trăi din *şedere* ci din ea
a face o ocaziune de cultură a artelor, a ştiinţei, a lite-
relor.... Ce plăcută *şedere*, Dómnene mele, şi ce bine
vă *şede* când cu copilaşul pe genuchi, în o atmosferă
francă şi leală a cător vă amici, petreceţi orele nopţilor
lungi *cetind*, cultivându-ne mintea, dându-ne astfel un
sprijin mai mult ăniei, virtuţei !...

Nu este demult de când deca întrebaî pre cineva, *ce
face ?*

— *Şed !* îţi răspundé, fără roşire !... Atâta perdu-
serăm noi mesura vorbelor şi a lucrurilor !..

Şi în adevăr că era o *şedere*, şi deci, o amortire ge-
nerală.

Acum nu va mai fi aşia... vom da alt înţeles verbu-
lui acestuia.

Bărbaţi, noi vom sci *şede*a ca bărbaţi, ca părinţi de
familia şi a cetăţeni luminaţi.

Copiilor, *şederea* vóastră va fi ora de desmierdare a
mamei !

June fete, voi veți *sede*a, ca strebuna voastră, în calea binelui și a frumosului morale.

LEGIUITORI

Nu, leguitorii se nu *sédă* neci un minut. La lucru ! căci iaă 2 galbeni pe di diurnă, și cu o di mai nainte se vindece ranile țerei !

III.

RECLAMAȚIUNI MOLDOVENESCI.

Haide! chiar de m'ar trata «Moldova», diarul din Iași, de separatist, de conspirator în contra unirei, o s'o spun cea durere ce'mi apesă plomonii mei *Moldovenesci*! Nu, nu măi putem suferi nedreptatea ce se face dincóce de Milcov la atâția frați d'ai mei din Moldova. Cum? După ce atâta timp, în zile de pês și de dureri am servit Românilor din Moldova, acum se fiă dați afară din slujbă, atâția *simbatrioți*, fără măcar se ni se spună culpa pentru care aũ meritat urgia *centrului Român*?

Și durerea mi-e cu atât măi mare cu cât mergend prin casele Moldovenilor strēmutați în Bucuresci, am vedut că și ei, cei măi multți, aũ dat mâna cu prigonitorii noștri — ai acelora cari altă dată am servit p'acești ingrați!

«Cu dreptũ e? Frumos e? Him!»

Pentru ce, mă rog, se fiă preferit în slujbă D. **ghe-rocu** și nu D. **surtuc**?

De ce se aibă trecere, până și prin casele Moldovenilor strēmutați în capitală, d-nul **Bricégu** care e un strēin, și nu un compatriot get beget Român ca d. **Cuțit**?

Dece, adecă ași vré se sciũ, Madame **Prăvălia** se nu dé loc, măcar pe ici pe colea *Taliancutei*-romanisate: **Dughená**?

— De ce, te rog se-mi spui, *ciobotari* noștri se nu aibă drept d'a face în Bucuresci decât **cisme**, și încă și

cu *carâmbi*? Și vedeți ingratitudine! Moldovëniî chiar după ce-s Munteniți nu mai pörtă **ciobote** ci **ghete** ori **cisme**.

Bine, trecă mérgă : D-nu **Nătângu** fu dat afară în urma unei interpelări-făcută în Cameră, sunt câți-va ani, de reposatul Barbu Catargiu, cu tóte explicațiunile date în favórea lui de către d. M. Cogălnicénu. Déră de ce nu primesc în funcțiune pre bietul domn *Șueratu*, decât cu condițiune că se-și schimbe numele în *Flueratu*? Audî ! **fluerat**, pare că cântă în fluer !

Déră ce diceți de drăgălașia fetiță : *Óla de flori*, care, ca s'o primescă poetul muntén și s'o cânte a fost silită se se numescă *ghivecú* ?

Da, așiu înțelege se ne sfătuim cu toți Româniî să alungăm pentru-tot-d'auna dintre noi și pre **Aoleo** ! și pre **Valeo** ! ca cei ce ni-au mâncat dîlele ; déră dreptate este se ținem în slujbă pre netrebnicul *aoleo* ieră pre tovarășul lui, pre *aleo*, se-l oropsim ?

Și apoi dice că *se tacî*, că escî réu patriot, după ce vedî așa abuzurî ! Audîți mă rog : până a nu veni în Bucurescî d. **Mulțamim**, de și, după obiceiú, el vedea lumea rareorî, totuși el scia, de bine de réu, că e feciorul lui **Mulți-și ani** . . . Pasu de te mai întilnesce cu D-luí adî în Bucurescî și de el mai cunósce! Adî D-luí eși gurgue buzele când el întilnescî pe ici pe colea, și atunci eși dá numele de **Mulțamim**, numai dóră, n'o mai sci lumea din ce părintî se trage !

Heî, heî! unde este strébunul **Mulțanim** se-l audă !

D'apoi ancă Madame **Un'a**, sciî, ceea pe care o desmerdam noi dicându-i **O** ! De când a încăput pre mâna unuí frate de la redapțiunea Românului, » țipă sêraca ca o slută : eși dice acuma necî **Un'a** necî **O**, ci **Uă** ! Audî Uă! pare că strigă apă (uâp) apariî (sacagiî) din Bucurescî.

Dér asemenœa renegări de nume, calea-valea ! Mai réu e când bietul Moldovén, nevinovat, se vede dat afară din slujbă, nitam-nisam, precum s'a 'ntêmplat bie-

tului *Hornu*, căruia s'a preferat ridiculul *Cosiu* din familia *cosiarilor* !

De gēba mē credeți, s'a protestat contra acestor abuzuri ale D-lui.... Momiterescu ; éca până și compatriotul meū, D-nu **Ghebu** a fost înlocuit cu o femeia slută, plină de astuții, numită cocōna **Cocōșă** !

«*Cu drept e ?*

Frumos e ?

Him !.....

Ba încă trēba merge și mai departe în asemenea substituțiunii de persōne, în spiritul celui mai netolerante provincialism, în loc de a lucra în spiritul Romanismului. Așia, ca sē ne înșele pre noi Moldovenii că n'am avea mulți **jidani** între noi, frații munteni au început a'î deghiza sub numele de *Ovrei*. Ci s'O-vrei, pēcatele mele.... O suportezi abia acēstă cangrenă

Dēră încă una și mai gogonētă :

Președintele Camerei, D-nu V. Alecsandri pōte proba verii și când făptuirea unui abuz, pedepsit pe aiurea cu tōtă asprimea legilor : Domnia sea, scie că **onorul**, trecēnd dincōce de Milcov, și-ar fi schimbat secul și s'a dat de Dōmna **Onōre**. Domnu Alecsandri, ca poet ce este, probēză încă, că Onorul e bărbat, și că acesta neci chiar a stat de cât arareorī în bune relațiuni cu femeile.

Fiă, Domnule Alecsandri, fiă, iubite poete ; dēră nu veī susține ca și **Aniversalul**, amicul D-tēle de la ocasiunea adresei de felicitare din 10 Maiū, n'a cădūt și el în pēcatul *Onorului*, înainte d'a veni din Moldova, **Aniversalul** era de sexul feminin : eși dicē : **Aniversala**, sēu *Aniversara* ; și pentru că era femeie îi și plăcea gătelele de sărbătore.

Numai, ce-ī dreptul, sē nu amestecăm cele ce ni le facem înșine noi Moldovenii, cu nedreptățile ce ni vin de la frații Munteni. Sē protestăm mai bine cu toți pentru destituirea românului **Năuc** în favōrea lui **Zăpăcit** cel strein, și se facem o interpelare Domnului Ministru

respectiv pentru menținerea în serviciu a fraților noștri **Calțuni** și isgonirea **Ciorapilor**, cari sunt streini de sângele nostru.

Să fiă drepti frații Munteni, căci «*dreptatea*» o facu în interesul naționalității, ără nu a Moldovenilor reclamații. Eaca, dupe ce ni-aū trimis nouă Moldovenilor prețioase cunoscințe ca Domni **Moftu**, **Reteveiu**, **Apilepisitu**, **Burtă-Verde**, și mulți alți energici și expresivi servitori ai publicului Român din vremile după urmă, *batăr* se fiă mai generoși și către *Belferul*, *Șaher-maherul*, și cei d'o braslă cu asemenea frați veniți despre Focșani. Său (și această ar fi cea mai bună dreptate) se fie și unii și alții dați afară și înlocuiți prin servitori mai onorabili și mai demni d'a se numi Români.

Am dis!

IV.

POESIA A MURIT !

— Poesia a murit !

— Poesia a murit !

Ecă ce auđim repetindu-se de cătă-va ană.

Dér déca legă s'a făcut, — și pré bine s'a făcut — care oprescú inmorméntările până mai ántáiú sciința nu vine, plecând urechia pe sinul cadavrului, se constate că vieță n'a mai remas ascunsă necă o picătură în vre un creț, cel mai intim, al organismului uman, óre se cuvine se strigăm : *Inmorméntati-o ! inmorméntati-o ! Poesia a murit ! . . .*

Vedeți, ni se ȓice : arpa străbună tace . . . și cé modernă ? . . .

— Copii, noi suntem *elevi patrioți*.

— Jună, ne măsurăm intusiasmul ánimei pe numarul voturilor și colóra candidaților la Adunare. . .

— Bětrăniă ? . . O ! da, dela eă numai repercută ancă Carpații cărunți suspinul ánimei ce iubescce, ce iubescce țera, frumosul ! . . .

Dar betrăniă se duc . . . și vedeți . . .

Alesandri scrie gramatică . . . *Gr. Alesandrescu* judecă contractele autorilor, în lipsa directorului care . . .

aŭ cugetat mai înainteŭ la *opera* sa decât la acé Italiană... Negruzzi, redactéză «Constitutiunea» Sion vinde tutunu, — Bolintinénu, Boliac, Eliade, . . . Eliade gigantul templului, cântă? . . nu! scriŭ politică! O! politica! câte pacoste n'aŭ făcut! Și este o pacoste când poesia nu mai spune animei năstre ce suntem, ce se fim și ce se iubim!

Bătrâniŭ se duc . . .

Unde esci tu, poete nationale, tu Murașănu, tu carele ai *deșteptat Românul*, vărsând în vinele lui, tot sufletul, totă ănima, totă inteligința ta . . . tu care ai murit *nebun* pentru-că sufletul tău l'ai trecut în sufletul nostru, pentru că cu *vięta* ta ai *reinviat* ănima năstră amărtită! . . .

Unde esci tu, Donici, carele când țera tăcé ingenuchiată sub varga Domnitorului și a corupțiunei. . . tu spunăi istoria Vulpei *cu pufușorul pe botișor*, a *Măgarilor ajunsă la domniă!*

Și mai ieri, Domnilor mei, nu vedurăți, o rađă stingându-se d'acolo . . . din acel răsărit al Romăniei, unde Românul geme . . . unde cnutul lovesce și sângele cură pentru-că nu uită că e sânge român! . . . Cavalerul Stămati nu mai este! . . . Lebăda română ș'a dis cântecul de mărte în Basarabia . . . O! acolo, tăcerea, orórea sepulcrului s'a intins . . . D'abia se mai aude respirând peptul fraților năstri! . . .

Poesia a murit!

Poesia a murit!!

*

Nu! . . , nu! . . . Poesia n'a murit! . . . Puneți urechia văstră pe ănima românului . . . Ce concerte, ce armonii misterioșe ale viitorului implu acé ănimă în care loviturile sórteŭ s'aŭ tocit fără a distruge din ea *iubirea* . . . fontăna santă a poesiei!

— A murit poesia? . . . Cine a dis acest blasfem? . . .

Ce? nu mai «*cresce flóre lângă flóre l'al României noastre sóre?*» Undele isvórelor nu mai șerpue prin pajistele inflorite și imbalsemate? . . . Lăcrimióarele și vioarelele s'aú deșirat fără reinverdire? . . . Codrul a amuțit?.. Ce? Nimica, nimica . . . neci o șóptă, neci o adiere . . . neci un tainic îngănat al ănimei nu mai dá vlea și muntele, luna și florile? . . .

Ce? numai «*Elevul patriot*» produce pământul Daciei stropit de sângele atâtor generațiuni? . . .

Ce? numai junii cu ănimă bătrână . . . Numai bătrâni carii ne dáu sárutarea rece a morței? . . .

Sangele nu se mai mișcă în vinele noastre?.. Anima noastră nu o mai încăldesce valurile dulci ale iubirei? . . .

Cum? Tăcerea, chiar tăcerea și singurătatea mormintului strămoșesc, crucea umilită de la Călugăreni, movila de la Resboeni, nu mai spun nimica Românuilui?..

O! nu! poesia n'a murit!

Alesandri, Alesandrescii, Bolintinenii trăesc . . . Sămînța ănimei lor, când eii nu vor mai fi, va nasce, alții poeți, cum sămînța vechiă aú născut Alesandri, Alesandresci, Negruzzi . . . Nu! poesia nu va muri!

Poesia nu póte muri! . . . Nu va muri, pe cât timp D-deu va lăsa ca Românul *se fiă*, pe cât timp de la Tisa la marea Négră, ecoul carpațian va repercuta un suspin, o cântare în

„ . . . *limba, care se trăescă,*
Limba românescă. . .“

CAVALERUL STAMATI

D. V. Alesandr. Urechiă, după ce stabili principalele diferenți dintre poesia română dinainte de 1812 și cea de la 1830—1848, ceti și comentă poesia ce publicăm la vale, *Dorul în vedeniă*, de regretatul poet al Basarabiei, cavalerul Stamati.

În privința versificațiunei, Stamati era de acea scólă populară română care admitea trei feluri de rime : A, *accentată* séu cum arbitrariu o numesc francesii *rime masculine*, precum ; a *fereca* rimând cu a *luneca* ; B, rimă *neaccentată* séu cum éráși în mod arbitrariu o numesc unia, *feminină*, precum riméză vorbele : *casă, masă, mătasă*, etc. și C, rimă pe care d. V. A. Urechiă o numesc de *asonanță*, și carea resultă din singura *as-sunare*, împreună—sunare, a vocalei finale accentată pururea de la cuvintele ce termină două versuri, fără ca ast-fel de rimă să aibă nevoiă de două silabe séu neci chiar de o silabă întregă, cum se cere la celelalte doue specii de rime. Așia în poesia vechiă populară a nóstră se riméză : a *incălica*, a *ămbla*, a *turna*, a *lua*, etc. D. V. A. Urechiă arétă că rima de asonanță nu este, cum unii cred, un defect în vers, ci ea este admisă ca bună și de alte literaturı neo-latine, precum este acea spaniolă și portugesă.

D. V. A. Urechiă arétă apoi diferența dintre vechia versificațiune română și cea modernă, în privirea dis-

pozițiunei versurilor din respectul rimei. Ceî modernî, dice d-lui, mai ales scôla poetică care imităză séu stă sub influința versificațiunei franceze, nu îngădue înșirarea a mai mult de cât trei versuri unul dupe altul, cū rime identice, adecă accentate séu neaccentate, cerēndu-se ca îndată dupē al treilea se urmeze variațiune cu un vers rimat în mod opus cu versurile trei anteriore. Versificațiunea nōstră vechiă, ca și a trubadurilor admite nu numai trei versuri cu rime identice, ci cinci, șese, opt și de multe ori și un-spre-dece.

Acēsta nu se întēpină așia de adese în poeziî de la 1800—1821, dēr totu-și în pleada de poeziî : Konaki, Beldiman, cavalerul Stamati etc., se găsecū adese exemple de o asemenea versificațiune.

D. V. A. Urechîă stărue a proba că asemenea versificațiune nu este așia de desprețuibile cum se pōte crede de cei cariî sunt sub influința suvenirēi scōlei moderne de versificațiune.

D. Urechîă arētă apoi care erau influințele literariî și artistice sub care scria cavalerul Stamati. Nu Lamartin, Hugo, Musset, Béranger, sunt fontānele de inspirațiune ale lui Konaki, Beldiman, și mai încōce a cavalerului Stamati. Acestia scriaū sub influințele culturēi grecesci-fanariotice. D'acolo calitāți, d'acolo scāderi : calitāți *estetice*, scāderi de fond, din cauza *mizlocului sociale*, care influențēză asupra poetului. Suvenirele culturēi elene sunt mai vii în Konaki decât la Stamati: în poesiile lui, Afrodita și Cupidone și tōtă mitologia grēcă funcționēză ca în Omer, ca în poeziî anacreonticî, eroticî și bachicî. Stamati este însă deja mai modern : el ține, între poesia de înainte de 1848 și acea a pleadei lui Konaki, mizlocul, locul ce ține poesia lui Konaki între poesia vechiă populară și acea a lui Stamati.

Cavalerul Stamati are versificațiunea mai modernă decât Konaki; el nu face ca acela, din mitologia element poetic ci cere asemenea elemente mai mult ānimei și esteticeî, ca și cei modernî. Totu-și cedă adese

influenței mizlocului sociale, corupt, molășatec, în care a priimit educațiunea sea. Poesia cetită susține de minune acéstă sentință. Vedeti, dice apoi d. Urechia, pre Stamatî în *Dorul sêu Vedenia*, cum harpa lui, în doliu după țera-mumă, după Moldova, de la care o mână neamică a sfâșiat Basarabia, vedeti cum harpa lui cântă dorul ă-nimei sêle, a unei ănime române! Ce tabele complete și răpedi face el în prima parte a poesiei citate, din munții, văile, șesurile Moldovei sêle iubite. . . Câmpii? Ele evocă în ănima lui suvenirele trecute! . . . Unde sunt, strigă el, acei Căpitani bravi, cariî înfruntau cu mörte neamicii ce se încercau a încălca țera? . . . Acum, o! acum nici un braț n'a ridicat flintă voiniciei strebune, nici o ănimă n'a sbucnit sub ascuțișul durerei, când Basarabia fu sfâșiată de la sinul țerei! . . . Durerea și suvenirile gloriei scot din peptul poetului, *lebedei* Basarabiei, cântări triste. Sunt în poesia lui Stamate câte-va versuri care întrec, mi se pare, tot ce s'a scris mai bine la noi în ășia gen. E magnifică imaginea antitetică ce face între stărea presintă a câmpiilor țerei sêle și acé a timpilor de bravură, de luptă pentru țără și lege.

Se citéză în tóte tratatele de literatură universală următóarele versuri ale lui *Don Francisco de Medrano* (1) și mai ales unele versuri de la celebrul poet *Don Francisco de Rioja* (2) carele trăi la începutul seclului XVII sub Filip IV, al căruia fu bibliotecar, poet și cronicar. — Écă estragem aci câte-va versuri din frumósa lui *Cancion a las ruinas de Italica*, care de și imitațiune în cât-va de la Rodrigo Caro, este incomparabile mai frumósă, grandióasă în intonațiune, grandióasă în cugetări.

(1) Nu se cunósce data născerii lui; se scie însă, după autorii N. Antonio și Velazques, că înflori în secolul XVI, la Sevilla. Operile lui fură publicate în 1617 la Palermo. Medrano fu cel mai bun imitator al lui Oratiu.

(2) Rioja se născu la finele secolului XVI și muri la Madrid în 28 August 1656. El scrise variate poesii erotice și filosofice.

Estos, Fabio, ad dolor ! que ves a hora
Campos de soledad, musteo collado,
Fueron un tiempo Italica famosa,
Aqui de Cipion la vencedora
Colonia fue; por tierra derribado
Yace el temido honor de la espantosa
Muralla, y lastimosa
Reliquia es solamente
De su invencible gente.
Solo quedan memorias funerales
Donde erraron ya sombras de alto ejemplo;
Este lano fue plaza, alli fue templo
De todo apenas quedan las senales. (1)

Să se pună în comparațiune aceste necontestat frumoșe versuri spaniole cu versurile căroră Stamati incredințeză suvenirile dulci ale trecutului și antitesa durerოსă a presentului; să se compare ambiș poeș și cu orgoliu vom vedea că Stamati este superioare celebrului Rioja, și cu atât mai mult celui-lalt poet spaniol, care a tratat acelaș obiect ca și Rioja : Ruinele Italiceș.— Ecă versurile lui Stamati :

Dér cum a perit ore
A Moldovei nume mare,
Ș'acelor Domni pré măriș,
Patriei duioshi părinș !
Unde's oștile acele,
Care nóptea tăbărind
Peste dămburi și vâlcele
Și focuri multe-aprindend

(1) Aste câmpii, Fabiu, o l durere, ce vedi acuma singuratices și coperite de spinșuri, fură odată Italica famosă. Aci fu colonia invingetore a lui Scipione; pe pământ jace dărîmată îngrozitorea onore a spăimântătorilor muri, și este numai o măhnitore reliquie a invincibilei seles ginte. Remas-au numai memorii funerali pe acolo unde rătăciră aldată umbre de mari esemple. Acest lan fu piașă, acolo fu un Templu . . . Din tôte nu mai remaseră abia decăt semnele.

Ce păreaū stele picate
S'eu fulgere înfocate . . .
Unde-s hatmaniū accie
De buzdugan jucători ,
Ce cu a lor voinicie
S'au făcut nemuritori ? . . .
.
Ah ! unde-odinióră
Câmpii se cutremurard
De biruinți romănesci,
De vaete dușmănesci,
Acolo plugarul mână
Leneșii boi hăulind
Până când plugul s'anınă ,
Oase din pământ svêrlind . . .
etc. etc. etc.

Cavalerul Stamate, disă d. Urechiă, după ce în ănima sa găsește tonurile grăndioase în care cântă trecutul țerei séle, când prin antitesă vine a depinge presintele eī, vedeți-l cum, sub ifluința *mijlocului seū sociale*, alunecă, cade în genul erotic, represintatoarele mai cu esclusivitate al societății fanariotice :

Ah ! acolo ce zăresc ?
Ved̄ de român copilițe
Că se scaldă, șuguesc
Și apoi împletind gâțe
Pe pajiste dănțuesc.
Inșă una dintre ele
Saltă ca luna prin stele,
Fiind gingașă la stat
Ca bradul ténăr și înalt
Cu-ochișorii seī ca mura,
Sprincéna pană de corb
Fiindu-ī întocmai gura

Pe omăt de sânge strop
Cu țitele bourele
Chiar ca două turturele..

Dér Stamatî se revoltă îndată însuși în contra spectacolului erotic ce depinge și ănimă lui reimplându-se de sântă indignațiunii contra decăderei țerei séle, esclamă :

Ah ! dér cum se pôte ôre
Se m'apîndă desfătare !....

Și atunci, augur scump și iubit al ănimei Basarabianului, el cutéză, în fața gășilor némului seú, sub amenințarea cnutului și a Siberiei fără întôrcere, să profetiseze diua apropiată a salvărei, a reintôrcerei provinciei séle la sinul mamei patrii. . . .

Dar răsăriiú fără veste
De-o rază ce-a luminat
Spre a Iașilor olat.
Mě uit și'n aer se vede
De-asupra vechilor Iași
Geniul cel de nădejde
Crescënd ca un uriași
Si urđind cu rîvnă mare
A țerei re'nființare. . . .

Poet al Basarabiei, Cavalerul Stamatî a fost cea după urmă ramură remasă acolo din arborele înflorit al poesiei română dinainte de 1830. Cu mórtea lui, lebăda română și-a dis vai ! pare-se, ultima sa cântare pe mormentul românismului din Basarabia O ! dér Lazăr reinvie Se credem în venitorul românismului și.... și Basarabia va reveni !

PACEA DE LA CARLOVITZ

SI

ROMÂNII

Conferința ținută la Atheneu, în 25 Februarie 1879.

Dómnelor și Domnilor !

Orî și cât teoreticienii moderni refuză istoriei meritul de a ne învăța «*din cele trecute vremi se pricepem cele viitoare*», eă, carele nu-mî esplic un stejar secular fără o prealabilă ghindă atârnată de firul cel mai tainic al rădăcinei, eă mă țin încă de credința bătrănilor noștri cronicari. Iată de ce caut mereu în trecutul nostru pildă și învățătură pentru ȕilele de față și lumină la cele viitoare.

— Este aceasta a face politică ?

Sciă, este o vechiă și binefăcătóriă deprindere, ba lege chiar a Societăței nóstre de a face mută și surdă acéstă sală la tot graiul politic Vai ! destul a cobit și cobesce acel graiă în ogorul jelitor al țerei ; se cade dér se tacă aci... Dar nu este mai puțin adevărat că de óre ce, cum ȕice o cunoscută definițiune : *literatura este expresiunea societăței*, apoi anevoiă s'ar puté face literatura unei epoce fără a face și politica care a influințat, care a născut acé literatură....

Apoi între a nu face politică, politică în sensul ce nimicimeea vremilor îi detere, și între a frămănta între noi întrebări care privesc de aprópe naționalitatea, fără de care nici însesă această Societate a Ateneului n'ar mai putea esiste, și mintea și ăanima D-vóstră a făcut tot-déuna deosebire. Acé deosebire mi-a îngăduit se vorbesc 14 anî de la acest loc, despre numeroșe în-

trebări din istoria și literatura noastră națională. Iară primirea bine-voitoare ce auditorul a dat cuvântului meu, negreșit am atribuit-o nu meritelor ce neci odată nu mi-am inchipuit că am și despre care decă vre-o dată mi-ași fi făcut o mângăitoare ilusiune, s'aũ găsit de ajuns cine se vrea a mă convinge, că nu le posed : frecuentarea numărösă a publicului de altă dată, aplausele incuragetöre din trecut și de astăđi le am pus și le pun pe sēma materiilor alese pentru conferințe. Este döră meritul telefonului care aduce la auđul D-vöstră graiũ dorit de la ființe din trecut, ce vę sunt scumpe....

Apoi și astăđi, in loc de a vę propune o calătoria in Japonia sēũ in centrul Africeĩ, ingăđuiți-mę se vę aduc vorbă, *graiũ* cunoscut ăanimeĩ D-vöstre și care, de voiũ isbuti in planul meu, va infățișa și minților tinere męsura faptelor stręmoșescĩ ca męsură pentru propriile lor fapte viitoare. . .

Domnilor și Dómmelor !

Cu đioa de 26 Ianuarium anul 1699 se incununęză lucrările unũ secol întreg și ale mai multor națiunĩ in față cu Imperium Turcesc. Acęstă dată memorabilă este acę a subsemnărei păceĩ dela Carlovitz, intre Turcia, Austria, Venetiã, Polonia și Rusia cu mediațiunea Anglieĩ și a Olandeiĩ.

Trătatum de la Carlovitz este nu numai puntul de plecare spre decădere a Imperiumului otoman, dar și primul la carele Rusia împreună cu cele-l-alte puteri europene luã parte la regularea așia dișei chestiunĩ orientale. Ea-tă cum *Hammer* vorbesce de acęstă pace de la care timp Turcia intrã in o situațiune nouă vis-à-vis-de Europa:

« La conclusion de la paix de Carlowicz entre les Turcs et l'Autriche, Venise, la Pologne et la Russie, dont les nógociations furent si lentes, et qui se termina si glorieusement pour les chrétiens ; cette paix qui si-

gnala la décadence des Ottomans, qui marque une des périodes les plus mémorables de cette histoire, et qui plaça l'empire ottoman dans une situation nouvelle vis-à-vis de l'Europe, mérite par ces raisons d'être rapportée ici dans le plus grand détail. De même que, dans l'histoire d'une guerre, quelques batailles sont dignes de fixer l'attention spéciale, soit par le nombre des guerriers qui y ont pris part ou de ceux qui y ont succombé, soit par le courage des combattans, soit par le talent et le bonheur des généraux, soit par les succès plus ou moins grands qui en ont été le fruit; ainsi, dans l'histoire des traités, quelques-uns se font remarquer par le nombre des puissances négociatrices et celui de leurs représentans, par la gravité et l'importance des intérêts qui y sont débattus, par l'habileté et le bonheur des plénipotentiaires, par la grandeur et la durée des résultats qui y sont obtenus. La paix de Carlowicz est célèbre à tous ces titres; et, si elle n'est pas la plus glorieuse, elle n'est pas la plus ignominieuse qu'aient acceptée les Ottomans; car les traités de Passarowicz, de Kainardjé et d'Andrinople, sont plus désastreux encore. En revanche la paix de Carlowicz fut plus avantageuse et plus glorieuse pour les chrétiens que les trois traités postérieurs que nous venons de citer».

Ce scop urmărit-aũ puterile care aũ ajuns se subsemneze tratatul de la Carlovitz? In aparentã desrobirea țerilor crescine de sub jugul Turciei, isgonirea chiar a Turcilor din Europa, isgonire care era predicatã încã din secolul al 16-lea prin Roma in tôte staturile crescine. Acestã cugetare, acestã dorințã gãsi resunet in mai multe rânduri și in sinul poporului român. Mihaiu Vitezul este in primul loc incarnarea acesteĩ tendințĩ a crescinãtãtei.

Der manifestarea de o potrivã insemnatã a ei sã intemplã in ultima jumãtate a secolului al 17-lea; este o eróre decã nu o omisiune cu intentiune din partea acelor istorici cari vorbind de pacea de la Carlovitz uitã a numera intre factorii de cãpeteniã cari aũ contribuit și

pregătit pacea de la Carlovitz, pre Româniî din Moldova și țera Muntenescă. Faptul că în ziua de 26 Ianuariu 1699 nu se afla la Carlovitz și reprezentanți ai Domnilor români, D-vóstră martori ai evenimentelor din Ianuariu și februaru 1878 'l veți înțelege fără să fiu dator a'l esplica..... Fia-mi îngăduit numai, înainte de a vă aminti partea ce Româniî luară în contra Turcilor, alătura cu cresciniî, după salvarea Vienei de Sobieski, fia-mi permis, ȕic, a vă spune pãtea la inasaî a Venetiei intratã în asociatiunea cresciniilor contra Turciei. În curgere de peste 16 ani cât durã resbelul, republica veneticã adusã beligeranților serviciele cele mai mari. Pentru ca armatele lui Leopold și ale Poloniei să pótã cu isbãndã bunã goli Transilvania, Sclavonia și Basarabia de Turci, trebuca ca Turcia se fia nevoitã prin vre-o diversiune la sud a chiama într'acolo o parte din puterile ei de la Dunãrea. Venetia fãcu acestã diversiune și cu Româniî-Morlaciî din Dalmația, cuprinde de la Turci numeroase pãmãnturi de la capëtul Istriei pãna sub murei Constantinoplei. Cãt ținu resbelul era un concert de laude pentru *brava Venetia*, dar resbelul terminat, dar Ungaria, Transilvania, Sclavonia golute de Turci, Venetia incepe a fi tratatã de aliații sãi ca o putere de a doua mãnã și, precum ȕice Hamer : « en sa qualité d'état de second ordre et se trouvant engagée dans les intérêts des grandes puissances, elle dut se resigner et accepter la paix qu'on lui dictait, pour ne pas avoir   soutenir seule une guerre continuelle contre l'empire ottoman. Elle restitue donc les villes conquises au nord du golfe de Corinthe et d'Egine et les fortifications de Lepanto, du ch teau des Dardanelles sur la c te de Roumilie et de Prevesa, durent  tre d molies ».

Așia dar « les int r ts des grandes puissances », iatã supremul regulator al dreptăței în fața popórelor mici : « Nunquam est fidelis cum potente societas ! » Auditorul meũ, partea din el junã, va țin  p te mai bine min-

te de cum ținurăm noi, aceste vorbe înțelepte ale strămoșilor !

Și câte umiliațiuni pentru a obține dreptul ce-l dobândise cu mari sacrificii, nu de a subscrie și dânsa un tratat colectiv al tuturor puterilor, ci de a adera la un tratat încheiat de Imperatoarele Leopold în numele ei ! Câte umiliațiuni până se fiă primiți reprezentanții bravei republice de a lua scaun și ei în curioasa sală a congresului de la Carlovitz, până ce fură nevoiți se priimescă a șede, nu alătura cu beligeranții, ci numai alătura cu mediatorii, alătura cu Anglia și Olanda. Si aceste umiliațiuni se coperiaă sub vorba de *precădere* între ambasadori ! După 16 ani de vărsare de sânge, de îngenuchiare prin resboi și a creștinătății și a Turciei, cât pe ce era se re'ncépă din nou resbelul din cauza numai a neînțelegerilor de *precădere*. Ca se se împacă pretențiile de *precădere* ale tuturor, ca se nu se mai întâmple ceea ce se întâmplase ca un ambasador se alunge pre altul de la cortul de'ntâi și de la scaunul întâi, un *steeples* chasse diplomatice de care ađi am rîde decă vremile n'ar fi de pêsuri, și de grije... a trebuit creerii ingenioși ai greului Mavrocordat, unul din cei doi reprezentanți ai Turciei la Congres.

« Ces contestations quelques légères qu'elles paroissent en elles-mêmes, devinrent si sérieuses, que peu s'en fallut qu'on ne se separât sans rien faire. *Maurocordato* voyant que les choses étaient poussées trop loin, & craignant que tant de peines ne fussent infructueuses à cause de la hauteur des parties ; proposa un expédient qui concilia toutes les difficultés. Ce fut de bâtir la salle de la Conférence de forme ronde, avec autant de portes qu'il y avoit d'Ambassadeurs, ouvertes chacune du côté qui répondoit à leurs païs : les tentes devoient être placées de la même manière autour de la salle ; en sorte que le premier jour du Congrès, chacun d'eux sortant de son pavillon d'un pas égal, ils entrassent en même tems dans la sale, se saluassent

mutuellement & à la fois, enfin prissent le siège qui se trouveroit devant eux, répondant exactement à la porte par où ils seroient entrés.»

(Cantemir Tom. IV, pag. 273).

Ascultați vă rog acum și ceremonialul curios al conferinței de la 26 Ianuariu, când se ținu conferința ultimă pentru subscrierea tratatelor, subscriere de la care reprezentanții Veneției fură excluși : (Hammer, Tom. XII, pag. 468).

«Le 26 janvier 1699, à dix heures du matin, tous les plénipotentiaires et les médiateurs, à l'exception de l'ambassadeur Vénitien, se rendirent solennellement au lieu habituel des séances. Ceux de l'Empereur étaient précédés de cent cuirassiers en grande tenue et suivis de leurs voitures de gala et de leurs chevaux de main ; les plénipotentiaires turcs étaient escortés par un corps de janissaires et de spahis. Lorsqu'on fut arrivé à la salle des conférences, on donna lecture des traités conclus avec l'Autriche, la Pologne et Venise, mais on attendit pour la signature jusqu'à onze heures trois quarts, par déférence pour le reis-efendi Rami, auquel ses calculs avaient appris que depuis longtemps il n'y avait pas eu une conjonction d'astres aussi heureuse que celle qui devait avoir lieu à cette heure du jour qui était un lundi ⁽¹⁾. On signa, montre en main, les trois minutes des traités ; puis on ouvrit les quatre portes de la salle, afin que tout le monde pût se convaincre que la paix était définitivement conclue, et répandre au-dehors cette heureuse nouvelle. Aussitôt des courriers partirent pour Vienne, l'Angleterre, la Pologne et Venise, et les ambassadeurs se donnèrent mutuellement le baiser de paix ⁽²⁾. Une triple salve d'artillerie, répétée par les canons de Peterwardein et de Belgrade, an-

(1) *Pregando che si sottoscrivesse a hora undeci e tre quarti. essendo allora una congiunzione degli astri fortunatissima, qual in lungo tempo non si rineontrarebbe tanta fortunata.* Port., p. 203.

(2) *Si diedero gli ambascadori l'osculum pacis.* Port., p. 203 et la *Relation détaillée.*

nonça aux peuples, fatigués d'une si longue guerre que le moment était arrivé où ils allaient enfin jouir de quelque repos.»

Venezia nu subscrise direct această pace!!

*

Se încheiă aci digresiunea menită a vă arăta nedreptatea ce suferi Venetia de la aliații săi.

Fost-ău acum ai noștri în alianța creștinilor în contra Turciei? Luat-ău vre o parte la evenimentele pregătitoare păcei dela Carlovitz?

Istoria lui Serban-Vodă Cantacuzino, a lui Brâncovănu și C. Cantemir răspunde afirmativ. Toți strategicii și politicii Europei recunoscău în toate scrierile lor că Turcia nu pōte fi adănc lovită decât decă și Moldovenii și Muntenii vor lua parte la cruciată și d'ăcea Domnii citați fură mereu și mult solicitați de a intra în cruciada la care indemnă Papa. Cu toții și mai ales Imperatorul Leopold înțelegă că numai Domnii Moldoveni ocupând la Prut o parte din armata tătărăscă și turcă de Bugeac și domnul Muntén ocupând altă parte de Turci la Dunărea, putea se ducă la bun capăt asediul cetăților turcesci din Ardél. În «*Scrittura dela di fesadi Transilvania fatta al Cardinale Paravicini*», încă din 1598 se probase că nu se pōte învinge Turcia decă ea păstrează ca amice ori aliate «*le tre provincie di Transilv. di Valachia e di Moldavia, quali sono tre grandi, abbondanti et perpetue dispense che apportono vittualie a Constantinopoli.*»

«*Proclamacion catolica a los principes christianos sobre la union a la sacra liga contro el ottomano impero*» a episcopului Alonso de Santo Thomas dela Malaga (tipărită la Barcelona în 1684), dice Principilor Regilor și Imperațiilor Europei se se scōle toți împotriva Turcului, căci pot se se rădeme pe concursul Moldovenilor și al Muntenilor...

O scrisore a regelui Poloniei din aceeași vreme arătă

că neci o dată nu fusese mai oportun resboiul contra turcului, de ce? Pentru că Valachia, Moldova . . . erau gata a se rebela contra Turcului . . .

În «*discorsi per opporsi alla potenza de' Turchi.*» (Manuscript din Milano—IV. 6—N. 3), se arată pericolul în care fu un moment Leopold de a se vedea înconjurat în Transilvania și Ungaria, cu oștiri Turcesci venite pe la Nordul Moldovei. Și atunci diplomația austriacă și papale dic: «Non dimeno bisogna pure oltretanto negoziare con detti Principi (aî Mold. si Munteniei) il re Polaco et Moscovita e far sforze fargli risolvere di venire agli affetti iscorso in conformita delle buone parole...»

În un alt «Discorso dela potenza del Principe di Transilvania» (Bibl. Univer. din Geneva E IV. 5), se scrie Papei că Principele de Transilvania «Oltra il valor proprio può aiutor la Christianità in tutti questi modi, *con l'adherentia de' Vallachi et Moldavi.*»

Nevoit fu d'er împăratul Leopold la curtea caruia nu se putuse încă de bună sémă uita vitejiele lui Mihaiu Vodă în Ardeal, nevoit fu, dic, de a arunca câte o căutătură mai galișă — spre Bucuresci și Iași, cu deosebire spre Bucuresci, unde după ridicarea asediului Vienei gravita tótă crescînatatea din Orient. Intr'adevăr Serban Cantacuzino «avea bună nădejde că va desbata tótă Crescînatatea din Tarigrad în cöce de sub mâna Turcilor» Imperatul Leopold cunoscënd însemnătatea lui Serban Cantacuzino în fața crescînilor de sub Turci și nedesprețuind nici o armată care dispunea de 40 de tunuri, nu promitea nimic mai puțin lui Serban Cantacuzino, decă se va alia cu crescîni, decăt clironomia corönei bizantine. În adevăr Serban era pivotul în jurul căruia gravitaü ömenî și lucruri în Orient : la curtea lui Serban petrecea patriarul din Constantinople, în șöolele lui Serban reinvëtaü crestiniî din Orient patriotismul; cu banii țerei lui Serban se întreținëu bisericile crestine ale Slavilor din imperiul turcesc. Serban chiama la alianță pre Țarii Petru și Ion Alexievici, cariî și ei recunoscëu că

rege Constantinoplei urma se fiă Serban Cantacuzino, care, sincer aliat al creștinilor, aduse din acel moment foarte mari servicii aliaților seși.

În Moldova, cu toate greșelile Turcilor se afla, încă din secolul al 16-lea două curente politice: unia din sfetnicii mari ai țerei cerēju ca țera se nu se depărteze de la legăturile ei cu Turcii, érá alții dovedēju că mântuirea țerei era în alianță cu creștinătatea. Serban Cantacuzino se puse în bună înțelegere cu această partidă și lucră din toate puterile ca se aducă și pre Moldova în alianță cu Leopold. Când Duca Vodă dar se întorcea dela Viena, Moldova 'l înlăturéză de la domniă și chiamă la tronul ei pre Petriceico-Vodă carele îndată 'și îndreptă oștirea împreună cu ajutorul Poloniei în contra Bugeacului, ca se alunge din el pre Turci și pre Tătari, combinându-și mișcarea militară cu acéa a noului aliat ce Serban Cantacuzino dăduse creștinătăței în persóna Țarilor rusești. Petriceico-Vodă sincer aliat al creștinătăței éși inaugură alianța prin renunțare la posesiunea Ucrainei, țera ce Turcii o dăduse lui Duca domnul Moldovei. Mergénd ca să desbată pre creștini de sub robia turcésă, Româniū din capul locului probéză că nu ămbă după nedrepte cuceriri asupra chiar a creștinilor. Décă este un D-deū acolo sus, nu va ținea el sémă de asemenea frumoasă și creștinésă cugetare a bunilor noștri?

Cum în lume totul se reduce la acțiune și reacțiune, dicém de curénd în o lectură, la Galați, acțiunea lui Petriceico-Vodă, aliatul secret al lui Serban Cantacuzino se lovesce îndată de contra-acțiune, din nemulțămirea ce căsunédă Moldovenilor purtarea neașteptată, la trecerea lor în țéră, a creștinilor veniți în ajutorul lui Petriceico-Vodă, în expedițiunea din sudul Basarabiei. Reacțiunea aceasta triumfă un moment după învingerea lui Petriceico-Vodă de Turci, dar Serban Cantacuzino isbutesce a întări curentul politic în care se afla bărbați iluștri ca Miron Costin, ca frate-seū Veli-

cico, ca Apostol Catargiu, ca Ilie Drăgulescu, ca Savel Smuncilă. Serban face ca tronul țerei se se dea în Februarie 1684 rudei sele, lui Dumitrașcu-Vodă-Cantacuzino. Serban înțelegea că decă nu putea se întrunescă ambele domni române spre a conduce oștirile naționale alături cu ale creștinilor în contra Turcilor, era mijlocul de a ajunge la acelaș rezultat, aședând pre tronul Moldovei pre uu *alter ego*, în lipsa lui Petriceico-Vodă. Acesta, cu Miron Costin și cei l-alți emigraseră în Polonia. Nu vom face, căci nu respunde scopului nostru de astă seră, istoria domniei lui Dumitrașcu-Vodă, acel domn, cum dice Neculcea, nestătător la vorovă, telpiz, amăgitor, giambaș de cei dela Fanar, care nu realiză de loc așteptarea politică a lui Serban Cantacuzino. Acesta înțelegend că perderea bünului temeiü în care Moldovenii țineaü cuvëntul lui, era neînăturată de a mai remânea mult domn Dumitrașcu-Vodă, se grăbi a-i aduce detronarea. La curtea lui Serban petrecea Buhuș Hatmanul carele dupe sfatul lui Serban chiämă mai mulți boeri din Moldova la București și se învoiră se alegă un nou Domn, pre Cantemir. Nu erau negreșit toți boerii ömenii de trebă. . Unde era țera acésta decă boerii ei erau din vechiü bünii patrioți și ömenii stătătorii la cuvënt ! Pela 1670, unul din ei nu fu mai pucin decât ceea ce se numesce în l. francesă, un chevalier d'industrie: «En 1670 il vint à Paris un personnage qui se qualifiait pompeusement de prince de sang ottoman, bacha plénipotentiaire souverain de Jérusalem, Chypre, Trébizonde etc. et qui fit imprimer, comme étant sa propre histoire, un récit d'aventures merveilleuses. C'était tout simplement un chrétien de Valachie, qui forcé de quitter sa patrie à la suite d'une aventure scandaleuse, s'était enfui à Constantinople, y avait embrassé l'islamisme et s'était mis à courir le monde en débitant force mensonges. (Curiosités biographiques. Page. 313). La ocaziunea alegerei de la curtea lui Șerban erau, negreșit, nu numai boeri de trebă, de aceea se și vedu înc o dată o scenă

durerósă pentru istoricul țerei. Veđi Neculcea pag. 25, Letop. T. II.

Primul moment al domniei lui Const. Cantemir a fost turburat de o revoluțiune de care nu voiū uita de a vë vorbi mai la vale. Cât privesce politica din afară Cantemir era hotărit se stea alătura cu Cresciniū.

Mult s'ar fi putut folosi alianța creșcină de la concursul ambilor domni străns înțeleși, decă în curând nu ar fi fost siliți se ia măsuri de asigurare a neatărnărei lor amenințată de către chiar creșciniū. În adevăr, aliații otăriseră mai înainte, în secret, după învingerea Turcilor, se împartă țerile române : — În instrucțiunile date de Papa Cardinalului Caetano (1596) i dicé....

«Della Moldavia sera necessario che V. S. illustris; da principio seppa che partite si puó prendere per le pretenzione, che ci hano le corone di Ungaria et di Polonia, pero se si potesse conservar quella Provincia cosi in sospiro per **poter poi nel fine della guerra aggiu-dicarla a che ella appartenesce** di ragione, questo senza dubbio piacerebbe piu a Cesare et al Transilvano, et sarebbe piu conforme alla giustizia. Ma quando nel toccar questa corda ella vederne, che i Polachi si offendisero, poi che veramente non hanno altro, che confine col Turco, ne altro commodita **ove dilatarse i termini del lor Imperio**, sara necessario accomandarsi al tempo perche il Transilvano ha gia promisso di non discostarsi in suo di quelle, che ordinaria S. M-ta Cesarea la quale in questa materia doveva haver dato a gli amb-ri suoi ordini risoluti, basta che nel principio V. S. Illus-ma non dia *segno di destinar la col giudizio suo ne all'una parte ne all'altra*, per non rendersi sospetto. **L'utile publico pare, che ricordi, ch'ella rimanga a Polachi, et la Valachia al Transilvano, perche questo, et quelli attendano accaciare il Turco dalle piazze, che ritengono in esse pro-**

vincie, ma e possibile il defenderle, perche non hanno fortezze di momento, ne e facile il fabbricarle, et corta a nemici per mari et l'entrata libera et commoda.

A'Polachi non si puo mettere inanzi alcun esca (?), per che il dire, ches allarghino verso la Tartaria Preco-pense, et, avvicino alla Taurica, come alcuni hanno discorso, qui e proposta che prosupponeria poca noticia dall'Historia passata et dello stato del paese, che occupato nei altri tempi da Polachi non e stato riputato utile ne fosse possibile a mantenersi **Ma col Dominio della Moldavia** ponno ben pensare di assicurarsi per sempre da 'i Tartari, a quali non saria facile il passare, ne possibile il ritornare, quando fossero impediti i passi...

In dīlele aceste unde auđul nostru e lovit in Bucurescī de limbī atāt de *cacofonice*, imī veđi voi bine de a vē fi cetit acest pasagiu maī āntēiū in însăși limba italiană . . .

Pre când Impēratul Leopold prin ambasadori secređi trata de alianță cu Cantemir la Iasi, precum se vede acēsta și din călătoria jesuitului francez D'Avril, Domnul Moldovei află că Polonia se înțelesese cu Impēratul Leopold ca după învingerea Turcilor se păstreze Sobieski Moldova seū o parte din ea..... O fi invocat și dānsul niscaī duiose amintiri ale străbunilor .. dōră de la Dumbrava Roșie !

Si *apropos* de suvenirī de familiă , permiteți-mi sē amintescū d-vōstră o anecdotă din resbelul franco-chinezū, de sub Napoleon al III-lea. Un *piu-piu* frances *pur-sang* parisian dăresce nisce minunate găini in curtea unui țeran chinezū. Pe dată incede a da otrocōle in jurul curței fiului ceriului, imprăștiind, pe furisū, după el fărimituri de păne. Găinile se grăbesc a se lua după frances ciupind fărimiturile. De o-dată el se opresce și in fața chinezului care stătea in pragul casei, incede a-și da cu pumnii peste cap și a se boci . . .

— Ce este, musiu frances? intrēbă induioșet chinezul, venind lângă el.

— Ce se fiă ? Vedî, găina cea motată ? . . . uite acé-
laltă cu crésta la o parte . . . și ceéaltă încăltată . . .
m'aũ cunoscut . . . sunt mama, sora mamei și o veri-
sóră a mamei mele . . .

Francesul scié că Chinezii credu în metempsicosă :

— Sëracele rudele mele ! vai sëracele rudele
mele ! . . .

— Sërmane omule, dice chinezul stergëndu și el o
lacrimă : aide, nu mai plänge, ieți rudele . . .

Nu cumva . . . Polonii creduseră că Moldovenii ca și
chinezul vor prinde înșii *găinele* ce poftea *suvenirile*
lor de familia ? . . .

Și nu era o calomniă la adresa Poloniei scirea ce
primise Cantemir. Dovédă mersul oștirilor lui Sobieski
prin Moldova, după aceea, dovédă cele petrecute apoi
câți-va ani după aceea în congresul de la Carlovitz. Și
atunci, în fața amenințărilor țerei dela creștinătate, Mol-
dovenii cari le cunosciaũ, îndemnaũ pe numeroșii par-
tizani ai alianței cu creștinătatea să se deslege de dânsa
căci: «de laudat este fiă-care domn se fiă spre partea
creștinéscă eăci acéștiă țéră căci traiesce până acum ca
țéra creștină trăesce, dar nu fără temeiu neci fără de
socotélă, ca în loc de mântuire se-s'aducă risipă și
cumpănă.»

Aceste sfaturî înțelepte, din nenorocire nu aflară tótă
primirea dorită și mulțime de Moldoveni, la îndemnul
lui Serban Cantacuzino, carele încă tot credea în parola
aliaților creștini, se duseseră în armata lui Sobieski
care intră în țéră. «Polonum enim Principem ultro sequ-
antur non solum Țosachi, Turcorum terror, sed et pluri-
mi nobiles Poloni, Ungari, Germani, Itali, Valachi,
suis expensis, spe *Gloriae*... (Proclamacion Catolica)»
Dela primii pași ai armatei, Cantemir înțelege că objec-
tivul lui Sobieski nu era însă isgonirea, împreună cu
Cantemir a Turcilor și Tatarilor din Basarabia, ci ocupa-
rea *Moldovei*. (Cantemir Tom. III, pag. 310, 311,
312, 314.)

Maî mulți anî alianța cu Cantemir și cu Serban folosi lui Leopold căci și Turci și Tătari, temându-se de acesta fură siliți a-și împărți puterile și a lăsa multe oști în Buceag și în cetățile Camenitz, Hotin etc.

Faptele lui Sobieski însă și ale acelor-lalți aliați au rumpt pre Const. Cantemir și mórtea nu târziu au desfăcut pre Serban Cantacuzino de alianța cu creștinătatea și étă cum la 26 Ianuariu 1699, Români n'au fost reprezentați la Carlovitz. Si acolo *de noi fără de noi* s'au tratat. Ambasadorul polon Stanislaū Mikesnoski, voevodul Poznaniei, nu vroea se subscrie pacea cu Turci de cât cu condițiune se i se cedeze cinci cetăți și mănăstiri din Moldova. Unul din ambasadorii Turciei îi obiectă ridënd că Turcia nu putea da pământ ce nu era al ei....

Acele dîle de rușine pentru Europa și de amar pentru noi a trebuit se inspire lui M. Costin durerósele versuri din *Vięta lumei*:

A lumii cânt cu jale cumplită vięta
Cu grijă și primejdii, cum este o ață
Pré-subțire și'n scurtă vreme trăitóre...
O, lume viclénă! lume înșelătóre!

Trec dîle, trec ca umbra, ca umbra de véră;
Cele ce trec, nu maî vin, nu se întorc érá,
Trece vécul desfrénat, trec anii cu róta;
Fug vremile ușóre, fug și nici o pórtă

A le opri nu póte: și maî mult cumplite
Lucrurile astei lumî merg tot prăvălíte;
Și ca apa în cursul seî cum nu se opresce,
Așa cursul lumi'n veci nu se contenesce!

Fum și spuđă tóte sunt; visurî și părere
Sunt petrecerea lumii ș'a lumii durere!
Đice David prorocul: „vięta este flóre,—
„Nu trăesce, ci'n dată o veđi peritóre;

.

Vremea 'ncepe țerile, vremea le sfârșește,
Indelungate domniî vremea premenesce;
Vremea petrece tôte : necî o 'mpărăția
Se stea 'n veci nu o lasă ; necî o avuția

A trăi mult nu pôte. Unde's cei din lume
Marî împerați și vestiți și cu slăvit nume ?
Unde-s ai lumii stăpâni ? unde este Xerxes ?
Alexandru Macedon ? unde-î Artaxerxes ?

August, Pompeiū și Cesar, unde sunt în lume ?
Pre ei toți vremea i-a spart, ca pre nisce spume !
Fost'a Chirus împărat, vestit în resboie.
Cu avere peste toți, plecându-și sub voie

Pre Persi, Chaldei, Tătari și Asia tótă...
Cătă la ce l'a adus norocul cu rôtă !
Prinsu-l-a o femeie, i-a pus capu'n sânge :
Saturăte de mörte, Chirus, și te stinge :

Că Dumneđeū a vërsat tôte cu sorocul,
A poruncit la un loc sē nu stea norocul,
Iar când sunteți fericiți, vremea cursul vostru
Il taiă : așa este întreg traiul nostru !

De aceea cată ómeni, sfărșitul cum vine :
Cine nu-l socotesce nu-l privesce bine !
Sfărșitul dă laudă, orî face ocară :
Multe începuturi pré dulcî ajung pré amară !

Căci mörtea fără de veste calcă orî-ce casă
Domnescă împăratescă, pre nimenî nu lasă ;
Bogatul și sëracul, cel frumos, cel tare...
Vrăjmașa mörte prieten pre nimene n'are !

Așia ne pörtă lumea, așia ne amăgesce,
Așia ne înșelă, surpă și batjocorășce :

Născându-ne murim, murind—praf și cenușă,
Printr'acéstă lume treci, cum treci printr'o ușă !

Știți acum care fu în acele zile de cumpenă mare pentru pământul românesc, știți care fu scăparea noastră ? Nici o alianță nu mai era posibilă, dér vechia, strămoșasca împotrivire pe toate căile la dușmanii singură mai rămăsese. Dér Const. Cantemir nu avea oștire și Hatmanul Velicico, fratele lui Miron Costin, în fruntea puținelor trupe ce mai rămăseseră nu putea împedea bandele de Poloni se prăde și se pustieze țera în care intraseră cu nume de aliați.

N'avea oștire Const. Cantemir ? N'ău avut-o până nu și-ău adus aminte că fiă-care Moldoven era un oștén și atunci în câte va zile adună 5000 de Moldoveni și ese în pripă înaintea lui Șobieski mântuitorul Vienei și-î dice : De ai veni ca aliatul meu nu te-ai pogori în vale până n'ai lua Camenița și până ce Turcii n'ar deșerta Hotinul, ci vii cu gânduri dușmănesci în protiva țerei mele ! Și atunci urmă memorabila bătăliă de la Boian în care cei 5000 de Moldoveni strămoși de-ai regimentului al XIII-lea de la Grivița, sdobiră oștirea polonă de 25,000 de ómenii sub comanda marelui Șobieski mântuitorul Vienei.

Și puțin timp după aceea un simplu călugăr apăra mănăstirea Trierarhilor dela Iasi în contra lui Șobieski și-l facé cu rușine se ridice tunurile cu care încunjurase mănăstirea.

Și puțin timp dupe aceea se întâmplă epica apărare a cetății Némțului.

« Trouvant sur sa route la forteresse *Nemez* ; il l'attaque & s'en empare, non sans difficulté. Car les habitans l'avoient abandonnée : & il y restoit seulement dix-neuf chasseurs *Moldaves* que le hazard y avoit amenés. A l'approche du Roi de *Pologne* ils ferment les portes, lèvent les ponts, & refusent d'admettre le Roi. Ce Prince ignorant l'estat de cette pretendue garnison, cannone la place pendant quatre jours ; nos chasseurs se

défontent avec vigueur, tuënt cinquante *Polonois* & le maître de l'artillerie. Le cinquieme jour ayant perdu dix de leurs camarades, ils capitulent à condition d'avoir la liberté de se retirer ou bon leur sembleroit. Spectacle surprenant! L'on voit sortir six hommes qui en portoient trois autres sur leurs épaules, parce qu'ils étoient blessés. En ce moment, tous les sentimens d'admiration, de honte, & de rage se succèdent dans le cœur de Sobieski ; il demeure interdit, & n'ouvre la bouche que pour commander qu'on les pendé : puis il les renvoye avec éloge, sur ce que *Jablonowski* le fait souvenir qu'il a donné sa parole de les laisser aller en liberté.» (Cantemir Tom. 3, pag. 368).

Iată ce fel de cetățî vrea se ocupe ambasadorul polon în Congresul de la Carlovitz ! Dar Europa amintindu-și de Boian, de Trei-Erarhî, de Niamțu , Europa găsi încă destulă rușine ca se nu primescă a subscrie și a susține cererile pe care Polonia avea se le plătescă nu târziu atât de dureros.

Domnilor și Dómnelor !

Din cursul evenimentelor pre care «*grosso modo*» le amintirăm, observatorul drept și nepărtinitor a putut lua convingere că înjumătatea de pe urmă a secolului al XVII-lea Românii și-au făcut datoria cătră creștinătate, ér eî de la creștinătate nu aũ priimit de cât trădare. O altă concluđiune spre mărirea numelui român este că țerile nóstre aũ respins tot-dé-una ideea de cucerire , dér de asemenea nu aũ cruțat ultimul ban al vistieriei și ultima picătură de sânge pentru a-și păstra neatinsă individualitatea națională și întregimea hotarelor séle. Minunată este manifestarea cugetărei Românului din secolul al 17-lea și din ce în ce mai luminósă a unei consciinte depline a individualităței séle, nu numai române, dér chiar latine. Incongiurat de neamuri de sânge deo-

sebit, inundat de aceste popóre, Românul departe de a se agrega la vre unul din aceste în ñilele de amenințare, mai mult ca orî când atuncea chiar proclama în tóte chipurile individuatitatea sa propriă și însemna cu stăruință hotare dispărțitoare etnice între el și toți vecinii. Tótă literatura secolului al 17-lea de carea 'mî propun, ora nepermitendu-mî adî, a vë vorbi în altă conferință, tótă litteratura română din secolul XVII tinde la acest scop, a dovedi *latinitatea poporului român*; ideea romanității este atât de predominantă în cât pe când Miron Costin numesce *mahleari și amăgei* pre adnotătorii de cronică Eustatie Logofetul, Misail Călugărul și Simion Dascălul, numai pentru că susținuseră nelatinitatea Românilor, pe când Miron Costin nu se sfiesce de a cânta acéstă românităte chiar la Curtea polonă, în țeră unde Dositeiu ñice că :

„Trajan aű întins Romănescă limbă,
De bun nēm și feritã dela calea strîmbă ;

cu puțin mai nainte nu se găsise un titlu mai potrivit unui codice de legi, de cât acela de *Carte romănescă*.

Veacul lui Mateiș Basarab și a lui Vasile Lupu aű început lupta în contra alterării etnice a Românilor. Deșteptarea noastră în direcțiunile posibile în secolul al 17-lea s' aű făcut pe temelie romănescă, de la cea dânteiș carte tipărită în 1560 până la traducătorii cărților bisericesei din Domnia lui Șerban Cantacuzino, până la Miron Costin și nemuritorul Dositeiș. Toți cu toțiș tinură a proba că : «póte și în limba noastră orî-ce dascălie și învățatură pre limba romănescă» (Miron Costin, viața lunei).

*

Intre consecințele neintârđiate ale păcei de la Carlovitz fu că :

«D'un côté, elle mit fin à l'obligation humiliante où

se trouvait l'empereur d'Allemagne de payer annuellement des sommes considérables à la Porte, au tribut de Transylvanie, à la rente servie par Venise pour la possession de l'île de Zante, au tribut que payait la Pologne au Khan des Tatares; d'un autre côté, la Porte, y reconnut pour la première fois, sous la forme de médiation, le principe du droit d'intervention des puissances européennes dans un intérêt commun».

Curiosă e logica diplomației! pre noi până acum ne aŭ tot declarat de vasali ai Turciei pentru că, după tratatele noastre cu Turcia, i plăteau un *peșcheș* anual, uitând că până la pacea dela Carlovitz numeroase țeri din Europa plătiaŭ Turcilor nu un *peșcheș* ci adevărate tributuri.

Consecințele cele mai însemnate ale păcei dela Carlovitz fură:

1) Inceperea neîndoișă a decăderei Turciei; 2) înririrea din ce în ce mai predominantă a Fanarioților la Bizanț, în urma servitilor lui Mavrocordat la Carlovitz. Și al 3-lea Români sunt fatalmente împinși se graviteze pe lângă Rusia, carea singură la Carlovitz n'a iscălit o pace definitivă ci numai un armistițiu de două ani și care deci, credem Români, că singură va mai putea precumpăni nedreptatea Turcilor.

Încă nu năpădiseră peste tot asupra țerei Grecii din Fanar, der cei cari sub Dumitrașco-Vodă se substituiseră boerilor români plătiră, scump încercarea da a desnaționalisa țera cu ajutorul comunităței de religione. angăduți-mă se vă amintesc aci revoluțiunea națională în contra grecilor la căderea din tron a lui Dumitrașco-Vodă Cantacuzino.

Ceea ce era în credința Seraskierului numai o schimbare de Domnia producătoare de bacșișuri, în Moldova lua aspectul unei adevărate revoluțiuni naționale și sociale. Acastă revoluțiune sbucni teribilă în contra Grecilor, din moment ce Dumitrașco-Vodă mazilit, țera remase sub căimăcămia Vornicului Ión Racovița până la ve-

nirea lui Cantemir. În fruntea acestei mișcări contra Grecilor era Armașul Fleondrea, fratele său Ghiorghiu Ciudin, Mitrea Căpitanul, Mileștii și alții cari când Dumitrașco-Vodă și luă ziua bună bocindu-se de la norod pentru a fi dus la Constantinople ca mazil, cutrierau Iași și amintea Tătărășenilor și Păcurarilor mișeliile și nedreptățile Domnului și ale Grecilor lui. Revoluția pe care Serban-Vadă o croise să fiă politică, nimeni nu putuse s'o impiedice de a deveni și socială. Buboii erau copti și puroii țigani din toate părțile. Atunci pre când boerii Caimacamii scotea de la închisoarea Turcului Husein-Bey, care venise cu firmanul pentru Cantemir, pre când dice boerii Caimacamii, scoteau din fere pre Todirascu Cantacuzino, vistiernicul lui Dumitrașco-Vodă și (corb la corb nu-și scote ochii) 'l scăpa de a da séma de risipa țerei, orașul întreg se burzuluia asupra Grecilor, urmărindu-și cu pietre și bețe de era, dice Neculcea, curtea domnescă plină de oameni și pe ziduri stău oameni. Mult rabdă sermanul popor, dér cumplit este leul în deșteptarea lui ! Opresorii nu mai găsiu gaură de șerpe pentru a se ascunde. Care din ei nu aveau multe păcate pe conștiință? Mai vartos cata mulțimea pre un Grecu numit Saraeni care predase nepedepsit țera și pre unia din boerii resturnători ai lui Dumitrașco-Vodă. Saraeni alérgă la Husein-Bey : Aman ! mărite Dómne, Moldovenii neucid. Un aman grecescu însoțitu de pungii cu bani nu putea să nu fiă ascultat de Husein-Bey. Ș'apoi nici lui Serban-Vodă nu putea place cursul ce luase lucrurile. În definitiv Dumitrașco și verul său Todirascu Vistierul erau tot Cantacuzinii ca și Serban : trebuia deci evoluțiunea socială inadusită. Permis norodului ca la eșirea lui Dumitrașco-Vodă din Curțile Domnești însoțit de Husein-Bey se asculte dicerile din surle, trimbițe și tobe ; permis chiar norodului de a 'l *sudui și hătcăi*, cum dice Neculcea, ba chiar pe ici-colea de a arunca cu pietre și cu lemne, dér a se atinge de Grecii la o altă, nu-și mai putea fi permis. Și când Armașu

Fleondrea prindend pre grecul Mavrodin Paharnicul 'l judecă inaintea mulțimei și 'l légă călare pe un calū deandósele, numai în cămașe, poporul căruia Grecul Mavrodin și ai săi nu-î lăsase nici cămașa se mulțamea să 'l primble ast-fel călare la Copoū, diua mare, de-î dicea feciorii ce 'l ducea : « Di , Grece , calū murg la fântána Bordeī. » Iar el, scrie Neculcea (pag. 252, Tom. II) nu putea dice cal murg la fântána Bordeī, ci dicea. « Alogo murgo sto fuintina Bordi ». Apoi asemenea zaefet pe Capul Grecilor nu putea conveni motori lor revoluțiunei contra lui Dumitrașco-Vodă și Husein-Bey, provocat de bună sémă de unii boeri, alérgă degrabă în oraș cu Turcii sei și incede a bate și a imprăștia mulțamea, și prinde pe unul dintre Milești pe care 'l bate réu cu buzduganul.

Revoluțiunea fu înăbușită și mulți din Grecii urmăriți și hâtcăiți de popor în rescularea sea vor reveni, de nu sub Cantemir, cel mult sub următorii lui pentru a 'și continua opera de devastare și de ingenuchiare a țerei, ca un cataclism brutal, contra căruia voința română aū luptat în trecut ca și în acéstă nouă revoluțiune fără a ajunge să-l stavileze ori să-l domoléscă. Vai ! n'aū isbutit poporul român se facă pe Mavrodiniū din Fanar a grăi românește curat, dér nu târdiū vor isbuti Grecii din Fanar a face ca Ronaniū să vorbescă grecește și ca boerii lor se simță fanarioticesce ori să facă, la din protivă, a fi uitați rezeși obscuri în vre-unul din colțurile cele mai neămblate a țerei !

Déca mulțamită sporniceī manifestări a individualității române, fu scăpată Moldova de apetitul Poloniei în secolul al XVII ce deosebire tristă însă cu un secol mai târdiū ! Pe la 1770-1780 grecii resturnaseră aprópe tot ce lăsase în picióre secolul 17-lea. Este timpul când, cum altă în conferință o diseiū, chiar un Potemkin nu se crede onorat de a fi domn țerilor unite, a Moldovei și Munteniei. Mult contribui la acéstă tristă stare de lucruri femeea grecă de la fanar, care să introduse în casa Ro-

mânului. Acésta veși vedea din scrisórea ce-mi propun
se vă citesc de la Principele De Ligne (1) (pag. 227).

Ce 1 décembre 1788.

Au Camp devant Robaiaï-Mohilai ou
plutôt à Jassy, où j'ai mon Quartier.

„Ton ami respirant du fracas des conquêtes,
Parlera des Boyards qu'il invite à ses fêtes.“

« Depuis mon départ d'Elisabeth-Gorod, je n'avais
pas rencontré une maison, ni un arbre, excepté dans
les jardins du Bacha, près du retranchement d'Oczak-
kow; j'ai embrassé là quelques arbres sous le plus grand
feu de la place, tant j'ai eu de plaisir à les revoir. J'y
ai même cuelli et mangé d'excellens abricots.

Une eau verte comme les cadavres de 5000 Turcs

(1) Acesta este bărbatul care măi pleda cauza Românilor, la finea secolului
trecut. El apela la Europa, în favórea nóstră dicénd de Români :

« Rien ne ressemble à la situation de ces gens-ci. Soupçonnés par les Rus-
ses d'avoir de la préférence pour les Autrichiens, suspects à ceux-ci qui les
croient attachés aux Turcs, ils désirent autant le départ des uns qu'ils crai-
gnent le retour des autres. O ! vous, arbitres des destins des pauvres mortels,
à qui vous avez souvent mis les armes à la main, réparez les maux que vous
faites à l'humanité ; vous en êtes plus responsables que nous qui ne sommes
que les exécuteurs de vos hautes-œuvres. Servez cette humanité, et en même
tems la politique de plusieurs empires, en laissant en paix ces pauvres Mol-
daves : leur pays est si beau que toute l'Europe crierait si l'on voulait s'en
emparer. Rendez-les indépendans des tyrans de l'Orient. Qu'ils se gouver-
nent eux-mêmes et au lieu de leur Hospodar, qui est forcé d'être un despote
et un fripon, pour faire sa cour à la Porte Ottómane, qu'on leur donne pour
les diriger deux Boyards amovibles tous les trois ans. Rentrant, au bout de
ce tems-là, dans la classe commune, ils n'oseront pas abuser de leur auto-
rité, car on leur ferait payer bien cher ensuite.

Qu'a la paix les cours médiatrices s'amuse à leur faire un petit code de
loi, bien simple ; qui surtout ne soit pas tracé de la main de la philosophie
mais par quelques jurisconsultes bonnes gens, qui connaissent le climat, le
caractère, la religion et les mœurs du pays, et qui donnent une autorité
bien souveraine aux deux grands et puissans seigneurs chargés de l'adminis-
tration.

Quelle carrière pour votre âme et votre esprit ! mais devenez *Montesquieu*
et *Louvois* si vous pouvez, sans cesser d'être *Racine*, *Horace* et *La Fontaine*.
Travaillez pour mes chers Moldaves, de quelque façon que ce soit. Ils me
traitent si bien ! J'aime tout en eux, surtout leur langage, qui rappelle qu'ils
descendent des Romains. C'est un mélange harmonieux de Latin et d'Ita-
lien. On dit *scluga*, au lieu de *je vous souhaite le bon jour*. On dit *formas co-*
conitza, pour dire *une belle fille* ; *Séra bona*, pour dire *bon soir* ; et *dragua-*
mea, pour dire *je vous aime*.

tués, brûlés, noyés par le prince de Nassau, était la seule boisson que nous eussions eue pendant cinq mois : ou bien de l'eau de la mer Noire qui n'est pas aussi salée que celle des autres mers.

Vous faites-vous une idée de mon bonheur, de trouver une fontaine charmante, sur la hauteur, avant de descendre dans Jassy ? J'ai baisé l'eau avant de la boire : et je l'ai dévorée, des yeux avant d'en arroser mes lèvres, qui, depuis si long-temps, n'avaient été mouillées par rien d'agréable. Je suis logé dans un de ces superbes palais que les Boyards bâtissent dans un goût oriental, et dont plus de 150 s'élèvent au-dessus des autres édifices de la capitale de la Moldavie. Lisez-en la description dans mon ouvrages sur les jardins.

Des femmes charmantes, presque toutes de Constantinople, et d'anciennes familles grecques, sont assises négligement sur leurs divans, la tête tout-à-fait en arrière, ou soutenue par un bras d'albâtre. Les hommes qui leur font des visites sont presque couchés à côté d'elles. Une jupe extrêmement légère, courte et serrée, couvre légèrement leurs charmantes formes, et une gaze dessine à merveille les jolis contours de leur sein. Elles portent sur leur tête une étoffe noire, ou couleur de feu, éclatante par les diamans qui ornent cette espèce de turban, ou de bonnet. Les perles du plus beau blanc parent leur cou et leurs bras ; elles les entourent aussi quelquefois avec des rézeaux de gaze, garnis de sequins, ou de demi-ducats : j'en ai vu jusqu'à 3000 sur le même habit. Le reste de leur vêtement oriental est d'étoffes brodées, ou travaillées en or et en argent, et bordé de pelisses précieuses, ainsi que l'habit des Boyards, qui ne diffère de celui des Turcs que par le bonnet qu'ils mettent au-dessus de leur calotte rouge, et qui ne ressemble pas à un turban.

Les femmes des Boyards ont sans cesse à la main, ainsi que les sultanes, une espèce de chapelet de diamans, de perles, de corail, de lapis-lazuli, d'agate,

ou de bois rare, qui leur sert de maintien, comme l'éventail pour nos femmes. Elles jouent avec cela entretiennent l'agilité de leurs doigts, dont les ongles sont peints en carmin, comptent les grains, et s'en sont fait, à ce qu'on dit, un langage pour leurs amans. J'ai cru même surprendre quelques regards de maris, curieux de savoir peut-être si je ne connaissais pas déjà un peu ce joli alphabet de galanterie. Les heures d'un rendez-vous s'apprennent ainsi fort aisément. Mais comment peut-il y en avoir ? Sept ou huit serviteurs des Boyards et autant de jeunes filles qui servent leurs femmes ; les uns et les autres jeunes et d'une figure charmante, sont toujours dans les appartemens ; leur costume ne diffère qu'en richesse de l'habillement des maîtres de la maison. Chacun et chacune a son département : l'un d'eux apporte, dès qu'on entre pour faire une visite, une et jusqu'à quatre pipes. L'une d'elles apporte une soucoupe, et une petite cuillère avec des confitures de rose. Une autre brûle des parfums, ou verse des essences qui embaument le salon. L'un d'eux apporte une tasse de café, l'une d'elles un verre d'eau ; et cela se répète chez vingt Boyards, le même jour, si l'on va les voir. Ce serait une grande malhonêteté de se refuser à ces politesses.

On est bien couché ici, il y fait chaud. Je suis habillé comme les Boyards. Je vais souvent chez eux pour penser sans distraction, car je ne sais que quelques mots valaques, et point du tout le grec que parlent ces dames ; **elles méprisent la langue de leurs époux.** D'ailleurs les Boyards parlent peu. La crainte qu'ils ont des Turcs, l'habitude d'apprendre de mauvaises nouvelles, et l'empire qu'exercent sur eux le divan de Constantinople et l'Ilospodar, les ont accoutumés à une tristesse invincible. Cinquante personnes qui se rassemblent tous les jours dans une maison, ou dans l'autre, ont l'air d'attendre le fatal cordon ; et on entend dire à

tout moment : — Ici mon père fut massacré par ordre de la porte, et ici ma soeur par ordre du prince.

Quand je dis que je vais chez les Boyards pour penser, j'y vais plutôt pour ne pas penser : car à la quatrième pipe, je deviens tout à-fait Turc. Je suis nul, je n'ai plus d'idées : et c'est ce que je puis faire de mieux étant loin de vous et de ce que j'aime.

J'estime assez l'air religieux avec lequel les jeunes gens, souvent des deux sexes, laissent leurs babouches au bas du premier gradin, pour ne pas gâter les beaux tapis, et souiller le sanctuaire où reposent leurs maîtres. Après avoir fait l'office de leur charge, ils s'en retournent à reculons reprendre leurs babouches et s'asseoir, dans un coin, sur leurs genoux. J'aime qu'on n'ait point à sonner ou à crier sans cesse après des valets. Si par hasard ils sont tous en commission, on les appelle, comme au sérail, en frappant des mains, en manière d'applaudissement.

Constantinople donne le ton à Jassy, comme Paris à la province, et les modes arrivent encore plus tôt. Le jaune était la couleur favorite des sultanes ; elle est devenue à Jassy celle de toutes les femmes. Les grandes pipes bien longues, de bois de cerisier, avaient remplacé à Constantinople les pipes de bois de jasmin. Nous n'avons plus que des pipes de cerisier, nous autres Boyards. Ces messieurs ne vont jamais à pied. Ils sont tous paresseux comme les Turcs.

Les femmes pourraient se dispenser d'avoir autant de ventre. C'est si bien reconnu pour une beauté dans le pays, qu'une mère m'a demandé pardon de ce que sa fille n'en avait pas encore. Mais cela viendra bientôt, me dit-elle, *car à présent c'est une honte ; elle est droite et mince comme un jonc*. Les costumes, les manières asiatiques rendent les jolies plus jolies encore, mais enlaidissent les laides, qui, à la vérité, sont très-rares dans ces pays-ci. Il m'est arrivé, à cause de la manière qu'ont les femmes de s'asseoir

ou de se coucher en rond, de les prendre, lorsque l'appartement n'est pas bien éclairé, pour des pelisses qu'on avait oubliées sur le divan.

Les filles des Boyards sont enfermées comme les femmes turques, dans des harems giillés en bois, souvent doré ; elles peuvent, au travers de ces grilles, regarder les hommes et se choisir un mari ; mais ceux-ci ne les voient que pour passer la nuit avec elles, après la petite cérémonie de l'église grecque.

Je viens de donner une fête charmante qui a réussi à merveille. Cent Boyards et leurs femmes à souper, un bal où l'on a dansé la *pyrrhique* et d'autres danses grecques, moldaves, turques, valaques, et égyptiennes ; on y voit l'origine d'un divertissement qui est si bête lorsqu'il n'a pas d'objet. Il ne pouvait avoir que deux motifs : les réjouissances après la victoire, ou la volupté dans des tems plus tranquilles. On est paisible à Jassy, malgré les alarmes de la guerre dont cette ville est toujours le théâtre dès que l'étendard de Mahomet se déploie aux yeux du peuple ottoman.

On se tient par la main, pour ne plus se quitter ; on fait quelques pas en rond, mais beaucoup l'un vis-à-vis de l'autre. On se fait des mines, on se sépare presque, on se retient, on s'approche, je ne sais comment ; on se regarde, on s'entend, on se devine, on a l'air de s'aimer . . . Cette danse-là me paraît fort raisonnable.

Pour moi je me suis amusé à merveille, à rester sans rien dire à côté de quelques Boyardes. Après quelques tasses de confiture, quelques potions et libations de rose, et six pipes, pour le moins, je m'aperçois que j'étais tout seul.»

Ați audți, Domnilor: femeile bunilor noștri disprețuiau limba românească. Apoi e de mirare că așa de jos căduseră Români pe la 1780 ?

Da, femeia are mai adesea răspunderea căderilor și meritul mării unei națiuni.

Acum 14 ani convins ca și astăzi de acest adevăr

facem prima mea conferință despre femeea română după istoria și poezia națională. Voi termina această lectură (amânând de a vorbi despre literatura din secolul al 17-lea într'o altă conferință), voi termina cum terminam și acum 14 ani adresându-mă către D-vastră, Dómnele mele.

Aci D. Urechia citește pasagiul din « Femeea română » dela pagina 19 la pagina 22.

Eram eu acum 14 ani ténér. . . plin de sânté doruri și visuri. . . dér nu era un vis ceea ce diceam eu atunci despre femeea româna. Ultimele evenimente au respuns Domnilor, că nu am nimica de sters din vorbele mele de acum 14 ani, că nu am nimic de schimbat din vorbele de la 1865 :

Femeea română ni-a păstrat altă dată țera ; ea astăzi ne a dat o țeră *independinte*. . . Ea ni-a dat pre viteji cari ; cum dicem în altă Adunare, a înseris cu spada lor libertatea țerei în granitul Balcanilor.

ALOCUTIUNE
LA OCASIUNEA INAGURĂREI LUCRĂRILOR
„ATENEULUI“
IN 1867 NOEMBRIU.

Dómnelor și Domnilor !

I.

Un deū rivale al Gangelui și Indului decise, dice marele poet Indian, se pérđă pre un popor, carele nu aducé sacrificii pe altarele lui.

Era deul destrucțiunei și al tenebrelor.

In curgere de secolii el aglomeră flageli peste flageli asupra poporului urit.

— Se péră strigà el, trãmițând asuprã-î fómete și secete!

Și câmpia remâne stérpă, isvóarele secaū. . . . Mama nu mai putea alăpta copilașul, fiul nu mai putea desaltera buza uscată a murindului tată! . .

Muréū, muréū cu sutele, in torturele grozave ale fóméi și setei.

Déră nu peri poporul !

— A ! nu pere ? urla Deul, și el năpustia asuprã-î pre ficele ucidețóre ale Gangelui : holera și ciuma.

Muréū, muréū cu sutele și cu miile, dèr *poporul nu peri !*

— O ! va peri ! detună Deul. . .

Și el aridică asupra aceluī popor neamicī puternicī ;

oștiri nenumărate pustiiră câmpiile, sângele cursă, pagisce și unde fură roșite. Ruine fumegânde și măcel!.. Jugul servitutei intră adânc în grumaziul fiilor poporului.

— O ! va peri d'astă dată, hohotiă teribilul Deu.

— Nu ! Nu !

*

Selbaticile orde s'aũ domolit, brațele lor au obosit în sânge ! . . . arma le a cădut din mână . . .

Poporul trăesce ! !

Și deul turbat convoca curtea sea, Miniștri disoluțiunii și ai peirei : Discordia, Ura, Invidia, Fratucide-rea, Calomnia ținură sfat.

— Ce fel ? întreba Deul. Acele popore trăesc ? ! Sunteți voi ore brațele mele, brațele Deului carele distruge ? Dără cine va mai aduce jertfe pe altarele noastre ? . . .

— Am lucrat, și și nopte am lucrat, și se Calomnia... N'a remas flóre albă, nevestedită de borea ce ezalaiu... Am versat fiere și venin în tôte porțile . . . Mare Deule ! . . . n'am isbutit ! . . .

Poporul trăesce !

*

— Am dus, striga Discordia, zizania între toți, am pus luptă și ură între mari și mici, între domni și supuși . . . Am armat brațul unuia contra altuia... O ! era un spectaclu demn de noi ! . . . Poporul trebué se péră. . .

Ei bine, nu ! el trăesce ! !

— El trăesce !

— El trăesce ! !

Urla corul, și hohote turbate sguiduiră adâncurile Himalaiului.

*

— Nepricepuți ! le strigă marele Brahma. Nu, popo-

rul nu va peri pe cât timp îi veți lăsa talismanele cu care l'am înarmat !

— Talismanele ? urlă Deul morții !

Și curtea lui purcesă se caute talismanele ; ea le caută din casă în casă, în bordei și palat, în sat și în cetate. . . .

— Unde sunt talismanele vóstre ? întrebă Cruđimea lovind cu biciu de foc pre părinți, pre copii, pre mici și pre mari, pre putinți și pre debili !...

— Nu scim ce vreți !

— Nu scim ce vreți !

*

Obosiră lovind fiicele destrugerei și nu aflară talismanele.

Deul cădu bolnav în un esces de turbare . . .

« *Tantae in animis coelestibus irae !* »

Deul își dede finitul, când teribilul seú rivale îi dișe ridénd :

— Privesce ! écă talismanele !

— Ce fel ? acel grup de ființe ? ... Un bărbat pe brațul căria se razimă o debilă femeie ; un copil la sinu și altul de mână . . . Ce fel acela e *talismanul* ?

— O ! da ! acela e talismanul popórelor, căci este familia, basa lor, cetatea nestricabilă carea cât va trăi, va trăi și poporul !

— Ce ! atâta !! atâta !.. și eú cađ învins de... atâta ! ? învins de nesce ființe cărora n'am lăsat pâne cu care se aline sfășierele stomacului copilașilor ; cărora n'am lăsat o sdrénță cu care se încăldéscă membrele reci ale unu tată murind ! Cum ! eú învins de nisce ființe în giurul cărora am semănat deșolatiunea și am ridicat numai morminte, preste căminele cărora am preămblat copitele cailor atâtor orde selbatice ? . . . Ce ! în puterea mea

având tóte flagele cerului . . . eú sunt invins și rușinat de nesce brațe nude, nearmate?

— Sunt înarmate, Deule al destrugerei . . . Vedí ! unul ține o *daltă*, altul un *penel*, cela o *pénă* . . . vedí ! când tu *distrugi* ei *creeză* ! . . . Sunt înarmați, Deule al distrugerei ! . . . Când tu cutremurí cerurile și văile lumilor cu glasul trăsnetului și cu tropotul cortegiului durerilor, ascultă-í . . . ce dic ei ? . . . glasurile téle teribile nu sunt acoperite de vocea lor slabă, ei se rógă, ei iubesc, ei cuget la trecutu, ei speră la viitor, ei cãntă :

«*După nourí senin vine, bucuria după plíns*».

— In zadar ți-ai plimbat aripa de foc preste cetățí și câmpii. Vártejele téle duc departe cenușile orașelor și spicií ogórelor . . . déră nu pot ímprăștia acei spicií umane cari fac « snopul familieí ; » e legatú acestú snop cu lanțul tare al sárutárilor și íntimelor serbátori. — Resletiți un moment spicií din snopul familieí, ei se reaflá cãci se chiamă : mamă, sociă, copilași, frate, soră !

O ! da, nimica nu poți in contra poporului ce-și păstréză « familia » și in familiă « vorba naționale ».

II.

Familia și limbagiul.

Educațiune și Instrucțiune !

Écã talismanele popórelor prigonite de deul distrugerei.

Cine lucrédă pentru familiă și instrucțiune, lucrédă pentru întárireá poporului ; cine le iubesc, poporul iubesc !

Fiă-care avem datorie se îngrijim de ele și ca negociátorul ínteliginte, se ne facem măcar o dată pe an bilanțiu despre activul și pasivul acelor mari tesaure.

Care fu decí modul cum Ateneul Român, de 4 ani

de când există, își îndeplini sarcina sa, în respectul a-
celor tesaure : «familia» și «limbajul?» Onorab. no-
stru președinte v'a arătat acesta și d-vastră o știți bine
înși-vê căci mulți dintre d-vastră ne-ați ajutat și încura-
giat la lucrare.

Ei bine, succesul vă revine în parte egale cu societatea.

Și succes este și pentru anul încetat 1866/7.

Lucrările Ateneului Român, o putem spune ați cu o
justă bucurie, au provocat singure în anii acești de pe
urmă o mișcare literară. Debila noastră voce a putut
străbate, pe lângă acesta, până departe, preste munți, până
departe până la stâncele Gibraltarului. În Cluj, în Ora-
dea mare, ca și în Brașov, Sibiu, Pesta, conferințele A-
teneului Român dădură semnalul unei mișcări și u-
nei direcțiuni care îndestră literatura română cu oșebi-
tele lucrări, ca ale d-lor I. Vulcan, Popfiu, conferințe-
le studenților din Oradia mare etc. Cine urmăresce scie-
rile de peste munți va fi găsit acolo mai mult de cât un
echo al Ateneului . . .

*

Sunt vre două ani de când, cu adâncă tristeță mărturi-
siam aci, că nu mai aflăm în bibliotecile familiilor noastre
de cătrele traducerii de romanuri d'ale lui Dumas, Sand
și unele chiar de autori, ale căroră nume nu se cade a
rosti fără d'a roși.

Reacțiunea începu în favoarea operelor bune, în sensul
literaturii sănătoșe : în 1866/7 avem satisfacțiunea de a
constată că nici un roman, nici unul n'a mai aflat «tra-
ducători.» Din contră, literatura noastră dobândi mai
multe decî de opere, de diverse importanță, dar pururea
în direcțiune salutară.

Anul literariu de care ne ocupăm veđu (se cităm numai
câte-va) nascerea «Arhivului,» de domnul canonic Ti-
moteiu Cipariu, a «Tratatului de dreptul internaționale al
Românilor,» de regr. dr. Simeon Barnutiș, al «Convor-

birilor literare, » al lucrărilor relative la limbă și poezia de d. Maiorescu, și de D. Lahovari (colegul nostru onorat), a însemnate volume de poezii noi de înfloritul nostru poet Bolintinianu etc.

Literatura didactică luă desvoltări utile. Mai multe tratate noi de diverse obiecte de studii am putea cita. Literatura istorică sporesce pre totă ziua cu perle prețioase ghirlanda sea, multămită erudițiunei și comórelor ce adună arheologia națională în mânilor dd. Cipariu, Papiu, Hăjdău, Odobescu, Laurian etc.

Adinióre o mână grațiosă și abile ne aretă musica « viitorului. » cum unii numesc frumoasa și ideala musică a lui Wagner. Musica viitorului n'a lipsit harpeii Române. Sunt în 1866/7 încercări poetice care nu numai promit viitorul dera il dau : dd. Zamfirescu, Iacob Negruzzi, Cornea, vor fi bardii noștri iubiți deca vor continua cum au început.

Literatura ușure a fost cu succes urmărită, cu deosebire de membrii societăței, « Junimea » din Iași. (1) Vorba « ușure » se nu ne înșele ; ori cât fiă de ușure, ea are « pondul » seii în mersul literaturii naționale. DD. Ganea, Leon Negruzzi și St. Velescu s'au deosebit în acest gen în 1866/7 prin nuvele bine scrise și bine simțite.

Jurnalul « Familia, » în acest gen a eselat în mai multe opere ce a publicat.

Deca literatura dramatică datoresce d-lui Alexandri nascerea și inceputurile ilustre a le sele, ea datoresce mai peste tot Ateneului pașii ce au făcut în 1866/7 : patru opere, din cari trei jucate și deci cunoscute d-vóstre : domnița Rosandra, Resvan-Vodă, Vornicul Bucioc și Matei Basarab, ce sperăm că se va juca, sunt eșite din Ateneu. DD. Pantazi Ghica, Iacob Negruzzi și Gheorghian au îndestrat scena Română cu frumoase comedii și proverbie ; unele din cele ultime sunt publicate de « Convorbirile literari. »

(1) Membrii *Ateneului român*, cum ved cititorii noștri, au fost deapurea drepti ; ei n'au făcut *gașca* spre a *injura* pre ori cine nu era dintre diinși !

Și după ce în timpul scurt de care dispuserăm, citărăm câte-va nume și câte-va din producțiunile anului literariu, e locul se amintim, că deca nimica din aceste nu se făcea, totuși anii 1866 și 1867 își păstraă locul cel mai de onore într'acești din urmă, prin aceea că fura anii în care se realiză creațiunea « Academiei Naționale, » căreia Ateneul se mândrește a fi servit de precursori și astă-dî de respectuos aliat.

Păriul mic adapă și el ogórele daurite printre care murmură; pârâul mic, « Ateneul, » va duce deapuruarea unde limpede pe câmpia națională. Deca pe peptul acestuî pârâiaș nu vor pluti vase mari, trireme belice, pe malurile lui inverđite vor putea medită și iubi, acei căroro le place murmurul undelor modeste și parfumul florilor ogoruluî.

Cât pentru întrebarea: ce va face el pentru literatură în anul 1867/8? d-vóstră veți judeca inși-vă, onorând conferințele cu a d-vóstre presință. Ceea ce putem promite este că aceste conferințe, de vor fi bune, vor trebui se ne tot învețe, ca și până acum « doue lucruri »:

« Familia, adică iubirea, educațiunea; și « Romanismul »

Êră « Romanismul » stă în instrucțiune despre « trecut » în instrucțiune pentru « presinte » și în instrucțiune pentru « viitor » !

NOTE

Prima societate purtând numele «*Ateneului Român*» a fost înființată în Iași, la 1860, cu statutele ce reproducem mai la vale. Intre membrii sei fondatori fură D-nii M. Kogalniceanu, I. Strat, G. Marzescu, Arhieriei Neofit și Filaret Scriban, Dr. Fetul, Dr. Oct. Teodori, St. Micle, P. Suciu, V. A. Urechiă, etc. Numele de «*Ateneu*» și chiar mai fără schimbare *statutele* Societății fură imprumutate de la «*El Ateneo de Madrid*», carele nu de mult se ilustrase cu talentul oratoric al nu târziu celebrului Emilio Castelar. «*Ateneul*» din Iași avea de scopu între altele, se reapropie națiunile neolatine și de aceea între primele lui acte fură încercările comitetului asociațiunei, d'a intră în corespondința cu «*Ateneile*» sorori din țeri latine. Autorul volumenelui de față conservă frumoșele și incuragiatoarele respunsuri primite de «*Ateneul*» Iasian din Madrid și Lisabona. Epistola spaniolă e subscrisă, între alții, de același Emilio Castelar, câți-vă ani după aceea Președintele Republicei iberice.

Ateneul din Iași publică, sub redacțiunea d-lui V. A. Urechiă, în 1860 și 1861 una foia belletristică și științifică cu numele societății. Acastă foia fu ilustrată cu frumoșe articole de la D-nii Mih. Kogalniceanu, Ion Strat, B. P. Hajdeu, G. Misail, Papiu Ilarian etc.

Cu stremutarea în Bucuresci a scaunului Domniei aŭ

cădută societatea «Ateneului din Iași» din faptul emigrării spre noua capitală a României a celor mai însemnați dintre membrii săi fondatori.

În 1865, provocați de frumoasele cursuri publice ce inaugurasă D. C. Țsarcu, în salónele ministerului de culte, sub auspiciile luminate ale ministrului de esterne D. N. Crezzulescu, vechii membri ai «Ateneului din Iași» se regrupără cu grăbire și îndată, cu puteri incomparabil sporite, grația unei numeroase și învățate junimi, ardinte de a lucra, se fundă «Ateneul Român» din București, a cărui istorie nu este tréba scriitorului acestor notițe a o face dér căruia când va fi făcută va trebui să recunoscă, de va fi dréptă, cât datoresce cultura română societății Bucurescene și în particular unora din membrii săi fondatori, ca DD. N. Crezzulescu, B. P. Hájdeu, Aurelian, D. Crezzulescu, Ales. Petrescu, P. Grădișteanu, G. Sion, Berindei, G. Manu, și peste tot neobositului și iubitului său Președinte C. Țsarcu.

Etă statutele «Ateneului din Iași» :

CAPITULU I.

Scopulu Ateneului.

Art. 1. Ateneul este o societate esclusivemente literară, științifică și artistică.

Art. 2. Membrii uniți în acestu Ateneu 'și propunú de a 'și adăogi cunoscințele prin mijloculú discuțiunei și a lecturiei, și de a le respândi prin catedre, foi periodice, cărți și corespondințe cu Ateneile din Turinu, Madrid și Paris.

Art. 3. Ateneul se imparte în trei secțiunei și a-
nume :

I) De științi morale și politice.

II) De științi naturalí, fizice și matematice.

III) De literatură și bele-arte.

Art. 4. Orí-care membru al Ateneului, se va ținea de una, cel puțin, din aceste trei secțiuni.

Art. 5. Ateneul va stabili catedre publice gratuite, cel puțin câte una de fiă-care secțiune.

Art. 6. Ateneul va legă corespondințiă activa, literara, sciintifică, artistica, cu Ateneile a fine din Turin, Madrid și Paris, și treptatu și cu altele.

Art. 7. Ateneul va publică o foiă care se pörte numele a insă și societatea.

Art. 8. Cursurile făcute in fiă-ce secțiune, se vor imprimă și vinde in preciful cel mai jos posibil.

Art. 9. După inchipuirea de midilóce, Ateneul și va stabili o imprimeriă a sea și un local propriu al societăței.

CAPITULU II.

Midilócele societăței.

Art. 10. Fie-care membru ordinariu al societăței se inscrie cu un ajutoriu anuală de 4 galbeni, cari se potu plăti in patru trimestre.

Art. 11. Membrii esttraordinari contribuescū cu câte dece galbeni pe an.

Art. 12. Procentele de pe subvențiuni și daruri mai insemnate ce ar primi asociatiunea adaugă veniturile.

Art. 13. Idem : Productulū curatū strāns de pe cărțile vëndute.

CAPITULU III.

Alegerea Membrilorū.

Art. 14. Este membru ordinarū al unei din acele trei secțiuni ale Ateneului Român, ori-care persónă de stirp latina, purtāndu titlu de profesore, recunoscutū de guvern și contribuindū cu suma insemnată la art. 10.

Art. 15. Este membru esttraordinariu ori-care persóna avēndu diploma de membru al unui Ateneu din țēră latină, seū membru esttraordinariu fără plată, ori care membru al unui alt Ateneu.

Art. 16. Se pot^u numi membri onorifici de către asociațiune oricare persoane care au contribuit, au lucrat în un chip^u ore-care în interesul Românilor și merită prin urmare recunoștința națiunei.

Art. 17. Se aleg membrii ordinari, de către douătreimi din membrii ordinari aflători în capitală, prin majoritate de voturi, din următoarele categorii :

a) Persoanele ce ar dona asociațiunei suma de 10 galb. pe an, și ar fi trecut prin școl^ele naționali.

b) Inginerii Români 4 galb.

c) Arhitecții Români 4 »

d) Autorii Români 4 »

e) Publiciștii 4 »

f) Juriștii 4 »

g) Teologii 4 »

h) Medicii 4 »

i) Artiștii Români 4 »

CAPITULU IV.

Constituirea societăței.

Art. 18. Societatea se constituia în adunare în fiă-care a 4-a Duminică de la fiă-ce lună, la 11 ore de dimineță, în localul său.

Art. 19. Secțiunile se adună în orice zi, după trebuință.

CAPITULU V.

Președinți, redactori, secretari, casieri &

Art. 20. Adunarea generală cât și secțiunile își aleg câte un președinte anual și unul, doi, său mai mulți secretari, după trebuință.

Art. 21. Casierul se alege anual de către membrii biuroului ales, exceptând persoanele lor.

Art. 22. Inscinații pentru ținerea de cursuri se aleg de secțiuni câte pe un semestru.

Art. 23. Redactoriile pentru foile ce se vor publica de asociațiune, se vor alege de asociațiune, cu două treimi a membrilor aflători prezenți în capitală.

Art. 24. Statutele aceste nu se vor putea modifica întru nimica, decât prin votul majorității a două treimi din membrii aflători în capitală, după trei încunosciri făcute de către Președintele asociațiunii, în care se fiă indicat scopul chiamării cu arătarea modifi cațiunii propuse.

Art. 25. Tote celelalte decisiuni ale asociațiunii relative la sfera lucrărilor se le, pentru a fi legale, vor trebui se fiă luate prin majoritatea voturilor a două-treimi din membrii aflători în capitală, pentru obiecte de interes general, asemenea în fiă-care secțiune pentru obiecte care o privesc.

Art. 26. Asociațiunea pôte depărta din sinul ei, prin majoritate de vot a două-treimi din numărul membrilor locuitori în capitală, pe oricare asociat sau membru al ei care s'ar depărta de la tendințele societăței.

Art. 27. Aceste statute se vor supune aprobării Guvernului.

Vedă pag. 2.

I. Femeea română — Lectura acesta avu un auditor peste totă așteptarea numeroș și ales. Succesul fu foarte mare. M. Sea Dómna Elena onoră cu încurageatóre cuvinte pre Conferențiar. Domnișóre din cea mai naltă societate traduseră îndată Conferința în limba francesă și o publicară în jurnalul francesu al neuitatului profesore Ulysse de Marsillac. Jurnalele din țeră și câte-va din streinătate găsiră cuvinte de încuragiare pentru încercarea acesta. Se aducem câte-va aprecieri din jurnalele stréine, căci Plinú a dis că-i place se fiă lăudat :

«*Ego veró et gaudeo et gaudere me dico. Neque enim vereor ne jactantior videar quum de me aliorum iudicium, non meum profero.*»

Jurnalulu *L'Europe*, No. 88 din martie 1875 scrie cele următoare :

«En vérité, on a trop médité de l'imitation. *Imitatorum servum pecus!* dit Horace, qui imite Pindare. «N'attendez rien de bon du peuple imitateur,» dit Lafontaine, qui imite Horace et tant d'autres. Or ça, mes chers grands hommes, qui est-ce qui n'imité pas quelqu'un ou quelque chose? Le créateur s'imité et se copie lui-même dans l'échelle de ses créations, depuis la grenouille qui est la caricature de certaines faces humaines, jusqu'à l'âne qui est le type de certains hommes. L'homme imite le créateur, le singe et le perroquet imitent l'homme. Les peuples s'imitent successivement les uns les autres. L'Égypte imite l'Inde, la Grèce imite l'Égypte, Rome imite la Grèce, les modernes imitent la Grèce et Rome; Paris imite Londres, le monde entier imite Paris. Imitation des imitations, tout n'est qu'imitation! «C'est imiter quelqu'un que de planter des choux.»

Voilà pourquoi il y a à Bucarest des *Lectures du soir*, à l'instar de celles de Paris Plus généreux que M. Duruy, qui accorde d'une main d'un peu avare et retire assez lestement l'autorisation de pareilles lectures, le ministre de l'instruction publique roumain n'a encore refusé l'autorisation à personne, et donné les salons mêmes de son ministère pour ce nouvel exercice de la parole,

Aussi les aspirants aux palmes oratoires abondent-ils; c'est à peine si chacun d'eux pourra se faire entendre deux fois par mois. Si le public ne fait pas défaut à un zèle si louable, cette excellente importation ne peut avoir que d'excellents résultats, surtout pour le beau sexe, auquel la maladresse du sexe opposé ne laisse là pour tuer le temps, que les plus déplorables ressources. Un assez grand nombre de *lecteurs* ont déjà plus ou moins brillamment débuté. Les uns, improvisant, ont fait preuve d'une grande facilité de parole, d'autres, d'une imperturbable mémoire;

mais la *lecture* qui a mérité et recueilli le plus d'applaudissements, a été celle du jeune professeur Alexandrescu, sur la *Femme roumaine*. M. Alexandrescu a traité ce sujet délicat avec beaucoup de tact, de verve et de sentiment; l'histoire à la main, il a évoqué pour son auditoire charmé, des héroïnes, valaques ou moldaves, dignes descendantes de leurs aïeules, les grandes matrones, des guerrières aussi intrépides que la belle Clélie, et des figures poétiques qui ne le cèdent ni en charme ni en éclat aux héroïnes de la *Jérusalem délivrée*; mais, soit oubli, soit à dessein, l'ingénieux lecteur n'a pas même effleuré le côté palpitant de son sujet: la situation actuelle de la femme dans la société roumaine, situation aussi triste pour celle que la nature a douée de penchants vertueux qu'encourageante pour celle qui a les penchants contraires....»

Pagina 23.

II. De clasicism, romantism și realism — Acastă conferință fu în cât-va indicată autorelui de către biuroul «*Ateneului*» spre a lupta în contra cărților rele, care în societatea română găsiau încă lectori, după direcțiunea dată la 1849 și carea nu incepu a se curmă decât pe la 1850—1860. Naturalmente ea este mai puțin originală decât cele mai multe următoare și era aproape inevitabil se cadă în ore-care esagerări de *spiritualism*, combătând *realismul* esagerat al romanelor franceze.

Pagina 48.

III. Cronicile noastre. — A le face cunoscut publicului, care nu a simțit utilitatea de a frunzări singur cele trei-patru volume în 4° ale cronicilor noastre naționale, era o datoriă a membrilor «*Ateneului*», cari înțeleseseră că este a face serviciu *Românismului* de a îndreptă atențiunea tuturora spre trecutul țerei, plin de lacrimi

dér și de invetăminte frumoșe. Negreșit conferința acêsta nu avea pretențiunea se fiă dis ultimul cuvânt asupra cronicarilor noștri, dér orî și cât a găsit neimpăcați critici, ea va fi avut cel puțin acel merit de a-i fi silit și pre ei se citescă, se frundărescă, măcar la bătrânețe, *tesaurele* aceste ale istoriei patriei și ale limbei române !.. Acum că poteca e făcută, mai lesne va fi noilor semănatori a se dirige și a face mai bine și mai cu merit decât conferențarul de acum 12 ani.

Eată ce scrie despre acêsta conferință jualanul spaniol «*Ensenanza* din 1867, No. 38.

Nuestras Cronicas.—Conferencias publicas celebradas en el Ateneo rumano, por B. Alex. Urechia, Presidente de la seccion literaria y artistica del Ateneo.— Bucharest : Libreria Danielopulo, 12 de Abril de 1867.

«Con gran satisfaccion hemos leido el trabajo literario à que se refiere la anterior nota bibliografica. Es un estudio critico sobre los cronistas rumanos en comparacion con los espanoles y los de otros pueblos, hecho por mano maestra y con suma erudicion, como todo lo que sale de la ilustrada pluma de nuestro apreciable amigo el Sr. d. Basilio Alexandrescu Urechia. — Catedratico de la Universidad de Bucharest, individuo de varias sociedades literarias y artisticas, el Sr. Alexandrescu desplego y despliega por do quiera un profundo conocimiento de las letras antiguas y modernas, un amor constante a la ensenanza popular y una asiduidad incansable para el realce y brillo de las letras de su patria, a lo cual se dedica con una sollicitud constante y laboriosa.

No es esta la vez primera que hablamos de este ilustre varon de la republica literaria rumana; nuestros lectores recordaran sin duda los merecidos elogios que le ha tributado la Revista en otras ocasiones, por las saludables y liberales reformas que llevó à cabo en la Instruccion publica de su pais, como Director del ramo. No ha mucho tiempo, ciertas tendencias del ministerio Jhon Ghica le obligaron a retirarse del puesto que tan

dignamente ocupaba, por no renegar de sus principios, lo que causo un profundo sentimiento en todos los que sabian apreciar su singular aptitud y sus nobles intentos, que eran seguras prendas para los que abrigaban la esperanza de mejores dias en favor del Profesorado, y sobre todo, de la instruccion popular. El ex-Director, cual otro Cincinato, apenas abandonado su alto puesto, volvió como antes a sus predilectos trabajos, y la escuela de adultos en que explica, es frecuentada por centenares de alumnos; sus cursos en la Universidad son, como siempre, seguidos por una juventud avida de saber y de luz; la escena rumana acaba de ser enriquecida con una magnifica composición dramatica original suya que, por lo correcta y la armonia de su versificacion, por los profundos conceptos y elevados sentimientos que respira, y por sus interesantes combinaciones dramaticas, ha sido considerada por todos los criticos como una nueva joya del teatro nacional; y por ultimo, la tribuna del Ateneo, cuya fundacion se debe a el en gran parte, viene a ser de nuevo ilustrada por la rica erudicion y facundia del elegante orador.

El estudio comparative de los cronistas rumanos, fué objeto de cuatro conferencias celebradas en el Ateneo de Bucharest, todas ellas concurridisimas por un publico escogido de ambos sexos, y aplaudidas con gran entusiasmo.

El asunto fué tratado con sumo ingenio y acierto, y mirado bajo el punto de vista literario, podriamos decir que el orador tuvo presente siempre el precepte de *sancta sancte sunt tractanda*. La fluidez de la diction, los bellos cuadros y los rasgos de erudicion siempre oportunos con que sabe salpicar sus discursos, la perfecta armonia que guarda entre el lenguaje y la gravedad del asunto, el uso de los terminos adecuados al pensamiento que deben expresar evitando, en cuanto alli es posible, les extranjerismos, y sobre todo, los giros pedantescos, todas estas cualidades hacen que sus

discursos instruyan y deleiten a la vez, pudiendo decirle con Horacio que sabe *prodesse atque delectare*. Anadase a esto una clara exposicion de ideas y una fuerza y solidez varonil en la argumentacion, y tendremos al orador que pinta el inmortal Quintiliano, al *vir probus peritus dicendi*, y en efecto, tan *peritus* que no puede ménos de persuadir hasta la evidencia y captarse las simpatias de los que le escuchan ó lean sus escritos. Esto en cuanto a la forma: por lo que toca al fondo, el Sr. Alexandrescu, antes de entrar de lleno en la materia, discurre sobre varios puntos importatísimos en todas las literaturas, entre ellos en de que el verso es y tiene que ser la primera forma en que los pueblos expresan y manifiestan su modo de pensar. Y despues de haberlo probado *a priori* y estéticamente, aduce luego pruebas *a posteriori* como, por ejemplo, los cantores primitivos de la Grecia, los *Θεοπρόποι* y los *ἐπέων ἀοιδοὶ* (el Paeon, Lino, Thamyris, etc.), el romancero del Cid en Espana, los cantos de Sigfried en Alemania, etc., etc. — Lo mismo passa en la vida del pueblo rumano. Desde los tiempos más remotos aparecen unos cantores á la manera de los *ἐπέων ἀοιδοὶ* y de los *Ραψωδοὶ* de la antigua Grecia, que cantan las glorias pasadas en las mesas y los banquetes de los opulentos. Estos cantores se llaman *Lautari*, y la constumbre venian heredándola de sus antepasados los romanos: «*soliti quidem sunt primis temporibus in epulis canere conviva ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus.*» — Un instrumento musical acompanaba los cantos de los *Lautares* que, al decir del cronista M. Costin, no elogiaban tan solo las virtudes y las hazanas de los grandes principes y capitanes, sino que además impugnaban las malas acciones de los principes corrompidos y malvados.

Despues de estas indicaciones sobre los antiguos bardos de la época primitiva, que podria considerarse como la infancia del pueblo rumano, ó como el primer pe-

riodo en que domina tan solo la imaginacion, pasa à tratar de aquel momento grave de la vida en que los pueblos han alcanzado ya cierto adelanto, cultura y prudencia; esto es, del período de la reflexion y de la virilidad, cuya manifestacion literaria es el *sermo solutus*, la prosa, y queriendo el orador poner de manifiesto lo importante que es el estudio de los escritores en prosa, se expresa en los siguientes términos:

« Cuando un pueblo no solo canta, sino que empieza à escribir su historia, entonces, por la manera en que se ha escrito se puede juzgar de la naturaleza y del grado de civilizacion y prosperidad à que ha legado. Despues de la poesia, en ninguna parte mejor que en las obras históricas se puede encontrar la justificacion y la verdad de la definicion que se ha dado de la sociedad. Desde Heródoto hasta Tácito se ve la diferencia de cultura que hay entre los dos pueblos à que pertenecen. Los *Lautares* y nuestro cronista *Sincai*, marcan la diferencia entre la infancia y la virilidad del pueblo rumano. »

Pasa despues el orador à la division de los cronistas por provincias y con esta ocasion recorre en breves, pero muy expresives palabras, la historia entera de los Rumanos desde los tiempos mas antiguos, es decir, desde la colonizacion de la Dácia por el emperaeor Trajano hasta nuestros dias. Hé aquí sus propias palabras:

« Las cronicas rumanas se pueden clasificar en tres grandes grupos: *a*) crónicas anteriores à los fanarios (1); *b*) crónicas del tiempo de estos, y *c*) crónicas posteriores ó contemporáneas. Las dos primeras séries ó colecciones se escribieron en Moldavia y Valaquia, las últimas lo fueron en Ardeal (2). Se han escrito, senores, en Ardeal, y no en Moldavia ni en Valaquia, por-

(1) Una funesta dinastia extranjera que procedia de un barrio griego de Constantinopla llamado Fanar y era de origen griego

(2) El principado de Transilvania de hoy que los liberales de Pesth (Hungria) quisieran apropiarse.

que así plugo á Dios que tiene en su poderosa mano la suerte de nuestra nacionalidad : quando alguna de las provincias de la antigua Dácia llegaba á ser el ludibrio de las invasiones promovidas por la ambicion conquistadora, entonces los santos altares de la nacion rumana se trasladaban á la provincia exenta de la terrible tempestad. En vano las hordas bárbaras destruyen los altares que brillan entre el Niester, los Kárpatos y el Danubio ; pues mirad allí...allí : vedlos como se levantan de nuevo... insignes sacerdotes celebran los misterios del culto, vosotros los conoceis... se llaman Gellu, Monomorut, Gladiu, etcétera... Y cuando los Húngaros vengan á su vez á insultar estos nuevos altares ; oh ! entonces, á medida que van destruyéndolos pieza por pieza, se levantan otros allá, en el Danubio y aun más erguidos que los anteriores, como que son los de los *Juanicios* y los *Asanes* (1).

« ¡ Nu, Rumanismul nu pere ! » exclama despues el orador prorumpiendo en frases llenas de entusiasmo, elocuencia, y calor que bruta el corazon inspirado por el santo amor á la patria.

» ¡ No ! ¡ El Rumanismo no perece !

» ! Pueblos extranos vendrán á dar golpes mortales al imperio Rumano-Vulgaro, y despues de gigantescas luchas, sucumbirán los Asanes.

» ¿ Sucumbirá et Rumanismo ?

» ¡ Que de las cenizas de aquellos aparecerá un Radu-Negru, un Bogdan Dragos... (2)

» ¡ *Salutare voué altare ale misterelor nóstre nationale, voué Baia, Suceva, Curte de Argesu, Tergoviste !*

» ¡ Salve, altares de la patria ! ¡ Salve Baia, Suceva, Corte de Argesu, Tergoviste ! (3) »

(1) Juanicio y Asan fueron dos de los más grandes Emperadores del reino Rumano-Vulgaro, en los siglos XI y XII.

(2) Fundadores de los principados de Moldavia y Valaquia en el siglo XIII.

(3) Sucesivas capitales de los dos principados, y residencia de los, primos héroes que detuvieron la invasion de los Turcos en los siglos XIV—XVIII.

Sentimos mucho no haber podido verter este pasaje al castellano con toda la fuerza, calor y encanto que tiene el original; mas los lectores de la Revista dispensarán esta falta, teniendo presente que las más de las veces, con las traducciones passa lo que dice el italiano: *traduttore-traditore...*

Concluiremos, por hoy, reproduciendo otro pasaje del orador, en el cual se pone de manifiesto el fundado motivo que le ha impulsado á hacer este estudio. Dice así:

« He prometido, Senoras y Senores, hacer el estudio crítico de nuestras crónicas en comparacion con las espanolas. ¿Y por qué con las espanolas? Porque circunstancias enteramente idénticas han influido igualmente en el desarrollo de los dos pueblos hermanos. En efecto, puede decirse que la historia de los espanoles no es más que un fiel trasunto de la nuestra, solo que lo es con cierta amplificacion. Hay las mismas condiciones de *vecindad*, de *topografia*, de *raza*, y hasta de *cataclismos*.

» Las invasiones extranas, especialmente la de los pro-sélitos de Mahoma, vinieron á crear una misma suerte para ambos pueblos. Los espanoles, lo mismo que los rumanos, se retiran hácia lrs montanas y allí es donde preparan la gran cruzada de la Reconquista y los gérmenes de los nuevos estados que tarde ó temprano se habian de fundar.

» Así, pues, en medio de circunstancias idénticas, el desarrollo literario tambien hubo de ser idéntico. A lo ménos, en cuanto al punto especial de que nos estamos ocupando existe ó no esta identidad de desenvolvimiento literarios?

» Hé aquí lo que nos proponemos averiguar.»

Efectivamente, todos los que como el señor Alecsandrescu están versados en las letras castellanas y conocen á fondo las vicisitudes que hubo de atravesar el pueblo espanol, comprenden desde luego la suma trascendencia que tiene este estudio para la literatura rumana.

Especialmente el estudio de los cronistas espanoles es de una gran importancia para la historia de los rumanos. La lectura de la expedicion de los Catalanes y Aragoneses al Oriente, descrita por Moncada, hubo de despertar, hace tiempo, al insigne literato rumano el deseo de una excursion por Espana. En efecto, la llevó á cabo, y para gran satisfaccion de todos, fué riquísima en hallazgos importantes para la historia patria. El Sr. Alexandrescu Urechiã volvió á su país con una buena coleccion de documentos y fragmentos encontrados en las bibliotecas espanolas, sobre todo en la de Barcelona, de los cuales algunos vieron ya la luz en la Revista de instruccion pública de Bucharest. Nadie, pues, podia desempeñar con mejor éxito el trabajo que se propuso el orador rumano, y por el qual le enviamos nuestro más cordial parabien».

Pag. 85.

IV. Despre fabule in genere. — Conferința acésta este o prelucreare din un articol, ce despre acéstă materiã a publicat D. Urechiã in «Ateneul român» din Iași, numerul pe luna Maiü 1861.

Reposatul Pumnul a scrisu autorelui o scumpã epistolã, in anul 1861, epistolã carea l'a rësplãtit îndecit pentru ostenéla ce i-a causat lucrarea.

Pag. 125.

V. Elocința română. — A vorbi in Decembriu 1866 (dupã 11 Februare), in Bucuresci, inaintea acelui-ași auditoriu, despre bărbați ca Brătianu și Kogălniceanu, ca Panu și Barbu Catargi, ca Gr. M. Șturza și N. Ionescu etc, era un act de mare respundere. Conferențiarulü cutezã a o lua asupra și avu un succes pre care nu-l va uitã neci odatã, neci chiar in urma injurãturilor ce acésta-și conferință i adusã, eați-va ani mai apoi, din péna unui

june, care are grăbire a proba lumii că simțul recunoștinței este necunoscut animei lui. *Vergolaci* rod, dice poporul, soarele și luna; de ce nu ar fi câte un *Vergolaci* și pentru D. Urechiă, bietu obscuro muritor?

Librăria Socek a publicat prima edițiunea a acestei conferințe.

Pag. 159.

VI. Poesia in facia politiceii. — Acastă conferință a fost publicata in *Românul* din 1867 și in «*Buletinul instrucțiunei publice*». A fost egalmente editată și in broșure in acela-si an, la tipografia «Românului». Materialul din această conferință este in parte cules din cursul de literatură ce autorele a publicat in Stéoa Dunărei, Zimbrul și Vulturul și in Ateneul Român din Iași.

Pag. 195.

VII. Déca faptele națiunei înainte de 1630 fură numai instinctive. — Este o conferință așa dicend de polemică ; e făcuta ca intimpinare la o conferință ținută cu câte-va zile inainte de onor. și elocintele profesor D. N. Ionescu. D-sea proba că faptele românilor inainte de 1630 fuseră inconșii și numai instinctive. A fi vorbit după un dialectician și un orator ca D.N. *Ionescu* este, de bună sémă singurul merit al autorelui acestei conferințe. Publicul imens ce l'a ascultat l'a resplătit de curagiul seü, prin aplause sgomotóse și repetite.

Acastă conferință a fost publicată, forte greșită, in jurnalul «*Adunarea națională*» in absența autorelui, care era dus să iee parte la un congresu archeologicu in Dania.

Pag. 215.

VIII. Semănătorii de idei. — Este o conferință scósă din broșura publicată de autore sub titlu : «*Patria,*» carea fusese destinată se devină prefaciă la ca-

talogulu espozițiunei din Paris, după onoratórea cerere a D-lui Odobescu. Conferința fu publicată în «Buletinul instrucțiunei publice».

Pag. 233.

IX. In onórea aniversalei de 300 ani a lui Shakespeare. — Consiliul Academic din Iași, la propunerea invētatului sēu rector din 1864, D. T. L. Maiorescu a invitat pre autore se țina conferință despre Shakespeare. A asistat la ea, pe lingă D. Consul Englezu, un fórtē numeros public. Rectoratul a dat informațiuni telegrafice despre serbare la Londra, de unde autorele aū primit mulțamiri căldurose.

Materialul acestei conferințe e datorit, în cea mai mare parte criticilor francesi (intre cari Hugo) și Conversațiunei lui Goethe, de Eckerman.

Acéstă conferință a fost publicată pentru prima óră în «*Buletinul*» instrucțiunei publice pe 1863.

Pag. 261.

X. Cum iubiaū Româniū? Conferința acésta fu publicată de mai multe diare din Bucuresci. Și in diare și in acest volum acéstă conferință a fost publicată mai pe scurt, după notele unui tachigraf, căci a fost improvizată și notele originale s'aū perdut.

Pag. 271.

XI. Escursiune in Mauro-Vlachia. — Conferința acésta este editată pentru prima óră. Ea abia inseiléză material pentru o viitóre lucrare mai seriósă asupra Mauro-Vlachilor.

Pag. 295.

Șerban Vodă. — Acéstă conferință fu destinată pentru spitalul de răniți din Galați. Ideile din ea aū servit

autorelui și la lucrările sêle politice in Cameră, cu ocaziunea cestiunei Basarabiei.

Conferința este editată pentru prima oră.

Pag. 315.

XIII. Conversațiuni diverse. — Precum o spune însăși nota de la pag. 317, convorbirile aceste sunt mici improvisațiuni la ocaziunea lipsirei vre unui conferentiar in ultimul moment, impeditat d'a veni, și când deja publicul adunat in sala Ateneului era in așteptare. Mai cu deosebire aũ făcut de asemenea *conversațiuni* D. Esarcu și autorele acestui volum, căci ambii fiind vice-președinți ai *Ateneului*, se simțiau ore-cum obligați a nu lăsa publicul se eșă nesatisfăcut din sala societăței și fără se fiã ascultat o conferință la dioa și ora defiptă prin programele publicate. Convorbirea I-a și II-a aũ fost reprodusă sub formă de foileton in «Adunarea națională». Cea de a treia și a patra «*Poesia a murit, și Cavaler Stamati*» le reproducem dupě «*Ateneul român*» publicat in București.

Mai multe asemenea convorbiri reproduse de tachigrafii ai societăței s'aũ perdut, neapucând a fi publicate din cauza încetărei publicațiunei fôei societăței.

Pag. 339.

XIV. Pacea de la Carlovitz. — Conferința acêsta onorată de un fôrte ales și numeros public era indicată autorelui de situațiunea țerei sêle in ultimile timpuri. — Ea este editată pentru prima oră.

Pag. 369.

XV. Alocuțiune. — La deschiderea *Ateneului* in 1867. Găsindu-se acêstă lucrare numai când volumul era aprópe terminat, nu s'a reprodus mai nainte; lectorele va scula.

Acêstă lucrare e publicată in «*Ateneul român*» din 1867.

Reproducem, terminând aceste notițe o mică apreciere asupra Conferințelor și lucrărilor *Ateneului*, datorita penei ilustrelui și acum amăritului scriitor D. Cesar Bolliac. El dicé în «*Trompeta Carpaților*» 21 Maiu 1867 :

«De cât-va timp, pre când politica de partide a cotropit tóte cugetările și simțimentele, o mână de ómenî, avênd amórea artelorú frumóse, luptă contra curintelui, ca să scape musele din uitare, sacrificii de muncă cât și de banî, nu aũ cruțat acești ómenî, sprè a face sè triumfe o idee frumósă și bine-făcétore. Între discursurile ținute, la Ateneu, întemeiatú de d. N. Cretulescu, multe mediocre a fost însă și multe bune. D. V. Alexandrescu Urechia, d. Esarcu și alții s'aũ distins. Acest Ateneu nu s'a mǎrginit numai cu discursi de séra înaintea publicului, a fost ceva mai mult, scrie și publică o seriã de cugetări utile și plăcute, printre care se află piesse ce ating de o înaltă litteratură.

Recomandăm mai cu sémă o revistă lunară «*Ateneul*» menită a rivalisà într'o di cu Almanacul Muselor din timpii cei frumoși ai literaturii germane. Fără animosități, fără parțialitate, acest Ateneu a sciutú se remăie în criticile séle, elegant, cuviincios, bine-voitorú. El nu critică multú, face ceva mai bine : cată se creedă, se taie în marmură curată pentru arte. Pre lângă piesele litterare, dá publicului mulțime de cunoscinți despre starea instrucțiunii publice la Români, despre dorințele și trebuințele ei, tratédă mai multe cestuni instructive și interesante.

Credem că nu avem trebuință a incuragiá pre bărbații *Ateneului* de a lucrá, acéstă virtute este a lor propriá ; tot ce am voi a dice este către Români, de a incuragiá acéstă întreprisă citind producțiunile *Ateneului* de la care aũ sè tragă unú profitú atâtú pentru minte câtú și pentru inimă. Hrana intelectuală s'a impuçinat nefiind căutată, și de aici purced cele mai mari nenorociri care cad pre némul nostru. Nu nasce nimeni invětatú, luminat, educat ; omul nasce ca ferul, din care poți face u-

neltă utilă societății seú cuțit de a ucide. Totul depăndă de educațiune; individ seú popol, fără instrucțiune nu va fi nici-o-dată de cât o vită brută; * ómenī și femei, nu sciú să vorbescă frumos, nu devin plăcuți, ascultați de cât atunci când spiritul și ănimă lorú aú primit luminele educațiunii, prin studiú și apoi prin citirea cărților interesante; misiunea Ateneului este a da podóbe plăcute.

Noi urăm acestui Ateneú se fiă semența din care se nască intr'o ñi o academiă de litere.»

FINE VOLUMENELUI I.

BUCURESCI
TYPOGRAPHIA CURTH, PROPRIETAR F. GÖBL
12, PASSAGIUL ROMAN, 12.
1878.